

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE
BIBLIOTHECA THRACOLOGICA
XXX

GRIGORE BRÂNCUȘ

**CONCORDANȚE LINGVISTICE
ROMÂNNO-ALBANEZE**

BUCUREȘTI 1999

CONCORDANȚE LINGVISTICE
ROMÂNNO-ALBANEZE -
CONCORDANCES LINGUISTIQUES
ROUMAINES-ALBANAISES

**Redactor de carte:
Daniela Ecaterina Roman**

**Comenzile și corespondența:
INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE
Schitu Măgureanu 1
70626 București 1
ROMÂNIA**

Editat: Vavila Edinf SRL

Tipărit: Semne' 94 SRL

ISBN: 973-8155-06-1

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE
BIBLIOTHECA THRACOLOGICA
XXX

GRIGORE BRÂNCUȘ

**CONCORDANȚE LINGVISTICE
ROMÂNNO-ALBANEZE**

BUCUREȘTI 1999

SUMAR

Introducere	7
Dicționar	17
Bibliografie	185
Rezumat	195
Indice de cuvinte	205

SOMMAIRE

Introduction	7
Dictionnaire	17
Bibliographie	185
Résumé	195
Indice de mots	205

Introducere

Această carte se adaugă, prin natura materiei pe care o cuprinde, la cele două volume publicate cu mulți ani în urmă: *Vocabularul autohton al limbii române* (1983) și *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române* (1995).

Apariția ei vine în acord cu unele preferințe ale lingvisticii actuale pentru zonele din afara cercului elementar al sistemului limbii, pentru ariile periferice, în care faptele de limbă sunt pregnant motivate de psihologia vorbitorilor.

Am urmărit, prin confruntarea dicționarelor și a gramaticilor, concordanțele românei cu albaneza privind mai cu seamă domeniul frazeologiei, al locuțiunilor și al expresiilor de tot felul, domeniul foarte bogat al construcțiilor sintactice asemănătoare sau identice în cele două limbi. Am luat în seamă, cu interes, sensurile particulare, în special pe cele figurate ale multor cuvinte de bază. De asemenea, ne-am orientat spre acele fapte de limbă care exprimă particularități de civilizație și cultură populară veche, elemente de mitologie, credințe, practici, obiceiuri populare străvechi. Am inclus aici și câteva fapte de fonetică și gramatică istorică, de etimologie și semantică, justificându-se astfel titlul, foarte cuprinzător, al cărții.

Concordanțele la care ne referim sunt în număr imens; aici se regăsesc, însă, numai o parte dintre ele. Materialul albanez (sintagme, propoziții, fraze) provine, de regulă, din dicționare (FS, Fj. shq. etc.) sau din alte surse folosite (gramatici, reviste, diverse alte lucrări). Nu am extins comparația decât întâmplător asupra celorlalte limbi balcanice. E sigur că multe dintre faptele prezentate de noi se întâlnesc și în aceste limbi sau și în limbi din afara ariei balcanice, ceea ce nu exclude ideea de "concordanță româno-albaneză". Intenția noastră a fost să punem în lumină, mai profund decât se poate face prin cercetarea etimologică a celor aproape o sută de cuvinte comune din fondul preroman, "miracolul" înrudirii originare a celor două limbi și, implicit, străvechea afinitate spirituală a popoarelor român și albanez.

Comparația românei cu albaneza din perspectiva aceasta, în care sunt atrase toate compartimentele limbii, a fost susținută, într-un fel sau altul, încă din secolul trecut, de învățați ca Miklosich, Ascoli, Schuchardt, Hasdeu ș.a. De exemplu, într-o conferință, *Cine sunt albanezii?* ținută la Academia română în mai 1901, B. P. Hasdeu, cea mai înaltă autoritate din domeniul cercetării substratului românesc, se exprima cu convingere: "Identitatea lexică albanezo-română e secundară, după mine, în comparațiune cu identitatea cea gramaticală. Caracteristic, mai ales, sunt întâlnirile dintre români și albanezi nu prin vocabular, ci prin particularitățile fonetice, morfologice și sintactice, care nici într-o ipoteză nu se pot împrumuta de la străini, nu se pot altoi în cursul timpului, ci datează de la însăși obârșia limbii" (Hasdeu, SLF, II, p. 470). Mai aproape de zilele noastre,

Eqrem Çabej dă aceeași măsură relațiilor lingvistice româno-albaneze, gândind ca și Hasdeu, în felul lui B. Kopitar și Fr. Miklosich: “Orice cercetare cu privire la o perioadă mai veche a limbii albaneze duce cu necesitate la raportarea cu celelalte limbi balcanice. Dintre acestea, primul loc îl ocupă fără îndoială limba română. Albaneza și româna au legături strânse în domeniul foneticii, al morfologiei, al vocabularului, al formării cuvintelor, al sintaxei și frazeologiei, al zicalilor și al locuțiunilor proverbiale, încât - fără a lăsa neobservate deosebirile - adesea ai impresia că este vorba de unul și același spirit al limbii manifestat sub două forme (...) Cred că aceste raporturi pot fi apreciate la justa lor valoare doar atunci când sunt considerate în cadrul mai amplu al relațiilor culturale dintre cele două popoare” (Eqrem Çabej, în SCL, 4, X, 1959, p. 531).

În afara lexicului propriu-zis, o mare cantitate de trăsături comune românei și albanezei, în special fonetice, gramaticale, semantice, ori privind formarea cuvintelor, a fost relevată și explicată de numeroși lingviști. Încă de la începutul secolului trecut, Ovid Densusianu (HLR, I, p. 295-300) a explicat prin contactul timpuriu cu albaneza (mai exact al latinei dunărene cu ilira) un număr apreciabil de trăsături. El a arătat, de exemplu, că numeralul *întâi* provine de la *antaneus, creat în latina balcanică de la prepoziția *ante* după modelul alb. *i parë* “întâi” (de la prepoziția *para* “înainte”); sensul “maxilar” al lui *falcă* (din *falx*) are la origine aceeași metaforă ca și echivalentul albanez *fëllqinjë* din der. *falcinea; lat. *linea* (< *linum*) a căpătat în ambele limbi (rom. *ie*, alb. *linjë*) înțelesul special de “cămașă de femeie”. Rom. *cuvânt*, alb. *kuvënd* (din lat. *conventum*) au dezvoltat verbele *a cuvânta*, alb. *kuvëndoj* “a discuta, a vorbi, a conversa”. Verbele *a merge* și alb. *mërgoj* “a se îndepărta” (din lat. *mergere* “a se cufunda”) au avut o evoluție asemănătoare. Densusianu relevă derivatele cu *in-*: *înalt*, alb. *i naltë* (lat. *in-altus), compusele pronominale și adverbiale de felul: *oarecine*, *oarece*, *cineva*, *cëva*; *oarecum*, *oarecând*, *cândva* etc., alb. *kushdo* “cineva”, *kurdo* “cândva” etc. (cu un pronume relativ-interogativ și o particulă verbală, probabil *volet*, alb. *do* “vrea”), locuțiunea adverbială *cu toate acestea* având structură identică cu alb. *me gjithë këtë*. Pornind de la fapte de acest fel, prin care româna se apropie de albaneză, Densusianu trăgea concluzia că româna, “luată în ansamblul ei, nu s-a putut forma decât la sudul Dunării”, chiar dacă se va fi păstrat un “anumit element roman în Dacia” (*op. cit.*, p. 293) după retragerea aureliană. De remarcat și faptul că Densusianu (p. 33-40) întocmește un inventar critic al materialului lingvistic autohton din studiile lui Fr. Miklosich, H. Schuchardt, G. Meyer, Meyer-Lübke și Hasdeu.

Astfel de concordanțe lingvistice au atras, foarte devreme, și atenția lui S. Pușcariu (*Studii și notițe filologice*, în “Convorbiri literare”, XXXVIII, 1904, p. 461 și XXXIX, 1905, p. 50), de la care reținem în mod special, în afară de materialul bogat și foarte valoros, observația că există coincidențe sintactice și frazeologice pe care albaneza le are în comun numai cu dacoromâna, nu și cu

aromâna. Faptul acesta s-ar explica, după Pușcariu, prin aceea că dacoromâna și albaneza reprezintă arii laterale în raport cu aromâna, situată într-o arie centrală. “Asemănările dintre limba română din Dacia și cea albaneză nu vin dintr-un contact direct și nu sânt împrumuturi directe, ci se explică ca forme arhaice conservate în arii laterale în timpuri străvechi” (*Limba română, II, Rostirea* 1959, p. 325). Așadar, Pușcariu nu a acceptat niciodată ipoteza formării limbii române la sud de Dunăre (v. și studiile: *Asupra reconstrucției românei primitive* (1910) și *Locul limbii române între limbile romanice* (1920), republicate, mai recent, în Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*, București, 1974).

În lista învățaților care s-au ocupat de concordanțele româno-albaneze (în afară de cele fonetice și lexicale propriu-zise), figurează și I. A. Candrea (BSF, I, 1905, p. 21-25 și, mai cu seamă, cursul universitar *Limba albaneză în raporturile ei cu limba română*, București, 1930-1931, precum și *Cercetări privitoare la lingvistica balcanică*, București, 1935-1936).

Lui Pericle Papahagi îi aparține însă o lucrare clasică în acest domeniu, *Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanischen, Neugriechischen und Bulgarischen*, în WJ, XIV, 1908, p. 113 ș.u. Aceasta conține 451 de construcții, locuțiuni, sensuri figurate etc. care au în centrul lor 233 de cuvinte-noțiuni, de exemplu, sub *Weg* “drum, cale” sunt date, cu numere separate, locuțiunile *cu cale, fără de cale, (Îmi) făc cale, Dau drumul*, cu corespondentele din celelalte idiomuri balcanice; sub cuvântul *Weiss* “alb” se află: *ziua albă*, ar. *Albă s'hii, cu fața albă* și, evident, construcțiile corespunzătoare din albaneză și neogreacă. Studiul fundamental al lui P. Papahagi este criticat cam aspru de Al. Philippide (*Un specialist român la Lipsca*, în “Viața Românească”, 1909, p. 101 ș. u.), care arată că 85 din cele 451 de paralele date de Papahagi se află și în alte limbi decât cele balcanice. Nota lui Philippide e răutăcioasă, în spiritul vehement al criticii pe care o face lui G. Weigand; v. și OR, II, p. 691-694, unde Philippide reține o listă de paralele româno-albaneze ca: *vinicer* = luna septembrie, alb. *vjeshhtë* “toamnă” (de la *vjel* “a culege”); *A se duce în treaba lui*, alb. *Të vejë në punë të tij* “Să se ducă în treaba lui”; adv. *mai întâi*, alb. *më parë* etc.

Din 1922 datează monografia lui Th. Capidan *Raporturile albano-române*, DR, II, 1922, în care sunt relevate și unele construcții speciale, expresii, frazeologii comune celor două limbi (v. și excelentele studii de lingvistică balcanică cuprinse în vol. *Limba și cultura*, București, 1943).

Kristian Sandfeld, în fundamentala lucrare *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris, 1930, a reevaluat materialul lingvistic publicat până la el, adăugând un număr imens de concordanțe noi prin care se motivează teoria existenței “uniunii lingvistice balcanice”. Meritul mare al lui Sandfeld este acela de a fi cuprins laolaltă toate idiomurile balcanice, stabilind grade de apropiere între ele și direcții de influențare. Cât privește relațiile speciale dintre română și

albaneză, el crede că "il est certain que tous ces rapports entre l'albanais et le roumain ne peuvent pas être l'effet du hasard" (p. 141). Așadar, nu exclude posibilitatea ca multe dintre concordanțele româno-albaneze să se explice printr-un substrat comun, printr-o eventuală înrudire a limbii traco-dace cu limba strămoșilor albanezilor. Dar mai aproape de adevăr ar fi, după Sandfeld, ipoteza că româna s-a format în sudul Dunării și că a existat o îndelungată simbioză româno-albaneză al cărei rezultat este mulțimea trăsăturilor (sintactice, frazeologice etc.) pe care le au în comun cele două limbi. Învățatul danez acceptă teoria lui Jokl privind antica provincie Dardania ca leagăn al formării limbii și poporului albanez, așa-zisa regiune de contact iliro-trac, unde se va fi produs "sinteza" albaneză.

Concluzia lui Sandfeld, ca și a altor lingviști, de felul lui G. Meyer, H. Pedersen ș.a., este că "dans la majorité des cas, il s'agit de particularités qui se sont développées en grec et qui se sont propagées de là dans les autres langues" (p. 213). Difuzarea acestora în toată aria lingvistică balcanică se explică prin prestigiul cultural al limbii grecești, prin rolul foarte important pe care l-a jucat civilizația bizantină și, mai ales, influența unificatoare a bisericii ortodoxe. Aceasta a fost ajutată, bineînțeles, de bilingvismul populației din această zonă. La constituirea comunității lingvistice balcanice au contribuit, însă, și celelalte idiomi, în special albaneza și româna, purtătoare ale unor forme străvechi de cultură populară. Acea "mentalitate" comună a lumii balcanice, cu reflectări în limbă, este produsul istoric al conviețuirii îndelungate în forme de civilizație și de cultură asemănătoare.

Popoarele din această regiune au fost sortite să trăiască în condiții istorice asemănătoare (dominația romană, înrăurirea culturii și civilizației grecești, stăpânirea turcească). Conviețuirea lor pe un teritoriu relativ îngust, mișcările pastorale, aceleași ocupații și un mod de viață asemănător au determinat în plan lingvistic fenomenul de bilingvism.

Din cartea lui Sandfeld, reținem aici câteva particularități care ar trebui reuate și aprofundate în special din perspectiva românei și a albanezei. E cazul, mai întâi, al folosirii cu valoare neutră a formelor de feminin ale pronumelor, ca în exemplele: *A încurcat-o*; *A băgat-o pe mânăcă*; *Una e să vrei, alta e să faci*; *De asta (de aia) n-are ursul coadă*; *Nu pot crede una ca asta*. În albaneză se folosesc cu această valoare neutră tot formele de feminin ale pronumelor: *Nga ajo qan djali* lit. "De aceea plânge copilul"; *Kjo ç' do me thënë?* lit. "Asta ce va să însemne?" Sandfeld (*op. cit.*, p. 133) observă cu dreptate că fenomenul acesta se întâlnește și în alte limbi (franceză, greacă etc.), dar adaugă că în română și albaneză a căpătat o foarte mare extindere; de exemplu, *una* fem. ne întâmpină cu valoare neutră în construcții de felul: *cu una*, *cu două* (în propoziții negative); *a fi tot una* (= a fi egali); *într-una* (= împreună); *la una cu (a fi una cu...)*; *în una* (= mereu); *nici de unele* (= nimic); *una-alta*; *până una alta* etc. (v. exemple în context în DLR, s. *unul*, ms).

Altă trăsătură importantă privește rolul conjuncției albaneze *se* “că” de a introduce interogative indirecte: *Nuk di se kush është ky lit.* “Nu știu că cine e acesta; *E ka pyetur se kur ka ardhur lit.* “L-a întrebat că când a venit”. În română, astfel de construcții redundante sunt cunoscute mai cu seamă în graiurile transcarpatice: *Nu știe că cine a venit; Să vadă că unde mă duc; O întrebă că ce i s-o întâmplat* etc. Sandfeld crede că e posibil ca și conjuncția *căci* să se fi format potrivit preferinței pentru construcția cu *că* a interogativei indirecte: *că ce* (comp. alb. *sepse* “căci” format din *se + për se lit.* “că pentru ce”). Alb. *se* intră în structura unor pronume și adverbe compuse: *sekush* “cine”, *secili* “care”, *sedó* “orice”, *sesi* “cum”, *sesá* “cât” (v. Demiraj, *Gram.*, p. 521), desprinse din fraze cu interogative indirecte introduse prin *se*. Reținem și o particularitate de stil narativ popular: reluarea subiectului sau obiectului printr-un substantiv articulat (însoțit, eventual, de un demonstrativ): *Ish një mbret. Ai mbreti kish një pelë* (Sandfeld, *op. cit.*, p. 122); *Era odată un împărat. Și împăratul acela avea o fată*; alb. *Ai pa një shtëpi. Ajo shtëpia ish e kapllanit* “El văzu o casă. Casa aceea era a unui om foarte rău (lit. a tigrlui)”. De notat că acest tip popular de repetiție e cunoscut și altor limbi, de exemplu bulgarei.

În limba vorbită, o interogativă negativă poate apărea cu valoarea unei afirmative: alb. *Nuk më shet mua këtë gomar?* lit. “Nu-mi vinzi mie măgarul ăsta?; ar. *Nu-mi dai cartea s-u ved?* (cf. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 300, Sandfeld, *op. cit.*, p. 112). Acest tipar sintactic, colorat afectiv, există și în greacă, după cum au observat cei doi balcanologi, dar și în dacoromână: *Nu mă iei și pe mine în căruță?* (prin negație se evită brutalitatea unui eventual refuz).

O selecție riguroasă de “expresii în comun” ale limbilor română, albaneză, neogreacă și bulgară a întocmit Al. Rosetti (ILR, p. 256-258); acestea sunt prezentate sub cuvinte-noțiuni, în felul în care a procedat P. Papahagi. Materialul, reținut de la diverși cercetători (Pușcariu, P. Papahagi, Eq. Çabej etc.), este verificat de vorbitori nativi de albaneză, neogreacă și bulgară (v. p. 32). Iată câteva exemple: (oameni) aleși: *unul și unul*, alb. *një e një*; a înspăimânta: *Te bag în pământ*, alb. *Të fut në dhe*; minciuni: *cai verzi (pe pereți)*, alb. *kalë jeshil*; neastâmpărat: *Te mânăncă spinarea*, alb. *Të ha kurrizi* etc. Se adaugă, în unele cazuri, corespondențele din neogreacă și bulgară. Rosetti a remarcat dificultățile privind determinarea caracterului balcanic al materialului comparat: “Dacă cercetătorul, la prima vedere, dispune de un vast material de studiu, alcătuit din elemente comune românei și uneia sau mai multor limbi balcanice, el este nevoit să elimine curând o mare parte a acestui material, posibilitatea de a explica unele fapte românești prin criteriul balcanic nerezistând unui examen critic” (p. 14-15). Ideea aceasta reapare la Coseriu. În cartea noastră am ținut seamă de acest avertisment și am lăsat de o parte un mare număr de fapte mai puțin sigure, cu șanse minime “de a putea fi explicate în mod real prin factori balcanici”. (v. și Rosetti, *Ling. balk.*, 1985).

Alexandër Xhuvani, excelent cunoscător al graiurilor populare albaneze, a cules, în tot cursul vieții sale, un material lexical imens (fiecare cuvânt dat în contexte semnificative). Acest tezaur de limbă populară a fost publicat, după moartea autorului (1981), în aproape 50 de numere ale revistei "Studime filologjike" de către Mahir Domi (în colaborare, până la o vreme, cu Qemal Haxhihasani). S-ar înțelege (SF, 1-4, 1993, p. 177) că acest material va fi republicat în vol. al III-lea din seria operelor lui Al. Xhuvani. În lucrarea noastră am folosit mult culegerea lui Xhuvani, căci el a remarcat și numeroase construcții paralele în albaneză și română. În anul pe care l-am petrecut la Tirana (1958-1959) am fost subiectul prin care Xhuvani verifica aceste coincidențe, mai cu seamă că lucram în același birou cu el și cu Eq. Çabej. În CL, III, Supliment, 1958, p. 561-563, Xhuvani se oprește asupra unui număr de 30 de cuvinte românești (*alb, cale, gând, mare, mână, ochi, piele, somn, a strica, unghie, a veni, vorbă* etc.) care figurează în construcții cu structuri și semnificații identice cu corespondentele albaneze. Materialul pentru română i-a fost furnizat de dicționarul lui H. Tiktin.

În studiile sale de etimologie albaneză și, în general, în studiile de istorie a limbii, a civilizației și culturii populare albaneze, Eqrem Çabej a făcut mereu comparație cu româna (ca, de altfel, cu toate idiomurile din aria balcanică). Observațiile acestui mare savant, întemeiate pe un material foarte bogat (arhaic, dialectal, contemporan), sunt de rară finețe, surprinzător de interesante. Çabej avea o informație științifică extraordinară, cunoștințe solide în domeniile conexe lingvisticii. După el, albanezii sunt autohtoni la litoralul Adriaticii, iar leagănul primitiv al românilor – deși n-a spus-o direct niciodată – ar fi fost în sudul Dunării. Așa se explică faptul că în concepția lui toate sau aproape toate concordanțele româno-albaneze nu s-ar datora acțiunii unui substrat comun, ci influenței albanezei asupra românei. În general, Çabej ignora posibilitatea evoluțiilor interne în română independent de albaneză. În cuprinsul lucrării noastre, apelul la opera monumentală a lui Çabej este permanent.

Mahir Domi, într-o comunicare prezentată la primul congres de studii sud-est europene (1966), precizează diversitatea aspectelor privind concordanțele lingvistice româno-albaneze: "entre l'albanais et le roumain existent beaucoup d'élément communs, de traits et tendances identiques ou similaires, de concordances et analogies. Et cela dans tous les domaines: lexicque, phraséologie, formation de mots, phonétique et grammaire". (*Concord.*, p. 1). Cercetarea lui Domi privește particularitățile sintactice, valorile elementelor de relație la nivelul frazei. Unele dintre faptele descrise se întâlnesc și în alte limbi balcanice, dar foarte multe dintre ele caracterizează în exclusivitate româna și albaneza (v. și SA, XII, 1975, p. 84 ș. u.).

La același congres, o comunicare deosebit de interesantă a făcut Spiro Floqi, în legătură cu construcțiile tautologice în albaneză și română. Iată câteva dintre

acestea: *Și bătrânii că-s bătrâni...*, alb. *Edhe pleqtë që janë pleq* lit. “Și bătrânii că-s bătrâni”, raport concesiv; *De frumoasă ești frumoasă*, alb. *Për e mirë e mirë është* lit. “De bună bună este” (complement de relație); *Că trebuia o ploaie, trebuia, da mi se pare c-o să ne vie o vijelie*, alb. *Që lipsej një shi, lipsej, por më duket se do ta na vijë shtrëngatë* (propoziție subordonată de relație). De observat că structurile sintactice studiate de Floqi nu sunt simple și, cu toate acestea, presupun modele identice în ambele limbi. El crede că în română nu sunt posibile propoziții de relație introduse prin *că*, corespondentul alb. *që*, dar exemple de felul: *Că muncește mult, muncește, dar...* (cu repetarea verbului) contrazic observația lui. În general, exemplele date de Floqi se pot traduce ad-litteram în română, cu aceleași caracteristici de intonație, topică, de prezența sau absența prepoziției, de încadrarea în fraze cu adversative etc.

Emil Lafe (SF, 4, 1966, p. 127-130) găsește elemente comune albanezei și românei privitoare la exprimarea aspectului (de regulă incoativ) și a superlativului absolut (afectiv) prin repetarea verbului, respectiv a adjectivului și a adverbului. *Eci sa eci, Merse cât merse și...*; *ndgalë ngadalë...*, încet, încet (= foarte încet).

Cătălina Vătășescu a publicat câteva studii comparative româno-albaneze în legătură cu termenii religiei creștine, cu denumirile de pești, lexicul latin al domeniului pastoral, terminologia furcii de tors; la acestea se adaugă studiile de sintaxă: prepozițiile temporale, valorile speciale ale prepoziției *cu*, alb. *me*. Numeroase construcții sintactice speciale sau asemănătoare în cele două limbi se află în impunătoarea sa lucrare *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparație cu româna* (1997): *În lumea largă*, alb. *Ndë dhe të largë*; *A da fașă* (unui lucru) = a-l colora, alb. *I jap faqe bukës* lit. “Dau față pâinii”; *Din cale afară de...* (= peste măsură, excesiv), alb. *Doli rruge* (sau *nga rruga*) lit. “Teși din drum” id.

Un grup de paralelisme româno-albaneze (expresii, frazeologii, locuțiuni) legate prin conținut de aspecte social-psihologice a publicat Renata Topciu în “Anuar-Albanezul. 400”, editat de Uniunea culturală a albanezilor din România, București, 1995, p. 152-155. Notăm aici și studiul foarte întins semnat de Morcka Sofika asupra frazeologiei albaneze care denuțește părți ale trupului omenesc (SF, 4, 1979; 2, 1980; 3, 1980), în care sunt semnalate și corespondente din română.

Un studiu important în care sunt studiate cca 70 de unități frazeologice românești (multe dintre acestea având paralele asemănătoare în albaneză) a apărut în “Revista de lingvistică și știință literară”, 4, 1992, de la Chișinău, sub semnătura binecunoscutului albanolog Marc Gabinschi. Autorul își asumă dificila sarcină de a preciza din ce limbă vor fi pătruns în română unitățile frazeologice pe care le discută. Este adusă în confruntare și limba sefardă (iudeospaniola), pe lângă turcă, greacă etc. Locuțiunea *pe semne* e considerată bine de Gabinschi ca paralelă cu alb. *sipas shenjave* id.

În ultimii ani, studii valoroase asupra frazeologiei limbii albaneze a întreprins Jani Thomaj (*Fraz.*, 1981; v., de același autor, și studiile speciale publicate în SF, 1964, 1966, 1967, unele în colaborare cu Xhevat Lloshi). Volumul din 1981 este o adevărată monografie a domeniului frazeologiei: definiție (distincție între construcțiile libere și cele frazeologice), clasificări după diverse criterii ale frazeologiilor. Thomaj remarcă frecvent construcții frazeologice cu structuri identice sau asemănătoare în mai multe limbi balcanice sau chiar în limbi din afara zonei balcanice. El observă că verbele care fac parte din unitățile frazeologice sunt verbe uzuale, foarte frecvente în vorbire și cu un spectru semantic extrem de larg (ex. *a face*, *a lua*, *a pune* etc.), iar substantivele cu acest rol sunt mai ales cele care denumesc părți ale corpului. Uneori, în frazeologiile comparate pot apărea termeni sinonimi, de ex. *praf* (în română) și *cenușă* (în albaneză): *A arunca praf în ochi*, alb. *I hodhi hi në sy* lit. "I-a aruncat cenușă în ochi" (româna se grupează de astădată cu bulgara și sârbocroata). La fel, rom. *ca o curcă plouată*, dar alb. *si pulë e lagur* lit. "ca o găină plouată". Trebuie subliniat și faptul că româna și albaneza se deosebesc adesea prin topica termenilor-perechi, fapt pe care l-am relevat mereu în cursul lucrării noastre, de ex.: *A fi unghie și carne (cu cineva)*, alb. *Jam mish e thua (me dikë)* lit. "Sunt carne și unghie (cu cineva). Din materialul foarte bogat din monografia lui Thomaj semnalăm aici câteva construcții românești: *a o scoate la capăt*, *a lua peste picior*, *a-i da drumul*, *a lăsa baltă*, *a-l face de două parale*, *a închide gura (cuiva)* = a argumenta temeinic, *Macină (vorbește) ca moara fără boabe* (= spune vrute și nevrute), *noapte de noapte*, *de ochii lumii*, *A ajuns în drumul mare* (= nefericit), *a-l primi cu brațele deschise* etc.

Încheiem aceste note privind istoria cercetărilor comparatiste româno-albaneze cu întrebarea legitimă pe care E. Coșeriu și-o pune într-un studiu din 1982 dacă astfel de construcții, care se află și în unele idiomuri romanice, trebuie numite *balcanisme* sau *romanisme*. De exemplu, rom. *mănușă* și alb. *dorëze*, cu structură lexicală identică (suf. lexical-*-ușă*, respectiv *-zë*, cu valoare diminutivală) și cu sens identic, au corespondente în lat. *manicula* "coarnele plugului", ital. *manucchia*, *maniglia*, sp. *maniga*, prov. *maneto*, *mançito*, fr. *manette* etc.; rom. *săva (săvai)* "soit que" (format din *să* și *va*, ambele elemente din lat. *si*, *volet*) și alb. *ndo* (din *në* "wenn" și *do*, pers. a III-a sing. a vb. *dua* "a vrea") au o structură care se regăsește în v. sp. *siquer*. La cele câteva exemple, luate de la I. A. Candrea (BSF, I, 1905, p. 21-25), care provoacă această îndoială, putem adăuga încă multe altele, cu paralele nu numai în limbi romanice, ci și în alte familii de limbi. Româna și albaneza sunt atât de intim înrudite, încât se asimilează în fondul lor comun și acele trăsături (mai ales din domeniul expresiilor, locuțiunilor, frazeologiilor, semnificațiilor figurate etc.) care incidental se pot afla și în alte limbi. De exemplu fenomenul postpunerii articolului e cunoscut și unor idiomuri

scandinavice, dar numai în română și albaneză coincidențele privind encliza articolului definit merg până la cele mai mici detalii. Tipul de structură analitică a numeralului cardinal de la 11 la 19 (*unus super decem*) e cunoscut și în limbile slave, dar există suficiente dovezi că în română și albaneză acesta nu poate fi atribuit influenței slave petrecute atât de târziu. Multe dintre faptele adunate în această carte și orânduite în felul dicționarului vor fi poate privite cu rezerve, unele îndreptățite, altele nu. Cu toate acestea, rămâne un număr imens care să probeze convingător apropierea intimă a celor două limbi.

Cătălina Vătășescu a urmărit îndeaproape elaborarea acestei lucrări, intervenind permanent cu observații, îndreptări și sugestii, pentru care îi mulțumim cu recunoștință.

G. B.
august 1999

1. *A* neaccentuat și în poziție inițială a dispărut dintr-un grup de cuvinte de origine latină: *amita* > *mătușă* (cu un sufix străvechi, probabil traco-dac), *agnellus*, *agnella* > *miel*, *mia*, *animalia* pl. > *nămaie* reg. (de aici n.top. *Nămăiești*), *annotinus* > *noaten*, *aranea* > *râie*, *autumnus* > *toamnă*, *aqua baptizat* > *apă botează* (Ban.), devenit *bobotează*, *agnicius “de miel” (< *agnus*) > *mif(ă)* “lână de miel, lâna de pe burta oii” (cf. CDDE, s.v.).

Fenomenul acesta s-a produs și în albaneză: *abiegnius* > *vgjë* “branche de sapin”, *accipiter* > *qift* “autor, épervier”, *altarium*, *altare* > *Iter* (rom. altar), *amicus* > *mik* (probabil că subst. *mic* a existat și în română, dar a dispărut din cauza omonimiei cu adj. *mic*, din greacă), *arena* > *rëre*, *ranë* “nisip” (rom. reg. *arină*), *argentum* > *rgjënt*, *Aprilis* > *prill* (și rom. pop. *prier*). Mihăescu (*Romanité*, p. 28) crede că această cădere a lui *a-* “semble avoir elle aussi un caractère archaïque”. Exemplele românești cu afereza lui *a-* nu coincid cu cele albaneze.

De notat că în meglenoromână afereza lui *a-* e un fenomen general, iar în istroromână e parțial (cf. Pușcariu, LR, II, p. 366; Capidan, *Megl.*, I, p. 66).

Rosetti (ILR, p. 347) e de părere “că afereza ar putea să rezide în faptul că *a-* a fost considerat ca un element mobil, întrucât avea mai multe funcțiuni”, atât la nume cât și la verbe (v. și Sala, *Contrib.*, p. 131). După Vl. Georgiev, însă, afereza lui *a-* neaccentuat din română s-ar explica prin acțiunea substratului (SCL, 3, XI, 1960, p. 483).

*

2. *Ac* s.n., alb. *gjilpërë*. După Meyer (EWA, p. 143), termenul albanez (și var. ghegă *gjylpanë*) ar fi, la origine, un derivat latin: *acucula*, etimologie greu de acceptat fonetic.

O metaforă comună, cunoscută în mai multe limbi: *urechea acului*, alb. *veshi i gjilpërës*.

Sintagma *vârf de ac* exprimând ideea de “foarte mic, foarte puțin”, alb. *majë gjilpërë*: *E cât un vârf de ac* (= e foarte mic), alb. *Është sa një majë gjilpërë* id.; *Nu-ți dă nici un vârf de ac* (= nimic), alb. *S'të jep as një majë gjilpërë* id.; *N-ai unde arunca un vârf de ac* (= e multă lume, multă îngrămădeală), alb. *S'ke ku të hedhësh majën e gjilpërës* id.; v. și *vârf*.

A căuta acul în carul cu fân (= a se apuca de un lucru peste putință de înfăptuit), alb. *Kërkon gjilpërën në kashtë (në mullar)* “Caută acul în paie (în clăia de fân)”.

A sta ca pe ace (= cu nerăbdare, neliniștit, ca pe ghimpi), alb. *Rri si mbi gjilpëra* id. (*Rri si në gjemba* lit. “Stă ca pe ghimpi”).

Celebra frază biblică: *Mai lesne iaste cămileei pren lăuntru urechile acului a treace decât bogatul în împărăția ceriului a întra*, Coresi, *Tetraev.* (1574), în DA, în care *cămil* “sfoară, funie” (din gr. κάμιλος “funie”) e confundat cu *cămilă* “dromader” (din gr. καμήλα id.), apare în albaneză în felul: *Më sa hyn bualli në veshin (në vrimën) e gjilpërës* “Când o să intre bivolverul prin urechea (prin gaura) acului” adică niciodată), *buall* fiind lat. *bubalus*, devenit în română *buâr, bour*.

*

3. *Acî* adv. 1. E folosit cu valoare temporală în construcția alternativă *aci...* *aci* (= când... când): *Acî era la Socola, aci în lași, aci la mănăstirea și în Târgul Neamfului* (I. Creangă, în DA, s.v.). Iorgu Iordan (în SCL, I, 2, 1950, p. 269) a arătat că *aci* temporal e un fapt de limbă populară. Corespondentul albanez *këtu* apare cu aceeași valoare temporală și în aceeași repetiție alternativă: *Këtu qante, këtu qeshte* “Aci plângea, aci râdea” (FS, s.v.).

În aceeași frază, în locul lui *këtu* “aici, aci”, poate apărea *aty* “acolo, colo” (locul unde te afli *tu*, pers. a II-a) cu valoare temporală: *Aty qante, aty qeshte* lit. “Colo plângea, colo râdea” (FS, s. *aty*); *aty* ar corespunde cu rom. *aci* (v. discuția de sub 4).

2. Varianta *colo* (eventual *în colo*) a adverbului *acolo*, cu sens temporal, e frecventă în limba populară: *Primăvara când înfrunde, Gura cucului s-aude; Da cându-i colo, toamna, Nu s-aude nimica* (Jarnik, Bârseanu, în DA, s. *colo*; v. alte citate la Iordan, *loc. cit.*, p. 272). Exemplele albaneze cu *aty* din FS se pot traduce ad-litteram în română: *Aty nga shtatori* “colo către septembrie”; *Aty nga mesi i natës* “în colo spre miezul nopții”; *Aty nga dreka* “colo către (spre) cină”. Fiind, la origine, adverbe de loc, rom. *colo*, alb. *aty* e firesc să fie în context cu alte construcții temporale prin care se pune în lumină noua lor valoare semantică.

3. Se întrebuițează cu valoare temporală și grupul de adverbe antonime *ici, colo* (= din când în când, când și când): *Ici, colo cerul dispărea sub mari insule de nori* (Alecsandri, în DA, s. *colo*, unde se notează și paralela sârbă: *kad tamo* id.). În albaneză termenii sunt inversați: *Aty-këtu shkëmbenin ndonjë fjalë* “Ici, colo schimbau câte o vorbă” (lit. “colo, ici.”).

De observat că apar cu valoare temporală numai variantele *aci, ici, colo* (nu și *aici, acolo*).

4. Se știe că în graiul din Oltenia adverbele pronominale demonstrative *aici, aci* și *acolo* alcătuiesc un sistem în care fiecare termen se raportează la câte una din cele trei persoane: *aici* indică locul unde se află pers. I, *aci*, pers. a II-a, iar *acolo*, pers. a III-a (v. pe larg LR, XI, 1, 1963, p. 225; Florica Dimitrescu, în “Recueil d’études romanes”, București, 1959, p. 291; Al. Ionașcu, în “Romanoslavica”, IV, 1960, p. 73, care crede că această particularitate s-ar explica prin influență slavă; Maria Iliescu, în “Arhivele Olteniei”, 1, serie nouă, 1981, p. 253, care consideră

“că sistemul deictic ternar oltean este o trăsătură arhaică latină”). Acest sistem există și în aromână, după cum îmi comunică dl. N. Saramandu: *aoaŝe, aŝia, aclo* (v. și Papahagi, DDA, s.v.). O situație asemănătoare se pare că se află în albaneză. Adverbele pronominale *këtu, aty* și *atje* se repartizează semantic ca rom. *aici, aci, acolo* în graiul oltenesc. Iată definiția lor în cel mai recent dicționar albanez: *këtu* “în locul unde ne aflăm, în acest loc”, *aty*: “în locul apropiat de colocutor”, unde se află persoana cu care se vorbește, *atje*: “într-un loc departe de noi”, raportat deci la pers. a III-a: *Atje banonte, atje punonte* “Acolo locuia, acolo muncea”.

5. Notăm, în sfârșit, și faptul că variantei lărgite cu particulă adverbială *-a*: *aicea* îi corespunde în albaneză o formă adverbială realizată la fel: *këtua*; deci, *aici-aicea, këtu-këtua*. Iată un citat albanez: *Të vinç këtua ndër ne* “Să vii aicea între noi” (într-un cântec de nuntă din Skrapar, în BUT, 2, 1958, p. 225). Sufixul adverbial *-a* e frecvent în albaneză (cf. Xhuvani, Çabej, *Prapashtesat*, p. 6); același adverb poate apărea cu două variante, dintre care una în *-a*: *atëherë-atëhera* (ca rom. *atunci-atuncea*); *rrallë-rralla* “rar”. E posibil să existe o legătură între alb. *-a* și rom. *-a* la adverbe ca: *acuma, aiurea, așijderea* etc. Hasdeu (EMR, I, p. 51) se întreabă dacă nu cumva *-a* este “o rămășiță dacică”, arătând că *-a* de la adverbe nu trebuie separat de *-a* de la pronumele *acesta, acela, unuia, tuturora, nimenea* etc. și de la numeralele *al doilea, a treia, amândurora* etc. Dar Xhuvani (*Stud.*, p. 196) crede că adverbele în *-a* (*thella* “adânc”, *fshehta* “ascuns” etc.), cunoscute îndeosebi în toască și la arbăreșii din Italia, de origine toască, se explică prin influență neogreacă.

*

4. *Ajunge* vb., alb. *arrij* (probabil din ital. *arrivare*, Meyer, EWA, s.v.) (sin. *mbërij, mbrij, mërij*, format, probabil, de la *mbarë* “bun, drept, corect, deplin, fericit”, Çabej, SGJ, I, p. 337) au dezvoltat în comun sensul “a fi de-ajuns, a fi suficient, a fi atât cât trebuie”: *Stofa asta ajunge pentru o fustă*, alb. *Ky stof arrin për një fustan; Nu-mi ajung banii*, alb. *S’më arrinë paratë; Nu më mai ajung puterile*, alb. *S’më arrin fuqia* (v. și Candrea, *Alb.*, p. 143). Coșeriu (p. 40) observă că înțelesul “suffire” apare și la echivalentele lui *a ajunge* din unele limbi romanice, de ex. port. *chegar* “arriver, suffire”.

Semnalăm și sensurile speciale:

“A egala (pe cineva în ceva)”: *Îl ajung în meșteșug*, alb. *E arrij në mjeshhtëri, L-a ajuns și l-a și întrecut*, alb. *E arriti dhe e kaloi* id.

“A apuca ceva ce e mai depărtat, mai sus”: *Îl ajung cu mâna*, alb. *E arrij me dorë* id.

A-l ajunge pe cineva zilele (= a i se fi trecut vremea), alb. *Ia arrita ditës* id.; *Më arriti pleqëria* “M-a ajuns bătrânețea”.

Adjectivul participial *ajuns* e înregistrat în DA și cu sensul “copt” (= ajuns la maturitate): *poamnă ajunsă* (= coaptă). Corespondentul albanez *i arrirë*, adjectiv

participial, apare cu același sens: *rush i arrirë* “strugure copt” (lit. “ajuns”); *mollë e arrirë* “măr copt” (lit. “ajuns”) și chiar fig. *djalë i arrirë* “băiat copt” (ca vârstă), *vajzë e arrirë* “fată coaptă, matură”. Adjectivul albanez apare-și cu aspect negativ: *rush i paarrirë* lit. “strugure neajuns” (= necopt), cu pref. *pa-* “fără, ne”. Rom. *neajuns* subst., cu sensul “defect”, s-ar compara cu bg. *nedostaták*, scr. *nedostatak* (cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 86).

*

5. *Alb*, adj., subst., alb. *i bardhë* apar cu înțelesul moral de “curat, cinstit, fericit, nevinovat, neprihănit” sens întâlnit și la corespondentele din celelalte limbi balcanice: *zile albe* (= viață fericită, cf. Hasdeu, EMR, I, p. 489), alb. *ditë të bardha* id., *pleqëri të bardha* “bătrânețe albe” (v. și P. Papahagi, *op. cit.*, p. 164; Çabej, SCJ, III, p. 83). Cităm aici două splendide versuri din poemul *Dan, căpitan de plai* de V. Alecsandri, cu *alb* exprimând semnificațiile de mai sus: *Alb am trăit un secol pe plaiul strămoșesc și vreau cu fața albă senin să mă sfârșesc, alb e sinonim stilistic cu “cinstit, curat, neprihănit”, comp. alb. faqja e bardhë* “obraz (față) alb (ă)”; pentru înțelesul “fericit”, comp. lat. *dies alba* (și rom. *zi albă* “zi fericită”, CDDE, nr. 36); v. și Xhuvani, CL, III, 1958, Supliment, p. 561.

Sintagma *ziua albă*, ca și alb. *dita e bardhë*, poate fi considerată și în opoziție cu “negrul” nopții (cf. Hasdeu, I.c.).

La aromâni, notează Hasdeu, când mulțumește cineva unei femei îi zice *Albă să h'ii!* “Sois candide! Sois chaste!” Și la dacoromâni *alb* apare cu acest sens înnobilat: *Albă fată feciorijă* sau: *Fete albe tinerele*. În albaneză e bine cunoscută urarea *Qofsh i bardhë!* “Alb să fii!” (adică: fii fericit!) și mai ales la feminin *Qofsh e bardhë!* (o urare între femei, cf. Gjevori, p. 11), ca la aromâni.

Subst. *albă* înseamnă, figurat, “făină de grâu” (comp. *pâine albă*) și chiar “făină” în general (cf. DA, s.v.). Hasdeu (EMR, I, p. 496) arată că *pâine albă* e o denumire pentru “cereale” în general. Și alb. pl. *të bardhat* are sensul general de “grâne”.

Tot substantivat, fem. *alba* înseamnă și “lichidul din scurgerea prenatală la animale și la femei”, ca și alb. pl. *të bardhat* (cf. FS).

În mitologia populară, pl. *albe, albele* e o denumire a zânelor “bune” la dacoromâni, dar “rele” la aromâni (cf. Hasdeu, EMR, I, p. 512, 537; pentru aromână, v. și Șăineanu, *Ielele*, în RIAF, a. III, v. VI, p. 181; Id., *Basme*, p. 201, într-un basm aromân: Albele = zâne rele). Să se compare, pentru această semnificație, cu alb. *të bardhat* pl. “albele, ființe fantastice întruchipate în fete care trăiesc în munți sau sub pământ și care, când se mânie, fac rău oamenilor” (FS). Așadar, aromâna s-ar grupa cu albaneza din acest punct de vedere.

În expresia (*A intrat*) *alba în sat* și în *florile dalbe* (de fapt, un genitiv, *florile dalbei*, adică *florile zorilor*), *alba* s.f., cu art., păstrează, ca și alte limbi romanice

(v. și Bogrea, în “Omăgiu lui I. Bianu”, București, 1927, p. 53), sensul “aube, aurora” al lat. *alba*. Există și verbul *a se albi* (*de ziuă*) = a se lumina de ziuă, a apărea zorile. Albaneza participă la această concordanță cu vb. *zbardh* (cu prefix intensiv), *zbardhëllon* (*zbardhullon*, *zbardhullohet*, *lëbardhet*) “Se albește de ziuă, se ivesc zorile” (v. și P. Papahagi, *op. cit.*, p. 165).

Săptămâna albă, numită la dacoromâni și *săptămâna brânzei*, adică săptămâna de dinainte de postul cel mare, când se pot mânca “lăpturi”, are un corespondent exact în albaneză: *java e bardhë*, reflectare a vieții pastorale, căci adj. *e bardhë*, ca și rom. *albă*, e folosit metaforic pentru denumirea produselor lactate.

Adjectivul *alb*, *i bardhë* devine substantiv în *albul ochiului*, alb. *e bardha e syrit* id.; *albul oului*, alb. *e bardha e vezës* id. (în română e frecvent diminutivul *albuș*; comp. și *gălbenușul oului*, alb. *e verdha e vezës* “gălbenușul oului”, deci fără diminutiv).

Importanța acestui adjectiv în vocabularul popular românesc e pusă în lumină și de sintagma cu conținut etnografic *calea albă* (= calea pe care o face mireasa la casa mirelui îndată după nuntă), numită, pe alocuri, și *cale primară* (pentru care v. în acest volum cuvântul *primar*); cf. Hasdeu, EMR, I, p. 497; DA, s. *alb*. Paralela albaneză pentru *calea albă* este *udha e bardhë* (com. Vehbi Bala, de la Shkodra).

Alb, cuvânt de origine latină, are un caracter mai general, o bogăție semantică mai mare decât sinonimul său din substrat *barz*, *bardz(u)* adj.; acesta, general în aromână, e aproape dispărut din dacoromână, unde mai e folosit în limbajul pastoral cu referire la lâna și părul animalelor și la penele păsărilor: *oaie barză* (= cu lâna albă); *găină barză*; subst. *barză* (format din *pasăre barză*, prin dispariția cuvântului determinat) este relativ târziu.

Așadar *alb* (și corespondentul albanez *i bardhë*) e un termen legat de mitologie, de psihologie populară și de particularități etnografice.

*

6. *AB* s.m. apare adverbial, cu sensul lat. *anno* “anul trecut, acum un an”: *Cum a dat Dumnezeu an Holde mândre lui Traian* (Plugșorul). Cu același sens: *mai an* (= anul trecut): *S-a sculat mai an Bădica Traian* (id.). Și, la fel, în locuțiuni de tipul: *an-iarnă*, *an-vară* (cf. Coșeriu, p. 42) sau: *an pe iarnă*, *an pe primăvară*. Cu demonstrativul de depărtare: *hăl an* (= acum doi ani, deci *an* = acum un an).

Alb. *vjet* “an” s-a adverbializat sub forma de plural: *vjet*, însemnând “anul trecut”, ca și rom. *an*: *Vjet e kam parë* “L-am văzut an” (= anul trecut). Pentru “anul ce vine”, albaneza are termenul *mot* “an, vreme, timp”: *Më mirë një vezë sot se një pulë mot* “Mai bine un ou astăzi decât o găină la anul” (lit. an). Acest sens a fost remarcat și la ital. *anno*: *Lo vidi anno* (Coșeriu, p. 42). Sandfeld (*Ling. balk.*, p. 75) crede că alb. *vjet* “anno” cu valoare adverbială e un calc după română sau după latina balcanică.

Locuțiunea adv. *la anul*, alb. *motit* (ablativul subst. *mot*) are corespondente cu structură identică și în alte limbi balcanice (cf. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 141).

Alb. *mot* are o familie lexicală bogată; dintre derivate reținem pe *motak* “care a împlinit un an”, de care s-ar apropia rom. *motan*, înregistrat prin dicționare cu etimologie necunoscută.

Vârsta se exprimă prin verbele *a fi* și *a împlini* însoțite de subst. *an*: *De câți ani ești? Sânt de douăzeci de ani; Câți ani ai împlinit? Am împlinit douăzeci de ani*. Albaneza dispune de aceeași modalitate pentru redarea vârstei: *Sa vjet është* “De câți ani este?” *Mbush njëzet vjet* “A împlinit douăzeci de ani” (vb. *mbush* “a umple; a împlini”). De notat că și *a umple*, echivalentul direct al alb. *mbush*, e folosit în româna mai veche cu un sens referitor la timp: *Patriarhul Noe umpluse cinci sute de ani vârstă* (P. Maior, în DLR, s. *umple*); *Umple, acum la toamnă, trei ani* (Ciașanu, în DRL, s. *umple*). Formula interogativă *De câți ani ești?* cu verbul *a fi*, se întâlnește cu o structură identică în greacă și în bulgară (cf. Rohlf, *Influence des éléments autochtones sur les langues romanes*, în “Actes du colloque international des civilisations, littératures et langues romanes”, Bucarest, 1959, p. 245). Alte construcții paralele: *Din an în an*; alb. *Nga viti në vit; An de an*, alb. *Vit për vit; Odată în an*, alb. *Një herë në vit; La mulți ani*, alb. *Për shumë vjet*. Ultima construcție, *La mulți ani*, are o paralelă exactă în gr. biz: εἰς πολλὰ ἔτη “*la mulți ani*” care ar fi fost tradusă și în limba română (prin intermediul bilingvilor slavi: *spolaiti*, cf. Capidan, *Limbă și cultură*, 1943, p. 65).

*

7. *Apă* s.f., alb. *ujë* apar cu multe întrebunțări speciale paralele și în construcții cu structuri identice. Le numerotăm în continuare:

1. În proverbul *Sângele apă nu se face* (fig. pentru a exprima sentimentul înrudirii de sânge), alb. *S'bëhet gjaku ujë* “Nu se face sângele apă”; proverbul există și în alte limbi europene.

2. Expresia *A se îmbăta cu apă rece* (= a se încânta cu vorbe goale), alb. *Dehet me ujë* “Se îmbată cu apă”.

3. Expresia *A da (a-i veni, a-i aduce) apă la moară* (= a-și crea profit, avantaje, a-i merge bine treburile); alb. *Çon (shpie) ujë në mulli* “I-a venit apă la moară” (= îi merg bine afacerile).

4. În contextul *A scoate apă din piatră seacă*, alb. *Nxjerr ujë (vaj, mjaltë) nga guri* “Scoate apă (ulei, miere) din piatră” (FS, s. *ujë*) se exprimă însușirea de “foarte îndemânic și întreprinzător”.

5. O comparație în *A ști ca apa (ca pe apă)*, însemnând “a expune ceva cu exactitate, cursiv și repede, de exemplu o lecție la școală”, alb. *E di si ujë* id.

6. *Nu-i dă nimeni un pahar de apă* (= nu-i dă nimeni nici cel mai mic ajutor), alb. *S'i jep kush asnjë gotë ujë*, cu structură lexicală și gramaticală identică.

7. *A bate apa în piuă* (= a vorbi în zadar, vrute și nevrute), alb. *Rreh (shityp) ujë në havan* id.; v. și *bate*. Expresia aceasta are corespondente exacte și în alte limbi, de ex. ital. *Batter l'acqua nel mortaio* (cf. Hasdeu, EMR, II, p. 113).

8. *Seamănă (sânt) ca două picături de apă*, alb. *Ngjajnë (janë) si dy pika uji* (identice și ca structură); pentru alte limbi, ital., fr. etc., v. Hasdeu, EMR, II, p. 113.

9. Prin repetiție, la plural: *ape-ape* (= despre țesături, în culori care alternează: aprins, stins), alb. *qilim ujëra-ujëra* "covor ape-ape". În Myzeqeja, dim. *ujrëz* (de la pl. *ujra*) "cusătură cu acul pe mânecă, râuri, ape, flori pe cămașă" (SF, 2, 1967, p. 184).

10. *Îmi lasă gura apă* (= doresc mult ceva, poftesc la ceva), alb. *Më lëshon goja lëng* lit. "Îmi lasă gura zeamă".

11. *A curs multă apă* (= a trecut mult timp), alb. *Ka rrjedhur (ka kaluar) shumë ujë* id.

12. *Apă stătută*, alb. *ujë e ndenjur* id.

*

8. *Arde* vb., alb. *djeg* în expr. *Mă arde dorul* (comp. lat. *ardeo amore, ardeo dolore*), alb. *Më djeg malli* id. (v. *dor*).

Numele comun *arsuri* (ca entopic, a trecut ușor în toponomie, cf. Iordan, *Top. rom.*, p. 23; mai cu seamă în Gorj, cf. DTRO, I, p. 234: *Arsura, Arsureaua, Arsuri, Arsa, Arsiște*) cu sensul "loc care a fost ars de mărăcini, de tufăriș pentru a fi redat agriculturii" e derivat de la participiu ca și corespondentul albanez *djegurishtë* (de la part. *djegur* cu suf. *-ishtë*), cu același sens (FS). De semnalat pentru albaneză și sinonimul *diellishitë* "loc bătut mult de soare" (derivat de la *diell* "soare"), comparabil cu rom. *soriște* id. (derivat de la *soare*, cf. DLR, s.v.). Ar putea fi luat în discuție aici și alb. *shullë, -ri* (*gheg shullâ, -ni*) "loc însorit, bătut de soare" (din lat. *solanum*) și ar. *surin* (din lat. *solinum).

*

9. *Argea* s.f., cuvânt tratat amănunțit în *Vocab.*, p. 30-31; v., în urmă, Dumistrăcel, în "Revista de etnografie și folclor", t. 34, 4, p. 329-359.

Pentru semnificația "război de țesut" (în DEX, s.v., aceasta figurează ca semnificație inițială) trebuie comparat cu alb. *argali* s.f. "război de țesut" (la arbăreșii din Italia, cf. Giordano; v. și Ramadan Sokoli, SF, 4, 1964, p. 174), care ar putea fi, după cum deja s-a arătat, gr. ἀργαλέος "război de țesut".

*

10. *Asfinți* vb. în *Soarele asfințește*. Se spune, de asemenea, *Stelele asfințesc, Luna asfințește* și chiar *Lumina (ziua) asfințește*, după acest model, *Ochii asfințesc* (= se închid de somn). De remarcat aici și participiul substantivat

asfințit (= apus, apusul soarelui); construcții prepoziționale: *la* (*către, spre, în*) *asfințit*. Baza slavă *sfânt* a substituit pe cea latină *sânt*, în limba populară, și *Asânțește soarele*.

În aceeași sintagmă, *a asfinți* e sinonim cu *a apune* (lat. *apponere* < *adponere*), păstrat și în aromână: *apuneare, apunire* și cu *a scăpăta* (ar. (*a*)*scăpitare*, megl. *scăpitare*, despre astre); acesta din urmă (din lat. *excapitare) ar fi analog cu alb. *kaptoj* “a sări; a scăpăta (despre soare și lună)”, *kaptim* “apusul soarelui”, *kaptë* “partea din dos a unui munte” (cf. Densusianu, în GS, II, 1926, p. 323). De notat că *a asfinți* e un termen cu conotație religioasă și că *a scăpăta* ar aparține limbajului pastoral (“Soarele trece pe partea cealaltă a muntelui”; la fel alb. *kapton dielli* “Soarele scapătă, apune”); *a apune* (și *apus*) pare să se retragă în limba cultă, deși inițial e foarte concret, ca și sp. *El sol se pone* (= se culcă).

Paralela albaneză pentru *Soarele asfințește este Dielli perëndon* (*perëndim* “apus”, *perëndimi i diellit* “asfințitul soarelui”), cu verbul format de la subst. *perëndi* “Dumnezeu” (la origine, sensul “împărat”; *perëndeshë* “regină, împărăteasă”), de genul feminin, provenind, foarte probabil, din lat. *imperantem* (cf. Meyer, EWA, p. 328; v. și Çabej, SGJ, II, p. 18-19). Aceeași sintagmă ne întâmpină și în greacă: ὁ ἥλιος βασιλεύει “Soarele asfințește” (v. Jokl, MRIW, I, 1914, p. 298-308, care crede că expresia grecească e un calc după albaneză; v. și Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 67).

E greu de precizat în care dintre cele trei limbi s-a ivit mai întâi această imagine cu tentă religioasă privind asfințitul soarelui. S-ar părea că verbele corespunzătoare lui *a asfinți* din albaneză și greacă (*perëndon* și βασιλεύει ad litteram “Soarele împărățește”) au căpătat înțelesurile religioase mai târziu decât rom. *a asfinți*. Bineînțeles că ideea de “sfințenie” a soarelui în apusul său (soarele “moare” sfințindu-se) a dispărut din toate cele trei limbi. Capidan (*Limbă și cultură*, 1943, p. 67) consideră că numai rom. *a asfinți* este o metaforă determinată, inițial, de o concepție religioasă, creștină. Totuși, invocarea *Sfântului Soare* ne întâmpină încă în incantații: *Soare, Soare, Sfinte Soare*, ca o amintire a cultului antic al lui Mithras, zeul luminii, cult larg răspândit în Dacia (cf. Rosetti, *Ling. balk.*, p. 324).

De adăugat că expr. *Ochii asfințesc* (= se închid de somn) se află atât în albaneză: *Sytë më perëndojnë* “Ochii mă asfințesc”), cât și în greacă: τα μάτια με βασιλεύουν (v. Çabej, *op. cit.*, p. 19).

S-a scris mult despre termenii din greacă, albaneză și română privitori la “asfințitul” soarelui (regele-soare, zeul-soare, care apune în triumf, care dispăre, care devine sfânt etc.), dar o explicație satisfăcătoare nu s-a dat încă (v. și studiul remarcabil, apărut postum, al lui Vasile Bogrea, *Semantism românesc și semantism balcanic*, în “Omagiu lui I. Bianu”, București, 1927, p. 51-69).

*

11. *Așa* adv. are în albaneză două corespondente repartizate semantic în felul pronumelui demonstrativ: de depărtare: *ashtú* și de apropiere: *kështú*, ceea ce s-ar traduce prin perifrazele: “în acel mod” și “în acest mod”.

1. *Așa* apare, mai ales repetat, când se afirmă ceva cu insistență: *De mi-i bate cu gardul, Tot m-oi iubi cu altul! Așa-mi cere sufletul, Așa-mi este umbletul* (Alecsandri, în DA, s.v.); alb. *Kështu e mendoja, kështu doli* “Așa credeam, așa a ieșit”; *Kështu si është, kështu do të mbetet* “Așa cum este, așa o să rămână” (FS, s.v.). În corelație, și în română: *Așa mi-a spus, așa am făcut*.

2. *Așa și așa*, cu o intonație specifică: *A venit un tânăr îmbrăcat așa și așa* (se înțelege o descriere pe care o lăsăm la imaginația ascultătorului); alb. *Kështu e kështu* “așa și așa” (vorbitorul simplifică spre a nu mai repeta cele spuse mai înainte).

3. În interogative sau exclamative combinat cu adv. *cum*: *Cum așa?! alb. Si kështu?!* (pentru a întări întrebarea sau mirarea); *Cum așa, l-ai învățat tu?! alb. Si kështu, e ke mësuar ti?! id.*

4. Cu valoare conjuncțională, în locuțiunea *așa că*, alb. *kështu që*, introducând explicative sau concluzive: *Ëi scoate limba afară, i-o străpunge cu acul și i-o presară cu sare și piperiu, așa că limba îndată se umflă* (Creangă, în DA, s.v.)

*

12. *Așternut* s.n., folosit la plural: *așternuturi* (= lucruri - straie sau rufe - întinse pe pat sau pe jos pentru ca cineva să se culce pe ele), alb. *e shtruar*, mai cu seamă la plural: *të shtruara, -at*, cu același înțeles: *Bëri gati të shtruarat* “A pregătit așternuturile”; *U ngrit nga të shtruarat* “S-a sculat din așternuturi”. Ambele cuvinte sunt, la origine, participii substantivate ale verbelor: *așterne* (< lat. *adsternere*), respectiv alb. *shtroj* (< lat. *sternere*); comp. și bg. *postelka, postilka* id., de la vb. *postilamu* “a așterne”.

Cele două verbe apar în multe construcții comune, de felul:

Așterne masa (= pregătește masa pentru mâncare, pune fața de masă), alb. *Shtron tryezën* id.: *Așterne patul*; alb. *Shtron krevatin (shtratin)* id. (comp. gr. στρώνω τὸ τραπέζι id., cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 38).

S-a așternut zăpada (= a început să ningă fin și fără încetare, pământul s-a acoperit de zăpadă), alb. *U shtrua bora* id.

Reținem și proverbul: *Cum îți vei așterne așa vei dormi*; alb. *Si të shtrosh ashtu të mbulojmë* lit. “Cum îți vei așterne așa o să te acoperim” (= cum te vei purta cu oamenii așa se vor purta și ei cu tine), FS, s.v.

*

13. *Au* adv. (frecvent în limba veche), sinonim cu *oare*, introduce o interogativă (cu nuanță exclamativă): *Au nu bogății nevolnicesc voi și aceia vă trag spre giudecătoare? Și au nu aceia hulesc?* (CV, în DA, s.v., cu explicații detaliate; v. și Hasdeu, EMR, II, p. 646-648, unde se dau multe citate din limba veche); alb. *a*, din lat. *aut*, ca și rom. *au* (totuși Çabej, SGJ, I, p. 28, contestă originea latină a alb. *a*, căci *aut* ar fi devenit în albaneză *aft, dar nu propune altă etimologie; în SE, II, p. 7, acceptă etimologia latină). Alb. *a* e frecvent în limba de azi cu valoare interogativă: *A do të vish?* "Oare vei veni?", *A më kupton?* "Oare mă înțelegi?", *A mos e di?* "Oare nu-l știi?" (v. alte exemple în FS, s.v.). Echivalența cu *oare* e mai firească pentru româna de azi.

Urmașul lat. *aut* în cele două limbi e folosit și cu valoare de conjuncție în propoziții disjunctive. Paralelismul acesta a fost remarcat întâi de I. A. Candrea (*Alb.*, p. 143); Coșeriu (p. 39) observă însă că *aut* s-a conservat nu numai în română și albaneză, ci și în sardă, italiană etc.

*

14. *Avea* vb., aib. *kam* "am".

Participiul *avut* are sensul "bogat, cu stare, bine situat": *om avut* (= cu stare, bogat). Folosit ca substantiv neutru, înseamnă "avere, bogăție, bunuri posedate de cineva": *Prădară toate avuturile lor și să dusără* (*Biblia 1688*, p. 9, în DA, s.v.).

Infinitivul substantivat, *avere*, are un sens mai general decât *avut*, -uri: *om cu avere*; *Face avere* (= agonisește). Alt substantiv, legat de participiul *avut*, este *avuție* (= bogăție, avere mare), cunoscut încă din sec. al XVI-lea (cf. DA); de aci, verbul *a (se) înavuți* (= a se îmbogăți).

Paralelismul cu albaneza a fost remarcat de multă vreme, dar fără o prezentare completă a datelor.

În albaneză există două grupuri de forme comparabile cu româna. Primul este constituit pe baza participiului *pasur* "avut": adj. *i pasur* "bogat" corespunde rom. *avut*; de aici, derivatul substantival *pasuri* "bogăție" (echivalent al rom. *avuție*) și, la fel, *pasanik* "avut", cu un sufix slav; de la participiu s-a format și derivatul verbal *pasuroj*, -ohem "a (se) îmbogăți" (care corespunde cu rom. *a (se) înavuți*). Aceste forme, *i pasur*, *pasuri*, *pasuroj*, există și în albaneza din Italia, deci sunt vechi.

Al doilea grup de forme e alcătuit pe baza radicalului de la prezentul *kam* "am": *kamës* "avut, bogat" (cu suf. -*ës*, propriu participiului prezent și adjectivelor derivate de la verbe); de la același radical s-a format și un nou participiu trecut, în -*ur*, specific dialectului tosc: *kamur*, folosit, de regulă, adjectivizat, *i kamur* "avut, bogat", sinonim cu *i pasur*, de aci și substantivul *kamje* "avuție, bogăție" (cu sufixul -*je*), sinonim cu *pasuri*. La acest grup s-au format și antonime, cu pref. *s-*: *skamës* "neavut", *i skamur* "neavut", *skamje* "neavuție". Repartizarea celor

două grupuri de cuvinte pare să fie dialectală; tipul *kam-* nu există la arbăreși, ceea ce ar dovedi că nu e prea vechi.

Deci, paralela româno-albaneză se prezintă astfel: *avut – avuție – a (se)înavuți*; alb. *i pasur – pasuri – pasuroj – pasuroj (-ohem)* și *kamës – i kamur – kamje*. Concordanța e la nivel lexical și semantic.

De remarcat și faptul că româna și albaneza folosesc în structura perfectului compus numai auxiliarul *habere*, deci și la verbele de mișcare: *am venit*, alb. *kam ardhur*; *am ieșit*, alb. *kam dalë* (comp. it. *io sono venuto*, fr. *je suis venu*). Sandfeld (*Ling. balk*, p. 132) crede că întrebuintarea parțială a lui *esse* în structura perfectului compus din aromână și meglenoromână s-ar explica prin influență bulgară: ar. *escu gînit*, mgl. *sam vinit*.

*

15. *A aveni* vb., cu sensul “a (se) dospî” (despre pâine), e atestat în *Palia de la Orăștie* (a. 1582): *Și făcură pogaci, pâne adzimă, că nu putea aveni, silindu-i eghipteenii să iasă* (ed. Viorica Pamfil, EA, București, 1968, p. 218, r. 17); tot acolo e întâlnit și ca participiu adjectivizat în sintagma *pâne avenită* (p. 220, r. 24; p. 296, r. 12), precum și ca substantiv: *avenit, avenită* “pâine crescută, din aluat dospit”. În *Palia* nu este singura atestare a acestui cuvânt. În cercetările dialectale pentru *Noul Atlas Lingvistic Român. Muntenia și Dobrogea* a fost consemnat în graiul din Cotmeana, jud. Argeș: (despre aluat) “crește, se ridică”: *Facem aluat, punem sare, turte, un pumn de făină, îl dospim pînă vine el* (*Gl. Munt.*, p. 492). Acest sens a fost preluat și de neologismul *a deveni*: *Facem drojdie, o facem într-un ibric cu apă călduță, o lăsăm să devină și facem pâinea* (Id., p. 121). În aromână, *a veni*, fără *a-* la inițială, este folosit în mod obișnuit cu acest sens: *Pâinea nu easte vinită* (= nu este dospită); *S’vină maiiau* (= să doșpească, să fermenteze, să crească); *lapte vinit* (= fermentat, acrit), Papahagi, DDA, p. 622, 1265.

În DA, *a aveni* a fost explicat din lat. *ad-venire* “a veni spre ceva, a veni grămadă” (despre apele mari), cu un sens de la care s-a putut dezvolta, fără dificultăți, cel de “a crește, a se umfla, a se dospî” (despre aluat); v. și Densusianu, HLR, II, p. 493; Gheție, Mareș, *Graiurile*, p. 267.

Viorica Pamfil, care s-a ocupat de istoria acestui cuvânt (*Elemente regionale în lexiconul “Paliei de la Orăștie”*, în CL, III, 1958, p. 229-230), a observat că, dintre celelalte limbi romanice, numai în spaniolă lat. *venire* a dobândit și înțelesul de “a dospî, a fermenta”: *Venirse el pan*; *Venirse el vino*. În română (mai exact în dacoromână) s-a conservat varianta cu *ad*: *advenire*. (În *NALR. Muntenia și Dobrogea* a fost notată, după cum am văzut, și var. fără *a-*). După Viorica Pamfil, *a aveni* “a dospî” trebuie să fi avut în vechime o circulație mai largă, dar din cauza concurenței cu *a dospî*, de origine slavă, aceasta s-a restrâns până la dispariția totală a termenului.

Inițial, sl. *dospěti* însemna “a veni”, dar e posibil ca semnificația cu care e folosit astăzi în română să se explice prin influența lui *a (a)veni* (pentru alte sensuri învechite ale vb. *a dospî*, v. Densusianu, HLR, II, p. 435).

La toate acestea, adăugăm că verbul albanez *vij* (lat. *venio*) se folosește curent astăzi și cu înțelesul “a dospî, a crește prin fermentare”: *bukë e ardhur* “pâine dospită” (lit. “venită”), *brumë i ardhur* “cocă, maia dospită”; *Erdhi buka (brumi)* “A crescut pâinea (maiaua)” (lit. “a venit”); *E lëmë të vijë* “O lăsam să crească, să dospească” (lit. “să vină”). Acest verb se întrebuințează și cu referire la lapte: *Erdhi qumëshiti* “S-a acrit laptele” (lit. “a venit”) și mai ales, la fructe, cereale etc., însemnând “a se coace”: *Eshtë mollë që vjen shpejt* “E măr care se coace repede” (lit. “care vine”); *Gruri erdhi herët këtë vit* “Grâul s-a copt devreme anul ăsta” (lit. “a venit”), cf. FS, s. *vij*, s. *ardhur*. Cu referire numai la pâine, albaneza folosește și adj. *i ngridhur* (vb. impers. *ngridhet*): *bukë të ngridhura* “pâine dospită”.

Comparația cu albaneza ar dovedi că (*ad*)*venire* căpătase de timpuriu, în latina balcanică, înțelesul de “a dospî, a fermenta”. Dat fiind că la lumea pre-romană din Dacia cultura grâului era o îndeletnicire importantă, e posibil ca această semnificație să fi fost îlesnită și de un calc după substrat.

Trebuie reținut, totodată, că între graiul bănățean și aromână, care au în comun verbul *a (a)veni* cu semnificația “a dospî”, există numeroase alte trăsături comune (v. pentru aceasta N. Saramandu, în LR, 3, 1986, p. 225 ș.u.). La aceasta se adaugă însă *a veni* din Argeș.

*

16. *Azi* adv., alb. *sot* (< *so-ditë “astăzi”, ca și compusul românesc; cf. Meyer, EWA, s. *ditë*; la fel e compus *sonte* < *so-natë “astă-noapte”).

Azi și alb. *sot* se află într-o structură temporală identică: *azi* (ca adv. de timp) urmat de un substantiv (cu articol definit sau cu un numeral) din sfera timpului: *Azi o saptămână (o lună, două luni, un an)* sau: *Azi saptămâna*, subînțelegându-se verbul *se împlinește*, alb. *Sot një javë (një muaj, një vit)* id.

La fel, construcția paralelă cu *cum* sau *ca*, alb. *si*: *Cum e azi o saptămână*, alb. *Si sot një javë* id. lit. “Ca (cum) azi o săptămână”.

Și: *De azi pe mâine* (= pentru scurt timp), alb. *Sot për nesër: Ia mora disa të holla hua sot për nesër* “I-am împrumutat niște creștari de azi pe mâine” (Gjevori, p. 257).

De semnalat și locuțiunea *Cu azi, cu mâine* (= repede, în grabă, într-un timp apropiat), alb. *Me sot me nesër* id. Sau, tot în relație cu *mâine*: *Dacă nu azi, mâine* (= repede, în viitorul apropiat); alb. *Në mos sot, nesër* id., cu structură identică.

*

17. *Ă* interj., sunet primar, alb. *ë*.

În Gorj, la pițărâi (în dimineața din ajunul Crăciunului), copiii strigă prin tot satul: *ă, hă, hă; hă-hă, hă-hăăă* (cu aspirația, repetarea și lungirea vocalei); e un fel de chemare, o trezire din somn a gospodarilor în zorii zilei. "Când țărani cheamă pe mai mulți, iar nu pe unul, strigarea *ăă!* înlocuiește pe *mă!*" (Hasdeu, EMR, II, p. 720). În albaneză, apare tot cu valoare interjecțională (FS, s.v.).

De notat și faptul că *ă* prelungit sau repetat cu sau fără aspirație (*ă, ă, ăhă*) cu valoare interjecțională, precedă vaietele în bocete: *ă, ă, ă, Ioane, cum muriși tu, Ioane, ăăă, vai de mine!* În albaneza de nord acest mod de bocire e obișnuit; v., de ex., colecția *Folklorë, III, Kangë e vajtime*, Shkodër, 1940, p. 63: *Ëh, hëhë...! ëh hëhë...! ëj hëhë, Luli i em çobani.*

Dar întrebunțarea cea mai obișnuită a acestei interjecții, mai cu seamă în varianta cu aspirație, *ăhă*, privește exprimarea unei afirmații, a unei aprobări într-un mod nu prea clar (de obicei un răspuns dat în sensul: "așa este"). Iată exemple albaneze însoțite de traducerea literală în română: *Është i mirë apo jo? -Ëhë* "E bine sau nu? -Ăhă"; *Të pëlqen? -Ëhë* "Îți place? -Ăhă"; *Si thua, nisemi? -Ëhë* "Ce zici, pomim? -Ăhă". În treacăt fie spus, rom. *ăhă* poate fi schimbat în *ihă, aha* sau într-o variantă cu o ușoară nazalizare.

De obicei, afirmația prin *ăhă*, alb. *ëhë* e însoțită de un gest exprimat prin mișcarea orizontală a capului, într-o parte și în alta. Acest gest al afirmației, ca și cel al negației (mișcarea verticală a capului, adică în sus și în jos însoțită de un sunet supt de felul unei africte alveolopalatale *ʃ*) e cunoscut la toate popoarele balcanice (cf. *Rohlf, op. cit.*, p. 247).

O problemă specială reprezintă *-ă*, în loc de *-u* (< lat. *-um*) de la finala participiilor aromânești: *avdzătă, vidzută, vinită, cântată, am faptă*. Astfel de forme cu *-ă* se întâlnesc și în graiurile din nordul și vestul dacoromânei, notate de Weigand în Banat și Bihor, de Candrea în Oaș, de T. Papahagi în Munții Apuseni și în Maramureș. Capidan (*Arom.*, p. 478) crede că sunt participii cu formă de feminin, părere pe care o exprimase și Pușcariu (DR, IV, 1927, p. 1359 ș.u.). După opinia lui Rosetti (ML, p. 176-180 și ILR, p. 723), *-ă* de la participiu, ca și *-ă* de la gerunziu (*Iucrândă*) are origine pur fonetică, e o vocală "cauzată de pronunțarea explozivă a consoanei finale" (ILR, p. 724).

Am reținut aici problema formelor participiale în *-ă* pentru că sunt unii cercetători care cred că acestea s-ar explica prin influență albaneză (Weigand, Jb., IX, p. 28; Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 115; T. Papahagi, GS, I, p. 231 ș.a.). În albaneză, *-ë* la participiu (și, în general, *-ë* final) e obișnuit în dialectul tosc (deci în zonele locuite și de aromâni); *-ë* e rar în ghegă. La unele participii *-ë* este străvechi, etimologic, la altele e analogic (v., în detaliu, Demiraj, *Gram.*, p. 941).

După Matilda Caragiu-Marioțeanu (în "Omagiu Rosetti", p. 113) ar. -ă de la participiu "se explică prin valoarea neutră a femininului, față de masculin"; această vocală "este o urmă a silabelor deschise".

*

18. *Babe* s.f. pl., mai ales articulat: *Babele*, e un termen mitologic denumind primele nouă zile ale lunii martie (v. ALR, II, MN, p. 112, cu răspândirea în dacoromână a "zilelor babelor"), care, în funcție de vreme, pot fi "bune" sau "rele". Termenul e frecvent în toponimie, evident, în toponimia montană, formând un nume compus cu numele de persoană Dochia, luat din calendarul creștin, mucenița Evdochia, sărbătorită la 1 martie (Despre răspândirea și semnificația acestui nume, v. Christian Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, ed. Enciclopedică Română, București, 1975, p. 130). Ion Ghinoiu (*Vârstele timpului*, ed. Meridiane, București, 1988, p. 197-198) consideră că "Dochia carpatică nu este un personaj creștin, ci păgân, care a preluat de la Eudochia numai numele și data de sărbătorire, întâi martie;...e o babă cloanță, urâtă, rea, care-și pune nora la mari încercări, are un limbaj licențios etc.; ...legendele Dochiei ne introduc în atmosfera specifică a unui sat românesc cu economie pastorală".

Zilele babelor sunt cunoscute și în alte limbi balcanice: bg. *babini dni*, ngr. oi μέρες τῆς γοῦᾶς (cf. P. Papahagi, *op.cit.*, p. 117). În albaneză, *plakat*, s.f. pl. art. "babele, bătrânele", "denumește trei zile reci de la sfârșitul lui martie sau începutul lui aprilie reprezentate ca trei babe, care urcă la munte crezând că a trecut iarna, iau în batjocură luna martie și pentru asta sunt înghețate pe loc" (cf. FS, s. *plakë*). Legenda spune că martie cere împrumut lui aprilie o zi -două ca să le poată împietri, cu tot ce au, pe babele care-l batjocuresc (cf. Leotti, s.v.). La albanezii din Cosova *babele* se cheamă *plakëza* (s-ar traduce printr-un diminutiv eufemistic "băbuțele"). Cu acest prilej, copiii ies noaptea cu clopote ca să alunge babele pentru că acestea aduc frig (Zymberi, p. 113). Ceea ce e important e faptul că la albanezi ca și la români mitul are origine pastorală, e legat de confruntarea dintre două anotimpuri și de procesul urcării oilor în munte. La dacoromâni, configurațiile stâncoase din Bucegi, din Ceahlău etc. sunt interpretate din perspectivă pastorală. De exemplu, D. Cantemir (*Descrierea Moldovei*, trad. de Petre Pandrea, ed. Minerva, București, 1973, p. 46), făcând o descriere a Ceahlăului, spune: "Drept în vârf se vede o statuie străveche, înaltă de cinci coți, înfățișând, de nu mă înșel, o bătrână cu douăzeci de mioare". Bineînțeles că învățatul principe auzise de la oamenii locului comparația cu oile, deși el nu exclude posibilitatea ca acest "Olimp" al românilor să fi fost opera vreunui mare artist închinată unor idoli (v. în detaliu Evseev, *Dicț.*, p. 40-42). Mitul zeiței Niobe, al împietririi, e cunoscut și la alte popoare, deci și la traci (Hasdeu, EMR, II, p. 63; Șăineanu, *Babele*, extras din "România", XVIII, p. 108-127; G. Călinescu îl raportează la epoca lui Traian, de cucerire a Daciei).

Fiind străvechi la noi, e firească întrebarea în legătură cu numele care a fost substituit prin slavicul *babă*. E greu de spus dacă acesta va fi fost *vechile, bătrânele* (de origine latină) sau *moașile*, ca la aromâni. Singura dovadă în favoarea termenului din substrat este că masculinul *moșii*, pl. art., desemnează, popular, “ființe imaginare care se crede că ar alunga iarna; fiecare dintre cele nouă zile din luna martie, care urmează după zilele babelor” (DLR, s. *moș*, unde se dă un citat reprodus din dicționarul lui Hasdeu: *Moșii – zice poporul – bat cu boșile pământul să intre frigul și să iasă căldura și alt citat, explicativ, din S. Fl. Marian: Sfinții sau mucenicii... se mai numesc altminterlea și moși, în antiteză de la babe*).

Să adăugăm faptul că în toponimele mitice de felul *Babele* se află, nu rareori, și *Moșul* sau *Moșu și Baba* (ca în Mehedinți; v. R. Vulcănescu, *Toponimie mitică românească*, în *Lucrările Simpozionului de toponimie*, Institutul de Geografie, București, iunie, 1972, p. 189). De asemenea, *moașă* “aieule, vieille femme” apare ca oronim în Carpați: *Muntele -Moașa*, ca și *Baba, Bătrâna* (cf. Petrovici, SDT, p. 278).

*

19. *Barbă* s.f., alb. *mjekër* sunt folosite cu două sensuri: “1. barbă; 2. bărbie”. Înțelesul “menton” e cunoscut și la corespondentele din alte limbi balcanice (bg. *brada* “Kinn und Bart”, cf. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 122), precum și unor limbi romanice (cf. CDDE, nr. 133) și chiar lat. *barba* e atestat și cu sensul “menton”.

Rom. *barbă*, alb. *mjekër* intră în seria de concordanțe româno-albaneze din lumea basmelor. E vorba de personaje fantastice cu nume asemănătoare în cele două limbi. Astfel, *Statu-palmă-barbă-cot* este, după cum se știe, numele unui pitic din basmele noastre de o putere extraordinară, care locuiește sub pământ și umblă călare pe o jumătate de iepure șchiop (cf. DA, s. *barbă*). Din albaneză cunoaștem două nume ale acestui personaj: *Shtatëpëllëmbëmjekër* “personaj din poveștile populare închipuit ca un bătrân foarte scund cu barba lungă de șapte palme și cu o putere foarte mare” (FS, s. *shtatë*), cuvânt compus care s-ar traduce ad-litteram: *Șapte-palme-barbă*. Celălalt nume, care apare în povești din nordul Albaniei, seamănă mai bine cu cel din română din punctul de vedere al structurii lexicale: *Shtatë-pllamë-mjekër-e-tri-pllamë-shtat* = *Șapte-palme-barbă-și trei palme-stat*. Eq. Çabej, care s-a ocupat de această paralelă (SGJ, V, p. 158), crede că alb. *shtatë* “șapte” a putut fi înțeles în română ca *shtat* “stat, statură”, după cum și, invers, rom. *stat* a putut fi interpretat în albaneză ca *shtatë* “șapte”. Oricum, legătura și formală și de conținut dintre cele două nume mitologice nu poate fi negată. Pentru diferite alte variante ale acestui personaj din basmele românești, v. L. Șăineanu, *Basme*, p. 370, ș.u.; v. și Evseev, *Dicț.*, p. 436; Gabinschi, *Conex. balc.*, p. 83, care adaugă echivalente din folclorul macedonean).

*

20. *Bate* vb. cu posibilități de combinare mai numeroase decât lat. *battere* (cl. *battuere*), din care descinde. Faptul acesta se reflectă și în dicționare; în DA e tratat pe un spațiu de 13 coloane, ceea ce însemnează că e un cuvânt cu o mare bogăție semantică. Ne limităm aici la a observa că, susceptibil de a primi, grație sensului de bază, o diversitate de determinări, acest verb s-a integrat în terminologiile populare ale diferitelor îndeletniciri proprii lumii rurale.

Astfel, în terminologia agriculturii se disting construcții de felul: *a bate coasa*, *a bate păpușoiul* (sau *grâul*, *inul*, *cânepa*, *fasolea*, etc., pentru a scoate boabele), *a bate nucii* (= a scutura nucile cu o prăjină) etc. (v. pe larg în LM, Hasdeu, EMR, DA). Paralele albaneze: *Rrah grurin* (*orizin*, *fasulet*) "Bat grâul (orezul, fasolea)", cu aceeași semnificație a verbului.

Vorbirea păstorească, în general aceea a crescătorilor de vite, a înzestrat verbul *a bate* cu sensuri specializate, ca de exemplu în sintagma *berbece bătut* (sau *armăsar bătut*), adjectivul participial însemnând aici "întors, scopit, castrat, jugănit", comparabilă cu alb. *cjap i rrahur* lit. "țap bătut", *dash i rrahur* "berbece bătut": *Rrahën demin* lit. "Au bătut taurul" (l-au întors, l-au jugănit).

Limbajului crescătorilor de animale i se datorează, probabil, și derivatul *bătător*, ca denumire pentru ocolul de vite ori pentru locul bătătorit din jurul casei. *Bătutul pământului* se referea, odinioară, nu numai la casa de locuit (în odaie, pământul e *bătut*, *bătucit*, *bătătorit*), ci și la așezările sezoniere, pe munți sau în zonele de iernatic. Tautologia *pământ bătut* s-a fixat ușor, pentru că lat. *pavimentum* s-a îndepărtat mult în română de înțelesul său originar. E posibil ca jocul *bătuta* (o restrângere de la *a bate hora*, *a bate jocul*) să fie interpretat ca o reflectare la nivel artistic popular a acestei operații de *a bate pământul*, concretă și permanentă în viața strămoșilor noștri. De aici s-ar explica și sensul figurat în *sloare bătută* (despre unele specii de bujor, gherghine, garoafe etc., flori cu petale dese), *trup bătut* (adică vânjos, muscular, cu carnea tare). De la *a bate jocul* provine locuțiunea *a-și bate joc* (apoi *a batjocori*), căci jocul e însoțit adesea de strigături satirice (cf. Hasdeu, EMR, III, s.v.).

Albaneza s-ar asocia aici cu româna prin substantivul postverbal *rrah*, -u "pământ defrișat și redat pășunilor sau agriculturii" (Bashkimi, p.48: *rrah*, -i "terreno ingombro d'alberi tagliati de dissordarsi"); alte forme și variante sunt adunate de Çabej, SGJ, II, p. 85, de ex. *rrahinë* și *rrahishtë* (v. și FS).

De origine pastorală, din vremuri de transumanță, este și locuțiunea *a bate drumurile* însemnând "a umbla mult, a colinda, a străbate", în care substantivul poate fi nu numai *drumurile*, ci și *satele*, *orașele*, *șările*, *codrii*, *dealurile*, *a bate pământul în lung și-n lat*. În *cale bătută*, *drum bătut*, *locuri bătute*, verbul ia forma unui participiu adjectivat cu înțelesul "umblat, cunoscut de toți". Aici s-ar integra

și locuțiunea *a bate câmpii*, impusă cu semnificația figurată de “a vorbi mult și fără logică, a divaga, a se îndepărta de subiect, a hoinări cu... vorba” (comp. it. *batter la campagna*).

La înțelesul general de “a umbla mult, a cutreiera, a colinda”, se asociază și derivatul *a (se) abate* (din lat. *abbattere*, cl. *abbattuere*), care însemnează “a părăsi calea apucată pentru a o continua în altă direcție”, ca și *a răzbate*, cu un prefix de origine slavă: *Răzbătea munții și codrii, câmpiile și pădurile* (DLR). Se integrează aci și *a străbate* “a cutreiera, a parcurge, a bate un drum lung și cu obstacole”, format cu prefixul *stră-*, de proveniență latină.

Acest grup de verbe, organizat în jurul lui *a bate* cu sensul de “a umbla, a colinda, a cutreiera etc.”, trebuie considerat, după părerea noastră, în legătură directă cu transhumanța pastorală. Albaneza, cu multe rădăcini pastorale, ca și româna, folosește verbul *rrah* “a bate”, cu aceeași semnificație”; *Ka rrahur rrugët (fshatrat, qytetet)* “A bătut drumurile (satele, orașele)”. *Ka rrahur botën (dheun)* “A bătut (a cutreierat) lumea (pământul)”; *Ka rrahur vendin, dynjanë* etc. Se spune, de asemenea, *vend i rrahur* “drum bătut, cunoscut de toți”, *rrugë e rrahur, udhë e rrahur* “cale bătută, bătătorită, umblată”.

A bate apare și în terminologia industriei casnice, mai exact a războiului de țesut, unde și-a creat și două derivate: *băteală și bătătură*, amândouă denumind firele care se introduc cu suveica în urzitura pânzei și se bat cu speteaza. În albaneză vb. *rrah* și subst. *rrahje* sunt utilizate și cu sensurile terminologiei casnice: *rrahja e leshit (e pambukut)* “baterea lânii (a bumbacului)”; *Rrah pëlhurën* “bat pânza”; *rrahës* subst. “mai de bătut rufele la spălat, bătător” (un derivat cu suf. instrumental -*ës*).

Cât privește limbajul pescarilor, remarcăm construcția *a bate apa*, însemnând agitarea apei și izgonirea cu un băț a peștilor de pe sub pietre sau răgălii ca să cadă în năvod. Totodată, se spune despre pești că *se bat* atunci când își depun ouăle: “Peștii se bat când își depun icrele” (DA, s.v.), alb. *Rrihen peshqit* id.; *Krapit rreh* lit. “Crapul bate” (adică își depune icrele).

În treacăt fie spus, expresia *A bate apa în piuă* (= a vorbi în gol, aiurea, vrute și nevrute), ca și expresia paralelă din albaneză: *Rreh ujë në havan* id., face parte, la origine, din terminologia industriei casnice (a țesătorilor, a piuarilor: *A bate dimiile la piuă*, alb. *Rrah velenxët në dërstilë*). E posibil ca aceasta să se fi format după modelul expresiei *A bate laptele în bādai (în putinei*, ca să se aleagă untul); comp. alb. *Rrah qumështin* “bat laptele”; *qumësht i rrahur*, rom. *lapte bătut*. Trebuie observat însă că albaneza are termeni diferiți pentru *piuă* ca denumire a instalației pe apă pentru scămoșatul dimiilor și *piuă (piuliță)* ca denumire a obiectului de lemn sau de metal cu scobitură conică, pentru pisat (boabe, sare, zahăr, nuci, piper etc.): *havan* (din turcește) și *dërstilë* (rom. *dârste*, din slavă).

Așadar, e posibil ca în *a bate apa în piuă* cuvântul în discuție să fie cel echivalent cu alb. *havan*, adică orice se poate bate cu pisălogul, numai apă nu.

De notat, în sfârșit, și expresiile cu caracter oarecum abstract:

Unde bate vorba (lui)? = Ce vrea să spună? Ce țintește? alb. *Ku rreh fjala e tij?* id.

A-l bate (pe cineva) gândul să ... (= A-i veni un gând ademenitor și a fi preocupat de el, DA), alb. *Më rreh mendja të...* id.

*

21. *Băga* vb., cu origine necunoscută (probabil din fondul preroman al limbii), alb. *fut* (și var. *fus*), probabil din lat. *futuere* (ar fi singurul descendent latin cu o semantică necunoscută celorlalte idiomuri romanice).

Reținem câteva întrebări paralele în cele două limbi.

A băga (pe cineva) în belea, alb. *E futi në beia* id.; v. *belea*.

A băga frica (în cineva) = a-l speria rău, alb. *I futi frikën* id.

A-și băga nasul (în treaba altora) = a se amesteca în chestiuni care nu-l privesc, alb. *Fut hundët (hundën)* në diçka id.; v. *nas*.

A băga în buzunar (pe cineva) = a-l da gata, a-l avea la mână, alb. *E futi në xhep (dikë)* id.

A băga mâna în foc (pentru cineva) = a fi garant al probității cuiva, alb. *Fut duart në zjarr (për dikë)* id.; v. și *mână*.

Și-a băgat mâinile până la coate (despre cineva care a furat cu lăcomie), alb. *I ka futur duart deri në bërryl* id.

A băga (pe cineva) în pământ de viu (= a-l chinui rău, a-l face să sufere cumplit), alb. *E futi në dhe (në varr) për së gjalli* id.; v. și *pământ*.

A se băga în datorii, alb. *U fut në borxh* id.

A se băga ginere (= a se însura în casa miresei), alb. *U fut dhëndër*, v. și *ginere*.

S-a băgat soarele (luna) în nori, alb. *U fut dielli (hëna)* “A apus soarele (luna)”, lit. “s-a băgat”.

A băga befe în roate (= a împiedica pe cineva să lucreze cum trebuie), alb. *I fut (i vë) shkopinj në rrota* lit. “Îi bagă (ii pune) ciomege în roate”; v. și *roată*.

A se băga în carnea boului (= acolo unde nu trebuie și e pericol), alb. *U fut (hyri) në bri të kaut* id.

*

22. *Bătrân* s.m., alb. *plak*.

În istoria medievală a românilor și a albanezilor, obștea sătească era condusă de un sfat al bătrânilor, care judeca pricinile și hotăra în chestiunile obștești importante: *bătrânii satului*; alb. *pleqtë e fshatit* (FS), *plak në gjyq* “arbitro” (Leotti), *plak* “arbitro, pimate o capo”, *pleqni* “giudizio dei vecchiardi”

(Cordignano), *këshillat e pleqvet* “sfaturile bătrânilor” (Leotti). Unul dintre bătrâni era, la albanezi, *kryeplak* “șef al bătrânilor”. În Dibra, sfatul judecătoresc al obștei era format din 12 bătrâni și 6 “localnici” ca ajutoare (cf. Haxhihasani, BUT, 4, 1963, p. 154). Pentru română, v. *Inst. feud.*, p. 323, unde e explicată pe larg sintagma *oameni buni și bătrâni* în legătura cu obștea țărănească.

Çabej (SGJ, II, p. 42) crede că și *pleq* “cel care judecă pricinile obștei” nu este decât pluralul lui *plak* singularizat, arătând că *pleq* se află la baza unei bogate familii de cuvinte legate de această veche instituție feudală țărănească: *pleqësi* “sfatul bărbaților care hotărăște în treburile satului” (comp. gr. γερουσία, lat. *senatus*), *pleqësoj*, *pleqnoj* vb. “a dezbate, a judeca o pricină în cadrul sfatului bătrânilor” etc.

Ca la multe alte popoare, și la albanezi bătrânii sunt în mare cinste: *Më mirë plak e ndë fshat se ndë qytet dhe i poshtër* lit. “Mai bine bătrân și în sat decât la oraș și înjosit”; *Plakut fjalët ja dëgjo, pordhët mos ja dëgjo* “Al vecchio le parole ascolta, le coregge non ascolta” (Leotti). La nașterea unui copil, e obișnuită urarea: *U bëftë plak!* lit. “Face-s-ar bătrân!”

De remarcat că alb. *plak* nu are și înțelesul funciar de “proprietate moștenită”, cu care e cunoscut în română *bătrân* (v. *Istoria cuvintelor*, s. moș).

O paralelă importantă e reprezentată de sintagma *vorbe din bătrâni* (= proverbe, vorbe înțelepte); alb. *fjalë pleqsh* și *fjalë të pleqivet* id.

De remarcat, în sfârșit, și construcția: *mai bătrân (decât)* (= *mai în vârstă decât*, ca...), alb. *më plak*.. “mai bătrân, mai în vârstă”: *Eshtë më plak se i vllai* “E mai bătrân decât frate-său” (adică “mai în vârstă”).

*

23. *Bârâiac* s.m. cu sensul “miel”, rar, prin Moldova (v. *Vocab.*, p. 42), cunoscut și în onomastică (nume de pers. și de sat *Bârâiac*, Hasdeu, EMR, III, p. 587; *Bârâiac*, DTRO, I, p. 327; prin sufix, ar părea o creație analogică cu *berbeac*), are un corespondent identic în albaneză: *bërnjak* adj. și s.m. “miel sau ied sugar” în Muzeqeja (SF, 3, 1970, p. 186), “miel sau ied care nu a împlinit șase luni; sugar” (FS, s.v.). Cele două cuvinte paralele sunt legate, etimologic, de interj. *bâr*, respectiv alb. *berr*, -i s.m. “vite mărunte (oi, capre)”. Totuși, Çabej (SE, II, p. 320, 518) crede că alb. *bërnjak* e un derivat cu suf. -ak de la *brinjë* “coastă”. Explicația nu e convingătoare, mai ales semantic; sub aspect formal, e de observat că rad. *bërnj-* se raportează greu la *berr-*.

*

24. *Bârzóc* s.m. (la pl., prin Transilv.) “cânepa mai mică ce n-a putut crește mare și care stă printre cânepă ca puful sub pene, pobirci, poșmogi” (DA, s.v., unde se indică, alături de etim. nec., cf. ung. *borzag* “boz”). Sugerăm aici și comparația, cel puțin pentru radical, cu alb. *bërllok* “pleavă” și *bërçuk* “porumb

rămas mic, necrescut” (fig. “om scund”). Pot fi aduse în discuție și *bércél* “un soi de grâu” (la Berat), cu un radical interpretat de Çabej (SGJ, I, p. 62), după N. Jokl, ca o variantă a adj. *bardhë* “alb”. Într-adevăr, *II* poate fi rezultatul modificării regionale a spirantei sonore *dh*. Să amintim, de asemenea, că în română există, legat de cânepă, și cuvântul *buc* (= pleavă, puzderii de cânepă), comparabil cu alb. *byk* id. În SE, II, p. 211, 484, Çabej se întoarce la etimologia slavă dată de G. Meyer: v.sl. *brŭlogŭ* (scr. *brlog*), de unde și rom. *bârlog*.

*

25. *Bea* vb., alb. *pi* apar cu sensul de “a bea băuturi alcoolice cu patimă” (folosite chiar absolut, fără prezența unui obiect direct): *Ţi plăcea să bea*, alb. *I pëlqente të pinte*, *Nu bea deloc*, alb. *Nuk pinte fare*; *I-a băut toți banii*, alb. *I piu të gjitha paratë*; *Băuse* (= se îmbătase), alb. *Kishte pirë* id. Acest înțeles poate apărea și la corespondentele lui *a bea* din diverse alte limbi, de ex.: fr. *Il a l'habitude de boire*, germ. *Er trinkt gern eins*.

Adj. *băut* e folosit cu înțelesul “beat”, ca și alb. *i pirë* (la origine, participiul verbului).

Der. *băutură* înseamnă “viciul de a bea alcool”, ca și alb. *pije* s.f.: alb. *Vesi i shëmtuar i pijes*, rom. *Viciul urât al băuturii*.

Expr. *Și-a băut mințile* (= s-a îmbătat așa de rău că nu mai are nici un control), alb. *Piu mendjen* id.

Apă de băut (= apă potabilă), alb. *ujë për t'u pirë* id., cu atributul redat printr-un supin, ca în română.

Expr. pop. *A bea tutun* (= a fuma, a trage tutun), alb. *Pi duhan*: *Mos e pi se s'të bën mirë* “Nu fuma (lit. nu bea) că nu-ți face bine”. În albaneză, după cum se vede din exemplul dat, acțiunea de “a fuma” se redă și numai prin vb. *pi* “a bea”, contextul (și, eventual, gestul) fiind suficient pentru a se subînțelege obiectul (*duhan*, *țigară*, *tutun*). De reținut și arom.: *Noi nu bem țigară*. Același sens pot avea și echivalentele lui *a bea* din multe alte limbi: gr. πίνω, sl. *piti*, tc. *itchmek* etc. (cf. Papahagi, DDA, p. 267). E posibil, după cum susțin mulți cercetători, ca în limbile balcanice această expresie să fi fost tradusă din turcește (v. și Dumistrăcel, *Expr. rom.*, p. 246).

A bea doctoria (*a bea leacurile, ierburile, buruienile*), alb. *Pi barin*; *Pi ilaçë*, *Pi një aspirinë*.

*

26. *Belea* s.f., alb. *bela*, de origine turcă, răspândit în toate limbile balcanice.

A-și găsi beleaua (*cu el*), alb. *Kam gjetur belanë* (*me të*) id.; și negr. δοῖκα τὸν μελά μέ σένα (v. și Xhuvani, CL, III, 1958, Supliment, p. 562).

A băga (*pe cineva*) *în belea* (= în bucluc, în încurcătură), alb. *E futi në bela* id.

*

27. *Bine* adv., alb. *mirë* în expresia *a se face bine* însemnând “a se însănătoși”, alb. *Bâhem mirë* “Mă fac bine”; *Îl face bine leacul ăsta*, alb. *E bën mirë ky bar* id. (Xhuvani, SF, 2, 1974, p. 170).

O dată și bine (despre un lucru făcut cum trebuie, o dată pentru totdeauna), alb. *Një herë e mirë* id., cu structură lexicală identică.

Bine i-a făcut! (ca un fel de răzbunare, să se învețe minte; folosit mai mult la perfect), alb. *Mirë ia bëri* id. (cu structură identică).

A-i veni bine (ceva): *Îmi vine bine costumul* (se potrivește pe mine); alb. *Më vjen mirë kostumi* id. (v. și *a veni*).

Al. Xhuvani (ibid.) notează și expresia de limbă vorbită: *Bine zici*; alb. *Mirë thua!* însemnând “ai dreptate, într-adevăr, așa este”.

*

28. *Boacă* s.f., rar, prin Transilvania, denuște “un fel de nap semănând cu gulia”; mai des în expr. *A nu ști boacă* (= a nu ști nimic); *A fi tare de boacă* (= a fi tare de cap, a nu pricepe ușor), în DA, s.v., fără etimologie; v. și Damé, s.v.: *gros la boacă* “qui a la tête dure”. *Boacă, Boace* pl. există și în toponimie (cf. Iordan, *Top. rom.*, p. 328; în Gorj, e nume al unui pârâu și al unei poieni, DTRO, I, p. 336) și în antroponimie (cf. Iordan, DNFR, s.v.). S-ar putea adăuga aici *boacă* nă adj. fem., în expr. ca: *A făcut-o boacă*; *A făcut una (și) mai boacă* (în DA, s.v., tot fără etimologie).

De comparat cu alb. *bokë* “teren pietros, deal numai cu piatră, pământ neproductiv, pietros, sărac”: *arë bokë* “ogor pietros”; der. *bokël* s.f. “cocean de porumb, mosor pe care se înfășoară firele toarse”, *bokërimë* s.f. “loc uscat, pietros, neproductiv”, *bokërishtë* s.f. id. (v. Xhuvani, SF, 1, 1987, p. 181). Numeroase alte derivate (unele dintre ele și în toponimie) la Çabej (SE, II A-B, p. 280-281), care acceptă ipoteza lui Meyer (EWA, p. 41) potrivit căreia cuvântul albanez ar proveni din scr. *bok, boka* “coasta (fața) muntelui” (din v. sl. *bokŭ*).

*

29. *Boală* s.f. e folosit în sintagma *boală rea* cu sensul “epilepsie”, ca și corespondentul albanez *sëmundje* “boală” în: *sëmundje e ligë* “boală rea” (= epilepsie). La români și albanezi (ca și la alte popoare) sunt multe cuvinte prin care se redă, ocolit, această cumplită boală: *a boală, a nevoie, alte-alea, boala sfântă, ducă-se pe pustii, ducă-se pe pietre, năbădăile, năvârliile etc.* (cf. Candrea, *Grai, datini, credințe*, București, f.a., p. 34); alb. *sëmundja e tokës* lit. “boala pământului”, *sëmundja e hënës* lit. “boala lunii” etc.

Adăugăm aici faptul că sinonime ale lui *boală* și *bolnav* sunt *neputere* (și *neputință, neputincios* adj., *neputincioșie*), ar. *niputeare, niputut*, participiu adjectivat, format la fel ca alb. *sëmurë* “bolnav”, *sëmundje* “boală”: de la verbul *a*

putea cu pref. negativ *ne-*; în albaneză, verbul *mund* “a putea” (subst. *mundje* “putere”), cu pref. negativ *së-* (v. Çabej, SGJ, II, p. 108). De remarcat că ideea de boală e redată, în toate limbile balcanice, prin aspectul negativ al verbului care însemnează *a putea* (v. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 142, cu corespondentele din neogreacă și bulgară; v. și Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 69).

*

30. *Bob* s.m., alb. *bathë* “Vicia faba, plantă alimentară din familia leguminoaselor cu păstăi mari și puțin umflate”, în locuț. *A da (cu) bobi (bobii)*, alb. *Shtie në bathë* (cf. Topciu, *Aspecte*) și bg. *Gledam na bob* id. La români, *bobii, datul în bobi* e o practică magică de aflare a ursitei în noaptea de revelion sau de lăsata secului de Paști (Ghinoiu, *Obiceiuri*, p. 22).

*

31. *Bobotează*, numele sărbătorii creștine de la 6 ianuarie, se explică din construcția *Apă-botează*, denumirea Bobotezei în Banat, Hațeg și Mureș (din lat. *aqua baptizati*); *Apă-botează* > *păbotează > *pobotează* > *bobotează* (CCDE, nr. 168; după Capidan, *Limbă și cultură*, 1943, p. 63, ar fi “traducerea slav. bisericesc *vodokârstie*, iar după Evseev, *Dicț.*, p. 52, ar fi *bog* + *botează*).

Un compus cu structură identică (conținând pe “apă”) există și în alte limbi, printre care și albaneza: magh. *Vizkereszt*, bg. *Vodakrăšte*, alb. *Ujë e bekuarë* “ape binecuvântate, slăvite” (Leotti, s. *ujë*): *Dita e ujit të bekuarë, hedhja e kryqit në ujë* “nel giorno dell’ Epifania, viene gettata la croce nell’acqua (usanza vigente in Albania)”; același obicei creștin al sfințirii apelor prin aruncarea crucii în râu la români și la alte popoare.

*

32. *Braț* s.n., cu două sensuri speciale care apar și la alb. *krah* “braț; aripă”: a. “sarcină, măsură, cât poți duce în brațe”: *un braț de lemne* (ar. *un brațu di leamne*), alb. *një krah drur, un braț de iarbă*, alb. *një krah bar* etc. (v. și *pumn, palmă*). Sensul acesta apare și la corespondentele lui *braț* din alte limbi, de ex. fr. *une brassée de bois*. b. “forță de muncă, individ care muncește (mai cu seamă în agricultură și considerat în cadrul familiei, al unei comunități restrânse)”: *Câte brațe sântei în casă?* alb. *Sa krahë jeni në shtëpi?* id.

Cu structuri sintactice identice: *Braț la braț* (= împreună), alb. *krah për krah* id.

*

33. *Brânză* s., cuvânt străvechi, probabil din substrat (v. *Vocab.*, p. 44; raportarea la numele orașului *Brienz*, în DA, s.v., e o etimologie populară), reținut aici pentru proverbul: *Brânză bună în burduf de câine*, cu paralelă identică în albaneză: *Djathë i mirë në lëkurë të qenit* (se spune despre oameni cu calități intelectuale, dar fără caracter); v. și *câine*. Proverbul acesta a fost relevat și de Al.

Xhuvani (CL, III, 1958, Supliment, p. 563), care a remarcat și paralela *brânză de burduf*, alb. *djathë shakulli* id.

Brânză bătută (DA), cu paralela albaneză *djath i rrahur* “brânză bătută” din care s-a scos untul (cf. Floqi, BUT, 3, 1958, p. 148).

*

34. *Brâu* s.n., alb. *brez* “brâu” în construcția frazeologică *brăul cerului* (DA, s.v.), o denumire metaforică a curcubeului”, alb. *brezi i qiellit* id. În albaneză există și *brezi Perëndis*, *brezi Zotit* (Gjinari, BUT, 4, 1958, p. 95), cu corespondente exacte în română: *Brăul lui Dumnezeu*, ir. *bârvu lu Domnu*. De adăugat: *brăul Maicii Domnului*, *brăul popii* (DA, s.v.; v. și Evseev, *Dicț.*, p. 56), iar în albaneza din Grecia: *brezi i Shër Mërisë* “brăul Sfintei Marii”, *brezi i kalogresë* “brăul călugăriței”; alte denumiri, la Meyer, EWA, p. 461 și Çabej, SGJ, II, p. 312, care crede că *ylber*, numele albanez propriu-zis al curcubeului, s-ar analiza lexical în *yll* “stea” și *ber* “arc”; un component “arc” și în lat. *arcus bibit* “arc en ciel” și chiar în română, după Pușcariu, DR, V, p. 902: lat. *circus bibit* (din *arcus bibit*) a devenit *curcubeu*. De reținut și alb. *vaj e uthullë* “curcubeu”, lit. “ulei și oțet”, o metaforă întemeiată pe însușirea de “culoare”.

Brâu apare, popular, și cu înțelesul metonimic de “mijloc, talie”: *A intrat în apă până la brâu*, alb. *deri në brez* lit. “până la brâu” (FS, s.v.).

*

35. *Broască* s.f., alb. *breshkë* “broască țestoasă”, ambele din lat. *brosca “broască țestoasă”, sunt folosite, popular, și cu înțelesul metaforic de “scrofule, umflătură sub piele (la om și la animale)” (DA, FS). Același sens ne întâmpină și în aromână (Papahagi, DDA, s.v.). La Peștișani-Gorj copiii, în joacă, “fac broasca”: prind între două degete, cu o zvâcnitură dureroasă, mușchiul brațului, care, dislocat, ia forma unei umflături numită *broască*; după câteva clipe, mușchiul își recapătă forma inițială (v. și ALR, II, h. 49 “biceps”, unde se vede răspândirea lui *broască* cu acest sens prin Oltenia, Banat, Crișana, Maramureș: în rest, bicepsul e numit *peștile mâinii*).

În albaneză, e mai obișnuit diminutivul *brëshkëzë* “broscuță țestoasă; scrofule” (Leotti); această metaforă e posibilă și în alte limbi (cf. Çabej, SE, II, A-B, 1976, p. 314).

Amintim aici că lat. *rana* “broască” are sensul de “umflătură sub limbă la animale”; der. dimin. *ranuculus*, *renunculus* a devenit în româna populară *rărunchi* (= rinichi), care, prin ext., a căpătat și semnificația “șale” (cf. DLR, s. *rărunchi*), ca și lat. *ren*, -is “rinichi; șale, șold” (de aici rom. *rână* în: *Stă într-o rână* = stă pe o parte, pe șold; și alb. *rrâ*, -ni, v. *Vocab.*, p. 110). Aceeași evoluție semantică a avut alb. *bretk*, *bretëk* “broască; șale” (din lat. *brotachus*, de unde și rom. *broatec*; în

latină provine din greacă: βροτάχος cf. CDDE, nr. 148; în urmă, Çabej, SE, II, A-B, 1976, p. 316, cu bibliografie privind etimologia).

*

36. *Bubă* s.f. pare să aibă o semnificație mitologică în blesteme ca: *Lovi-te-ar (lovi-o-ar) bubă!* *Mânca-te-ar (mânca-o-ar) bubă!* De la Peștișani-Gorj mi-e cunoscut obiceiul de a speria copiii, mai ales seara, cu amenințarea; *Vine bubă!* *Fugi de-acolo că te mîncă bubă!* Când copilul e culcat pe spate, se fac pași cu degetele mâinii pornind de la talpa piciorului până în dreptul buricului sau până la subțiori, cu vorbele, silabisite într-un ritm ascendent: *Vine bubă, p-ici, p-ici, p-ici... și te mîncă!*; scopul e gâdilatul copilului. De precizat că acest sens al lui *bubă* nu e înregistrat în dicționare (v. ALR, II, MN, p. 72 “Cu ce speriați copiii ca să nu se poarte rău? Cine ziceți că vine?” cu un material foarte bogat din care însă *bubă* lipsește). În albaneză e cunoscut *bubë* cu înțelesul mitologic: “ființă fantastică închipuită ca un monstru sau ca un șarpe mare, cu care se sperie de obicei copiii” (FS, s.v.; Fj.Pr., p. 51).

De precizat că sunt și alți termeni comuni din acest domeniu: *gogă*, *vuvă*; alb. *gogël*, *vovë*, cunoscuți și celorlalte limbi balcanice. Despre *bubë* (și ngr. μπουμπά) Çabej (SGJ, I, p. 79; Id., SE, II, p. 340) crede că ar fi o creație elementară a limbajului copiilor.

*

37. *Buburuză* s.f., alb. *buburreze* (sin. *bukurezë*, *bukurë -ja*), numele insectei *Coccinella septem punctata*. Am reținut acest cuvânt pentru credința populară exprimată prin versurile cântate: *Buburuză, buburuză, unde-i zbura acolo m-oi mărita* (Marian, în DA, s.v.), cu concordanța albaneză: *Rreze, rreze, buburreze, Nga e kam nusen un?* lit. “Ruză, ruză, buburuză, De unde (o să) am eu mireasa?” (Floqi, BSS, 3, 1955, p. 174). De remarcat și trunchierile silabice specifice versificației populare (în special textelor cântate): *Rruze, rruze, buburruze...* sau în cântecul de paparudă: *Rona, rona, piperona Bjer shi në arat tona* lit. “Rona, rona, piperona Adă ploaie pe ogoarele noastre” (Xhaçka, BUT, 3, 1959, p. 271), ca rom. *Paparudă, rudă, Vino de mă udă, Paparoiie, roaie, Vino de mă ploaie* (v. alte exemple la G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, 1885, p. 191). Despre funcțiile magice ale buburuzei la români, v. Evseev, *Dicț.*, p. 61.

*

38. *Bunele* s.f. pl. (= spiritele, zânele, ursitoarele, DA, s. *bun*), alb. *Të mirat* pl. (sg. *E mira*) “cele trei zâne care, în mitologia populară, hotărăsc soarta copilului, lângă leagăn, în a treia noapte de la naștere; ele ajută pe oameni la nevoie”; *E mira e malit* “zâna muntelui”; *Shpela e të mirave* “peștera bunelor (zânelor)”. De adăugat ar. *miră* s.f. “ursitoare la nașterea copilului; destin, soartă”,

care e posibil să provină din albaneză, dacă nu cumva în ambele idiomuri va fi intrat din greacă, ceea ce e mai probabil: μοῖρα “destin, fatum” (v. Papahagi, DDA, s.v.). De adăugat faptul că în aromână există și sinonimul *fatăză* “ursitoare”, împrumut sigur al alb. *fatëzë* id. (derivat de la *fat* “soartă, destin”, din latină). Credința în zânele ursitoare aparține mitologiei antice; ea există încă la multe popoare moderne (v. pe larg Șăineanu, *Basme*, cap. VIII, ciclul fatalității, p. 510 ș.u.; v. și *ursitoare*).

Adj. *bun*, alb. *i mirë* apar cu sensul “plin, împlinit, fără aproximație în minus”: *Trei ani buni; Trei ceasuri bune*; alb. *Tri vjet të mira* (Xhuvani, SF, 2, 1974, p. 170); v. și *bine*.

*

39. *Burtă* s.f., alb. *bark*, -u în expr. *cu burta la gură* (despre femei) = însărcinată, în ultima lună de sarcină; alb. *me barkun te goja (te buza)* “cu burta la gură (la buze)”. În DA, și expr. *cu borful la gură* (de aici der. *borfoasă* “gravidă”); *borf* (= burta femeii gravide) se comp. cu alb. *barsë, mbarsë* id., *barrë* “sarcină, povară” și *bark* “burtă”, toate acestea descinzând dintr-un radical unic (v. Meyer, EWA, s.v.; Çabej, BUT, 4, 1960, p. 45, 46 și SGJ, I, p. 56-57; Hamp, în SCL, XXVI, p. 34; Poghirc, ILR, II, p. 355).

Alb. *bark* figurează într-un număr imens de derivate și compuse și într-o bogată frazeologie. Unele dintre acestea corespund în română lui *burduf, burdihan*, vb. *burduși* (v. DA).

De adăugat pentru *burtă*, alb. *bark*:

Se fîne cu mâinile de burtă (de atâta râs), alb. *Mban barkun me dore* id.

I s-a lipit burta de spate (de foame), alb. *Iu ngjit barku pas shpine* id.

Și sensul metaforic: “suprafața rotunjită a unui obiect”; *burta ulciorului*, alb. *barku i shtambës, perete cu burtă*, alb. *mur me bark*.

*

40. *Buștean* s.m., cu etimologie necunoscută (v. DA, DEX). Numai ca simplă comparație amintim aici alb. *bush*, -i “Buxbaum”, “Buxus sempervirens, merișor”, un termen general despre care Meyer (EWA, s.v.) crede că ar fi ital. *busso* sau scr. *bus*. Nu este exclusă însă raportarea etimologică, acceptată de cei mai mulți lingviști, la lat. *buxus* “merișor” (cf., între alții, Skok, RIEB, 3, 1936, p. 306; Çabej, SE, II, p. 392, cu comentariu bibliografic). Există și var. *bushe*, precum și der. *bushk* id., *bushqan* “iederă”, *i bushhtë* adj. Alb. *bush* e înregistrat în FS și cu sens mitologic, denumind o ființă închipuită ca un animal care trăiește prin mlaștini și oprește ploaia prin urletele sale (v. și SF, 2, 1967, p. 173). Și rom. *buștean* e cunoscut în mitologie: *bușteanul-ielelor* (sau *zânelor*, ori *bradul zânelor*, în DA, s.v.): *Zări bușteanul-ielelor, încălecară amândoi pe dânsul și, dându-i pînteni de trei ori, se prefăcu într-o căruță cu doisprezece cai de foc* (Ispirescu, în

DA, s.v.; v. și Șăineanu, *Ielele*, în RIAF, an. III, vol. VI, p. 172; pentru comentariul mitologic, v. Evseev, *Dicț.*, p. 63).

*

41. *Cal* s.m., alb. *kalë*, cuvinte de origine latină, care se regăsesc în câteva expresii și proverbe comune.

Un cal de pește (= cantitatea de pește care se putea încărca pe un cal, DA, s.v.), alb. *Një kalë plaçka (grurë, rrush)* “un cal-povară (grâu, struguri)”, adică povara pe care o poate duce un cal (FS, s. *kalë*). De notat pentru albaneză și: *Kam një kalë punë* “Am multă treabă” (lit. “Am un cal de treabă”); *Gjeveri*, p. 128; Xhuvani, SF, 3, 1976, p. 203. În română, această semnificație a lui *cal* e rară.

(*E cunoscut*) *ca un cal breaz*, alb. (*Njihet*) *si kau (si kali) balash* “Se cunoaște ca boul (calul) breaz”.

Proverbe:

a. *Calul altuia te lasă în mijlocul drumului* (= să te sprijini pe forțe proprii, să nu te bazezi pe ajutorul altuia), alb. *Kali i botës (i huaj) të lë në mes të udhës* id.

b. *Calul bătrân nu se mai învață în buiestru*, alb. *S' mëson kali revan në pleqëri* “Nu învață calul buiestru la bătrânețe”.

c. *Caii trag (ară), boii mănâncă*, alb. *Punon kali, ha gomari* “Muncește calul, mănâncă măgarul”.

d. *Așteaptă să moară calul (măgarul) ca să-i ia potcoavele*, alb. *Presin të ngordhë kali (gomari) që t'i marrin potkonjtë* id.

Expresii:

Cal de bătaie (= cel căruia i se pun în spinare încurcăturile și greșelile celorlalți), alb. *Kali i belarave* “calul belezor”, cu același sens ca expresia românească.

(*A spune, a făgădui, a visa, a umbla, a crede*) *cai verzi pe pereți* (= lucruri fantastice, imposibile, himere, năluciri, ineptii), de ex.: *Nu-mi tot spuneți cai verzi pe pereți*, eu sânt Stan Pășitul (Creangă, în DLR, s. *verde*); *Un șarlatan care-mi spunea cai verzi pe pereți* (I. Ghica, în TDRG, s. *cal*); *O să mă bată că l-am trimis la cai verzi pe pereți* (Caragiale, în Damé, s. *cal*); *Umbă după cai verzi pe pereți*; alb. *Kalë jeshil* “cal verde” (= un lucru imposibil); *Ti do kalë jeshil* “Vrei cal verde” (comp. și ngr. πράσινα ἄλογα, Papahagi, WJ, XIV, 1908, p. 133; v. și Çabej, SGJ, III, p. 83, care arată că expresia se întâlnește în povești albaneze și grecești).

De remarcat că rom. *verde* apare în combinație și cu alte cuvinte decât *cal*, dar cu sens apropiat: *A visa codri verzi* (= a aiuri); *A vedea stele verzi (înaintea ochilor)* = a ameiți (cf. Șăineanu, *Semasiologia*, p. 355): *Îți dau câteva de vezi stele verzi* (adică te lovesc așa de tare în cap încât...); *La moșii ai verzi* (= niciodată), expresie la Ispirescu.

În sfârșit, relevăm compusul *Calul dracului* entom. “Libellula depressa” (DA), care e cunoscut și ca titlu al unei povestiri fantastice a lui I.L. Caragiale. S-ar compara cu alb. *Kalë shtrigash* “Gottesanbeterin” (*Gazulli*, p. 188), compus cu *shtrigë* “vrăjitoare; fluture de noapte și un fel de lăcustă proprie Europei de sud” (FS).

*

42. *Cale* s.f. (lat. *callis*), sinonim parțial cu *drum* (din greacă, cuvânt balcanic cu caracter general), alb. *udhë* (probabil din v. gr. ὄδος ”drum”, Camarda, *Gram.*, I, p. 50, 108, 330; Çabej, SGJ, II, p. 237-238; Christos Tzitzilis în ZB, 33, 2, 1997, p. 202), sinonim cu *rrugë* (cuvânt mai nou, probabil din v. it. *ruga* “Gasse” = lat. *ruga* “Runzel”, Meyer, EWA, p. 376).

A-și face cale (drum) = a trece printr-un anume loc cu sau fără un scop prealabil: *Îmi fac cale prin vii s-o întâlnesc pe Maria*; alb. *Bëj udhë* id.

(*A fi*) *cu cale* (= legal, corect, potrivit): *Nici este cu cale să fie termină supt biserică* (Neculce, în DA, s.v.); la fel: *A găsi (a afla) cu cale*. Aspectul negativ: *fără (de) cale* (nepotrivit, incorect). În albaneză sunt construcții cu structuri identice: *me udhë (me rrugë)* “cu cale”; *pa udhë (pa rrugë)* “fără cale” (v. și Xhuvani, CL, III, 1958, Supliment, p. 562; Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 136: *E cu cale* = e bine, just, convenabil, alb. *Është me udhë*). De remarcat că, în română, substituția lui *cale* în *a fi cu cale* prin *drum* sau prin alt sinonim (de ex. *cărare*) nu e posibilă (P. Papahagi, WJ., XIV, p.164). În albaneză: *Ashtu është e udhës në nevet* “Așa-i cu cale la noi” (Leotti); după cum se vede, construcția cu prepoziție (*Ashtu është me udhë* “Așa e cu cale”) poate fi substituită printr-o construcție genitivală; *E gjej me udhë* și *E gjej të udhës* “Găsesc cu cale” (Xhuvani, SF, 1, 1982, p. 163).

Locuțiunea: *din cale afară de..* și *afară din cale* (= peste măsură, excesiv); alb. *Doli rruge (nga rruga)* lit. “A ieșit din drum”, adică a procedat rău.

A rămâne (a lăsa) pe drumuri (= fără ajutor, fără nimic, și-a pierdut tot), alb. *Mbeti rrugëve* id.; *E hodhi dikë në rrugë (në udhë)* “L-a aruncat în drum”, i-a luat totul; *E la në rrugë* “L-a lăsat pe drumuri” (v. și Xhuvani, l.c., p. 562). Înlocuirea lui *drum* prin *cale* nu e posibilă.

A da drumul (= a permite, a îngădui, a aproba) și *A da calea*: *Strică, mândro, ce-ai făcut Și-mi dă calea să mă duc, Nu mă ținea zăbovit* (Hodoș, P.P., p. 98), alb. *I dha udhët (rrugët) dikujt* id. (v. și Vătășescu, *Vocab.*, p. 339).

Locuțiunea *A pune la cale* (= a plănui, a rândui, a unelti), alb. *Me e vù për rrugë* (sau *për udhë*) “in Ordnung bringen” (Xhuvani, *op. cit.*, p. 562).

De reținut și derivatele paralele: *călător*, alb. *udhëtar*; *a călători* vb., alb. *udhëtoj*, *călătorie*, alb. *udhëtim*, precum și sintagma *cotul drumului*, alb. *bërryli i rrugës (i udhës)*.

În treacăt fie spus, conservarea lat. *callis*, ca și a lui *carraria* (rom. *cărare*), s-ar explica prin traiul la munte al strămoșilor românilor, deci prin viața de păstori

(Pușcariu, ELR, p. 40); explicația aceasta e privită cu rezervă de Rosetti (ILR, p. 182, 183).

*

43. *Cap* s.n., alb. *kokë, krye* apar, ca multe denumiri ale părților corpului, în numeroase construcții specifice paralele.

Om cu cap (= deștept, inteligent), *Njeri me kokë* id. *Cu capul pe umeri* (matur, echilibrat, cu judecată limpede), alb. *E ka kokën në vënd* lit. "Are capul la locul lui" (comp. fr. *Avoir la tête sur les épaules*), Morcka, l.c.

Cu capul tare; E tare de cap (= prost, pricepe greu), alb. *E ka kokën të fortë* "Are capul tare" și *kokëtrashë* "grosolan", un compus adjectival.

Nu-i intră în cap (nu înțelege), alb. *Nuk i hyn në kokë* id.

Mă doare capul, alb. *Më dhëmb koka*. În ambele limbi, verbul *a durea, dhëmb* se construiește cu substantivul în nominativ articulat.

Pune căciula în cap, alb. *Vë kësulën në kokë*, cu aceeași prepoziție, *în*, alb. *në*, exprimând direcția spre interior (aici cu sensul *pe*, alb. *mbi*).

Capul face, capul trage, alb. *Koka bën, koka pëson*, proverb cunoscut și în alte limbi (cf. Morcka, l.c.).

A-și da cu capul de pereși (pentru nechibzuința cu care a făcut ceva ce nu trebuia făcut, a regreta cu violență), alb. *Përplas kokës pas murit* și *I bie murit me kokë* id.

Unde nu-i cap vai de picioare; alb. *Kush s'ka kokë ka këmbë* "Cine nu are cap are picioare"; proverbul are aceeași semnificație ca în română și se întâlnește și în alte limbi.

Și-a pierdut capul (= s-a zăpăcit), alb. *E humbi kokën*.

Nu știi unde mi-e (nu-mi văd) capul (= am multă treabă, nu știu de ce să mă apuc mai întâi), alb. *Nuk di ku kam kryet (kokën)* id.

Mi-au scos creierii din cap (= m-au zăpăcit de tot cu atâta zgomot), alb. *Më nxori trutë e kokës* id. (Morcka, l.c.).

Îi arde capul de treabă (= e foarte ocupat), alb. *I digjet koka* id.

A-și bate capul (= a insista, a stăruii să găsească cea mai bună soluționare), alb. *Vras kokën për ...* lit. "Îmi omor capul pentru..." și: *Rrah kryet* lit. "Bat capul" (Morka l.c.).

Îl plătește cu capul (= răspunde de el), alb. *E pagoi me kokën* id. *A se lega cu capul* (cu jurământ că va face ce promite), alb. *Lidhem me krye* id.

Răspunde cu capul, alb. *Përgjigjet me kokën* id.

Mare necaz pe capul lui, alb. *I ra një hall i madh mbi kokë* lit. "I-a căzut un mare necaz pe cap".

Îmi stă pe cap (= trebuie să-l îngrijesc, deși mă incomodează mult), alb. *Rri në kokë* și *Rri mbi kokë (dikujt)* "Stă pe capul cuiva".

Mi-a umplut capul (= m-a zăpăcit, m-a plictisit), alb. *Ia mbushi kokën* id.

Cu capul în traistă (= fără grijă de pericol, aiurit), alb. *Me kokë (me kryet, me tru) në torbë (në thes, në trastë)* id. (v. și Morcka, SF, 4, 1979, p. 93).

Fără cap și coadă (neclar, fără început și sfârșit, ceva ce nu se leagă), alb. *Pa bisht, pa kokë* (sau *pa krye*) “fără coadă, fără cap”, cu topică inversă față de română. Cu aceeași deosebire de topică: *De la cap la coadă*, alb. *Nga fundi në krye* “de la sfârșit la capăt”, cu topică inversă.

L-a măsurat din cap până în picioare (= l-a privit cu atenție și chiar cu suspiciune), alb. *E mati nga koka në këmbë* id.

Face cum îl taie capul (= bine-rău, cum se pricepe), alb. *Bën ç'i thotë koka* “Face ce-i spune capul”. *Atât îl taie capul; Nu-l taie capul* (= nu înțelege, e greu de cap), alb. *S'ia pret koka* “Nu-l taie capul”; *Nuk i a pret mëndja* (Çabej, *Parallele*, p. 228).

A ridica capul (= a nu se supune, a se răzvrăti), alb. *Ngre krye* id.

A o scoate la capăt (= a termina cu bine); *I doli në krye (punës)* “I-a ieșit la capăt”.

În capul satului (drumului, iocului), alb. *Në krye të fshatit (rrugës, vendit)*. Temporal: *În capul iernii (verii etc.)*; *Sf. Andrei – cap-de iarnă*, alb. *Në krye të dimrit (të verës)* id.

Cap la numărări, împărțiri, cu sensul de “individ, persoană”: *Atâtea capete de oi*, alb. *Njëqind kokë dhen* (sau *krerë dhen*, cu pl. lui *krye* “cap”) “o sută de capete de oi”; *Taxă pe cap de...*; *Dare de cap (pe cap)* = impozitul personal, cf. DA, s.v., alb. *Taksë për kokë* id. De notat că albanezii numără vitele și după... coadă: *dhjetë bishta dhen* lit. “zece cozi de oi” (= capete).

*

44. *Capră* s.f., alb. *dhi,-a* în proverbul: *Capră râioasă și cu coada în sus* (despre cineva sărac și fudul), ar. *Capra, arânioasă, ș'coada tot împrăstă* (Papahagi, DDA, s.v.), alb. *Dhi e zgjebosur (e zgjebur) e bishtin përperjetën* id.

De adăugat der. *dhiar*, cu suf. de agent *-ar*, același ca în rom. *căprar* (= păzitor de capre); cuvântul românesc s-ar explica din lat. *caprarius*.

E surprinzător că alb. *dhi*, un cuvânt autohton (cf. Meyer, EWA, p. 85), este, pe cât de important în limbajul pastoral, pe atât de sărac în derivate, compuse, sensuri figurate. Se impune această observație în raport cu bogăția extraordinară, din toate punctele de vedere, a rom. *capră* (v. DA, s.v.).

*

45. *Casă* s.f. e folosit în limba populară și cu înțelesul original (lat. *casa*) de “odaie în care se face focul, odaie în care se pregătește mâncarea”, un înțeles particular pe care-l are și alb. *shtëpi* “casă; odaie în care se face focul, odaia care servește ca bucătărie și în care se stă iarna” (cf. Lafe, SF, 3, 1964, p. 147), din lat.

hospitium, de unde și gr. mod. οἶκος, rom. *ospăț*. Așadar, o dovadă a unei civilizații primitive comune: casa era construită cu o singură odaie (v. și *Ist. cuv.*, p. 26). De remarcat că în româna populară *casă* e folosit și cu sensul general de “odaie, cameră” (v. ALR, II, MN, p. 115 “odaia cea gătită”, cu răspunsuri de felul: *casa dinainte, casa a mare, casa din sus*; v. și h. 235 “odaia cea mică (de locuit)” cu notații ale anchetatorului de felul: “casa are o singură încăpere”). *Odaie* intră în sintagma *odaia (a) bună* (= camera de primire, de oaspeți), identică structural cu alb. *oda e mirë* id.

Comun celor două limbi este și sensul de “familie, neam, dinastie”, cu care e folosit și lat. *domus*, precum și corespondentele din diferite alte limbi moderne: *O samă de boieri ce era de casa Ducăi-Vodă* (Neculce), alb. *Eshtë nga shtëpi e mirë* “E de casă (= neam, familie) bună”; *El fine casa* (= familia), alb. *Ai e mban shtëpinë* id.; *Një shtëpi e madhe* “o casă mare” (= o familie mare).

Construcția genitivală *ai casei*, cu pronumele *ai* (la plural) denumind totalitatea membrilor familiei, este echivalentă, atât sintactic cât și semantic, cu alb. *të shtëpisë* (cf. Gabinschi, *Conex. balc.*, p. 80).

*

46. *Cădea* vb., alb. *bie* (perf. *rashë*, part. *rënë*).

În limba populară, se grupează cu substantive care exprimă fenomene atmosferice: *ploaie, zăpadă, grindină, fulger* și chiar *rouă* și *brumă, frig, ger* (DA, s.v.): *Cădea o ploaie amestecată cu zăpadă*, alb. *Bie shi* “plouă” (lit. “cade ploaie”); *Bie borë (breshër, vesë, brymë, mjegull)* “cade zăpadă (grindină, rouă, brumă, ceață)”. În albaneză se spune și: *Bie errësira* “cade întunericul”; *Bie nata (mbrëmja)* “cade noaptea, (seara)”, pentru care româna folosește de obicei verbul *se lasă*: *Se lasă noaptea* (dar și: la *căderea nopții*). Construcții sintactice de tipul rom. *a ploua, a fulgera* nu există în albaneză. Locuțiunile cu *bie* “a cădea” sunt generale. După cum se știe, rom. *zăpadă*, creat pe baza vb. slav *padati (zapadati)*, ar fi un calc după modelul analitic expus aici.

Temporal: *Când cade Paștele anul ăsta?* alb. *Kur bie Pashkët këtë vit?* Termenul *cade la sfârșitul săptămânii*, alb. *Afati bie në fund të javës* id.

Spațial: *Unde cade satul ăsta?* (= unde e situat, unde se află), alb. *Ku bie ky fshat?*

Aici se poate adăuga sensul “a ajunge, a sosi, a da undeva din întâmplare”: *Traian împăratul după izbândă au căzut la apa Dunărei* (M. Costin, în DA, s. *cădea*); *Au căzut la casa împărătească* (I. Creangă, în DA, s. *cădea*); în aromâna din Albania: *Aco cadzu un përmăteftu seara* (= Acolo căzu (sosi) un neguțător seara), Capidan, DR, II, p. 510. În albaneză: *Ranë në Shkodër* lit. “Au căzut (= au sosit) la Shkodër”; *Ranë te një mik* lit. “Au căzut la un prieten” (FS). S-ar părea că ceva asemănător există și în greacă (cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 40).

Expresii și locuțiuni comune:

A cădea la învoială (la înțelegere, la cuvânt), alb. *Bie në marrëveshje (në kuvend, në fjalë)* id.

A cădea pe gânduri, alb. *Ka rënë në mendime* id.

A cădea într-un somn adânc, alb. *Ra në gjumë të thellë* “Căzu în somn adânc”.

A-i cădea tavanul în cap (de rușine, de ceva neașteptat), alb. *I ra tavani në kokë* (nga turpi).

Sensul de “a-i veni bine (un lucru), a i se potrivi”: *Ëi cade bine fusta*, alb. *I bie mirë fustani* id. (v. și *bine*).

Găina cade cloșcă (= se așază pe clocit), alb. *Pula bie kllōčkë* id.

*

47. Călca vb., alb. *shkel* (pentru etimologia cuvântului albanez, v. Jokl, SAEW, p. 78-79).

Sensul “a se împerechea sexual” (despre păsări): *Cocoșul calcă găinile* (= le culcă la pământ, le cocoșește), alb. *Gjeli shkel pulat* id. Acest înțeles există și la unele corespondente romanice (cf. CDDE, p. 34).

A călca pe coadă (pe cineva) = a-i atinge interesele, alb. *I shkeli bishtin (dikujt)* lit. “I-a călcat coada”, cu același sens ca expresia românească.

A călca strugurii (= a tescui strugurii cu picioarele, a-i presa cu mâinile și picioarele pentru a se stoarce mustul), alb. *Shkel rrushin* “Calcă strugurii”, cu același sens.

A călca pragul (cuiva) = a vizita pe cineva, a veni în casa cuiva; *Nu-i calcă pragul* (= îl evită), alb. *Nuk i shkel në prag (në derë)* “Nu-i calcă în prag (în poartă)”, cu aceeași metonimie ca în română.

A călca pe urmele (cuiva) = a-i urma exemplul, alb. *Shkel në gjurmët (e dikujt)* id.

A călca (pe spinare pe cineva), în practica medicală populară: *Pune ursul să mă calce*, alb. *Shkel gjyshin* “Calcă pe bunicul” (fi apasă ușor cu picioarele oasele spatelui).

A călca pe bățatură (= a-l atinge cu vorba), alb. *E shkeli në kallo (në lyth) dikë*, cu același înțeles figurat.

*

48. Călcâi s.n., alb. *thembër* (din lat. *femur*, cf. Meyer, EWA, p. 89, deși sensul e cam îndepărtat). Reținem înțelesul comun de “parte din margine a pâinii, rotundă și mai cojoasă, colț de pâine, colțuc”; *Se întoarce cu un călcâi de pâine albă și moale* (citată din DA, s.v.), alb. *thembër buke* “călcâi de pâine”. De adăugat înțelesul comun de “partea posterioară a ciorapului” (comp. pentru ambele sensuri, fr. *talon*).

Notăm și expresia frazeologică: *Din creștet (din cap) până-n călcâie* (= cu tot, în întregime, din cap până-n picioare), alb. *Nga koka deri te thembrat* lit. “De la (din) cap până la călcâie”.

*

49. *Cămașă* s.f., alb. *kēmishë* (ambele din lat. *camisia*): *Cămașa copilului* (= placentă, piele subțire în care e învelit fătul în pânțele mamei, casă, căiță), alb. *kēmisha e foshnjes* id. În albaneză este și expr. *Ka lindur me kēmishë* lit. “S-a născut cu cămașă” (despre un om norocos, căruia îi merg toate din plin). Alb. *kēmishë* s-ar traduce aici cu *căiță* (= cămașa copilului), dar și cu *cămașă*, legat de aceeași credință populară: *Născut cu căiță*, despre un om norocos (v. DA, s. *căiță*, *cămașă*; v. și Dumistrăcel, *Expr. rom.*, p. 47).

Cămașă e numită și pielea de deasupra a oțetului, a vinului etc.: *cămașa oțetului (a vinului)*, alb. *kēmisha e uthullës* id.

Locuțiunea *în cămașă* într-o expresie ca: *A luat-o în cămașă* (= a luat-o de nevastă fără nimic, fără zestre, numai cu îmbrăcămintea de pe ea), alb. *në kēmishë* id.: *E ka marrë vetëm në kēmishë* “A luat-o numai în cămașă”.

Pentru alte expresii, de felul: *A rămâne într-o cămașă*, în care *cămașă* apare ca semn al sărăciei și mizeriei, v. DA, s. *cămașă*; Dumistrăcel, *Expr. rom.*, p. 48.

*

50. *Cămilă* s.f. Confuzia din proverbul biblic: *Când o trece (o intra) cămila prin urechile acului* dintre *funie și cămilă*, provocată de omonimia din greacă: κάμιλος ”funie, sfoară” și κάμηλα ”cămilă”, e întâlnită și în albaneză, cu o substituție lexicală pentru adaptarea locală: *Më sa hyn bualli në veshin (në vrimën) e gjilpërës* “Când o intra bivoul în urechea (în gaura) acului” (FS, s. *gjilpërë*). Explicația prin lat. *bubalus* (de aici rom. *buăr, bour*) a alb. *buall*, gheg *buell* (art. *bualli*) “bivol” implică unele dificultăți fonetice greu de trecut (cf. Çabej, SGJ, I, p. 79); pentru română, v. și Dumistrăcel, *Expr. rom.*, p. 50.

*

51. *Cărindar* s.n., din lat. *calendarius* “care se ține la calendă”, este o denumire populară (mai frecventă în Transilvania, dar absentă în aromână) a lunii ianuarie; aceeași semnificație are și alb. *kallënduer, kallnor, kallndor*, în varianta populară (și învechită) a limbii. De aici concluzia că lat. *calendarius* a căpătat acest sens restrâns încă din latina balcanică. În treacăt fie spus, lat. *calenda, -ae* (mai exact, *calandae*, cf. Çabej, SF, 2, 1974, p. 27) se regăsește în alb. *këllana* (var. *kullana*) “ultima zi din an; prima zăpadă” și în rom. pop. *corindă* (din *cărindă, cf. Graur, BL, V, p. 91); dr. *colindă*, prin intermediar slav (Rosetti, ILR, p. 750). În graiul albanezilor din aria Elbasan, “ianuarie” e numit și *muaj i dhenet* “luna oilor”, pentru că în această lună fată oile (Haxhihasani, BSS, 5, p. 181).

Originea numelor populare ale lunilor în română și albaneză a tentat pe mulți cercetători; mai recent: Rodica Orza, *Nume vechi ale lunilor în limba română pe baza Atlasului Lingvistic Român*, în CL, IX, 2, 1964, p. 283-300 (cu hărți); Jürgen Kristophson, *Zu den Monatsnamen im Rumänischen und Albanischen*, ZB, IX, 1973, p. 35-39, unde sunt citate studiile lui W. Giese și C. Tagliavini consacrate aceleiași probleme; Dumistrăcel, *Lex. rom.*, 1980, p. 74-79.

Reținem aici numai coincidențele privind numele populare ale lunilor în cele două limbi.

Făurar (și *faur*, prin confuzie cu *făurar* “fierar”, de la vb. *făuri* < *faur* < lat. *faber*), din lat. *februarius*, e paralel cu alb. *fror,-i* (*fruar*, *fruer*), de aceeași origine. Alb. *shkurti* “februarie” (lună scurtă), de la adj. *shkurt* (din lat.), a intrat și în aromână: *șcurtu* (Papahagi, DDA, s.v.).

Mart (și der. dim. *mărțișor*), cunoscut mai cu seamă în Apuseni și Hațeg (și arom. *marțu*), descinde din lat. *Martius*, ca și alb. *mars* (în Gjirokastër: *marse* pl., cf. Xhuvani, SF, 4, 1973, p. 161), care, pe lângă denumirea lunii martie, are și înțelesul etnografic de *mărțișor*, adică “șnur făcut din două-trei fire roșii și albe de lână sau de mătase pe care-l poartă copiii la gât sau la mână” (se mai numește și *larës*, cu sensul inițial de “cu pete, pestriț”, de la *larë* “pată” și *verore*, de la *verë* “vară” (anotimpul cald). Luna martie e numită pe alocuri și *germănar*, ceea ce ar aminti de faptul că Marte era la început nu numai zeul războiului, ci și al lucrării pământului (de aceea e cunoscut și cu epitetele *Rusticus* și *Silvanus*).

Lat. *aprilis (mensis)* s-a conservat în rom. *prier* (cunoscut și în dialectele din sudul Dunării) și în alb. *prill*. În română, a patra lună (la romani era considerată a doua lună) e numită și *florar* (= luna florilor) sau *prătar*, luna livezilor înverzite (lat. *pratium*), *frunzar*. Aceste trei nume pot fi atribuite și lunii *mai*; despre *april*, v. și Tohăneanu, *Cuv. rom.*, p. 14.

Mai (la fel în dialectele sudice) provine din lat. *majus*, ca și alb. *maj*; etimologia slavă (cf. ILR, II, 1969, p. 143) nu pare convingătoare.

Iunie, cu sinonimul popular *cireșar* și *cireșel* (termen format, probabil, pe teren românesc, pentru luna cireșelor coapte), iar în albaneză *qershor* (alb. *qersh* “cireș; cireășă”); un echivalent al lui *cireșar* se află și în alte limbi (ital., sârbocroată, cf. Mikosich, *Die slavischen Monatsnamen*, Wien, 1967, nr. 4).

Cuptor, luna caniculei, dar și a coacerii bucatelor de pe câmp, e legat etimologic de verbul latin care înseamnă “a coace” (*coquere*). În albaneză, luna iulie e numită *korrik*, de la verbul *korr* “a secera, a cosi”.

Pentru denumirea lunii august, ambele limbi au păstrat forma latină populară, *agustus* (cl. *Augustus mensis*): rom. pop. *agust* (var. *gust* și *gustar*, *gustător*, *gustea* s-ar explica prin apropiere de vb. *a gusta*); alb. *gusht*. De semnalat și *secerar* (cf. DLR, s.v.), echivalent cu alb. *korrik*, numele lunii iulie. *Măsălar*,

mai puțin răspândit (înregistrat în DLR cu etimologie necunoscută), trebuie raportat la lat. *messis* "recoltă, seceriș, luna secerișului" (de la *metare* "a seceră"); ar. *alunariu*, luna când se coc alunele (după greacă).

Răpciune, termen vechi și popular pentru luna septembrie, ar proveni din lat. *raptio*, *-onem* "răpire, smulgere (a recoltei)", după Șăineanu, *Semasiologia*, p. 38; în DRL, e înregistrat cu etimologie necunoscută, dar cu cf. *răpi*. Acceptând această etimologie, se poate admite și o oarecare legătură cu alb. *vjeshtë* "septembrie", derivat de la vb. *vjel* "a culege" (strugurii, merele, porumbii etc.), cu înțelesul etimologic de "a smulge, a jupui, a trage cu violență" (cf. Çabej, SGJ, II, p. 298; v. și Meyer, EWA, s.v.). Trebuie făcută precizarea că *vjeshtë* are înțelesul general de "toamnă", folosit însă cu determinări de felul: *vjeshta e parë* "septembrie", lit. "prima toamnă", *vjeshta e dytë* "octombrie", lit. "a doua toamnă", *vjeshta e tretë* "noiembrie", lit. "toamna a treia" (cf. FS, s.v.). Albaneza folosește, pentru denumirea celor trei luni ale toamnei, și compusele *britni i parë* "septembrie", *britni i dytë* "octombrie", *britni i tretë* "noiembrie", în care *britmë* ar avea, după Meyer, EWA, s.v., înțelesul "Ernte, Herbst".

Septembrie e numit popular și *vinicer*, luna vinațurilor (lat. *vinaceum*), care concordă semantic cu alb. *vjeshtë* "culesul viei" și apoi "septembrie" (Philippide, OR, II, p. 694).

Octombrie și *noiembrie* sunt denumite, popular, *brumarul mic* sau *brumărel*, respectiv *brumarul mare* sau, simplu, *brumarul* (din lat. *brumarius*). În albaneză, există două derivate de la *brymë* "brună": *brymor* (Leotti, s.v.) și *brymës* (FS), ambele pentru denumirea lunii noiembrie. În treacăt fie spus, lat. *bruma* denumește ziua cea mai scurtă a anului (solstițiul de iarnă).

Pentru *decembrie* s-a impus, popular, în ambele limbi, *Sanctus Andreas*: rom. *îndrea* (*undrea, andrea*), alb. *shënëndre, shenre*. Așadar, numele acestei luni e legat de sărbătoarea populară "Sfântul Andrei-cap de iarnă". Se cunosc pentru această lună și numele mai concrete *ningău* și *neios*, derivate de la *a ninge*, respectiv *nea*. La albanezii din zona centrală, decembrie e numit și *muaj i zi* "lună neagră" din cauză că e lună cu ger mare (Haxhihasani, *l.c.*). Numele de sfinți sunt folosite mai frecvent în albaneză decât în română pentru lunile anului. Astfel, alături de *Shë(në)ndrë* "decembrie", apar *Shëmëhill* "noiembrie" și *Shëmiter* "octombrie" (cf. Totoni, SF, 2, 1964, p. 134; Çabej, SF, 2, 1974, p. 36).

După cum se vede, multe dintre numele populare de luni exprimă, atât în română cât și în albaneză, realități mai concrete decât cele din calendarul cult.

Încheiem aceste note cu însiruirea numelor populare de luni făcută în 1915 de un sătean din ținutul Hațegului: "după Crăciun vine luna lu *cărindar*, dup-aia să pune *faur*, dup-aia *marț*, după marț *preer*, după preer să pune *mai*, după *mai cirișer* și după *cirișer cuptor*, pă urmă *agust*, după agust *răpciune*, după *răpciune brumar*,

sânt doi *brumari*, unu *mic* și unu *mare*, ș-apăi vine *Andrea*” (Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 172; am dat textul în transcriere literarizată). Pentru unele dintre numele românești, v. și Tohăneanu, Bulza, *Cuv. rom.*, p. 13.

*

52. Căine s.m., alb. *qen* (din lat. *canis*) apar în diverse construcții comune, unele bazate pe sensurile figurate.

Muncește ca un căine (= mult și în condiții grele), alb. *Punon si (një) qen*.

A murit ca un căine (= în suferință și fără nimeni lângă el), alb. *Vdiq si qen*.

Se mănâncă ca câinii (= se ceartă cumplit), alb. *Hahen si qentë*.

Latră ca câinii la lună (= strigă tare, strigă întruna), alb. *Lehin si qentë në hënë*.

Căinele care latră nu mușcă, alb. *Qeni që leh nuk të ha (nuk të hafshon)* “Căinele care latră nu te mănâncă (nu te mușcă)”; e un proverb cunoscut în multe limbi.

Câinii latră, ursul trece (caravana trece), alb. *Qentë le të lehin, karvani shkon përpara*.

Brânză bună în burduf de căine (despre un om inteligent dar fără caracter; lucru bun în loc rău), alb. *Djathë (dhjamë, gjalpë) e mirë në lëkurë të qenit* “Brânză (untură, unt) bună în piele (= burduf de căine)”; alb. *lëkurë* “piele” are și sensul “burduf, sac”; la fel *piele*, în unele regiuni dacoromâne (v. DLR, s. *piele*). *Brânză de burdufeste* echivalent cu *djathë shakulli* (cf. Xhuvani, CL, III, 1958, p. 563).

*

53. Când adv. relativ, alb. *qur* se pot repeta în propoziții cu termeni care alternează: *Veneau când unul, când altul*, alb. *Vinin kur njeri, kur tjetri* id.; *Când râde, când plânge*, alb. *Kur qan, kur qesh* lit. “Când plânge, când râde”; *Se ducea când încoace, când încolo*, alb. *Shkonte kur andej e kur këtej* (cu aceeași topică inversă: *Când încolo, când încoace*); *Când bine, când rău*, alb. *Kur mirë e kur keq*.

Prin repetarea adverbului se creează locuțiunea *când și când* (= uneori) sau *din când în când*: *Venea când și când, mai ales duminica*, alb. *Vinte kur e kur, sidomos të diellën* id.

De semnalat și locuțiunea *de când*, alb. *që kur* prin care se exprimă începutul în timp: *Îl cunosc de când era copil*, alb. *E njof që kur ish fëmijë* id.

Când, alb. *kur* se află în corelație cu *atunci*, alb. *ahere (atëhere)*: *atunci când*, alb. *ahere kur* (Domi, *Concord.*, p. 31).

Când intră în componența locuțiunii populare *ca când* (literar: *ca și când*) introducând modale comparative ireale: *Se poartă ca când ar fi de la țară*; alb. *Bën sikur nuk di* “Se face ca când nu știe” (v. și Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 135). Alb. *si* “ca, cum” face parte din numeroase compuse: *sido, sikush* etc. (FS, s.v.).

Când, ca și alb. *kur*, poate introduce temporale cu diverse nuanțe: cauzală, condițională, finală, pentru care v. exemple în GLR, II, p. 300; iată două fraze albaneze reproduse din FS, s. *kur*: *Mulliri bluan kur ka ujë* “Moara macină când are apă” (*kur* = când; dacă; pentru că); *Kur s’ke shok, pyet shkopin* “Când (dacă, pentru că) nu ai tovarăș, întreabă bastonul”.

În sfârșit, remarcăm și faptul că atât în română cât și în albaneză există așa-numitele construcții temporale inverse introduse, cel mai adesea, prin adverbele relative *când*, alb. *kur* însoțite, frecvent, de adverbele *deodată*, *numai iaca*, alb. *pa pritur* “tout à coup”, *qe* “voilà”: *Eram băiat de vreo treisprezece ani când am învățat să dau cu pușca* (Odobescu, în GLR, II, p. 299); *Moș Nichifor deciocăläse căruța și-o ungea, când numai iaca se trezește la spatelui lui cu jupân Ștrul* (Creangă, în GLR, II, p. 299). Exemple albaneze: *S’kish bërë as dhjetë hapa, kur thirrën të kthehej* “Nu făcuse nici zece pași, când strigară să se întoarcă”; *Ende nuk kisha mbaruar fjalën, kur u dëgjua zëri i tij* “Încă nu terminasem vorba, când se auzi glasul lui” (FS; alte exemple la Domi, *Concord.*, p. 14). Această concordanță sintactică importantă a fost relevată de Sandfeld, *Ling. balk.*

*

54. Cânepar s.m. “numele unei păsări care se hrănește mai ales cu semințe de cânepă”; derivă de la *cânepă* cu suf. *-ar*; se mai cheamă și *cânepioară*, derivat cu un sufix diminutival.

Correspondentul albanez este *kërpëz*, *-a* s.f. “cânepar”, format la fel: *kërp* “cânepă” (din lat. *canapa, ca și rom. *cânepă*) cu suf. dim. *-ëz*. Această metaforă apare și în alte limbi, comp. fr. *linot*, *linotte* (de la *lin* < lat. *linum*), cu același sens ca rom. *cânepioară*, alb. *kërpëz*.

*

55. Cântător s.m. (= cocoș): *În această noapte ainte până cântătoriul nu va fi cântat, de trei ori te vei lepăda de mine* (*Tetraev.*, 1571, cf. DA, s.v.). Cuvântul e popular, bine atestat în texte folclorice: *Noaptea pe la cântători* (colindă). În DA, figurează locuțiunile: (*pe*) *la*, (*până, în, despre, prin*) *cântători* (= pe la cântatul cocoșilor). De precizat că e folosit mai ales la plural. Vechimea termenului e asigurată și de construcția cu un supin substantivizat: *cântatul cocoșilor*. Arom. *cântătorașu, cătândorașu* e pus în legătură cu alb. *këndes* (Capidan, DR, III, p. 757; Papahagi, DDA, s.v.).

Concordanța cu alb. *këndes* “cocoș” e perfectă; acesta derivă de la vb. *këndoj* “a cânta” (lat. *cantare*), cu suf. *-es* pentru nume de agent (cf. Xhuvani, Çabej, *Prapashtesat*, p. 36, 42); în ghegă, *kënduos și këndues*; în toscă, și *këndonjës*. Există în albaneză și sinonimele *kaposh* și *gjel* (< lat. *gallus*), folosite și ca denumiri ale cocoșului sălbatic. Nu lipsește, evident, nici *kokosh*, din limbile slave vecine.

După Pușcariu (*Cercetări și studii*, p. 144), sufixul *-torius* ar reda aici, ca în sardă, “momentul când începe acțiunea exprimată de verb, deci derivatul *cântători* înseamnă timpul când încep să cânte cocoșii”.

Trebuie spus că nu numai la români și albanezi cântatul cocoșilor, *cântătorii*, reprezintă un element de cronometrie (miezul nopții); aceeași semnificație are, de exemplu, v.sl. *pevec* “cocoș” (lit. “cântător”), scr. *pievac* id. (v. Bogrea, DR, IV, p. 786, unde se aduc în discuție și construcții latinești de felul: *galli cantus, gallicinium, de pullorum cantu* etc.; v. și Ghinoiu, *Vârstele timpului*, p. 76).

De reținut remarca din DA, s. *cocoș*: “Cuvântul de origine latină pe care l-a înlocuit împrumutul din slavă era, probabil, *cântător*”.

Cât privește verbul *a cânta*, amintim aici că am discutat pe larg în *Ist. cuv.*, p. 28 sensul special “legere” pe care-l are în comun cu alb. *këndoj*. Adăugăm acum că Sandfeld (*Ling. balk.*, p. 93) crede că ar fi vorba de un calc după tc. *cağırmaq*, care întrunește sensurile “chanter, crier, lire”; aceste sensuri se întâlnesc și la unele corespondente orientale, cum este pers. *x(v)āndān* “chanter, appeler; lire”.

*

56. *Câr-mâr*, expresie compusă din două cuvinte care se disting doar prin sunetul inițial și care, firește, rimează între ele.

Exemplele românești de acest tip sunt numeroase; ele au fost studiate de Al. Graur (ER, p. 18-23): *cigă-migă* “flecuri”, *talmeș-balmeș, gâră-mără* “ceartă”, *sărac-mărac* “foarte sărac” etc. Al doilea component începe, de regulă, cu *m*-. Exemple există, de asemenea, în aromână, în turcă, în bulgară. “Deoarece în turcește procedeul este vechi și foarte răspândit – observă Al. Graur – trebuie să credem că de acolo a fost introdus în dacoromână, aromână și bulgară”.

Relevăm aici exemple albaneze: *As cing, as ming* “fără să zică o vorbă” (pentru sens, comp. rom. *câr-mâr*); *As gëk, as mëk* “de necontestat”; *bullungë-mëllungë* “cucui, umflătură” (al doilea termen e o variantă a celui dintâi). Pentru exemple românești care să corespundă celor albaneze cu *as* “nici”, v. DLR, s. *nici*: *Nici laie, nici bălaie; Nici tu casă, nici tu masă* etc.

*

57. *Cât* ca adverb, pronume și adjectiv interogativ, cu numeroase valori sintactice, concordă întru totul cu alb. *sa* (v. Domi, *Concord.*, p. 37 ș.u., care dă exemple de fraze paralele în cele două limbi; v. și Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 137; Id., *Notes de syntaxe comparée des langues balkaniques*, în RIEB, I, 1935, 1-2, p. 100-101).

Reținem aici sensul “îndată ce, cu puțin (foarte puțin) timp înainte, doar ce” pe care *cât*, alb. *sa* îl au în subordonatele temporale. Sunt valori proprii limbii populare: *Cātu-l vădzu, așa-l și cunosc* (Varlaam, în DA, s.v.); ar. *Cât adžumsi tu hoara lu mul'ari* (= Cât ajunse în satul muierii), Capidan, DR, II, p. 504; alb. *Sa*

kishte ardhur “Cât venise”, *Sa u fut brenda* “Cât se băgă înăuntru” (= doar ce se băgă), *Dimri sa kishte hyrë* lit. “Iarna cât intrase” (= doar ce sosise). În română, *cât* e întărit în astfel de contexte temporale prin *doar*, *numai*: *Numai (doar) cât intră în casă*.

Acțiunea din subordonată poate fi concomitentă ce cea din regentă: alb. *Sa ndenji nuk hapi gojë* lit. “Cât stătu nu deschise gura”; în ambele propoziții, verbul e la perfectul simplu.

Cât intră în compunerea lui *câtva*, care are o structură lexicală (*cât + va*, pers. a III-a a verbului *vrea*) identică cu a compusului albanez *sado* (*sa* “cât” și *do*, pers. a III-a sing. a verbului *dua* “a vrea”). Cele două cuvinte diferă însă semantic: *câtva* = puțin, alb. *sado* “destul”; *Sado fole* “Vorbisi destul”; *Ngrehu, sado fjete!* “Scoală-te, dormiși destul!”. Alb. *sado* are și sens concesiv: *Sado t'i thuash, s'të dëgjon* “Oricât i-ai spune, nu te ascultă”.

Çabej (SGJ, I, p. 364) crede că și *întrucât*, temporal și opozițional, e analogic cu alb. *ndërsa* id. (din *ndër* și *sa*), mai vechi *ndësa*.

*

58. *Ce* pron. interog.-relativ. Corespondentul albanez *ç*, *çë* (cu diferite variante) e considerat de Meyer (EWA, p. 218) ca împrumut din română. Çabej (SGJ, I, p. 97) exclude această explicație, acceptând ipoteza lui Pedersen, potrivit căreia *çë* ar fi autohton (v. și Demiraj, *Gram.*, p. 504 ș.u.). În albaneză, acest pronume e invariabil, ca și rom *ce*, și coexistă cu variante ca: *qysh, çish, që* etc.

Am examinat întrebuițările lui *çë*, *ç* înregistrate în FS și am observat că sunt aceleași cu ale rom. *ce*, de unde opinia că ipoteza lui G. Meyer n-ar trebui abandonată, chiar dacă e greu de acceptat un împrumut la nivelul morfologiei, compartimentul cel mai rezistent al oricărei limbi flexionare.

Îată contextele albaneze cu traducerea literară în română:

1. În interogative, înainte de verbe: *Ç'po bën?* “Ce faci?”; *Ç'është kjo?* “Ce-i asta?”; *Ç'ka ngjarë?* “Ce s-a întâmplat?”; *Ç'të tha?* “Ce ți-a spus?”

2. În interogative, înainte de substantive nearticulate: *Ç'punë bën?* “Ce treabă faci?”; *Ç'libër doni?* “Ce carte vreți?”; *Nga ç'anë?* “Din ce parte?”; *Në ç'vend?* “În ce loc?”; *Prej ç'lëndë është bërë?* “Din ce material e făcut?”

3. În interogative retorice, în care se subînțelege pron. negativ *asgjë*: *Ç'fituam?* “Ce-am câștigat?” (= nimic); *Ç'ka për të çuditur?* “Ce e de mirare?” (= nimic).

4. În exclamative de aspect negativ, subînțelegându-se *çdo gjë* “orice”, *gjithçka* “ceva” etc.: *Ç'nuk bën!* “Ce nu face!” (= orice); *Ç'nuk i thashë!* “Ce nu i-am spus!” (= totul); *Ç'nuk kishte atje!* “Ce nu era acolo!” (= orice, totul, de toate).

5. Cu interjecția *ja* “iată, uite”: *Ja ç'tha ai* “Uite ce-a zis el”; *Ja ç'dëgjova* “Iată ce-am auzit”; *Ja ç'më ndodhi* “Iată ce mi s-a întâmplat”.

6. În repetiții de verbe exprimând intensitate și încărcătură afectivă: *Atëherë pamë ç'pamë* "Atunci am văzut ce-am văzut"; *Mori ç'mori e iku* "Luă ce luă și plecă"; *Di ç'di* "Știe ce știe"; *U tha ç'u tha* "Le spuse ce le spuse". La Floqi, *Constr. tautol.*, p. 16-17: *U bë ç'u bë, ngruhu tani* "S-a făcut ce s-a făcut, ridică-te acum"; *Ç'është e mirë, është e mirë* "Ce e bun, e bun"; *Kusari bëri çë bëri e e kapëtoi lumënë* "Haiducul a făcut ce a făcut și a trecut râul" (Construcția aceasta e urmată de *și*, alb. e).

7. Exprimând un scop lipsit de importanță: *Ç'të duhet?* "(La) ce-ți trebuie?" (că nu-i de valoare); *Ç'më irri aty?* "Ce-mi stai acolo?" (de geaba); *Ç'e kërkon?* "(De) ce-l cauți? (e neimportant); în româna vorbită prepoziția poate lipsi.

8. Cu valoare de conjuncție în propoziții subiective și obiective: *S'ka ç'të bëjë* "N-are ce să facă"; *Solli ç'ishte për të sjellë* "Aduse ce era de adus"; *Ç'është e drejtë është e drejtë* "Ce e drept e drept".

9. Cu valoare cantitativă: *Nga ç'kam marrë vesh* "Din cât (ce) am înțeles"; *Me ç'mbaj mend unë* "Din (cu) ce țin minte eu".

10. În exclamative, cu valoare adverbială: *Ç'u gëzova!* "Ce m-am bucurat!"; *Ç'na mërzitën!* "Ce ne-au plictisit!"

Pentru română, v. DA, s. ce. Toate aceste întrebunțări paralele trebuie luate în considerație pentru explicarea provenienței alb. *çë, ç*.

*

59. *Ceafă* s.f. Expresia *Când mi-oi vedea ceafa* (= niciodată) este echivalentă cu alb. *Kur të shohë zverkun (shpatullat, kurizin, veshët, qafën)* "Când și-o vedea ceafa (spatele, spinarea, urechile, gâtul)".

De notat că alb. *qafë* e folosit nu numai cu înțelesul general de "gât", ci și cu cel comun cu rom. *ceafă*: "partea dinapoi a gâtului, ceafă" (cf. FS, s. *qafë*).

Interesantă este și paralela verbului *a cefui* cu alb. *qafos* (< *qafë*) însemnând "a tunde oile în jurul gâtului (mai ales toamna)"; v. și *Vocab.*, p. 59.

*

60. *Cer* s.n., alb. *qiell* în sintagma *cerul gurii* (= zona palatală a gurii); alb. *qiellzë* id., format cu suf. *-zë*, care aici și-a pierdut valoarea diminutivă inițială (cf. Xhuvani, Çabej, *Prapashtesat*, p. 109). Această metaforă ne întâmpină și în alte limbi (cf. Rosetti, ILR, p. 79; bg. *nebce*, gr. οὐρανίσκος, it. *il cielo della bocca* etc., cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 33); pentru română, v. și ALR, II, MN, p. 17, unde se arată că sintagma *cerul gurii* e aproape generală).

Pentru compusul *brâuul cerului*, alb. *brezi i qiellit*, una din numeroasele denumiri date "curcubeului", v. *brâu*.

A făcut gaură în cer (= n-a făcut nimic bun, spus cu ironie); alb. *Bëri një vrimë në qiell* id. și *Bëri një vrimë në ujë* "A făcut gaură în apă".

Reținem și expresia *A ridică în cer* (pe cineva) = a-l lăuda peste măsură, alb. *E ngriti në qiell* id.

*

61. *Cere* vb. e folosit în limba veche și cu înțelesul de bază al lat. *quaerere*, acela de “a căuta”; *Veri ceare locul lui și nu-l veri afla* (Coresi, Ps., 93, în DA, s. cere); și azi în limba populară: *Unde se găsește frâul, se cere și calul* (Zane, P., în DA). Cu acest sens, *a cere* e folosit și în meglenoromână și în istroromână (CDDE, p. 48).

Se impune aici comparația cu alb. *kërkoj* (din lat. *circare*, devenit în română *a încerca*), cu ambele înțelesuri: “a căuta” și “a cere”: *Kërkon udhën* “Caută drumul”; *Kërkon çupë* (për martesë) “Caută fată (de însurătoare)”; *Ç’kërkoj e gjeti* “Ce-a căutat a găsit” (cu reproș, cu ironie); *Sa kërkon për ato dy pula?* “Cât ceri pe găinile alea două?”

De reținut și construcția frazeologică *A cere în căsătorie*; *A cere de nevastă* (*de soție*); alb. *E kërkoj për grua* “A cerut-o de nevastă”. La fel: *A-i cere mâna* (= a peți); alb. *I kërkoj dorën* “I-a cerut mâna”.

*

62. *Cică* interj., “expresie de mângâiere adresată unui băiat” (DA, cu un citat din graiul din Mehedinți: *Cică, mă, adu tu ăl cauc*, explicat, tot acolo, ca o scurtare din *pulicică*, cf. *pușă, pulică, fiică; pușă* e numai aparent o prescurtare, căci ar proveni din **putea, putus* “petit garçon, enfant”, Mihăescu, *Romanité*, p. 213). Sub titlu separat, același cuvânt, *cică*, e înregistrat în Banat (cu Banatul se grupează, dialectal, și jud. Mehedinți), ca “expresie de mângâiere adresată unei fete” și explicat, de astă-dată, ca “rostire dialectală pentru *tică*, scurtare din *fetică*” (DA). Sub alte titluri, interj. *cică* e notată în DA cu întrebuintarea, mai ales repetată, pentru chemarea porcilor sau a oilor; deci, s-ar explica, în acest caz, prin scurtare din *purcică, oicică*.

Explicațiile acestea pot fi acceptate. Remarcăm însă un cuvânt identic în albaneză: *çikë*, cu sensuri mai largi decât ale rom. *cică*: “bucată mică, fărâmă, pată, strop, surcea uscată de aprins focul, fetiță, pui mic de pasăre, fig. ceea ce e bun, frumos, capabil; mic, puțin” (FS). Sensul de “fetiță” e cunoscut mai cu seamă în albaneza de nord, din Cosova. Intră și în rimă: *çikla-mikla*, denumind ceva foarte mic. Çabej (SGJ, II, p. 100) s-a ocupat de acest cuvânt albanez arătând că nu poate proveni din ital. *cica* “fărâmă”, după cum credea Meyer (EWA, s.v.), din cauza sensurilor numeroase pe care le are alb. *çikë*. După Çabej, *çikë* ar fi mai degrabă o creație a limbajului copiilor, echivalente ale acestuia existând în diverse limbi (pentru limbile romanice, v. Meyer-Lübke, REW, 2451 b). În română, *cică* pare izolat, în schimb alb. *çikë* face parte dintr-o familie de derivate relativ bogată (v. FS).

*

63. *Cine* pron. interog., în combinație cu vb. *a ști* la pers. a III-a sing., e folosit în construcții exclamative: *Cine știe!* ca și alb. *kush* “cine” cu vb. *di* “a ști”: *Kush e di!* (lit. “Cine o (îl) știe”, cu un pronume personal neutru), explicând o valoare adverbială (comp. fr. *Qui le sait!*); v. și *ști*.

1. Îndoială: *Cine știe, poate să vină*, alb. *Kushedi, mund të vijë; Cine știe, poate îl primește*, alb. *Kushedi, mbase e pranon*. De remarcat și prezența adverbului de îndoială: *poate*, alb. *mbase*.

2. Negație impersonală (= nu se știe): *Cine știe unde a ascuns-o*, alb. *Kushedi ku e ka fshehur*.

3. În construcții cantitative (= foarte mult, peste măsură): *Cine știe cât l-a așteptat*, alb. *Kushedi (se) sa e ka pritur*.

În limba veche și în cea populară, *cine* apare și cu valoare de pronume nedefinit (pentru însuflețite): *Și vor sta toți asemenea, cine* (= fiecare) *cu faptele sale* (Cod. Tod., în DA, s.v.) sau repetat: *Să ducă la cei din temniță cine bani, cine haine, cine bucate*. Aceeași valoare și la pron. *care*. În alb.: *Kush më shumë e kush më pak* “Cine mai mult și cine mai puțin” (v. în detaliu *Fon. gram.*, p. 210-213).

Cine + va (particulă verbală, la origine vb. *a vrea*) au dat naștere pron. nedef. *cineva* (dativ: *cuiva*), paralel cu *careva, ceva* și cu adverbele nedefinite *cândva, undeva, cumva*; alb. *kushdo* (gen., dat., abl., *kujtdo*, ac. *këdo*), compus cu *do* invariabil (pers. a III-a sing. a verbului *dua* “a vrea”). Cum e și firesc, *cineva* și alb. *kushdo* substituie numai nume de ființe însuflețite.

Alb. *kush* reprezintă baza unui număr mare de pronume nedefinite compuse (v. *Fon. gram.*, p. 212); comp. și rom. *fiecine, oricine, cineva*.

*

64. *Ciobotă* subst.; cu forma de plural e folosit în limba veche cu un sens juridic: “amendă ce trebuia să plătească (celor ce îl aduceau) acela care era adus cu sila spre a fi judecat, indemnizare pentru alergătură (pentru ruptul ciobotelor)”; (bani de) *ciobote* “amendă sau indemnizare pentru alergătură, pentru ruptul ciobotelor” (DA, s.v.); și vb. *a cioboti* “a amenda cu amenda numită *ciobotă*” (DA, TDRG). Acest sens al lui *ciobotă* a fost remarcat întâi de Hasdeu într-o sentință judecătorească din Moldova de la 1588: *Să aibă a dare acei 12 boi și trei galbene de ciobote lui Necoră și lui Ștefan* (CB, I, p. 51, 53, unde se arată că această normă juridică, exprimată printr-un sens special dezvoltat la cuvântul care denumește încălțăminte, exista și în “dreptul cutumiar occidental din veacul de mijloc”: *calciarium, calceradigum, calzatum*, pentru care v. și Ducange.).

Ciobotă era cunoscut cu acest sens, încă din sec. al XVI-lea, numai în Moldova (Gheție, *Dialectologia*, p. 133); în Țara Românească îi corespundea

trepăd (derivat regresiv al vb. *a trepăda*, de origine latină), pentru care v. detalii în *Inst. feud.*, p. 475.

Această normă juridică feudală exista și în Albania, redată prin subst. *kapucar* "om plătit pentru a descoperi o crimă, o hojie, pentru a urmări un răufăcător", derivat de la *këpuçë* "1. pantof, gheată; 2. plată care se dă cuiva pentru un anumit serviciu" (FS); var. *kpucë, pkucë* (cu metateză) "danaro (mâncă) che si dà a chi scopre il ladro o l'omicida" (Cordignano). Legătura dintre *këpuçar* și *këpuçë* a fost făcută întâi de Kristoforidhi (p. 152). După Çabej (SGJ, I, p. 267) obiceiul de a se dărui ghetete pentru un serviciu de alergătură e foarte vechi în nordul Albaniei.

În *Kanunul* lui Leka Dukagjin e înregistrat obiceiul de a se face răsplata nu numai în ghetete, ci și în bani. De fapt, *këpuçë* și rom. *ciobotă* sunt exprimări simbolice pentru răsplată, căci aceasta putea fi în diferite sume de bani. Pentru albaneză, valoarea de "expresie simbolică" a lui *këpuçë, këpuçar* în sensul arătat aici a fost precizată cu claritate de Çabej (SGJ, IV, p. 75) pe baza analizei unor fragmente din textul lui Gjeçov al *Kanunului*.

*

65. *Chestiune* s.f.; rândurile care urmează se referă la alb. *çështje, çashtje* s.f., un neologism considerat de N. Jokl (SAEW, p. 90) compus din *ç* și *është* *është* "este" în propoziții interogative: *ç'është?* "ce este?". Çabej (RIEB, II, p. 172; id., BUT, I, 1961, p. 74) observă cu dreptate că tosc *çështje*, gheg *çashtje* provine din română: *chestie, chestiune*, introdus prin cărturarii albanezi rezidenți în România pe la începutul secolului nostru. Adăugăm că varianta de la care trebuie pornit este *cestie, cestiune* (din lat. *quaestio, -onis*), impusă de cărturarii latiniști (v. LM, s.v.) și care circula încă pe la 1900, alături de *chestie, chestiune* (din fr. *question, it. questione*). E posibil ca reflexul *ș* în albaneză (*çështje*) să se datoreze apropierii cuvântului luat din română de formula interogativă întrevăzută de Jokl. O variantă cu *-stj-* nu am întâlnit în ziarele albaneze din România. În aceste publicații *çështje* e frecvent, de ex.: *Konkursi për mbrothësimin e çështjes tonë (Shqipëri' e re*, 28 aug. 1919, p. 1); *Çështja e ditës* (id., 10 febr., 1920, p. 1); *Çështja e Adriatikut* (id., 20 mai, 1920, p. 1).

*

66. *Ciupercă* s.f., alb. *kërpudhë* (și *këpurdhë*, cu metateza lui *r*) (de origine slavă în ambele limbi: bg. *čepurka, pečurka*), în expresia figurată: *Răsar (ies) ca ciupercile după ploaie* (= repede și în cantitate mare), alb. *Mbijnë (dalin) și kërpudhat pas shiut* id. E firesc ca această expresie figurată să fie cunoscută și altor limbi, de ex. ital. *Come i funghi dopo la pioggia* (Leotti).

De remarcat și denumirea *ciuperci șerpești*, alb. *kërpudhë gjarpri* id.

*

67. *Clopoțel* s.m. (mai ales la pl.), derivat diminutival de la *clopot*, denumind “diferite plante, mai ales din familia *campanulaceelor*, ale căror flori seamănă cu niște clopote mici” (DA, s.v.); alb. *kambanëz* id. (de la *kambanë*, *këmbanë* “clopot”, cu un suf. dim.); și *lule kambane* “floarea clopotului”. Metafora aceasta ne întâmpină în numeroase limbi, de ex. germ. *Glockenblume*, fr. *clochette*, it. *campanella* etc.

*

68. *Cloșcă* s.f., alb. *klloçkë* (de origine bulgară): *A cădea cloșcă* (despre găini “a începe să clocească”), alb. *Ra pula klloçkë* “A căzut găina cloșcă”, construcție cu verbul *a cădea*; (alb. *bie* “a cădea”).

Fură cloșca de pe ouă (= despre un coțcar, găinar, hoț foarte îndemânat): *Fură ouăle de sub cloșcă* (DEX², s.v.), alb. *Të vjedh vezën nën klloçkë* “Îți fură oul de sub cloșcă” (și în alte limbi, de ex. în bulgară).

Verbul *a cloci* (alb. *klloçit*) e folosit cu sensul figurat “a plănuî, a urzi; a mocni de mânie, de dușmănie”; alb. *I klloçiti inati* lit. “I-a clocit mânia”. (Pentru română, v. citate în DA, s.v.; și ar. *Cluceaști vișinlu țiva!* Caragiu, DIARO, I, p. 264); semnificația aceasta poate apărea și la corespondentele din alte limbi (comp., fr. *couver* (*un plan*)).

*

69. *Coace* vb., alb. *pjek* au în comun trei sensuri fundamentale:

1. (despre unele alimente ca: pâine, carne, cartofi, castane etc.) a pregăti în cuptor, în țest, în spuză, pe jar: *S-a copt carnea în cuptor*, alb. *U poq mishi në furrë*; *Castane coapte* (în cuptor, în spuză), alb. *Gështenja të pjekura* id.

2. (despre fructe și semințe) a ajunge la maturitate și a fi bun de mâncat: *S-a copt grâul*, alb. *U poq gruri* id.; *S-au copt merele*, alb. *U poqën mollët* id.

Sunt obișnuite și întrebuițările figurate: *S-a copt băiatul* (= a ajuns la vârstă matură), alb. *Eshtë pjekur ai djalë* id.; *Fată coaptă* (adică bună de măritat), alb. *Vajzë e pjekur*.

Cele două sensuri sunt cunoscute și corespondentelor din neogreacă și bulgară (P. Papahagi, *op. cit.*, p. 122), ca și lat. *coquere*.

3. (despre bube și inflamațiuni) a face puroi: *A copt tusea în piept* (= s-a muiat, a dat în flegmă), alb. *M’u poq kolla* id.; alb. *Piqet çibani* “Coace buboiul”.

*

70. *Coadă* s.f., alb. *bisht* (cu etimologie mult discutată, cf. Çabej, SGJ, I, p. 67). La unele dintre construcțiile paralele româno-albaneze se asociază neogreaca și bulgara.

A nu avea nici cap, nici coadă (= a nu avea nici o noimă, nici un înțeles, a fi contrar rațiunii, bunului simț, DA, s.v.), alb. *Pa bisht, pa krye (pa kokë)* “fără coadă, fără cap”, cu termenii inversați.

A pleca (a se întoarce) cu coada între picioare și: A-și lua coada între picioare (= umilit, rușinat, descăruțat, fără izbândă), alb. *Iku me bisht ndër shalë și Mori bishtin ndër shalë* id.; v. și Thomaj, *Fraz.*, p. 243; Xhuvani, SF, 1, 1987, p. 176.

A rămâne în (la) coadă (= a rămâne în urma altora), alb. *Mbeti në bisht* id.

A călca pe coadă (pe cineva) = a atinge interesul (cuiva), alb. *I shkeli bishtin (dikujt)* id.

A ține (a ridica) coada sus și: A șede cu coada bârligată (= a prinde inimă, a ridica capul, a se mândri, cf. DA, s.v.), alb. *Mban bishtin përpjetë* id.

A înfoia coada (= a muri), alb. *E drodhi bishtin* lit. “A răsucit coada”, cu același înțeles.

A se uita (la cineva) cu coada ochiului (= a se uita rău, strâmb, pe furis), alb. *E sheh (vështron, shikon) me bishtin e syrit* id. (și în alte limbi balcanice, v. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 154; Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 74: ital. *la coda dell'occhio*).

Există și câteva compuse cu *coadă*, alb. *bisht* (urmat de adjective sau substantive în genitiv), unele foarte vechi, chiar din perioada latină a limbii noastre: *codobatură*, ar. *codubatură* (nume de pasăre), alb. *bishtatundës* id. (v. și P. Papahagi, *op. cit.*, p. 154; Çabej, *Parallele*, p. 230); *codroș*, *coadă-roșie* (nume de pasăre), alb. *bishtakuq, bishtkuq* id.; *codalb, codalba* art. (nume de bou, de vacă, cu coada albă), alb. *bishtbardhë (lopë bishtbardhë* “vacă codalbă”; ca subst., *bishtbardhë* e numele unei păsărele, *motacilla alba*, *Fj. Pr.*, p. 43); *coada-șoricelului* (plantă medicinală), alb. *bishtmi*, art. *bishtmiu* id.; *coada-vulpiei* (plantă), alb. *bishtdhelpër* id. (în ambele limbi, și denumire pentru o specie de struguri); *coada calului* (plantă), alb. *bishtkali*. Se observă că în toate exemplele date termenii componenți au aceeași topică în cele două limbi: subst. + adj., ceea ce ar reprezenta un indiciu de mare vechime.

Un compus relativ nou, cu evidentă tentă politică, este *coadă de topor*, însemnând “trădător, turnător, informator, persoană care servește drept unealtă în mâna dușmanului”, DEX², s.v., alb. *U bë bisht sëpate* “A devenit coadă de topor”, adică unealtă în mâinile altora, trădător.

De notat și sensul de “rând de oameni în piață, la mărfuri (în special alimente)”, sens dezvoltat în perioada comunistă: *S-a făcut coadă la ouă*, alb. *bishtë i njerzisë* “coadă de oameni” care stau la rând (Xhuvani, SF, 1, 1987, p. 177).

Unii cercetători cred că și rom. *păstăie* s-ar explica, nu printr-o reconstrucție latină, *pistalia, de la vb. *pistare* (v. CDDE, nr. 1351), ci din alb. *bishtajë*, derivat de la *bisht* “coadă” cu suf. *-ajë* (Çabej, SGJ, I, p. 68; pentru detalii etimologice, v. Russu, *Etn. rom.*, p. 369; v. și *Vocab.*, p. 145).

*

71. *Cochiță* s.f., prin Transilv., “petit grain” (DA, s.v., unde se face trimitere la *cocă* “ceva sferic”). S-ar compara cu alb. *koqe*: *koqe gruri* (*misri, thekre, orizi*) “bob de grâu (de porumb, de secară, de orez)”, v. *Vocab.*, p. 66. Termenul albanez pare să fie un plural singularizat al lui *kokë* “cap” (prin graiuri, și sensul “bob de grâu”) și *kok* “bob de grâu” (cf. Çabej, SGJ, I, p. 143). *Cochiță* nu figurează în *Vocab.*; suf. *-iță* ar fi o dovadă că *-ză* din *coacăză* e suf. diminutival.

*

72. *Cocoș* s.m. cu sensul “miez de nucă întreg, cu cei patru sâmburi nedespărțiți unul de altul” (DA, s.v.) se compară cu alb. *gjel* “cocoș” (din lat. *gallus*; un plural singularizat, cf. Çabej, SGJ, I, p. 224): *gjelat e arrës* “cocoșii de nucă, sâmburii de nucă”, *gjelat e mollës* “felii de măr” (lit. “cocoșii de măr”). În zona Elbasan, cocoșul de nucă e numit și cu sinonimele lui *gjel*: *kaposh, konxh, kokosh* (cf. Haxhihasani, BSS, 3, 1955, p. 179) și chiar *këndues*, derivat de la *këndoj* “cantare” (cf. SF, 3, 1982, p. 209).

Comun celor două limbi este și sensul “boabe de porumb ținute pe o vatră fierbinte până ce crapă de căldură și pocnesc, desfăcându-se în forme frumoase, înfoiate, albe” (DA), “floricel”; pentru alb., v. FS, s. *gjel*.

În albaneza veche, *gjel* are, ca și *cocoș* (mai frecvent sub forma dim. *cocoșel*), sensul de “monedă de aur, florin”, explicabil prin efigia de pe o față a monedei.

De adăugat expr. *Ca cocoșul între găini* (= mândru, plin de sine, răsfățat), alb. *Si gjeli ndër pula* id. (v. și *cântător*).

*

73. *Corb* s.m., alb. *korb*, în proverbul *Corb la corb nu-și scoate ochii*, alb. *Korbi korbit (sorra sorrës) s'ia nxjerr sytë* id. În albaneză, termenul simbol în proverb poate fi și *sorrë* “cioară”. Sintaxa proverbului este identică în cele două limbi; singura deosebire constă în aceea că în albaneză e folosit dativul sintetic (*korbi korbit*), singurul existent, pe când în română, o construcție analitică, cu *la*, echivalentă semantic cu dativul. Trebuie spus că acest proverb există în mai multe limbi.: bg. *Garvan garvanu oko ne vadi*. La T. Papahagi (DF, p. 164) găsim: fr. *Corbeau avec corbeau ne se crèvent jamais les yeux*; gr. Ὁ κόρακας δὲν βγάζεν τοῦ κόρακα το μάτι.

Corb și alb. *korb* apar și ca denumire pentru “o specie de pește de mare” (*corvina nigra*, DA; *umbrina cirrhosa*, Fj.shq.), semnificație pe care o are și lat. *corvus*.

Alb. *korbë* fem. e folosit frecvent cu sensul de “sărmană, biată, nefericită”; *Mbeti korbë* “e rimasta infelice, disgraziata”; *Vdiq, por e la korbën nënë të vajtojë si qyqe* “E morta, ma ha lasciata nel pianto la infelice, la disgraziata madre”

(Leotti). Cu acest sens, *corbu* (*corbă* și *coarbă*) e bine cunoscut în aromână (v. Papahagi, DDA, s.v.; id., DF, unde se spune că acest cuvânt ar proveni din albaneză, dar în DDA se afirmă că, dimpotrivă, e derivatul feminin de la *corb*, folosit adjectival: *Că him corg' ș' dispul'eaș* "Pentru că suntem nenorociți și despuiați" (DDA, p. 381); *Ți plânđi, mumă corbă! Corbulu di papu* (Caragiu, DIARO, p. 297, care notează și forma de masc. a adjectivului, iar pentru sens face legătura cu "negru"). Papahagi găsește pe *corbă*, ca adjectiv, și în Maramureș: *Corbă bătrână* (= biată bătrână), v. DA, s.v.

*

74. *Cot* s.m. și n. cu două sensuri fundamentale; 1. articulația de la mijlocul brațului; 2. antebrațul de la cot până la vârful degetului mijlociu). Albaneza dispune de două cuvinte: *bërryl* "articulația de la mijlocul brațului" (raportat la *ber* "arc", cf. Çabej, SGJ, I, p. 65) și *ku* "antebraț" (din lat. *cubitus*, de unde și rom. *cot*).

A-i arăta (cuiva) cotul (adesea întovărășit de un gest convențional: lovirea repetată a cotului drept cu palma stângă = a refuza pe cineva bătându-ți joc de el), DA, s.v., alb. *I tregoi bërrylin* "I-a arătat cotul" id. (cf. Thomaj, *Fraz.*, p. 240).

A da din coate = a fi străbătător împingând pe alții prin mișcări din coate (DA, s.v.), locuțiune folosită mai ales figurat, alb. *Çau me bërryla* lit. "A tăiat cu coatele" (a ajuns în poziție înaltă înlăturând pe alții). De remarcat că în structura locuțiunii românești se folosește femininul plural ca semn distinctiv al neutrelui (de altfel, masc. *cubitus* apărea și cu pl. fem. *cubita*, cf. Ivănescu, SCL, VIII, 3, 1957, p. 305). Observația aceasta se poate susține cu multe exemple: *pe semne*.

Cot la cot (= foarte aproape, alături unul de altul): *Lucrează cot la cot cu mine*, alb. *Bërryl më bërryl* id.

*

75. *Creastă* s.f., denumire metaforică pentru "partea cea mai de sus a unui șir de munți" (DA, s.v.), sinonim cu *culme* și *ciucă* (unul latin, altul autohton), a conservat această semnificație din latină: *crista montium* (*crista* "creastă (la păsări); creasta muntelui"), transmisă și altor limbi romanice, de ex. fr. *crête*, it., sp. *cresta* etc., precum și albanezei: *kreshhtë* "coamă (la cal); creastă (la păsări); creasta muntelui"; *kreshhtë mali*.

Acest cuvânt a pătruns, ca și echivalentul românesc, în toponimia albaneză: *Kreshhta*, numele unui munte (cf. Ashta, *Bul. Shk.*, 1975, 1, p. 92; v. și Vătășescu, *Vocab.*, p. 142). Albanezii au fost, așadar, un popor de munteni în secolele lungi de influență latină.

*

76. *Credință* s.f. (din lat. *credentia*) e folosit și cu sensul vechi de "logodnă" în aria nordică a dacoromânei: *Peșătorii vin și peșăsc fâta și, dacă s-or*

înjăles, fac credința ș-apăi, peste trei săptămâni, se cunună (Densusianu, Ț.H., p. 123, în DA, s.v.; ALR, II, h. 158 “logodnă”: *credință* e înregistrat în Banat, Crișana, Maramureș și Transilvania de vest); și vb. *a credința, a (se) (în)credința* “a (se) logodi”, subst. *(în)credințare* “logodnă” în aceeași regiune; în Olt.: *A așeza id.*, iar prin Transilv. și neol. *fidanțată* s.f., din italiană, corespunzător lui *încredințată*; în Munt.: *legământ, așezământ, înfelegere* (ALRR, Munt., II, h. 154).

În albaneză, de la *fë* “credință religioasă; logodnă” (din lat. *fides*) s-a format vb. *fejoj, -ohem* (mai vechi: *feonj, feoj*) “a se logodi”; *i (e) fejuar* “logodnic(ă)” și subst. *fejesë* “logodnă”: *vajzë e fejuar* “fată logodită”. Religia musulmană a impus în albaneză dezvoltarea sensului “a logodi” pentru verbul *mbuloj* “a acoperi” (probabil o variantă a lui *mbloj* “a umple”, de la *plot* adj. “plin”, cf. Çabej, SGJ, I, p. 178, 338, 339). Logodnica își “ascunde” fața cu o basma până la nuntă ca să n-o vadă descoperită ginerele și cei din jurul lui (v. Meyer, EWA, p. 106, 267; Çabej, l.c.).

În treacăt fie spus, *credință* provine dintr-un termen latin mai recent (*credentia*), pe când alb. *fë* descinde dintr-unul mai arhaic, *fides*, conservat în aria romanică occidentală (cf. Mihăescu, *Romanité*, p. 30).

Menționăm, de asemenea, că în limba veche ne întâmpină adjectivul participial substantivizat *logodită* “logodnică”: *sudalma logoditei sale* (cf. P. Diaconescu, *Morf. subst.*, p. 100), care corespunde întru totul cu alb. *e fejuar* “logodnică”, la origine participiul verbului *fejoj*.

*

77. *Criș*, râu în Crișana, având în perioada traco-romană forma Κρίσος, *Crisia, Grisia*, la care s-ar raporta, după Çabej (SGJ, I, p. 379-380), alb. *ngrys* vb. “a se întuneca, a cădea noaptea, a se înnegura”, acesta cu o formă mai veche *nkris (cu prefixul incoativ *në-*), din i. -e. **kers-* “întunecat”, **krs-no-* “negru” (comp. v. ind. *krsná-* “negru, întunecat”) (v. și Geogiev, *Trakite*, p. 197, 211, care presupune pentru etimologia lui *Criș* tot un rad. i. -e. însemnând “negru”). Așadar, compusul *Crișul Negru*, un compus tautologic (în maghiară: *Fekete-körös*), s-a creat, ca și *Crișul Alb, Crișul Repede*, când dispăruse semnificația inițială a termenului determinat. E posibil să fi existat întâi compuse în care *Criș* funcționa ca un fel de adjectiv pe lângă un apelativ generic de felul lui *râu, apă* (*Apa Neagră, Râul Negru*, hidronime existente astăzi).

*

78. *Cu* prep., alb. *me*.

1. Cu rol sociativ se apropie până la identitate funcțională de conjuncția copulativă *și*, alb. *e (dhe)*: *Tata cu mama au venit*; alb. *Motra me vllanë janë në një klasë* “Sora cu fratele sunt într-o clasă”; alb. *Hëngren djali me priftin* lit. “Au mâncat băiatul cu preotul”. Se observă că în ambele limbi verbul e la plural, ca în cazul unui subiect multiplu. În albaneză, formele articulate de nominativ și

acuzativ nu sunt, ca în română, omonime, ceea ce face mai surprinzătoare prezența prepoziției sociative cu valoarea conjuncției copulative.

2. Substantivul precedat de *cu*, alb. *me* este fie articular, fie nearticular. Structurile sunt identice în cele două limbi:

a. Cu valoare de atribuit: *Casă cu curte*, alb. *Shtëpi me oborr*; *Stea cu coadă*, alb. *Yll me bisht*. Substantivul precedat de *cu*, alb. *me* poate apărea și cu articol: *Parcul cu statuia*, alb. *Parku me statujen* id.; *Omul cu moșia*, *omul cu mârșoaga* (Vătășescu, ZPSK, 42, 1989, p. 353; v. și Ion Coja, *Preliminarii la gramatica rațională a limbii române*, I, EȘE, București, 1983, passim). Sandfeld (*Ling. balk.*, p. 211-212) a observat că în limbile balcanice sunt obișnuite construcțiile atributive exprimate printr-un substantiv precedat de prepoziția *cu*, respectiv alb. *me*, gr. *μὲ*, bg. *s*. de exemplu: gr. *εἶνε μὲ θυμό* “il est en colère” (lit. “avec colère”), bg. *Je s edno oko* lit. “Il est avec un oeil”, alb. *Eshtë me qejf (me zemër)* “e cu chef (cu inimă)”, rom. *țaran cu stare*, *A fi cu inimă*, *A fi cu chef* etc. De regulă, astfel de construcții sunt echivalente cu adjective: *cu stare* = *înstărit*; *cu inimă* = *curajos*, *inimos*. Bineînțeles că acest model atributiv există și în alte limbi, dar în cele balcanice se pare că e foarte frecvent.

b. Cu valoare de complement (indirect, sociativ, instrumental): *A vorbit cu prieteni* și *A vorbit cu prietenii*, alb. *Foli me miq* și *Foli me miqtë*. La fel: *Muncim cu tractor* (și: *cu tractorul*), alb. *Punojmë me traktor* (și: *me traktorin*); *A plecat cu câine* și *A plecat cu câinele*, alb. *Iki me qen* și *Iki me qenin*; dar cu valoare de complement de mod, substantivul precedat de *cu*, *me* este întotdeauna nearticular: *L-a primit cu bucurie*, alb. *E priti me gëzim*. Dacă substantivul precedat de *cu* indică măsura sau cantitatea este, de regulă, articular: *Lucrează cu ziua*; *Bea cu paharul*; *Măsoară cu metrul*. În albaneză, dimpotrivă, substantivul cu *me* având aceste valori apare nearticular: *Punon me ditë*, *Pi me gotë*; *Mat me metër*.

c. Cu valori temporale, substantivul precedat de *cu*, *me* apare, de regulă, articular: *Cu ploaia ies și ciupercile*, alb. *Me shiun dalin edhe kërpudhët*; *S-a culcat (odată) cu găinile*, alb. *Fjet me pulat*; *Cu iarna vine și frigul*, alb. *Me dimrin vjen të flohtët*; *Cu bătrânețea i-au venit și bolile*, alb. *Me pleqërinë i erdhën edhe sëmundjet* (FS, s. *me*). Această concordanță temporală a fost relevată de Cătălina Vătășescu, dar nu și în construcții fără determinări, ca cele de mai sus (SCL, 1, XXVIII, 1977, p. 62): *Cu vărsarea serii*; *Me vdekën time ti do të mbretërosh* lit. “Cu moartea mea, tu ai să domnești”. Vătășescu observă că și construcția *de cu* + substantiv (exprimând timpul) corespunde unei sintagme identice în albaneză: *Au plecat de cu noapte*; *De cu ziuă a început să ningă*; alb. *që me natë* “de cu noapte”. Expresia *cu azi cu mâine* corespunde alb. *me sot me nesër* cu aceeași valoare temporală.

d. Există în albaneză o construcție verbală compusă dintr-un participiu (substantivat, acesta are genul neutru) precedat de prepoziția *me*: *me të ardhur*, *me*

të dëgjuar (Altă analiză posibilă: participiu precedat de “particulele” *me të*, cf. *Fon. gram.*, II, p. 258, 296-297); Exemple numeroase în contexte largi se află la Philippide (OR, II, p. 614-616), culese de la Pedersen, *Alb. Texte*. Este o formă impersonală cu sens numai temporal (cf. Demiraj, *Gram.*, p. 986) de simultaneitate sau anterioritate imediată în raport cu verbul predicat. Construcția aceasta este echivalentă cu aoristul (sau cu prezentul conjunctiv) precedat de *sa, sapo, posa* “cât, cât ce, abia ce, doar ce”, de ex.: *Me të dëgjuar thirrjen, u ngrit* “Auzind strigătul, se ridică”, “Cât ce (doar ce) auzi strigătul (și) se (și) ridică”; *Me të hyrë, foli* “Sowie er eintrat, sprach er” (Pekmezi, *Gram.*, p. 195). Demiraj (*Gram.*, p. 988) observă că această construcție nu se află în textele din sec. al XVI-lea și nici la arbăreșii din Italia, de unde concluzia că nu ar fi prea veche (v. și Xhuvani, *Stud.*, p. 209). Sandfeld, *op. cit.*, p. 123, are exemple de felul: *Me të dëgjuarë zërin e bîrbilit* “Quand elle entendit la voix du rossignol” și arată că acest tip de construcție cu valoare temporală există și în greacă, în aromână și macedo-bulgară. Ceea ce ne interesează aici în mod special este faptul că există și în dacoromână o construcție participială (evident, cu participiu substantivat, mai exact, un supin substantivat), cu structură similară celei albaneze și tot cu valoare temporală: *Plecară cu răsăritul soarelui (cu cântatul cocoșilor)* = Plecară cât ce (doar ce, îndată ce, abia ce) răsări soarele (cântară cocoșii); *Cu culcsul gutuilor se termină și toamna*; *Cu lăsatul postului se apucară de alte treburi*; *Cu coborâtul oilor din munte vine și toamna*. Se observă că construcția românească (cu substantivul participial urmat de un genitiv, de obicei de un genitiv subiectiv, nu de acuzativ ca în albaneză) exprimă, exact ca cea corespunzătoare din albaneză, un raport temporal condiționat de verbul regent: simultaneitate (și chiar anterioritate imediată) realizată în prezent (sau, eventual, în trecut și în viitor, în funcție de timpul verbului regent); de asemenea, este sinonimă cu o temporală introdusă prin *cât, cât ce, abia că, doar ce*. Trebuie remarcat însă că în albaneză construcția este predicativă, are un subiect, care poate fi identic sau diferit de al verbului regent. Iată un exemplu de la Philippide: *Djali me të vatur, dolli e bukura e dheut* lit. “Băiatul după ce a plecat, a ieșit frumoasa pământului”. (Pentru albaneză, detalii în studiul lui S. Floqi din BUT, 3, 1968, p. 115).

c. Prepoziția *cu, me* intră în structura unor locuțiuni conjuncționale și adverbiale paralele:

- *cu toate că*, alb. *megjithqë, megjithëse* (cu pron. nedefinit *gjithë* și conjuncția *që, se* echivalentă rom. *că*), cu valoare concesivă în ambele limbi;

- *cu toate acestea*, alb. *megjithëkëtë, megjithëatë* (cu demonstrativul de apropiere, dar și cu cel de depărtare, *këtë, atë*, ambele la acuzativ singular);

- *cu tot*, însoțind un substantiv nearticulat: *cu familie cu tot; cu tot cu familie* (deci, *cu...cu tot și cu tot cu*); alb. *me gjithë familijen* (v. și Vătășescu, *op. cit.*, p.

355). În ambele limbi, construcția are valoare sociativă (cf. Domi, *Concordances*, p. 41); v. și *tot*.

- *împreună cu* (cu acuzativul); alb. *bashkë me id.*

- *cu ajutorul* (cu genitivul); alb. *me anë id.* exprimă ideea de instrumental.

*

79. *Cuc* s.m., alb. *qyqe* s.f. (din lat. *cuc(c)us*).

Cântecul cucului e simbol al singurătății și prevestitor al morții: *I-a cântat cucul în casă* (= a rămas singur, DA, s.v.); alb. *I ka kënduar qyqja në derë* “I-a cântat cucul la poartă (la ușă)”, a rămas singur, i-au murit toți din casă. Pentru alte semnificații ale cântecului cucului, v. Papahagi, DF, p. 179 ș.u.; v. și Leotti, s.v., unde se repovestește o legendă a morții, existentă și la dacoromâni, prin care se explică faptul că e de rău augur cântecul acestei păsări. Singurătatea e însoțită adesea de sărăcie, ceea ce vrea să spună exclamația albaneză: *Qyqja unë! Qyqja ti!* “Sărmana de mine! Sărmana de tine!”.

La români este credința că-ți merge bine tot anul dacă întâiași dată când auzi cucul primăvara ești spălat pe ochi și ai mâncat ceva, iar cântecul se aude din față. La albanezi e bine s-auzi cucul întâiași dată pe mâncate (Xhuvani, SF, 2, 1977, p. 202; pentru alte semnificații, v. Evseev, *Dicț.*, p. 101).

În albaneză e întâlnită și o formă de singular masculin *qyq*, *-i* (cu der. *qyqan*, *qyqar*) “om singur, fără familie, sărman, nefericit”: *I vjen keq për atë kyqin* “Îi pare rău de acel nefericit”. În română, de asemenea, e întâlnită și forma de feminin: *Cântă cuca cea bătrână* (Marian, în DA, s.v.).

Pentru semnificația “singur”, să se compare, în plan balcanic, cu scr. *kukavac* “om sărac”, bg. *kukam*, *kukavam* “a trăi singur (cuc)”. Rom. *singur cuc* corespunde alb. *vetëm si qyq* (Xhuvani, CL, III, 1958, Supliment, p. 562).

Cuc e obișnuit în blesteme (care vizează ideea morții): *N-ai mai auzi cucul!* (= de-ai muri până la primăvară!); alb. *Mos e dëgjoftë qyqen!* id. La fel: *Cânta-ți-ar cucul!* (= murire-ai!); alb. *Të këndojtë kyqja!* id.

Locuțiunea *Cât-ți cucul!* (= niciodată) e paralelă cu alb. *Kur të këndojë qyqja e kuqe* “Când ți-o cânta cucul ăl roșu”, adică “niciodată”.

Argotic, în: *A se face cuc (cuculete)* = a se îmbăta cumplit (v. DA, s.v.), ca alb. *U bë qyqe* “S-a făcut cuc”, s-a îmbătat rău.

*

80. *Cum* adv. relativ-interogativ, specific construcțiilor modale, e frecvent și cu valoare temporală, ca și echivalentul albanez *si*, *siç*. De fapt, mulțimea de valori ale lui *cum* (< lat. *quomodo*) e o continuare a valorilor sintactice ale lat. *cum*. Pentru comparația româno-albaneză, reținem aici rolul de conjuncție causală: alb. *Si s'pa njeri, u largua menjëherë* “Cum nu văzu pe nimeni, se îndepărtă de îndată” (pentru exemple românești, v. GLR, II, p. 301). Coseriu, p. 42, observă că

valorile de adverb și conjuncție ale lui *cum*, *si* se regăsesc și la corespondentele din unele limbi romanice și chiar la germ. *als* “comme, en tant que; quand, lorsque”. Dar aceasta nu exclude comparația românei și în plan balcanic.

Cum, alb. *si* reprezintă adesea, în limbajul colocvial, un mijloc de a întări intensitatea unei stări emoționale (mirare, supărare, neplăcere, îndoială etc.). Iată exemple albaneze din FS, cu traducerea lor în română: *Si, nuk qenka nisur ende?* “Cum, tot n-ai plecat?” *Si jo?* “Cum nu!” *Si kështu?* “Cum așa?” După cum se vede, în albaneză se recurge la construcția cu modul admirativ (modul surprizei) al verbelor.

Cum impune o valoare nedeterminată unei construcții caracterizate prin repetarea verbului: *Până aici toate au fost cum au fost, dar...; Fac cum fac și mă dau jos pe o creangă*; alb. *Unë bëra si bëra dhe...* “Eu făcui cum făcui și...”; *Ish si ish, qe ime bijë* “Era cum era, a fost fata mea” (Floqi, *Constr. tautol.*, p. 21); v. și *ce*.

Adverbul *oricum*, compus din *ori* (de origine verbală) și *cum*, e paralel cu alb. *sido* (*si* “cum” și *do*, pers. a III-a sing. a verbului *dua* “a vrea”); elementele componente au însă topică inversă. Exemple: *Îmbrăcat oricum*, alb. *I veshur sido; Ei nu muncesc oricum*, alb. *Ata nuk punojnë sido*.

În româna populară există și o construcție concesivă formată din *oricum* și verbul *a fi* la pers. a III-a sing. a modului optativ echivalentă ca structură cu alb. *sidoqoftë*; *Că oricum ar fi tot is mai aproape dinții decât părinții* (Creangă, în DLR, s.v.), alb. *Sidoqoftë, ai kishte punuar shumë* “Oricum (lit. oricum ar fi), el muncise mult”.

*

81. *Cunună* s.f., alb. *kurorë* (ambele din lat. *corona*).

Reținem mai întâi sensul care s-a dezvoltat și în latină de “șir de munți sau de păduri care împrejmuesc un loc în formă de cerc sau arc”; lat. *corona montium* (cf. DA, s.v.). În albaneză, acest înțeles rezultă din denumiri topice de felul: *Kunora e Lurës, Kunora e Dardhës, Kunora e Lojes* (cf. Lafe, SF, XVII, 3, 1973, p. 112; v. și Vătășescu, *Vocab.*, p. 140), dar și din apelativul *kurorë* “munte împădurit având forma unei cununi, a unui cerc” înregistrat în *Fj. shq.*, p. 251.

Verbul *a (se) cununa*, răspândit pe tot cuprinsul lingvistic românesc, provine din lat. *coronare*, cu o dezvoltare semantică pusă în legătură cu ceremonialul nupțial specific bisericii ortodoxe. (Pentru purtatul cununii pe cap la nuntă, v. ALR, II, MN, p. 80, cu o mare varietate de răspunsuri). *A (se) cununa* (și locuțiunea *a pune cununa*) are corespondente identice în albaneză: *kurorëzgj, kurorëzohem* “a se cununa”, *vë kurorë* “pune cunună” și, la fel, în alte limbi balcanice: bg. *venceavam* “a se cununa”, *venceavam se za* “iau cu cununie”, scr. *vjenčati* id., gr. στεφανώνω (cf. Șăineanu, *Semasiologia*, p. 260; Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 35, care crede, cu dreptate, că acest balcanism e un calc după greacă). În

folclorul poetic românesc legat de ritualul nunții, mirele și mireasa apar ca împărați încoronați (v. *Ist. cuv.*, p. 82).

Nevastă (bărbat) cu cunună, sintagmă în care *cunună* are semnificația “ceremonie religioasă”, s-a format ca alb. *grua (burrë) me kurorë* id.

*

82. Cur s.m., alb. *bythë* s.f. (probabil un compus pe baza lui *ith* “derrière”, Barić, ap. Çabej, SE, II, p. 410) în expresii comune de limbă vorbită și populară.

A sta în cur (= a sta jos, pe scaun, pe pat), v. ALR, II, h. 72 “șed pe scaun”; răspunsul *a sta în cur* e aproape general; *de-a-n curulea* loc. adv. “stând în șezut” (*Gl. Munt.*, p. 110); alb. *Rri në bythë* id.; *Mănâncă din (în) cur* (= mănâncă șezând pe ceva), alb. *Ha në bythë* id. În albaneză și: *Rri në bisht* “A sta în cur” (lit. “în coadă”); *Rri në bisht, se mjaft ke ndejtur gjithë ditën në këmbë, ulu!* “Stai în cur (lit. în coadă), că destul ai stat toată ziua în picioare, așază-te!”

Sensul “fund al unui vas”: *curul cazanului (al căldării, al sticlei etc.)*, alb. *bytha e kazanit (e kusisë, e shishes etj.)*.

A rămâne, cu (în) curul gol (= a rămâne sărac, a pierde totul), alb. *bythëzbuluar* “sărac lipit pământului”, lit. “cu curul descoperii”, *bythëjashë* id., lit. “cu curul afară”. Același sens în: *N-are izmene în cur* sau *Fără izmene în cur* (= a sărăcit de tot), alb. *S’ka brekë në bythë* “N-are izmene în cur”, e foarte sărac.

Curul lemnului “capătul cel gros al unui trunchi” (prin Transilv., cf. DA), alb. *bytha e lisit* “curul stejarului”, *bytha e fikut* “curul smochinului”.

Curul găinii (sau *cur de găină*) cu înțelesul “pecingine” (v. ALRM, I, h. 155, unde se vede că sensul “pecingine” al compusului *cur de găină* e cunoscut în toată țara), alb. *bythëpule* (*bythë* “cur” și *pulë* “găină”) “un fel de urticarie pe mâini și pe față mai ales la copii” (FS, s.v.).

Semnalăm și derivatul *curar* “cureaua de la ham care trece peste părțile posterioare ale calului” (DA), cu paralela albaneză: *boethec, bythec* (Fj. Pr., p. 47).

De notat că sinonimul *șezut* (de la part. verbului *a șede*), ca și echivalentul albanez *të ndenjurit* (de la part. verbului *rri* “a șede, a sta”), nu apare în nici una dintre expresiile semnalate mai sus.

Așadar, *cur*, alb. *bythë* sunt cuvinte din afara vocabularului obscen.

*

83. Curea s.f. în sintagma *curea de pământ (de pădure, de moșie)* însemnând “bucată de pământ (de pădure) lungă și îngustă” (DA), care se măsoară cu o frânghie de o anumită lungime. Această semnificație a lui *curea* (lat. *corrigia* “curea la încălțăminte”) apare și la corespondentele din alte limbi balcanice. Româna populară excelează în astfel de termeni, pentru măsurarea terenurilor de agricultură sau a livezilor de fânețe și pomi: *prăjină, stânjén, tei, funie, sfoară* etc. Alb. *rrip* (și *rryp, rjep*) însemnează “curea” și “bucată de pământ lungă și îngustă”

(FS): *rip toke* (*i papunuar*) “curea de pământ (nemuncită)”; *një rryp toke* “o curea de pământ” (Xhuvani, Sf, 2, 1990, p. 205); *rip pyjore* “curea de pădure”; și der. *rriponjë*: *Ka mbetur një rriponjë toke papunuar* “A rămas o curea de pământ nemuncită”. Cu aceeași semnificație, albaneza folosește și cuvântul *brez* “brâu”: *brez toke* “brâu de pământ”; *brez pyjor* “un brâu de pădure”, ca rom. *brâu de dealuri* (*de munți*) = șir, lanț de dealuri (de munți), DEX, s. *brâu*.

În treacăt fie spus, lat. *funis* (mai ales der. *funiculus*) cu sensul de măsură de lungime pentru pământul moștenit: rom. *funie de pământ* (după care și sl. *sfoară*) se regăsește, cu aceeași semnificație, și în sardă: *fune* (cf. Pușcariu, *Studii și cercet.*, p. 145).

*

84. *Da* vb., alb. *jap* (*dhashë, dhënë*) cu câteva semnificații speciale.

Mai întâi, unipersonal, cu sensul de ”a începe, a se petrece ceva pe neașteptate (și în forță)”: *I-a dat o ploaie zdravănă; I-a dat un pic de zăpadă*, alb. *I dha një shi (një breshër, një borë, një erë)* lit. “I-a dat o ploaie (o grindină, o zăpadă, un vânt)”.

Cu referire la vârsta cuiva (după înfățișarea exterioară): (Uite ce bine se ține); *Câți ani îi dai?* alb. *Sa vjet i jep atij?* id. *Nu-i dădeau nici douăzeci de ani* (adică era mult mai tânăr), alb. *S’i jepnin as njëzet vjet*.

A *da*, ca și alb. *jap*, e folosit la imperativ ca un fel de interjecție pentru îndemn, încurajare: *Dă-i măi!* (nu te lăsa, dă-i cu forță!), alb. *Jepi more!* De remarcat și prezența pronumelui personal aton de dativ la ambele construcții; pronumele are, evident, valoare neutră. *Dați-i măi!* (nu vă lăsați!), alb. *Jepini burra!* lit. “dați-i, bărbați!” cu pronumele *i* între desinență și radical: *jep-i-ni*.

În sfârșit, locuțiunea *A da socôteală*, însemnând “a da explicații cuiva pentru cele înfăptuite, a raporta”, alb. *Jap llogari* id., o locuțiune cunoscută și altor limbi.

Infinitivul substantivat *dare* (mai ales la plural, *dări*) e folosit în limba populară veche cu sensul de ‘impozit, taxă’, ca și corespondentul albanez *e dhënë*: *Paguanin të dhëna* “Plăteau dările” (format prin substantivarea infinitivului *me dhënë*); v. și Rosetti, ILR, p. 257, unde se dau și corespondentele din greacă și bulgară.

*

85. *Dacă* conj. în propoziții condiționale, compusă din *de* și *că*, concordă cu alb. *nëse* (*në* “de”, *se* “că”), cf. Domi, *Concord.*, p. 24: *Nëse nuk e kuptoni, pyesni* “Dacă nu înțelegeți, întrebați”; *Më njoftoni nëse vjen* “Aduceți-mi la cunoștință dacă vine” (FS, s.v.). În albaneza din Calabria există și var. *ndë që* (*që* “că”), cf. Çabej, SGJ, I, p. 375.

Domi observă cu dreptate că în cele două limbi condiționalele se pot introduce și prin conjuncția simplă *de*, alb. *në* (lucr. cit., p. 24, cu exemple de fraze).

Construcția condițională se poate realiza și numai prin modul conjunctiv al verbului predicat, căci morfemele *să*, alb. *të* sunt, la origine, conjuncții cu valori condiționale (v. exemple la Domi, 1.c).

Locuțiunea albaneză *në qoftë se*, compusă din *në* “de”, *qoftë* = pers. a III-a sing. condițional prezent a vb. *me qenë* “a fi” și *se* “că”, își află un corespondent în româna populară: *de-ar fi că*, de ex.: *De-ar fi că vine...*; alb. *Në qoftë se do të vijë*. Verbul *a fi*, alb. *me qenë*, este folosit impersonal.

De precizat că alb. *në* este, în general, echivalent cu rom. *în* (*la*), dar în construcțiile *nëse*, *në është se*, *në qoftë se*, *në* se traduce exact cu *de*: *de este că*, *de ar fi că*, comp. ar. *s'easti că*, *s'furi că* cu valori condiționale.

În sfârșit, raportul condițional poate transpărea și prin juxtapunerea termenilor frazei (cu pauză și intonație particulară); *Ai carte, ai parte*; alb. *Ikën macja, lozin minjtë* “Pleacă mâța, joacă șoarecii” (exemplele la Domi).

*

86. *De* prep. apare în româna veche ca termen de legătură la comparativul adjectivelor și adverbelor: *Mai vârtos de fratele său Iacov*; *Mai fricos de împărații pământului* (Candrea, *Alb.*, p. 177; Rosetti, ILR, p. 493). În limba de astăzi se folosește compusul *decât*. În aromână, complementul comparativului și al superlativului cu *de* e general: *Mai mușatu di mini*; *Cama mușatu di hoară*; *El easte (ca)ma marle di tuji* (Capidan, *Ar.*, p. 402). Corespondentul albanez, *nga*, e folosit cu aceeași valoare în toscă: *Tomori është më i lartë nga Shpiraku* lit. “Tomor este mai înalt de (= decât) Shpirak” (Floqi, BSS, 3, 1955, p. 167); *Më i miri nga të tjerët* lit. “Cel mai bun de (= decât) toți” (FS, s. *nga*). Cu această valoare, albaneza utilizează, de regulă, prep. *se*. Candrea (*op. cit.*, p. 178) observă că și în bulgară se află o construcție paralelă: *Toje pó-mladū otū mene* lit. “El e mai tânăr de (= decât) mine”.

Prep. *de* e obișnuită, ca și corespondentele din alte limbi, în frazeologiile construite din repetarea cuvântului: *zi de zi*, alb. *ditë për ditë*; *săptămână (an) de săptămână (an)*, alb. *javë (vit) për javë (vit)* etc. (v. P. Papahagi, *op.cit.*, p. 159; Thomaj, *Fraz.*, p. 245).

*

87. *Deget* s.n., alb. *gisht* (și *gjisht*, cf. Meyer, EWA, p. 141).

A rămâne cu degetul în gură (= fără nici un mijloc de existență, fără nici un ajutor; a rămas mirat de ceva neașteptat; rușinat), alb. *Mbeti me gisht në gojë* id. (Xhuvani, SF, 2, 1972, p. 191).

A pune degetul pe rană (= a atinge punctul delicat al unei chestiuni; a găsi ceea ce chinuiește pe cineva), alb. *Vë gishtin (dorën) në plagë* id. (Morcka, SF, 3, 1980, p. 182).

A pune degetul (= în loc de iscălitură), alb. *Vë gishtin* id.

A se ascunde după deget (= a se strădui zadarnic să ascundă un defect, o acțiune, ceva rău), alb. *Fshihet pas (prapa) gishtit* id. (Xhuvani, 1. c., p. 191).

A merge în vârful degetelor (= a călca ușor, să nu se audă), alb. *Ecij në majë të gishtavet* id. (Xhuvani, 1. c., p. 191).

Sunt câte degete la o mână (= foarte puțini, îi numeri pe degete), alb. *Janë sa gishtat në dorë* id.; *Ëi numeri pe degete* (= sunt puțini), alb. *Numërohen me gisht* id. (Gjevori).

În proverbe:

Nu toate degetele sunt la fel, alb. *S'janë të gjithë gishtërinjtë njësoj* id. (adică oamenii sunt diferiți unii de alții).

Ëi dai un deget și-ți ia mâna toată, alb. *Po i dhe (po i zgjate) gishtin, të merr dorën* "Dacă îi dai (dacă îi întinzi) degetul, îți ia mâna toată".

*

88. Deochea vb. (= a vătăma sănătatea cuiva sau bunătatea cuiva printr-o privire rea sau invidioasă; a fermeca cu privirea; a se îmbolnăvi de deochi, cf. DEX). Substantivul este *deochi* (v. ALR, I/II, h. 242): *Să nu-i fie de deochi!* Există o mulțime de descântece de deochi (mai ales pentru copii, căci aceștia sunt, de regulă, deochiați; pentru remediile populare împotriva deochiului la copii, v. ALR, II, h. 128); ar. *diocl'u; S-nu-ji h'ibâ di ocl'u!* ngr. *Nà μη σὲ πιάση μάτι!* (P. Papahagi, *op. cit.*, p. 121); v. și Rosetti, ILR, p. 256: ngr. (ἀπό) ματιά, (ἀπό) ματιάζω, cu prepoziție.

O paralelă poate fi găsită în alb. *mësysh*, o locuțiune adverbială constituită din sb. *sy* "ochi" la ablativ plural și prep. *më* "de, în": E *morën mësysh (dikë)* "L-au luat în ochi (răi) pe cineva" (= a îmbolnăvit pe cineva uitându-se urât la el). Cu același sens e folosit și *përsysh*, verb constituit la fel: *Besonte se e kishin përsyshur foshnjën* "Credea că-l deochiaseră pe copil". La români, credința îmbolnăvirii cuiva de deochi este și pentru că te miri de frumusețea, de sănătatea lui: *Scuipă-l, să nu mi-l deochi!* ar. *Ascuchi-mi, s-nu mi l'eai di ocl'iu* (Caragiu, DIARO, I, 367), mai aproape de alb. *Marr mësysh* lit. "a lua la ochi".

A deochea (ar. *diucl'edzu*) nu s-a format de la sb. *deochi* (cf. TDRG, s.v., ca și alte dicționare), ci invers, acesta din urmă e un postverbal al lui *a deochea*. Verbul s-a format de la locuțiunea *a fi rău de ochi* (= a deochea, a avea ochi răi pentru cineva), înregistrată în DLR, s. *rău*. Aceasta concordă și cu alb. *mësysh; sy i keq* "ochi rău"; ar. *ocl'u arău*; ngr. *τὸ κακὸ μάτι*; bg. *loši oči* (P. Papahagi, *op. cit.*, p. 121); v. și *ochi*, în acest volum. Explicația verbului *a deochea* de la locuțiunea dată mai sus pare să rezulte și din prezentarea din dicționarul lui LM, s.v., precum și din rândurile consacrate acestui verb de Dumistrăcel, *Expr. rom.*, p. 73.

Credința în *deochi* e cunoscută la mai toate popoarele antice, după cum ea e cunoscută și astăzi ca una dintre superstițiile importante din aproape toate regiunile globului (Pentru detalii, v. cercetarea onomasiologică a lui Teodor Bojan asupra “deochiului” din CL, XV, 2, 1970, p. 271-283; v. și Evseev, *Dicț.*, p. 112 ș.u. pentru practicile populare împotriva deochiului). Am comparat aici româna cu albaneza pentru că în ambele limbi cuvântul în discuție e format cu o prepoziție (comp. sp. *ojea*, port. *olhar* etc., dar și rom. reg. *ochea* și *ochenă*, însemnând “a deochea”).

*

89. *Deoparte* adv. e format la fel ca alb. *mënjanë* “deoparte”: *de* + *o* + *parte*, ca și alb. *më* + *një* + *anë*. *Stă deoparte*, alb. *Rri mënjanë* id.; *Bërbații mâncau deoparte*, alb. *Burrat hanin mënjanë* id.

A lăsa (pe cineva) deoparte (= a nu se ocupa de el), alb. *E la mënjanë* “L-a lăsat deoparte” id.

La fel: *de o parte* (în opoziție cu *de altă parte*), alb. *nga njëra (një) anë... nga ana (më anë) tjetër* “de o parte... de altă parte”.

De reținut și locuțiunile:

A trage deoparte, alb. *Heq mënjanë* id.

A pune deoparte (pentru sine), alb. *Vë mënjanë*.

De la acest adverb, albaneza a creat vb. *mënjanoj* (*mënjaniem* “a se da deoparte”), care corespunde în română unei locuțiuni: *a (se) da deoparte*.

O paralelă româno-albaneză o reprezintă și prepoziția *deasupra*, alb. *i mësipërm*, cu elemente componente identice.

Se poate adăuga aici adj., adv. *dinainte* (format din *de* și *înainte*), o formație paralelă cu alb. *i mëparshëm*: *mbledhja e mëparshëm* “adunarea dinainte”. În treacăt fie spus, rom. *înainte* (< lat. *in* + *ab* + *ante*) e constituit pe baza prep. *ante*, după cum în structura alb. *i mëparshëm* se află, ca element de bază, prep. *parë* “ante”.

Pentru *de*, element comun în toate construcțiile discutate mai sus, v. și *de*.

*

90. *Desfăta* vb. figurează în dicționarele actuale cu etimologie necunoscută. Trebuie reținută ipoteza lui L. Șăineanu (DU, s.v.), nu lipsită de interes: o creație lexicală bazată pe lat. *foetor* “miros urât, putoare”, cu o evoluție semantică de felul verbului *a desmierda*. O derivare de la *fată*, cu sensul inițial de “a deflora, a dezvirgina”, nu e posibilă, mai cu seamă semantic. Moralitatea populară (în general, a unui popor de păstori și agricultori) exclude cu desăvârșire o asemenea evoluție semantică. În sprijinul acestei idei este verbul *a desfeti*, derivat de la *fetie* (ca *a desfeciori*, de la *feciorie*), care nu și-a schimbat deloc înțelesul inițial.

După Densusianu (GS, III, p. 430), *a desfăta* ar proveni din lat. *diseffeto “a alunga oboșeala, a da puteri nouă, învioreare”, dezvoltat cu pref. *dis-* de la *effeto* “a

slăbi, a obosi” (din adj. *effetus* “stors de puteri, slăbit, obosit”). Densusianu nu remarcă însă înțelesul primordial al adj. *effetus* (< *ex-* + *ĭetus*), acela de “care a născut, care a fătat”, de unde “sleit de puteri prin multe nașteri”: *uxor vetula et effeta*, la Apuleius (Guțu, s.v.). Dificultatea precizării etimologiei acestui verb o reprezintă mai ales inițiala *des-*, greu de interpretat ca prefix, ca și în cazul altor verbe: *a dez-băra*, *a desmierda*, *a dezmetici*, *a destrăbăla* etc., cu radicale inexistente în română.

Gh. Mihăilă (SCL, 4, XIX, 1968, p. 417-418) reia ipoteza lui Scriban: “*a se desfăta* (refl.) este un *derivat românesc* de la cuvântul de origine latină *fatā* “fecioară” cu prefixul *des-*, “pornindu-se de la sensul primar care trebuie să fi fost “a-și pierde fecioria”. Trebuie să observăm însă că *a desfeti*, derivat de la *fetie* și *a desfeciori*, derivat de la *feciorie*, nu au ajuns niciodată la sensul lui *a desfăta*. Citatele cu *a se desfăta* din limba veche și cea populară date de Mihăilă nu dovedesc că acest verb a însemnat vreodată “a deflora, a dezvirgina”: *Se desfătără împreună cu fetele; Să te desfătezi cu femeia ta* sunt contexte care nu presupun deloc ideea de “pierdere a fecioriei, deflorare”. De asemenea, participiul *desfătat* în: *Biserică mare și desfătată; Târgul nu-i prea mare, însă îi pe loc tare desfătat* nu însemnează “lărgit”, cum crede Mihăilă, ci “plăcut, frumos”.

Totuși, *a (se) desfăta* pare să fie un derivat al verbului *a fāta* (< lat. *fetare*) “a se elibera de sarcină, a naște” (despre animale). Această legătură etimologică a fost remarcată (dar fără nici o explicație) de Laurian și Massim și, pe ocolite, chiar de Ovid Densusianu. Comparația cu albaneza ne ajută să susținem această etimologie. Există în albaneză două verbe în raport de antonimie: *dëfrej* (refl.-pas. *dëfrehem*) “a (se) desfăta, a (se) distra, a(se) amuza, a (se) destinde” și *shëfrej*, *shufrej* “a suferi”. De la acesta din urmă, explicat din ital. *soffrire* (Meyer, EWA, p. 430 și Çabej, SGJ, I, p. 119) sau, mai probabil, din lat. *suffero* (Kristoforidhi, p. 98, 390), s-a format, prin substituția lui *shë-* cu pref. *dë-*, antonimul *dëfrej*. Raportul de antonimie, reflectat și la nivel lexical, constă în trecerea de la “suferință” la “desfătare, destindere, eliberare”. Aceste relații lexicosemantice pot fi considerate ca analogie pentru ce se va fi petrecut în română: *a fāta* și-a creat un antonim cu pref. *des-*: *a desfăta*. De la “muncile facerii, suferința nașterii” din semantica vb. *a fāta* s-a ajuns la “eliberarea de suferință, la desfătare, destindere”. Ar rezulta de aici că *a (se) desfăta* are origine pastorală.

*

91. *Dincolo* adv., alb. *përtej*, în: *lumea de dincolo* “viața de după moarte” (potrivit credințelor religioase), alb. *bota e përtejme* id. Se zice și: *lumea de dincolo de mormânt (de groapă)*, alb. *bota (jeta) e përtejvarrit* lit. “lumea (viața) de dincolo de mormânt”. Compoziția adverbială este la fel: *din* + *colo*; alb. *për* + *tej* “colo, peste”: *nga ana e përtejme* “din partea de dincolo”, *përtej lumit* “dincolo de (peste) râu”.

*

92. *Dinte* s.m., alb. *dhëmb* (v. Meyer, EWA, p. 82) apar în câteva construcții și expresii frazeologice comune.

Dinți de lapte = primii dinți ai copilului), alb. *dhëmbët e qumështit* id., sintagmă cunoscută și altor limbi (de ex. fr. *dents de lait*).

Soare cu dinți (despre zilele de iarnă însorite dar foarte reci), alb. *diell me dhëmbë*, cu structuri identice.

Dinte de cal (= soi de porumb cu boaba mare și albă), alb. *dhëmbë kalë* id. Bineînțeles că această construcție metaforică, relativ nouă, apare în multe limbi.

Ține cu dinții (= cu toate forțele, în ciuda dificultăților mari), alb. *Embaj me thonj e me dhëmbë* lit. "Îl țin cu unghii și cu dinți", cu același înțeles ca expresia românească.

A-i ști și dinții din gură (= a-l cunoaște bine), alb. *E di sa dhëmbë i ka në gojë* (Gjevori, p. 59).

Dinte pentru dinte (ideea de aspră răzbunare, pe viață și pe moarte), alb. *Dhëmb për dhëmb* id.; și asocierea cu *Ochi pentru ochi*, alb. *Sy për sy* id. (comp. it. *Occhio per occhio, dente per dente*).

Vorbește printre dinți (= neclar, murmurat și cu supărare și mânie), alb. *Flet nëpër dhëmbë* id. (comp. it. *parlare fra i denti*).

Înarmat până în dinți, construcție recentă, cunoscută în multe limbi, alb. *I armatosur gjer në dhëmbë* (comp. it. *Armato fino ai denti*).

*

93. *Dor* s.n. este explicat, de obicei, prin "dorință puternică de a revedea pe cineva sau ceva; nostalgie": *Mi-e dor de părinți*; *Mi-e dor de satul meu*. Definiția propusă de dicționare nu cuprinde însă toate semnificațiile acestui cuvânt, atât de frecvent în limba vorbită și în cea populară. Semantica lui, fiind legată de anumite stări psihologice ale vorbitorului, lunecă ușor de la o nuanță la alta și, ca urmare, o definiție completă e totdeauna greu de dat. Subtilitățile semantice ale acestui cuvânt pot fi surprinse numai în contexte largi și numeroase, în cadrul unui câmp semantic mai bogat.

Dor provine din *dolus*, atestat în latina inscripțiilor cu înțelesul "suferință", un derivat postverbal al lui *dolere* "a suferi, a suporta o durere fizică sau morală, a compătimi, a avea compasiune pentru cineva, a se întrista pentru cineva", de la care rom. *a dura*. E posibil ca sensul cel mai vechi cu care e folosit *dor* să fi fost cel de "durere fizică, suferință": *Are un dor la burtă*; *Are un dor de cap* (*de inimă, de picioare* etc.) cu care se întâlnește încă în vorbirea populară. Cu acest înțeles se întrebuința în limba veche și *duroare*, din lat. *dolor* (de unde și ital. *dolore*, sp. *dolor*, fr. *douleur*). Cu vremea însă, *dor* și *duroare* au cedat locul lui *durere*, infinitivul substantivat al verbului *dura*. E necesar să arătăm că și adj. *duios* (lat.

doliosus), din aceeași familie etimologică cu *durea, dor, duroare*, și-a pierdut înțelesul inițial, însemnând astăzi numai “melancolic, tandru, dulce, sensibil, sentimental, trist”.

De la *dor* au derivat adjectivul *dornic* și verbul *a dori* (de aici, *dorință* și *doritor*), care nu mai au nici o legătură cu sensul vechi al lui *dor*.

Evoluția acestui cuvânt la semnificația de “dorință de a revedea, nostalgie” pare să se fi petrecut de timpuriu în limbajul pastoral. În legătură cu aceasta, iată ce scria Ovid Densusianu în 1925: “Înțelesul special pe care l-a primit *dolus* în limba noastră nu ni-l putem explica decât în legătură cu viața păstorească: pentru ciobanii duși departe cu turmele, înstreinași adeseori multă vreme de locuri care vorbeau amintirii lor, de aceia care erau scumpi, nu putea fi decât “durere, suferință” să se gândească la ce lăsase ei în urmă. În sufletul lor “durerea” avea ceva nostalgic, venea să se identifice cu “dorul”, cu înduioșarea aducerilor-aminte și a așteptării zilelor dându-le bucurii ca altădată” (*Opere*, I, București, Minerva, 1968, p. 586). Înțelesul la care se gândea Densusianu pare să fie și cel al toponimului *Vârful-cu-Dor*, munte în Bucegi sau al văii *Izvorul Dorului*, tot în Bucegi (și *Dor Mărunt*, sat în Bărăgan), ori mai de grabă la aceste toponime, după cum îmi sugerează Gh. Bolocan, *dor* ar fi la origine sl. *dvor*.

Cea mai veche atestare a lui *dor* ne întâmpină în *Palia* de la Orăștie (1592): *Și fu dor într-inima lui* (v. ediția Viorica Pamfil, Ed. Acad. RSR., 1968, p. 27; și p. 82); sensul care rezultă din acest context este cel de “întristare”.

De obicei *dor* se grupează cu un nume precedat de prepoziția *de*: *dor de părinți*; *dor de stâna cu mioare*. Împreună cu *a fi* impersonal și cu un pronume neaccentuat în dativ, *dor* intră într-o construcție specific românească: *Mi-e dor de părinți*. Sunt populare și îmbinările cu alte verbe: *a apuca, a prinde, a cuprinde, a arde, a ajunge, a veni, a lovi, a găsi, a lua, a muri* etc. (v. ALRM, I, h. 333 /1549/: *Mi-a venit (apucat, ajuns etc.) un dor*. Toate sintagmele acestea înseamnă, în esență, “a suferi”, dovadă că *dor* poate fi înlocuit adesea prin sinonime de felul lui *jale, durere*. În oricare dintre celelalte sensuri ale lui *dor*: “dragoste, dragoste pătimașă, înflăcărată, dorință, aspirație, ideal; durere, inimă rea, compasiune”, aerul nostalgiei, al suferinței răzbate ca o notă comună, care vine de departe, amintind de geneza pastorală a semnificării acestui cuvânt. Același sens îl are *dor* și în aromână (cf. Papahagi, DDA, s.v.; Caragi, DIARO, I, (A-D), s.v.), de unde concluzia că e un termen propriu românei comune.

Unii cercetători consideră evoluția semantică a rom. *dor* în plan romanic (v. D. Macrea, *Limbă și lingvistică română*, EDP, București, 1973, p. 142-145), comparându-l cu sp. *soledad* și, mai ales, cu port. *saudade*, ambele din lat. *solitatem* “singurătate” (mai recent, E. Bălan Osiac, *Sentimentul dorului în poezia română, spaniolă și portugheză*, București, 1972). Corespondentul exact al lui *dor*

se află însă în albaneză: *mall* (lat. *malum* “rău, boală, nenorocire”), definit în FS ca “mare durere sufletească, întristare pentru cineva care e departe, dorință puternică de a revedea locurile dragi, de a reîntâlni pe cineva drag plecat departe”. S-ar părea că lat. *malum* s-a păstrat și în aromână: *mar di el* “vai de el” (Papahagi, DDA, p. 768). *Mall* apare mai întâi la Buzuku (a. 1555): *E muor malli* lit. “L-a apucat dorul”. În contextul dat, poate fi echivalent și cu *misericordia*: “E ai tue klenë edhe për së largu, ashtu e muor malli, e i duol përpara, e zu ën grykë, e puthi” (*Il “Messale” di Giovanni Buzuku*, ed. Namik Ressuli, Vatican, 1958, p. 141). În *Biblia*, 1968, pasajul corespunzător e redat astfel: “Și încă departe fiind el, l-a văzut tatăl său și *i s-a făcut milă* și, alergând, a căzut pe grumazul lui și l-a sărutat” (p. 1183, Luca, XV). De la *mall* a derivat verbul *mallohem* “a avea dor, a-l apuca dorul de cineva sau de ceva” (FS) și *mallëzohem* “mă apucă dorul”, cu adj. *i mallëzuar* “plin de dor”, subst. *mallëzim* “dor, dorire”: *Djali kishte mallëzim për shtëpinë* “Băiatul avea dor de casă” (SF, 4, 1970, p. 111).

De *mall* sunt legate și: *mallëngjej* (-*ehem*) “a înduioșa; a dori”, *mallëngjim* sb. “înduioșare, duioșie”, *i mallëngjyer* adj. “duios, doritor”, *mallëngjyes* adj. “duios, înduioșător” (Meyer, EWA, p. 256), care sunt paralele cu: *duios*, *duioșie*, *înduioșa*.

S-a observat, pe bună dreptate, că *mall* face parte din aceeași serie semantică cu cuvintele care însemnează “durere, regret, nostalgie”; *dhëmbem* vb. “a se întrista pentru cineva, a avea un sentiment de nostalgie”, subst. *dhëmbje* “durere, suferință, părere de rău, regret, dor”, *i dhëmbshur* adj. “pietos, foarte afectuos” (Leotti); alte derivate în FS, s.v. (v. și Sandfeld. *Ling. balk.*, p. 73). De notat că alb. *dhemb* e folosit și impersonal, ca rom. *a dura*: *Më dhëmb fëmija* “Mi-e dor de copil” (lit. “Mă (îmi) doare copilul”). Așadar, ideea de *durere* și *suferință*, de la care s-a dezvoltat cea de *dorință*, *iubire*, *regret*, *dor*, în cazul rom. *dor*, se întâlnește paralel, la alb. *dhëmb*, *dhëmbje* (cu bogată familie).

Am reținut și două expresii comune: *A duce dorul*: *O să-i duci dorul* (iubitului care a plecat în armată), alb. *Do t'i kesh mallin* lit. “O să-i ai dorul”. La fel: *A-i trage dorul*, alb. *Më heq mallin* id. Rexhep Ismajli, traducându-l pe Eminescu în albaneză, observă cu dreptate că toate sensurile rom. *dor* se întâlnesc și la alb. *mall* și că, prin urmare, nu se susține prin nimic părerea unor cercetători potrivit căreia poezii albanezi ca Lasgush Poradeci și Asdreni ar fi dezvoltat sensurile poetice ale lui *mall* sub influența poeziei eminesciene (v. totuși, Luan Topciu, *Sentimentul dorului la Asdreni, Poradeci, Kuteli*, cu versiune albaneză, București, 1999).

Despre *dor*, *mall* există un studiu interesant al lui Aurel Plasari: *Malli në poezinë shqiptare, rumune* etj. (= Dorul în poezia albaneză, română etc.), în vol. *Don Kishoti zbret në Shqipëri* (= Don Quijote descalecă în Albania), Tirana, 1991.

Ion Coteanu (*Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Ed. Acad. R.S.R., 1973, p. 150-185) face o analiză minuțioasă a valorilor lui *dor* în lirica populară. Reținem fraza de concluzie: “Indiferent dacă *dor* continuă într-un mod simplu și banal cuvântul latinesc *dolus* sau, cum am sugerat în cursul expunerii noastre, asupra lui au acționat și verbele *durea* și *dori*, ele înseși ieșite din *dor*, dar suprapunându-i-se ulterior și făcându-l să apară adesea ca un derivat regresiv, complexul semantic din termenul *dor* nu se explică fără a lua în considerație încărcăturile lui conotative petrecute pe terenul limbii române, în lirica populară” (p. 184). Coteanu crede cu convingere că evoluția semantică a lui *dor* nu are nici o legătură cu viața pastorală. El nu ține seama însă de faptul că semnificațiile lui *dor* din poezia populară nu coincid întru totul cu cele din vorbirea populară. Tohăneanu gândește la fel ca I. Coteanu, dar, în plus, e concesiv cu “păstoritul” lui Densusianu: “Putem spune, metaforic vorbind, că “ecuația” *dorului* este rezultatul sumei dintre *durare* și *dorință*. În conștiința lingvistică a poporului nostru - oglindită în străfundurile semantice ale substantivului *dor* - suferința din veac s-a alinat, totdeauna, la vatra nădejzii, așezată sub fereastra viitorului” (*Cuv. rom.*, p. 52).

După Eq. Çabej (SGJ, V, p. 114-116) sentimentul dorului (dorința de revedere a celor dragi) este o caracteristică a psihologiei oamenilor de la munte, așezați în cătune în care toți coboară dintr-un moș comun (cultul pentru familie și pentru rudenia de sânge). Baza socială a vieții albanezilor o formează “marea familie”, neamul, de care albanezul se simte legat sufletește întreaga lui viață.

La aceasta se adaugă dorința de călătorie a muntenilor; de aci sentimentul dorului pentru pământul natal, pentru cei de acasă. *Kurbet*, *mërgim* sunt termeni prin care se exprimă înstrăinarea, îndepărtarea, termeni care greu își găsesc echivalenți în alte limbi. *Kurbetgiii* revin, de obicei, acasă, ori, dacă nu, “tânjesc” mereu după cătunul natal. În esența ei, explicația lui Çabej privind geneza dorului (pornind de la o structură morală specific albaneză) nu diferă de cea propusă de Ov. Densusianu, cu deosebirea că învățatul român restrânge totul la cadrul pastoral. Îmi amintesc că altădată, în Gorj, la Peștișani, numeroși tineri plecau din sat ca să lucreze în piețele din Craiova, București sau Constanța (în felul acesta s-ar explica și expresia *dor de ducă*, pentru care v. și Tohăneanu, Bulza, *Cuv. rom.*, p. 48); după câțiva ani, se reîntorceau, cu ceva stare materială, ca să se însoare și plecau din nou spre a reveni definitiv în anii maturității sau și mai târziu, către bătrânețe, atrași de neostoitul dor după melegurile natale și după intimitatea comunității sociale căreia îi aparțineau prin naștere. Reîntoarcerea trebuie înțeleasă ca o predestinare. E ceva asemănător cu arzătorul dor de părinți al lui Făt-Frumos din basmul “Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte”. Și în splendidul basm cules de Inspirescu, *dorul* e asociat cu “durerea”, sentiment sugerat prin “Valea plângerii”, spre hotarele căreia

voinicul e atras, tot așa, cu predestinare: locul nașterii trebuie să fie același cu locul morții, aceasta este ordinea firească a lucrurilor în comunitățile sociale închise. Mi se pare că și aici trebuie să vedem aceeași psihologie socială de care vorbește Çabej în cazul comunităților albaneze. Nici nu se poate explica altfel faptul că *dor* se combină cu un număr foarte mare de verbe: *Mi-e dor de casă*, *Mă apucă dorul de-acasă*, *Îmi vine dor de-ai mei*, *Mă ajunge dorul*, *Mă ține dorul*, *Mor de dor* etc. etc., toate cu corespondente paralele în albaneză: *Më vjen mall pë shtëpi* lit. “Îmi vine dor de-acasă”; *Më vjen të vdes nga malli* lit. “Îmi vine să mor de dor”; *Ma ka marrë malli* lit. “M-a luat (apucat) dorul” etc.

*

94. *Drac* s.m., alb. *dreq* (un plural devenit singular), ambele din lat. *draco*; în albaneză, și *djall*, împrumut târziu din latina ecleziastică (*diabolus*). Contextele cu structuri identice în cele două limbi sunt numeroase.

În propoziții interogative cu pron. *ce*, alb. *ç* sau cu adverbele interogative *cum*, *cât*, *unde*, *când*, alb. *si*, *sa*, *ku*, *kur*, exprimând nemulțumire, supărare, enervare: *Ce dracu caută?* alb. *Ç'dreq kërkon? Ce dracu vrea? Ç'dreqin e do? Cum (unde, când) dracu l-au pierdut?* alb. *Si (ku, kur) dreqin e humbët?*

În blesteme, imprecății: *Lua-l-ar dracu!* alb. *E marrtë dreqi! Ducă-se la dracu!* alb. *Në djall të vejë (të shkojë)!; L-a luat dracu!* alb. *E mori djalli (dreqi).*

Alte construcții paralele: *Drac cu coarne* (despre un om rău), alb. *Djall me brirë; E un drac și jumătate* (= descurcăreț, inteligent), alb. *Një djall e gjysmë; S-a făcut al dracului* (= rău, sever), alb. *U bë për djall (për dreq); Fuge ca dracul de tămâie* (= fuge repede, înfricoșat), alb. *Ikën si djalli (dreqi, shejtani) nga temjani; Dracul nu-i așa de negru cum (cât) pare*, alb. *Djalli (dreqi) nuk është aq i zi sa duket*. Construcția eufemistică: *Depart de ăst loc (de noi)*, alb. *Larknesh* s.m. lit. “departe de noi” (în Seman, cf. Thomaj, BUT, 4, 1961, p. 148), *Qoftëlargu* lit. “fir-ar departe” (Kostallari, SF, 1, 1982, p. 112, care notează și alte eufemisme). (Pentru română, v. ALR, II, MN, p. 95 “Cum îl porecliți pe dracul?”).

*

95. *Drept* adj., adv. în expr. *Ce-i drept* (a făcut totul) cu sensul “într-adevăr, fără îndoială, desigur, de necontestat”, alb. *i drejtë: Ç'është e drejta (e vërteta)* “Ce-i drept (adevărat)” id.

De adăugat proverbul (cunoscut și în alte limbi): *Să stăm strâmb și să judecăm drept*, alb. *Të rrimë shtrembër e të flasim drejt* “Să stăm strâmb și să vorbim drept” (cu vb. la p. I pl. a conjunctivului prezent) relevant pentru structura gramaticală identică în cele două limbi. De aici și sintagme de felul: *luptă dreaptă; vorbă dreaptă; judecată dreaptă* (antonim: *strâmb*, folosit tot figurat), alb. *luftë e drejtë; fjalë e drejtë; gjykim i drejtë*. Și: *om drept* (= cu o judecată dreaptă), alb. *njeri i drejtë* id.

Notăm și der. *dreptate* în proverbul: *Dreptatea iese ca uleiul deasupra apei*, alb. *E drejta rri si vaji mbi ujë* “Dreptatea stă ca uleiul deasupra apei”.

*

96. *Druete* s.m. “lemn gros și scurt”, cuvânt regional străvechi, probabil din traco-dacă (amănunte în *Vocab.*, p. 72-73). Un argument că e derivat de la *dru* l-ar constitui și analogia cu alb. *dushk* “stejar, gorun”, derivat de la *dru* cu suf. *-shk* (Meyer, EWA, p. 75; v. și Jokl, LKU, p. 166; Çabej, SGJ, I, p. 149); comp. și gr. *δρῦς* “stejar, gorun”. De remarcat că *dushk* a dezvoltat o bogată familie lexicală, ceea ce însemnează că e un derivat foarte vechi: *dushkajë* “pădure de stejar”, *dushkishtë* id., *dushkon* vb. “înfrunzește pădurea” etc. (FS, s.v.); sb. *dushk* coexistă cu *drushk* ca variantă a acestuia (Cf. Xhuvani, Çabej, *Prapashtesat*, p. 86, unde e discutată și proeveniența sufixului *-shk(ë)*). Acest sufix are valoare diminutivală în *drushk*, *dushk* (Meyer, *l.c.*), ca și *-ete* în rom. *druete* (Pascu, *Suf. rom.*, p. 36).

*

97. *Dulce* adj., eufemistic în *bube dulci* “rubeolă la copii, bube în spuză pe care le fac copiii în jurul gurii” (DA, s. *bubă*; DEX); alb. *ëmbël*, *-la* s.f. “dulce, dulceață; vărsat, tuse, rubeolă la copii” și *kollë e ëmbël* “tuse rea la copii” (lit. “tuse dulce”, folosit tot eufemistic); comp. și bg. *sladāk strupej* “bube dulci”.

De observat că adj. *i ëmbël* poate apărea și substantivat: *E zuri e ëmbla* “L-a apucat a dulce”; *Shpëtoi nga të ëmblat* “A scăpat de ale dulci”.

Alb. *ëmbël* ar fi legat etimologic de *mjalhtë* “miere” (cf. Çabej, SGJ, I, p. 170); la învățații mai vechi, alb. *ëmbël* s-ar explica prin traco-dac *amalusta* “mușetel”.

E important că rom. *dulce* în *a mânca (de) dulce* (carne, brânzeturi etc.), în opoziție cu *a mânca (de) post*, are un sens propriu limbajului creștin. Alb. *ëmbël*, cu art.: *tambël (tëmbël)*, cu *t(ë)* interpretat mai de grabă ca prefix decât ca articol, deși la origine este articol, cf. Xhuvani, Çabej, BSS, 4, 1956, p. 99) apare regional cu sensul “lapte”, ceea ce concordă parțial cu rom. *dulce* (v. și: *lapte, lăptucă*). Chiar derivatul cu *t(ë)*- are o paralelă în româna populară: *dedulce, dedulcele* (cu pref. *de-*, provenit de la prepoz. *de*), de unde și verbul: *a (se) dedulci* (= a mânca de dulce în zi de post).

*

98. *Face* vb., alb. *bëj (bëhem)* sunt folosite cu sensuri speciale comune în limba populară.

“A naște” (despre oameni și animale, v. ALR, II, MN, p. 70 “femeia naște”, unde se vede că “a face” e aproape general): *A făcut un băiat, Vaca a făcut un vițel*, alb. *Bëri një djalë, Lopa bëri viç, Delja bëri dy qengja* “Oaia a făcut doi miei”. Cu acest sens e folosit și verbul corespunzător din neogreacă: *έκαμε*

κοιτούκι (P. Papahagi, WJ, XIV, 1908, p. 146). După cum se știe, albaneza și româna au verbe specializate cu referire la om și la animale: *a naște*, alb. *lind* (despre oameni); *a fâta*, alb. *pjell* (despre animale).

“A rodi; a se coace” (despre pomi, fructe, cereale, alimente preparate): *S-a făcut grâu mult*, alb. *U bë gruri shumë* (cu subst. *gruri* articulat) id.; *Nu s-a făcut porumbul în anul ăla*, alb. *Nuk u bë misri atë vit* id.; *Mere făcute* (= coapte), alb. *Mollë të bëra* id. (v. și P. Papahagi, *op. cit.*, p. 146). Verbele sunt folosite unipersonal. Reținem aici și participiul cu aspect negativ: *nefăcut* (= necopt), alb. *i pabërë* (opus lui *i bërë* adj. “copt”); în albaneză, participiul adjectivat se referă numai la plante și fructe: *Rrush i pabërë*, rom. *Struguri nefăcuți* (= necopti).

“A crește, a se dezvolta, a deveni”: *S-a făcut bărbat*, alb. *U bë burrë*; *I s-a făcut fata de măritat*, alb. *Iu bë vajza për martesë*.

“A se înzestra (cu ceva), a obține”, în limbajul familiar: *S-a făcut cu casă nouă* (cu nevastă), alb. *U bë me shtëpi të re* (me nuse); *S-a făcut cu copil*, alb. *U bë me fëmijë*.

“A ajunge, a strânge” exprimând o cantitate determinată: *Se făcură o sută de lei* (= s-a strâns această sumă), alb. *U bënë njëqind lekë*; *Acuma ne-am făcut opt persoane în casă*, alb. *Tashti bëherni tetë veta në shtëpi* id.

“A se afla” (în interogative): *Ce se făcură ghetete?* (= unde sunt?), alb. *Ç’u bënë këpucët?* id.

“A se mișca, a trece, a se da deoparte”: *Fă-te mai încolo!* alb. *Bëhu më tutje!* *Fă-te încoace!* (cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 72).

“A trece, a se împlini” (în construcții temporale): *S-a făcut un an* (= a trecut, s-a împlinit), alb. *U bë një vit*; *S-a făcut timpul de plecat*, alb. *U bë koha për t’u nisur*.

“A i se părea” (că vede sau aude ceva, în vis, în imaginație): *Mi se făcea că...* alb. *Më bëhet në ëndërr* “Mi se face în vis”; *Më bëhet sikur...* “Mi se face ca și cum ...” (cf. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 146, cu corespondente în neogreacă și bulgară).

Se știe că subst. *fapt* (ar. faptu), din lat. *factum*, part. perf. pasiv al vb. *facere*, e folosit, popular, și cu înțelesul de “vrajă, farmec, făcătură”, înțeles care apare și la reflexele lui *factum* din mai toate limbile romanice. În albaneza de la Elbasan, participiul substantivat al vb. *běj* “a face” e *bame*, e *bamja* e folosit cu sensul de “vrăjitorie, farmec, fapt” (Çeliku, SF, 3, 1966, p. 108). În descântecele românești apar și: *desfăcut*, *desfăcanie*, *desfăcătura* (= desfacerea vrăjii) și chiar verbele propriu-zise: *a face* “a vrăji” și *a desface* “a înlătura vraja”.

Compusele *binefăcător* și *răufăcător*, cu topica: adv. + adj. se identifică din acest punct de vedere cu alb. *mirëbërës* (*mirë* “bine”, *bërës* “făcător”) și *keqbërës* (*keq* “rău”). La fel: *mirëdashës* “binefăcător”; *keqdashës* “răuvoitor”; *keqbesim*

“reacredință”; *keqdashje* “reavoință” etc., cu corespondente identice ca topică în română. În albaneză există și topică inversă a componentelor: *bamirës* și *bakeq*. Astfel de compuse există și în alte limbi, de ex. it. *benefattore*, *malfattore*.

În construcții impersonale cu *a vedea* și *a zice*: *Vëzând și fëcând*; alb. *Me të parë e me të bërë* și: *Zis și fëcut*; alb. *Me të thënë e me të bërë* (sau: *Një të thënë e një të bërë*).

*

99. *Față* s.f., alb. *faqe*, -*ja* (din lat. *facies*, var. pop. *facia*). Cuvântul albanez (care e mai arhaic, provine din varianta clasică, *facies*) denumește mai cu seamă “obrazul” (dar și “fața” în general și “partea de dinainte” a lucrurilor: *faqe mali* “fața muntelui”; *Ia ndërroi faqen vendit* “A schimbat fața locului”). Albaneza a luat din latină și cuvântul *factura*: *fytyrë*, care denumește “fața” propriu-zisă a capului. Reținem aici numai expresiile cu tipare și semnificații comune celor două limbi.

(*Om*) cu două fețe (= ipocrit), alb. (*Njeri*) *me dy faqe* (și: *me dy fytyra*) id., construcții cu structură identică și în alte limbi.

(*Stă*) cu fața-n pământ (= rușinat), alb. (*Rri*) *me faqe në dhe (përdhe)* id.

De fajë (cu cineva), în fața (cuiva) = în prezența cuiva: *A povestit de fajë cu ei (în fața lor)*, alb. *Në faqe (të dikujt)* id.; *A spune în fajë* (= a spune direct, verde, fără ocolișuri), alb. *I tha në faqe (në fytyrë)* id.

A face față (= a lăsa o bună impresie), alb. *Me bâ fytyrë të mirë* id. (Xhuvani, SF, 1, 1972, p. 175).

Cu fața albă (v. alb.) “curat, cinstit, leal”, alb. *Me faqe të bardhë* id.

A-și arăta adevărata față (= a-și descoperi felul real de a fi), alb. *Tregoi fytyrën e vërtetë* “Și-a arătat adevărata față” (de regulă, cu valoare negativă).

A da față (= a netezi, a da culoare - despre pâine, când se bagă în cuptor, despre o bucată de lemn cioplit etc.), alb. *Jep faqe* id.; *I jep faqe bukës* “Dă față pâinii”; de aici și verbul *a fëfui* “a da față, a ciopli - un lemn, o piatră - în cele patru colțuri”, alb. *faqos* și *faqoj* (< *faqe*) id.

A ieși cu fața (cu obrazul) curat (ă) (= a scăpa cu bine dintr-o încurcătură), alb. *Doli me faqe të bardhë* lit. “A ieșit cu obrazul (fața) albă” id.; *N-are obraz* (= n-are rușine), alb. *S’ka fytyrë* id.

(*A dispărea*) *de pe fața pământului* (= a dispărea pentru totdeauna), alb. (*U zhduk nga faqja e dheut* lit. “(A dispărut) de pe fața pământului”).

De adăugat derivatul verbal *a (se) înfățișa* (= a se prezenta în fața cuiva), cu paralela albaneză *faqohem* id.

*

100. *Fără* (și *fără de*) prep. poate apărea înaintea unor substantive nearticulate, creându-se astfel un tip de locuțiuni adjectivale. Uneori, acestea se identifică semantic cu adjectivalele participiale la forma negativă, ca de exemplu:

fără cumpăt = *necumpătat* (deși un verb *a cumpăta* nu există), *fără margini* = *nemărginit*. De notat și locuțiunile adverbiale de tipul *pe neașteptate*, *pe negândite*, alb. *pa pritur*, *pa kujtuar*.

În albaneză, acest procedeu este foarte frecvent: *pa* prep. eivalentă cu rom. *fără* și pref. *ne-*: *i papjekur* “necopi” (de la participiul verbului *pjek* “a coace”). Interesante sunt însă construcțiile cu substantive (ca cele cu *fără* din română): *i pabesë* “fără credință”, *i pafat* “fără noroc”, *i pafund* “fără sfârșit”, *i paanë* “fără margini” (*fushë e paanë* “câmpie fără margini”), fig. *njeri i pazemër* “om fără inimă, rău”, *njeri i pafaj* “om fără vină, nevinovat”, *njeri i paatdhe* “om fără de patrie”, *i pabisht* “fără de coadă”, *grua e paburrë* “femeie fără de bărbat”, *njeri i paburrëri* “om fără de bărbăție, fricos”, *i paturp* “fără rușine”, *i pafytyrë* “fără obraz, nerușinat” (comp. scr. *bezobrazan* id.), *njeri i padije* “om fără știință, neștiutor”, *njeri i pafre* “om fără frâu, neînfrânat”, *njeri i pafrikë* “om fără frică, neînfricat”, *njeri i pafuqi* “om fără putere”, *i pajetë* “fără viață”, *i pakohë* “fără vreme” (și sl. *bez vremena*, DA, s. *fără*), *i pakripë* “fără sare” (*gjellë e pakripë* “mâncare fără sare, nesărată”), *i pakrye* “fără capăt” (*rrugë e pakrye* “drum fără capăt”, fig. *njeri i pakrye* “om fără cap, fără minte”), *njeri i pamëkatë* “om fără (de) păcat”, *njeri i pandihmë* “om fără ajutor, neajutorat”, *i pander* “fără (de) cinstë”, *grua e pakurorë* “femeie fără cunună”, *burrë i pakurorë* “bărbat fără cunună, care trăiește în concubinaj, necununat”; *njeri i pagdhendur* fig. “om necioplit”, needucat, grosolan (cu structură lexicală identică în cele două limbi). Exemplele ar putea continua (v. DA, s. *fără*; FS, s. *pa*). Cuvintele albaneze cu *pa* au, ca și corespondentele românești cu *fără*, valoare adjectivală, și sunt însoțite de articolul proclitic propriu adjectivelor vechi. Astfel de construcții ne întâmpină și în alte limbi, de ex. fr. *sans-coeur*, *sans-emploi* (de unde și alb. *i papunë* “fără muncă, șomer”), *sans-souci* etc.

De remarcat că româna și albaneza nu au verbe derivate cu *fără* (sau *ne*), respectiv *pa* (v. Xhuvani, Çabej, BSS, 4, 1956, p. 86).

În albaneză există un tip de infinitiv constituit din participiu precedat de prepoz. *pa* (în ghegă: *me* + participiul, tot cu valoare infinitivală), foarte vechi și cu diverse valori: modale, temporale, condiționale (cf. Çabej, SGJ, II, p. 5; Demiraj, *Gram.*, p. 953 ș.u.). În română nu există o formă verbală cu o structură corespunzătoare celei albaneze cu *pa* plus participiul: *pa ardhur*, *pa shkuar* (lit. “fără venit, nevenit; fără plecat, neplecat”); v. și Philippide, OR, II, p. 613. Remarcăm totuși această particularitate albaneză pentru a arăta că nașterea aceluși tip de “infinitiv” dacoromân numit în gramatici “supin” trebuie raportată, cel puțin ca analogie, la preferința albanezei pentru exprimarea infinitivului prin construcții participiale.

*

101. *Fărămă* s.f. se compară cu alb. *thërrimë* “fărămă”, legat etimologic de vb. *thërroj* “a fărăma”, iar acesta de vb. *ther* “a tăia” (v. pe larg în *Vocab.*, p. 74).

La acestea se poate adăuga vb. *fërroj* “1. a pili fierul”; 2. a măcina gros, pentru tărățe, a fărăma, a zdrobi” (FS) din ghega de mijloc și de sud. Çabej (SGJ, I, p. 182) include în această familie lexicală și var. *furroj*, *froj* id., precum și sb. *firi* “fărămă”, *ferratë* “grâu măcinat mare și fiert, păsat”, precizând că fac parte din aceeași familie etimologică cu *ther*, *thërroj*.

Am reținut aici aceste cuvinte albaneze pentru semantica lor (utile în etimologia rom. *fărămă*) și pentru a arăta că trecerea de la o spirantă interdentală la o fricativă labiodentală (th-f) e posibilă și în albaneză, așadar rom. *fărămă* nu poate fi desprins etimologic de alb. *thërrimë*.

*

102. *Fârtat* s.m. cu referire la “doi flăcăi care se leagă prin jurământ (făcut pe cruce), după ce și-au băut unul altuia câte o picătură de sânge, să devină frați până la moarte, să se apere și să se ajute unul pe altul”; *frate* și *frate de cruce* (DA, s.v.; v. și ALR, II, MN, p. 66, 67, 68; v. și R. Vulcănescu, *Mitol. rom.*, p. 338). *Fârtat* se găsește și în aromână și meglenoromână și s-ar părea că s-a constituit după model slav: bg., scr. *bratim*, *pobratim* (rus: *pobratimŭ*). Se recunoaște la acest cuvânt un sufix de felul celui participial -at, sufix care există, tot participial, și în corespondentele slave: -im. Termenul se află și în albaneză: *vëllam* “fârtat” și greacă (cf. P. Papahagi, WJ., XIV, 1908, p. 125), legat de același obicei ca la români (detalii asupra obiceiului la albanezi, la *Durham*, p. 479); în plus, la albanezi denumeste pe cei doi copii care însoțesc mirii când își pun cununile (FS, s.v.). În structura lexicală a cuvântului albanez, se află un sufix -m (*vëlla* “frate” - folosit și cu sensul de “fârtat”, ca de altfel și rom. *frate* -), tot de origine participială. Termenul albanez e atestat în onomastică încă de la 1506 (cf. Dh. Shuteriqi, SF, I, 1982, p. 193). Denumirea obiceiului este *vëllamëri*, ca rom. (*frăție de cruce*) și *fârtăție*, *fârtăciune* (v. DA, s.v.), deși în nici una din limbile în discuție nu este implicată o bază verbală a derivării. Obiceiul *fârtăției* se află la multe popoare.

De adăugat că rom. *fârtat* (cu metateza explicabilă prin deplasarea accentului: *frătăt* > *fârtăt*) are și un derivat negativ cu pref. *ne-*: *nefârtat*, folosit mai mult cu înțelesul de “drac, diavol” (DA, DLR; pentru alte derivate cu sufixe, v. Scurtu, *Înrud.*, p. 123-125).

Sinonimul *probatim* din albaneză (și der. moșional *probatëshë* “surată”) a intrat din sârbocroată (v. și *surată*; *frate*).

În albaneză există și denumirea *mik për gisht* lit. “prieten de deget”, legată mai intim de practica fârtăției (sorbirea unei picături de sânge din “deget”).

*

103. *Fector* s.m. a intrat, după cum se știe, și în albaneză: *fiçor* “băiat care ajută la stână” (din aromână sau din dacoromână; v. discuția la Jokl, *Rumänisches im Albanischen*, în RF, II, nr. 3, 1929, p. 263; v. și Çabej, SGJ, I, p. 182); *fiçior* a pătruns și în bulgară și sârbocroată (Capidan, DR, III, p. 148). În albaneză e cunoscut mai cu seamă în toscă și în ghega de sud, adică în regiunile cu populație vlahă.

Am reținut acest cuvânt pentru a arăta că în zona Fier (în Câmpia Muzeqeiei, unde sunt mulți aromâni fărșeroți), e cunoscută și o formă de feminin creată pe teren albanez: *feçorrkëz* însemnând “fată frumoasă” (cu sens mângâietor): *Erdhi feçorrkëza e nënës nga shkolla* “A venit fata mamei de la școală” (SF, 1, 1976, p. 218). Acest cuvânt e format cu două sufixe, unul moțional *-kë* (de origine slavă), altul diminutival *-zë*; pentru valorile celor două sufixe, v. Xhuvani, Çabej, *Prapashtest*, p. 64, 108. Rostirea cu *rr* (geminat) este fie expresivă, fie conformă cu o particularitate a graiului fărșerotesc.

*

104. *Femele* s.f. (din lat. *familia* “totalitatea sclavilor dintr-o casă; oamenii casei; familie, casă”) a avut o evoluție semantică asemănătoare cu a alb. *fëmijë* (vechi și reg.: *fëmilë*, *fëmiljë*) “copil”, descins tot din lat. *familia*. După cum se știe, *femeie* avea, până prin sec. al XVII-lea, sensul “familie, neam, (pop.) casă”, înțelegându-se toți membrii unei familii, ori numai soția și copiii (v. citate suficiente în DA, s.v.); ar. *fumeal'e* “familie; copii” (Papahagi, DDA. s.v.).

Alb. *fëmijë* însemna în limba veche și “familie”, după cum astăzi, regional, e folosit și cu sensul de “femeie; soție” (v. Leotti, Giordano, FS). În Dibra, *fumô* (= *fëmijë*) are și astăzi sensul vechi de “familie” (cf. Beci, SF, 1, 1965, p. 85); același înțeles general și în albaneza de sud; *nga familë e mirë* “de familie bună” (Demiraj, BSS, III, 1953, p. 39). Aceste sensuri, regionale sau învechite, ale alb. *fëmijë* și rom. *femeie* (ar. *fumeal'e*) sunt o dovadă că lat. *familia* a avut o evoluție semantică unitară în toată aria balanică, cu precizarea că atât albaneza cât și româna s-au oprit, fiecare, la o anumită treaptă a acestei evoluții. Situația aceasta s-ar explica prin aceea că *infans* nu s-a conservat în latina balcanică și că albaneza nu dispunea de un termen general pentru noțiunea “copil” (alb. *kopil* “bastard” și *foshnjë* (probabil lat. *fascia*, de unde și rom. *fășă*, cf. Meyer, EWA, p. 100) “copil de fașă, copil de țâță”; totuși, în alb. veche, la Variboba, *kopile* are înțelesul de “fată”, cf. Demiraj, în BSS, III, 1953, p. 40, unde se spune că cu același sens e folosit *kopile* și în albaneza din Grecia). În română, *copil* (din substrat) are caracter general. Albaneza are, în schimb, un termen general pentru noțiunea “femeie”, *grua*, termen autohton și, cu un sens mult mai general, *femër* “femeie; femelă”, din lat. *fëmina* (opus lui *mashkull* “bărbat, mascul”, din lat. *masculus*); în română,

muiere (lat. *mulier*) capătă, încă din perioada veche, conotații stilistice (popular, cu sensul de “soție”, apoi devenit peiorativ).

*

105. *Fi* vb. folosit impersonal, cu un supin, într-o structură identică cu cea albaneză constituită cu *me qenë* “a fi”.

Este de observat, alb. *Eshtë për të vënë re* id.; *Este de spus*, alb. *Eshtë për të thënë* id.; *Era de făcut*, alb. *Ishte për t’u bërë* id.

Construcția aceasta este echivalentă semantic cu *trebuie* + *participiul*: *Este de spus* = *Trebuie spus*. La fel în albaneză: *Eshtë për të thënë* (cf. Xhuvani, *Stud.*, p. 211; v. și Brâncuș, *O concordanță gramaticală româno-albaneză: Modul supin*, în “Limbă și literatură”, XIII, 1967, p. 103).

În structura cu supinul, *a fi* devine personal, cu valoare copulativă: *El nu este de chemat la nuntă*, alb. *Ai s’është për të thirrur në dasmë* id.; *Tu ești de bătut*, alb. *Ti je për të vrarë* id.; *Aceste ogoare nu sunt de cultivate*, alb. *Këta ara s’janë për të mbjellë* id. Substituția supinului (mai exact, a acestui tip de infinitiv care are aici funcție de nume predicativ) prin participiu e posibilă și în acest caz, dar *trebuie* (alb. *duhet*) capătă forme personale: *Tu trebuiești bătut*, alb. *Ti duhesh vrarë* id. (v. art. cit.).

Semnalăm și faptul că *a fi* impersonal, la condițional-optativ, intră în structura unei locuțiuni conjuncționale care introduce subordonate concesive: *De-ar fi că (de-ar fi să) mor și tot mă duc*. În albaneză, construcția corespunzătoare are structură identică: *Në qoftë që; në qoftë se* care introduce însă condiționale: *Në qoftë (se) do të vijë...* “Dacă o să vină...”; *Në qoftë që nuk vjen...* “Dacă nu vine...”; ar. *se fure că, s-easte că* (= dacă) s-ar explica prin calc după albaneză, cf. Capidan, DR, II, p. 502. Forma de pers. a III-a cond. -opt. e folosită, repetat, în coordonarea disjunctivă: *qoftë...qoftë* ca și rom. *fie...fie* (v. și *dacă*).

Construcția *a fi* + gerunziul exprimă o acțiune “în curs”, în desfășurare: *Fiii lor nu sânt știind a grăi jidovenește* (*Biblia* 1688, în DA) = nu știu; *Au fost să arate la giudeș cum i-au fost făcând muiarea curvie* (*Pravilă moldov.*, în DA, s. fi) = a făcut. Construcția are o paralelă în albaneză: *Jemi tu luitë* lit. “Suntem jucându-ne” (= ne jucăm).

*

106. *Fîindcă* locuțiune conjuncțională cauzală compusă din gerunziul verbului *a fi* și conj. *că*, întocmai ca alb. *duke qenë se* (sau *që*), cu gerunziul (analitic) al verbului *me qenë* “a fi”. Trebuie precizat însă că rom. *fîindcă* e relativ nouă, apare prima oară în sec. al XVIII-lea, în scrierile lui Antim Ivireanu (cf. DA, s.v.; v. și M. Avram, *Evol.*, p. 81). Cu toate acestea, concordanța nu trebuie ignorată, mai ales că există multe alte modalități comune celor două limbi pentru exprimarea raportului cauzal în planul frazei. Chestiunea aceasta a fost studiată de

Mahir Domi. Astfel, au structuri comune locuțiunile: *din cauză (pricină) că*, alb. *nga shkaku se, nga shkaku që; de teamă (frică) că*, alb. *nga frika se (sau që)*.

De asemenea, pot fi folosite cu valoare cauzală unele elemente de relație specifice altor raporturi circumstanțiale, îndeosebi celor temporale; *cum*, alb. *si; când*, alb. *kur; cât timp (câtă vreme)*, alb. *gjersa, sa kohë që; unde*, alb. *tek* (Domi, *Concord.*, p. 16; pentru exemple, v. GLR, II). Evident, această polivalență a unor conjuncții ne întâmpină și în alte limbi.

Comună românei și albanezei este și construcția de tipul: *De dragă ce era...* (*de* + adj. + pron. rel. *ce* + *a fi*), interpretată sintactic în felul următor: circumstanțial de cauză (*de dragă*) și propoziție circumstanțială modală (*ce era*); pentru discuția în amănunțime, v. M. Avram, *Evol.*, p. 85 ș.u. În albaneză, structura este: *si* “cum, ca” + adj. (sau subst.) + *që* “ce” + *jam* “a fi”: *Si i fortë që je...* (lit. “Ca puternic ce ești...”); *Kuajt, si gjë e gjallë që ishin...* “Caii, ca ființe ce erau...” (ap. Domi, *Concord.*, p. 17). Și în română adjectivul poate fi substantivizat, dar în această situație e precedat de *ca*: *Ca un poznaș ce era, scoase un condei* (C. Negruzzi, ap. M. Avram, *Evol.*, p. 88).

În sfârșit, structura de tipul: *Supărat cum era* (adj. + *cum* + *a fi*) concordă perfect cu alb.: *I zemëruar siç ish id.*

*

107. *Fîr* s.n. apare adesea în aceeași expresie cu *păr* s.m., ca și alb. *fill* “fir (din lat. *filum*), *fije* “fir subțire”, *pe* “fir (de lână, de bumbac), păr, ață” (lat. *panus* > *depanare, de unde rom. *depăna*), *qime* “părul de pe corpul omului sau al animalului” (lat. *cyma*) și, uneori, *flok* “păr (de pe cap)” (lat. *flocus*).

Atárnă de un fir de păr (= pe punctul de a fi în mare pericol, e pe muchie de cuțit, depinde de foarte puțin), alb. *Varet (qëndron) në fill (në fije) të perit (të flokut)* id.; *Varet prej fijesh* “è sospeso a dei fili” (Leotti); și: *Varet për qime të flokut* “Atárnă de un fir de păr”, cu prep. *për* = *de*.

Expresia adverbială *de-a fir a păr* și *din fir a păr* (= amănunțit, unul câte unul, până la capăt), alb. *fill e për pe* (și: *fije e për pe*): *la tregoi fill e për pe* “I-a povestit-o din fir a păr” (Thomaj, *Fraz.*, p. 37). Și cu repetarea cuvântului: *fir de fir* (și *fir cu fir*), alb. *fije për fije*; și fără repetiție: *E di për fije* lit. “O știe pe fir(e)”, cu sens identic (v. și Xhuvani, CL, III, 1958, Supliment, p. 562).

A despica firul (de păr) în patru (= a relatea cu multe amănunte, uneori inutile, a cerceta ceva cu minuțiozitate exagerată), alb. *E ndan (e çan) qimen (më) katërsh (dysh)*; *E ndaj fillin katërsh* “spaccare un filo in quattro” (Leotti); comp. fr. *fendre un cheveu en quatre*; *couper les cheveux en quatre* (Morcka, SF, 4, 1979, p. 102).

A apuca firul (= a începe, a porni lucrul), alb. *Zë fillin* id: *Nu știe de unde să apuce firul* (= de unde să înceapă lucrul), alb. *Nuk di ta zë fillin* id.

↳ *A pierde firul* (= a se încurca, a se zăpăci), alb. *E humbi fillin (fijen)* id.

A încurca firele (= a relata confuz, a amesteca lucrurile), alb. *Ngatërton fjet* id.

Fire-fire (= multe fire), o repetiție în construcții ca: *Ies fire-fire* (= ies multe fire unele după altele, de exemplu la o bucată de pânză care se destramă), alb. *Del fije - fije* "Ies fire-fire". Sau: *Se face fire-fire* (= în formă de fire); alb. *Bëhet fije-fije* id. Se observă că sunt expresii care își au originea în industria casnică a țesătoriei, proprie crescătorilor de vite.

Çabej (RRL, VII, 1, 1962, p. 170; Id., *Westöstliche Miscellen*, în *Scritti in onore di Giuliano Bonfante*, I, Brescia, 1976, p. 100-101) crede că și în expr. *A-și veni în fire* se regăsește subst. *fir*, ca și în alb. *Me ardhë në fije* lit. "A veni în fire"; *Erdhi në fije (në fill)* "S-a făcut mai bine după o boală"; *Eshtë në fije (në fill)* lit. "E în fire (în fir)", adică e bine, în regulă, și-a revenit. Să se compare cu: *E ka humbur fillin*, rom. *A pierdut firul*. Totuși, pentru expresia românească, v. DA, s.v., unde *fire* e considerat infinitivul substantivizat al vb. *a fi*.

De la *fir* a derivat vb. *a înfira* (cu var. *a înfiera*) = a broda cu fir de mătase, de aur. Un verb foarte important a derivat și de la alb. *fill, filloj* "a începe", la care s-ar putea raporta, pentru înțeles, rom. *a înfiri* (de la *fir?*), care, însă, e considerat în DA ca un hiperurbanism al lui *înciripa* (= a înjgheba ceva la repezeală, a agonisi ceva) (v. și DEX, cu inversarea termenilor: *înciripa* e var. a lui *înfiri*, pentru care se face trimitere la sl. *čerep* "oală, hârb"). Trebuie observat însă că, extrem de rar, verbe românești în *-a* sunt formate de la baze slave.

*

108. *Floare* s.f. apare într-o mulțime de compuse echivalente cu cele constituite în albaneză pe baza subst. *lule* (lat. *lilium?* Meyer, EWA, p. 250, Jokl, SAEW, p. 52). Dăm aici numai o parte dintre acestea, pe considerentul că ele se regăsesc în multe alte limbi: *floarea albinușei*, alb. *lule blete*; *floarea broaștei*, alb. *lule breshke*; *floarea cucului*, alb. *luleqyqe* (și *luleqyqeje*) (comp. și lat. *flos cuculi*, fr. *fleur-de coucou*); *floarea de aur*, alb. *lule floriri*; *floare de ceară*, alb. *lule dylli*; *floarea de friguri*, alb. *lule ethesh*; *floare de gheață*, *lule akulli*; *floare de nu-mă-uita*, alb. *lule mosmëharro*; *floare de stea*, alb. *lule ylli*; *floarea doamnei*, alb. *lule zonje*; *floarea miresei*, alb. *lule nuse*; *floarea oii (oilor)*, alb. *lule dele (lule dhensh)*; *floarea păsărilor*, alb. *lule zogu*; *floarea Paștilor*, alb. *lule Pashke*; *floarea porcului*, alb. *lule derri*; *floarea soarelui*, alb. *lule djelli* (după greacă); *floarea șarpeului*, alb. *lule gjarpri*; *floarea zăpezii*, alb. *luleborë* etc. (v. DA, s.v.; FS, s. *lule*). Caracterul de cuvânt compus e mai pronunțat în albaneză; cuvântul albanez determinat e nearticulat, iar determinantul se află, de regulă, la ablativ (dar și: *lule nuse, luleborë*, cu nominativul).

Râurile cusute pe iile țărănești se cheamă *flori: cămașă (ie) cu flori*, alb. *lule të qëndisuna* "flori cusute" (Haxhihasani, BSS, 5, 1955, p. 181).

De adăugat: *flori* pl. reg. “menstruație”, alb. *lule* id. și *lulekuqe* (lit. “flori roșii”); eufemistic, și lat. *fluores* (*menstrui*); fr. *fleurs*, sp. *flores*, it. *flori* (v. pe larg Capidan, DR, I, p. 331).

Florii pl. “duminica de dinaintea Paștilor” (din lat. *florilia, pentru *floralia* sau din *floare* cu suf. *-ie*, cf. DA, s.v.), alb. *e diela e luleve* (*e dafinave, e larit*) “duminica florilor”.

*

109. *Foc* s.n., alb. *zjarr*.

Relevăm mai întâi înțelesul: “un fel de bubușoare mici, ca vărsatul cel mărunț, ce ies pe trupul sau pe limba copilului” (DA, s.v.), înțeles cu care e întrebuințat și alb. *zjarrth* dim. “foculeț, focușor”.

Alt înțeles medical al lui *foc* este cel de “febră” (mai ales în graiurile din Banat și Oltenia, cf. Lucreția Mareș, în LR, I, XVII, 1968, p. 28), pe care îl are și alb. *zjarr, zjarrmi* (FS, s.v.). Aceeași semnificație au în terminologia medicală populară și *arsură, arzime, arșiță* (v. Mareș, loc. cit.), care corespund cu alb. *ethe* pl. “febră” (sg. *ath), descins dintr-un etimon exprimând ideea de “ardere”, “foc” (cf. Çabej, SGJ, I, p. 168).

S-a făcut foc (= s-a supărat rău), alb. *U bë zjarr* id.

A băga (a pune) mâna (mâinile) în foc (pentru cineva) sau *A se băga în foc (pentru cineva)* = a fi foarte sigur de nevinovăția, de credința, de cinstea cuiva, alb. *Vë (fut) dorën (duart) në zjarr (për dikë); Futet në zjarr (për dikë)*, cu structură lexico-sintactică identică (v. și Dumistrăcel, *Expr. rom.*, p. 76, unde se explică această veche practică judiciară).

Scoate castanele din foc cu mâinile altuia, alb. *I nxjerr gështenjat nga zjarrime duart e të tjerëve (e botës)* id.

Foc de paie (= entuziasm de scurtă durată), alb. *Zjarr kashte* id.

A pune foc pe paie sau *paie pe foc* (= a incita la neînțelegere, la ceartă), alb. *Fut zjarr në kashtë* lit. “Bagă foc în paie”.

*

110. *Frate* s.m., alb. *vëlla* (pl. *vëllezër*) în sintagma *fraji de lapte* (= care au supt la aceeași doică); alb. *vëlla qumështi* (la sing.), comp. și bg. *mlečni brat* id.

La pl., *frate* e folosit și cu înțelesul de “vlăstari ieșiți la rădăcina porumbului, copileți”, de unde și vb. *a se înfrăți* (despre grâu, orz, seacă, porumb) “a răsări mai multe fire din același bob”: *Înfrățește grâul*; alb. *vëllezër* “frați” (la porumb, grâu etc.), vb. *Vëllezëron (gruri, misri)* “Înfrățește (grâul, porumbul)”.

Frate (sau *frate de cruce*) apare și cu înțelesul lui *fărtat*; la fel alb. *vëlla: Ishin bërë vëllezër* “Se făcură frați” (= fătați); v. *fărtat*.

*

111. *Frâu* s.n., alb. *fre*, *-ri* (din lat. *frenum*) în expresiile:

A ține în frâu (= a ține pe cineva sub control sever), alb. *E mban në fre* “Îl ține în frâu”; și vb. *a înfrâna*, alb. *frenon* “înfrânează” (cu ob. direct).

A pune frâu (cuiva) = a înfrâna, a tempera, a pune stavilă, a opri, alb. *I vë fre (dikujt)* id.; *A pune frâu gurii* (= a nu mai vorbi), alb. *I vuri fre gojës* id. (comp. și fr. *mettre le frein* fig. “maîtriser, tempérer”).

Om fără frâu, neînfrânat, alb. *(njëri) i pafre*. Pentru *desfrâna, desfrânat*, comp. lat. *defrenatus* și corespondentele romanice (cf. CDDE, nr. 654).

*

112. *Frică* s.f., alb. *frikë*, cuvânt balcanic, răspândit din greacă. Relevăm numai câteva construcții frazeologice paralele cu albaneza.

A băga frica (în cineva), *I fus frikën* id.

A-i lua frica (cuiva) = a începe să se teamă de cineva, alb. *Ka marrë frikë prej...* lit. “A luat frică de...” (Xhuvani, SF, 1, 1972, p. 171; id., 4, 1973, p. 161).

I-e frică și de umbra lui (se spune despre cineva foarte fricos), alb. *Ka frikë nga hieja vet* id. (Xhuvani, 1.c.).

I-a intrat frica în oase și A intrat frica în el, alb. *I ka hyrë frika në palcë* lit. “I-a intrat frica în măduva (oaselor)”; *Më këllet frikën ndë asht* id. (în toscă, Xhuvani, 1.c.).

Frica păzește via, alb. *Frika ruan vreshtat* id.

*

113. *Frunte* s.f., alb. *ballë* în construcția paralelă: *A lua fruntea cazanului* (= a opri deoparte rachiul care curge la început pe țeava cazanului și are tărie foarte mare), alb. *I nxorri ballin e kazanit* “A scos fruntea cazanului”. În limbajul situațional construcția e simplificată: *A luat (a scos) fruntea*, alb. *Ai mori ballin* id.; *balli i rakisë* “fruntea rachiului”; *balli i verësë* “der beste Wein” (P. Papahagi, WJ, XIV, 1908, p. 157). Pot apărea și alte determinări, mai ales în albaneză: *ball'i grurit* “fruntea grâului” (Leotti). Sintagme de felul: *fruntea feciorilor, fruntea fetelor, fruntea nobilimii*, ar. *fruntea hoaral'ei* etc. (v. DA, s.v.) au corespondente exacte în albaneză: *balli i djemve; balli i vajzave; balli i burrave* “fruntea bărbaților”; *balli i trimave* “fruntea vitejilor” etc. În Fj.Pr., p. 37, *bash, -i* “fruntea rachiului”, din tc. *baş* “Kopf, Oberhaupt”; v. și FS, s.v., unde *bash* e notat cu toate sensurile speciale ale lui *ballë*.

De notat și: (*Trăiește*) *cu sudoarea frunții* (adică muncind din greu), alb. (*Rron*) *me djersën e ballit* id. (comp. și fr., it.). Expresia, biblică la origine, a fost studiată de Gabinschi (*Conex. balc.*, p. 82), care a arătat că în unele limbi (gr., scr.) în loc de “frunte” apare “față”, ca în originalul ebraic.

E cu stea în frunte (cu sens mai mult ironic: însemnat, valoros), alb. *Ai është me yll në ballë* (Morcka, SF, 4, 1979, p. 104).

Verbul *a înfrunța* (= a se opune cu dârzenie cuiva, a contrazice cu duritate), derivat de la *frunte*, concordă parțial cu alb. *I rrin në ballë* lit. “îi stă în frunte” (îl înfruntă, i se împotrivesțe), cf. Gjevori, p. 10. Concordanța deplină se realizează cu verbul *përballoj* “a înfrunța” (și adv., prep. *përballë* “împotrivă, în contra”).

Se poate adăuga derivatul *fruntar* și *fruntare* (lat. *frontale*, DA, s.v.) însemnând bentița de catifea “pe care o leagă femeile pe sub căiță, ca să nu iasă părul de sub ea”, comparabil cu alb. *ballë* și *bellicë* “benda bianca da donna” (Leotti), “Kopftuch”.

*

114. *Fum* s.n. cu sensul etnografic vechi de “casă, familie”, o denumire dată de sistemul feudal de impozitare (v. *Inst. feud.*, p. 201); alb. *tym* “fum; casă, familie”: *Fshat me dhjetë tymra* “sat cu zece fumuri”; *E ndanin për çdo tym* “Îl împărțeau la fiecare fum” (= casă).

În timpul stăpânirii turcești, taxa plătită pe locuință se chema *tymjake*, -ja: *Paguanin tymjaken* “Plăteau fumăritul”; *Mblidhte tymjaket* “Strângea fumăritul”. Termenul albanez corespunde, așadar, rom. *fumărit* (cu suf. -ărit, frecvent la derivatele care denumeau, în epoca feudală, impozitele, dările).

Româna distinge între *a afuma* (carnea, peștele; *Se afumă odaia* = se umple de fum) și *a fuma* (tutun, o țigară), al doilea și intransitiv: *Fumează lampa, soba* = scoate fum (cf. DA, s.v.); în albaneză, derivatul verbal *tymos* (și *tymo*) e folosit cu ambele înțelesuri: *Tymos mishin (peshkun)* “Afumă (lit. fumează) carnea (peștele)”; *E tymosi tavanin* “A afumat (lit. fumat) tavanul”; *Tymoste rrugës* “Fuma pe drum” (v. FS, s.v.; v. și *bea*; alb. *pi* e general în sintagma *pi duhan* “bea tutun, fumează”).

*

115. *Găină* s.f., alb. *pulë*.

A trăi ca găina la moară (= a trăi din belșug, a nu duce lipsă de nimic), DA, s.v., alb. *Ra si pula në grurë (në mulli)* lit. “A dat ca găina în grâu (în moară)”.

A se culca (odată) cu găinile (= foarte devreme), alb. *Fle me pulat* id. Expresia aceasta, cu caracter popular, există și în alte limbi, de ex. în franceză: *Se coucher avec les poules*. Bineînțeles, expresia românească nu are nici o legătură cu calcurile după franceză (v. și Dumistrăcel, *Expr. rom.*, p. 90).

Găina vecinului pare mai grasă, alb. *Pula e botës duket më e majme; Pula e fqinjës të duket patë* “Găina vecinei ți se pare găscă”.

Stă (umblă) ca o găină (curcă) plouată (= abătut, dezamăgit, descurajat), alb. *Rri si pulë e lagur* id., și ar. *Ca gäl'ina aud*.

Învață oul pe găină! (ironic), alb. *U bë veza të mësojë pulën!* lit. “A ajuns oul să învețe pe găină”.

De notat și proverbul: *Mai bine un ou azi decât mâine o găină*, alb. *Më mirë një vezë sot, se një pulë mot* lit. “Mai bine un ou astăzi decât o găină la anul”.

*

116. *Găsi* vb., alb. *gjej* (refl.- pas. *gjindem, gjendem*) în câteva construcții frazeologice:

Ce te-a găsit? (= ce rău ți s-a întâmplat? ce ai azi, că parcă nu ești în toate apele?), alb. *Ç'të ka gjetur?* și: *Ç'keq të gjeti?* “Ce rău te-a găsit?”; pare să aibă sensul “lovit”, după cum crede P. Papahagi, WJ, XIV, p. 128, care notează construcții paralele în aromână, greacă și bulgară (v. și Çabej, SGJ, I, p. 223, cu o bogată bibliografie privind etimologia alb. *gjej*). În DA, s. *găsi*, e remarcat sensul “a se întâmpla”; pentru alb. *gjenj*, pers. a III-a, v. Floqi, BUT, 3, 1958, p. 141: *E di një ditë se ç'më ka gjetur?* “Știi ce m-a găsit într-o zi?” (= ce mi s-a întâmplat).

Și-a găsit beleaua (cu el), adică “a încurcat-o” rău, alb. *Gjeti belanë (me dikë)* id.; v. și *belea* (Cf. Xhuvani, CL, III, 1958, p. 562).

Și-a găsit sacul petecul (= se potrivesc unul cu altul), alb. *Ka gjetur tenxherja kapakun* lit. “Și-a găsit tigaia capacul”.

A găsi, alb. *gjej* în combinație cu substantive verbale formează sintagme echivalente semantic cu verbele din care provin substantivele: *Găsește rezolvare, sprijin, scăpare* etc., alb. *Gjen zgjidhje (mbështetje, shpëtim)*.

În urări: *Bine v-am găsit!* (= v-am întâlnit, v-am revăzut); *Bun găsit!* alb. *Mirë se ju gjeta! Mirë ju gjetsha!* “Să vă găsec cu bine!”

*

117. *Ginere* s.m. e folosit în zona de sud a dacoromânei cu sensurile “ginere” și “mire” (v. ALRM, I, h. 364 “ginere”, unde se vede că *ginere* e răspândit pe tot teritoriul dacoromân, dar numai în Oltenia și Muntenia e folosit și cu înțelesul de “mire”; v. și Scurtu, *Înrud*, p. 157, 204). Cu ambele înțelesuri e cunoscut și alb. *dhëndër* “ginere; mire” (cf. I. A. Candrea, *Din epoca de formațiune a limbii române*, în “Bul. Soc. de Fil.”, I, 1925, p. 24).

După Sandfeld (*Ling. balk.*, p. 37) româna și albaneza (precum și alte limbi din Balcani) ar fi calchiat gr. γαμβρός “beau-fils; marié”.

De notat și locuțiunea *a se băga ginere* (= a se însura și a locui cu nevasta în casa socrilor), alb. *U fut dhëndër* “S-a băgat ginere”; și vb. *dhëndëroj* “a se face ginere” (ca rom. *a se gineri*).

*

118. *Gogă* s.f. “ființă închipuită cu care se sperie copiii”; în Bihor, și *gog* s.m. “un fel de paparudă” (cf. DA, s.v., unde e pus în aceeași familie lexicală cu

gogoriță “sperietoare pentru copii; fig. spaimă, fantomă, amenințare proastă”). Ne-am ocupat de acest cuvânt în *Vocab.*, p. 141; aici l-am reținut pentru observația mai recentă a lui Çabej (SGJ, V, p. 156) potrivit căreia “numele popular al românilor și aromânilor, *Gogë*, a devenit în aria nordică a Albaniei, în credințele populare, nume al unor uriași și demoni” (ca *jelim* din zona Sarandei, explicat prin *elin*, numele grecilor antici, ca *xhudí*, din v. ital., pentru care comp. și rom. *jidov*, din slavă; bg. *žid* “jidov; uriaș”). Çabej atrage atenția că în multe limbi numele mitologic al gigantului provine de la nume de popoare. În FS, *gogë* nu e înregistrat; Leotti, în schimb, îl notează ca “soprannome dato dagli albanesi agli slavi, di origine slava; slavo-rumeno” și, la fel, Cordignano, în dialectul gheg: “nomignolo per rumeno o slavo di nazionalità e di religione; muratore”; *gogní -ja* s.f. “stirpe dei Valacchi (Rumeni)”.

*

119. *Greu* adj., adv., alb. *i (e) rëndë*.

Sintagma *Femeie grea* (= gravidă, borțoasă), ar. *Easte greauă* (= este borțoasă), alb. *Grua e rëndë* id.

Are mână grea (= lovește cu forță), alb. *E ka dorën të rëndë* id.

Mâncare grea, alb. *ushqim i rëndë* id.

Doarme greu (= somn adânc), alb. *Fle rëndë*; expresia aceasta e întâlnită și în neogreacă și bulgară (cf. P. Papahagi, WJ, XIV, 1908, p. 145); și *somn greu*, alb. *gjumë i rëndë*.

Îmi vine greu, alb. *Më vjen rëndë* “mi rincesce, mi annoio, mi displace” (Leotti).

Și der. *greață* (la stomac) (de la *greu* cu suf. *-eață* sau lat. **grevitia* < *grevis*, *gravis*) are o paralelă albaneză: *rëndësirë: Kam (ndiej) një rëndësirë* “Am (simt) o greață” (la stomac, de la o mâncare grea); cu același sens: *rëndësi* s.f. “greață” și *të rëndë, -t s.n. “greul”* (greață de la stomac).

Compusul *greul pământului*, alb. *të rëndët e dheut* “cauchemar” (Xhuvani, SF, 2, 1977, p. 203), v. *pământ*.

*

120. *Groapă* s.f., alb. *gropë* fac parte din lista cuvintelor autohtone comune celor două limbi. Important este sensul de “mormânt”, dezvoltat, prin extensiune, și în română și în albaneză (de comp. și v. sl. *grobū* “groapă; mormânt”). Se pare că rom. *groapă* are acest sens și în toponimie (Iordan, *Top. rom.*, p. 29; v. și Brâncuș, *Cercetări*, p. 37, unde e discutată cheștiunea transferului cuvântului *groapă* în onomastica română și albaneză).

Cu acest înțeles e folosit *groapă* și în proverbul: *Cine sapă groapa altuia cade ęl în ea*, alb. *Kush i bën gropën tjetrit, bie vetë brenda* lit. “Cine îi face groapa altuia cade el însuși înăuntru” (v. și Thomaj, *Fraz.*, p. 29).

Notăm aici și verbele *a îngropa*, alb. *gropoj* și *gropos*, întrebuițate și cu înțelesul de "a înmormânta".

Groapă e cunoscut și cu sensul geografic de "loc neted, plan, cam perpendicular pe panta muntelui" (DA, s.v.), ca și alb. *gropë* "câmpie mare înconjurată de dealuri sau de munți" (FS), sens care, după părerea noastră, trebuie să fi apărut în limbajul păstoresc.

Rețin atenția și diminutivele *gropișă*, alb. *gropëz*, desemnând groapă mică în obraz sau în bărbie: *Gropëzat e faqeve* lit. "gropițele din obraji".

*

121. *Gură* s.f., alb. *gojë*, ambele din lat. *gula*, au avut de timpuriu o evoluție semantică comună. Construcțiile paralele sunt foarte numeroase. Reproducem aici numai o parte dintre ele.

Îmi lasă gura apă (după ceva), alb. *Më bëhet goja lënk (për)* lit. "Mi se face gura zeamă (pentru)", Xhuvani, SF, 2, 1972, p. 194; *Më lëshon goja lëng* "Îmi lasă gura apă (zeamă)".

Sensul de "persoană în familie considerată din punctul de vedere al hranei", ca în exemplul: *Are șase guri de hrănit*, alb. *Ka gjashtë gojë për të ushqyer* id.

N-am pus (n-am băgat) nimic în gură (= n-am mâncat nimic), alb. *S'kam vënë (s'kam futur) gjë në gojë* id.

Și-a pus gura (= și-a pus dinți în gură), *Vë gojën* id., cu întrebuițarea factitivă a verbului.

Cu spune la gură (= foarte supărat, turbat de supărare), alb. *Me shkumë në gojë* id.

Cu burta la gură (despre femeie = însărcinată), alb. *Me barkun në gojë; Me bark te goja* id.

Vorbește ce-i vine la gură (= vorbește vrute și nevrute, necontrolat, iresponsabil), alb. *Flet ç't'i vijë për gojë* id.

A-și ține gura, mai ales la imperativ: *Ține-ți gura!* (= nu mai vorbi, stăpânește-te!), alb. *Mbaje gojën* id.

Îți ia vorba din gură (= nu te lasă să vorbești), alb. *Ta merr fjalën nga goja* (v. și Gabinschi, *Conex. balc.*, p. 82).

Gura pânzei (= spațiul dintre cele două rânduri de fire de urzeală prin care trece suveica cu băteala, cf. DA, s.v.), alb. *Goja e pëlhurës* id. (la Kruja, cf. Gjinari, SF, 4, 1964, p. 130); pentru folosirea metaforică a lui *gură* în diverse combinații, v. Pușcariu, LR, I, p. 116.

Din gură în gură (= de la unul la altul), alb. *Nga goja në gojë; Gojë më gojë; Gojë pas gojë; Goja gojës* id.

Cu gura căscată (= mirat, uimit): *A rămas cu gura căscată*, alb. *Mbeti me gojë hapur (hapët)* id. (comp. și fr. *Rester bouche bée*, care, după Hristea, în LL,

1995, p. 48, ar fi tradusă (!) integral în română prin *A rămâne cu gura căscată*); comp. și bg. *Остана съе запиала уста* (Thomaj, *Fraz.*, p. 239).

Cu jumătate de gură (= fără convingere), alb. *Me gjysmë gojë* id.

Vorbește cu gura plină (= cu toată inima, fără teamă, cu convingere), alb. *Flet me plot gojë* id.

I-a închis gura (= l-a pus la punct, l-a lăsat fără replică), alb. *I mbylli gojë* id.; și: *I-a rupt gura*, alb. *I lidh gojë*.

Nu-ți strica gura de geaba! (= nu mai stărui, e zadarnic), alb. *Mos prish gojë* id. (cf. Çabej, *Parallele*, p. 228).

Are gură rea (= vorbește lucruri rele), alb. *E ka gojë (gjuhën) të keqe* “Are gura (limba) rea”; *Gurile rele spun că...*, alb. *Gojë e këqija thonë se...* id.

Seca-ți-ar gura! (blestem), alb. *T’u thafë goja!* id.

Gura lumii: A intrat în gura lumii (= e bârfit, batjocorit, vorbit de rău), alb. *Gojë e botës; Hyri në gojë të botës* id. De la *gojë* “gură”, albaneza a format și un verb: *përgojoj*, însemnând “a bârfi, a vorbi de rău pe cineva”.

A răs cu gura până la urechi (= a răs mult, cu hohote), alb. *I shkoi (i vajti) goja vesh më vesh* “I-a ajuns gura la urechi” (de atâta răs).

A pus frâu gurii (= se abține să mai vorbească oricum), alb. *I vuri fre gojës* id.

Gură dulce, alb. *Gojambël* (dulce la vorbă); *Gură spartă* (= cel care spune tot, care nu poate ține un secret), alb. *Gojëshpuar* și *gojëshqyer* id.

Gură spurcată (= cel care spune lucruri urâte, josnice, murdare), alb. *Gojëndyrë* id. Albaneza dispune de multe compuse adjectivale sinonime cu *gojëndyrë*: *gojëprishur* “gură-stricată”, *gojëfëlliqur* “gură-murdară”, *gojëpalare* “gură-nespălată” etc.

Nume de plante: *Gura lupului*, alb. *Gojulk* id.; *Gura leului*, alb. *Gojëluan* id.

În albaneză, lupul e numit, eufemistic, *gojëlidhur* lit. “gură legată”: *Ra gojëlidhuri në dhen* “A dat lupul (lit. “cel cu gura legată”) în oi”; la fel: *gojëmbërthyer* lit. “gură-încopciată” (închisă, încheiată), *gojëmbylluri* “gură-închisă” (Xhuvani, SF, 1972, p. 194). La români se spune despre cineva care a răgușit că “a văzut lupul”; v. și *lup*.

Semnalăm, în sfârșit, derivatele *gurar*, *gurare*, *gurariță*, denumiri pentru o boală la vite care le face să scoată bale din gură; febră aftoasă? (v. DA). În albaneză, această boală se cheamă *gojêz*, derivat de la *gojë* “gură” (v. FS), cu suf. -zë, specializat pentru denumiri populare de boli.

*

122. *Hârșova* n. top. a fost explicat de V. Bogrea (*Analele Dobrogei*”, II, p. 36-37) din anticul *Carsium* “loc pietros”, modificat după sl. *hruš(k)a* (v. Iordan, *Top. rom.*, p. 89, cu bibliografie comentată). Intervenția slavă nu pare justificată

(Poghirc, RRL, XII, 1967, nr. 1, p. 26; Id., în ILR, II, 1969, p. 360): *c* e sunetul aproximativ prin care autorii romani puteau nota laringala *h*, posibilă în substrat (v. în acest sens și Brâncuș, *Cercetări*, p. 76).

De notat că și în albaneză (mai exact, în albaneza de nord) există urmași ai unei baze *Cars-*: *karsh* “loc acoperit cu piatră și stâncă”; *kërsh*, *kërsh* “stâncă: *vend karsh* (*kërsh*) “loc pietros” (Gazulli, p. 193). La Leotti și în FS nu e înregistrat. Din albaneză, *karsh*, *kërsh* ar fi intrat în sârbocroată (cf. Çabej, SGJ, I, p. 269, care, discutând originea acestui cuvânt, nu face nici o referire la *Carsium* și nici la probabilul reflex rom. *Hârșova*, cu un sufix evident slav).

*

123. *Ierna* vb., ca termen pastoral cu sensul de “a duce oile să ierneze în loc mai cald”; de aici, derivatele *iernatic* s.n., *iernat* s.n. “(despre oi) îngrijit în timpul iernii”. Ca multe cuvinte păstorești, și *a ierna* are corespondente paralele în albaneză: *dimëroj* (de la *dimër* “iarnă”) “a ierna cu turmele în altă parte, a duce oile într-un loc mai cald pe timpul iernii”: *Erdhi për të dimëruar* “A venit pentru iernat”; *dimërim* s.n. “iemare” (*dimërimi i bagëtime* “iemarea vitelor”), *dimërishtë*, *dimnishhtë* s.f. “pășune în timpul iernii, hrana vitelor în timpul iernii, loc de iernat pentru vite”. Alb. *dimër* e moștenit (cf. Çabej, SE, III, p. 245, cu bibliografie). De reținut pentru albaneză și substantivul participial *të dimëruarit* “iernatul” (Xhuvani, SF, 1971, p. 204) cu care corespondentul românesc (*iernat*) se identifică întru totul ca tip de formare.

Rom. *iernatic* poate fi pus în relație și cu alb. *vërrî*, *verrî* s.f. “pășune în regiuni calde unde se aduc oile în timpul iernii” (FS, s.v.), care descinde din lat. *hibernum* (v. și Çabej, SGJ, II, p. 286, unde se spune că *vërrî* s-ar explica din lat. (*in*)*vernum*, comp. it. *inverno*). Așadar, alb. *vërrî* se explică direct din latină, ca și ar. *arnî* “iernat, loc de iernat” (din lat. *hibernivum*), pe când dr. *iernat*, *iernatic* sunt derivate interne. De adăugat alb. *mërrajë* “pășune în timpul iernii”, sinonim cu *vërrî*, pe care unii cercetători îl explică prin lat. *hibernale* (contra, Çabej, SF, 2, 1974, p. 45).

La românii din nordul Dunării, ca și la albanezi, transhumanța pastorală s-a petrecut cu locuri fixe de *iernat* și de *vărat* (*văratice*); alb. *veroj* “a văra, a petrece vara la pășune în munte, a duce oile la munte”: *Veron bagëtia në mal* “Vărează oile în munte”.

Un păstorit nomad ar exclude termenii *ierna*, *iernatic*, *văra*, *văratice*.

*

124. *Ieși* vb., alb. *dal* (*dola*, *dalë*) apar cu câteva accepțiuni comune.

Urmat sau nu de adv. *afarë*, alb. *jashtë*, are sensul “a-și face nevoile, trebuințele fiziologice”. *Iese afarë* (să-și facă nevoile), alb. *Del jashtë* id. Evident, e o întrebuintare eufemistică. Se adaugă aici substantivele de acțiune: *ieșirea* (*ieșitul*)

afară, alb. *të dalët jashtë* (un supin substantivat, ca și rom. *ieșitul*).

Sensul “a fi de-ajuns, a da, a rămâne, a rezulta” (despre dimensiuni): *Din pânza asta nu-mi iese pentru o fustă (pentru o bluză etc.)*, alb. *Nuk del për një fustan (për një bluzë)* id.

I-a ieșit pe nas (= a plătit scump o nesăbuiță, care l-a adus la pagubă), alb. *I doli për hundësh (nga hundët, nga hunda)* id.

A ieși din vorba (cuiva) = a nu-i asculta sfatul, porunca, alb. *I doli nga fjala (dikujt)* id.

*

125. *Inimă* s.f. (din lat. *anima*), alb. *zemër, zëmër* “coeur, ventre, estomac; courage”, care provine din *zë, zëa* “âme” (atestat în albaneza din Calabria la poetul G. de Rada), cu modificări fonetice și lexicale explicate de N. Jokl și E. Çabej (v. SGJ, IV, p. 51).

Sensul “stomac, burtă” al lui *inimă* e popular și figurează în contexte numeroase, de felul: *Mă roade la inimă de foame* (Creangă); *Pe inima goală* (= pe nemâncate, pe stomacul gol); *Inimă rea* (= diaree, disenterie); *A mai prinde la inimă* (= a scăpa de slăbiciunea pe care o simte cel nemâncat, cf. DA). Înțelesul acesta apare nu numai la alb. *zemër: Hëngri sa për të zënë zemrën* “A mâncat până l-a apucat burta” (lit. “inima”), ci și la corespondentele din celelalte limbi balcanice (cf. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 139) și chiar la fr. *coeur* (cf. CDDE, s.v.) sau în alte limbi (cf. Mihăescu, *Romanité*, p. 211). În albaneză există și situația inversă, adică *bark* “burtă” cu sensul de “inimă, suflet”: *I ka hyrë frika në bark* “I-a intrat frica în inimă” (lit. “în burtă”); *Me gjithë bark* “cu tot sufletul” (lit. “burta”), Morcka, SF, 4, 1979, p. 85.

Alte întrebunțări comune românei și albanezei:

Mi-a ieșit de la inimă (= nu-l mai iubesc, nu vreau să-l mai văd), alb. *Më doli nga zemra* id.; și: *Ël am la inimă* (pe cineva), țin la el, îl iubesc, alb. *E kam në zemër* id.

Mi-a sărit inima (din piept, de frică, de spaimă, de emoție), alb. *Më iku zemra* id.; *Iu drodh zemra*.

I-a venit inima la loc (= s-a liniștit, a prins din nou curaj), alb. *I erdhi shpirti (zemra) në vënd* id.

Mă doare inima de el (= îmi pare tare rău de el), alb. *Më dhëmb zemra* id.; și: *Mi se rupe inima de el*, alb. *Më këputet zemra për të* id.

I-a intrat la inimă (= a reușit să i se apropie de suflet, să-i câștige simpatia), alb. *I ka hyrë në zemër (në shpirt)* id.

S-a ușurat la inimă (= a scăpat de o mare îngrijorare), alb. *U lehtësua në zemër (në shpirt)* id.

, *Mi se umple inima (de bucurie)*, alb. *M'u mbush zemra (plot)* id.

Cât o să-mi bată inima (= toată viața), alb. *Sa të më rrahë zemra* id.

I s-a muiat inima (= a devenit bun, milos, i-a trecut supărarea), alb. *Iu zbut zemra* id.

Are un cui în inimă (= are ceva care-l neliniștește, un motiv obsesiv, o bănuială permanentă), alb. *E ka një gozhdë në zemër* id.; *I mbeti peronë në zemër* lit. "I-a rămas un piron în inimă" (Morcka, SF, 2, 1980, p. 164).

Cu șapte inimi (foarte viteaz), în basme: *Cal cu șapte inimi*, alb. *Me shtatë zemra* id.

În albaneză sunt foarte multe compuse adjectivale alcătuite dintr-un adjectiv precedat de *zemër*. Câteva se regăsesc și în română: *inimă bună* (= cu bunătate), alb. *zemërmirë*; *inimă-largă* (= cu dărnicie), alb. *zemërgjerë*; *inimă-deschisă* (= cu sinceritate), alb. *zemërhapur*, *zemërçelur* etc.

Adjectivul derivat *inimos* (= curajos) ar fi paralel cu der. alb. *zemrak* "viteaz, îndrăzneț, curajos".

După Çabej (l.c.) s-ar părea că sensul inițial al lui *zemër* a fost cel de "passion, colere, irritation", dovadă că de la *zemër* s-au format *zëmëroj* "j'irrite, j'exaspère", *zëmërohem* "je me mets en colere" etc., ceea ce nu s-a întâmplat însă cu rom. *inimă*. Există, însă, după materialul, extrem de bogat, înregistrat în DA, o singură expresie populară care s-ar apropia de sensul alb. *zëmëroj*: *inimă rea* (= întristare, supărare, mâhnire, mare durere în suflet: *A murit de inimă rea*).

*

126. *Îndruma* vb. (= a arăta cuiva drumul, a călăuzi, a învăța pe cineva cum să acționeze) e format de la subst. *drum* cu pref. *în-*; alb. *mbudh* (< prep. *mbë* + *udhë* "drum") cu același sens (var. *udhëzof* id., derivat cu sufix; și un derivat cu prep. *për-*: *përudh* vb. "a arăta cuiva drumul drept; fig. a sfătui de bine pe cineva, a îndruma"); comp. și bg. *upătvam* "a îndruma" (format de la *păt* "drum" cu pref. *u-*).

În albaneza din Cosova ne întâmpină *rrugoj* (de la *rrugë* "drum, uliță, stradă", din v. ital.) "a arăta cuiva drumul; a îndruma, a sfătui; a judeca, a împăca prin judecată" (cf. Zymberi, p. 130).

În toate aceste cazuri evoluția semantică s-a petrecut de la concret la abstract.

*

127. *Întâi* adj. num. ord. provine din lat. **antaneus*, formă presupusă a fi apărut de timpuriu în latina balcanică pe baza prepoziției *ante*. Densusianu ("Romania", XXX, p. 113 și ILR, I, var. rom., București, 1961, p. 194) crede că a servit aici un model ilir: "**Antaneus* a été refait sur le modèle de *parë*... il n'est autre chose qu'un albanisme introduit dans le latin balcanique". Într-adevăr, G. Meyer (EWA, p. 321) observase că alb. *i parë* "întâi" e în relație etimologică cu prepoziția *parë*, *para* "înainte" (< i.e. **por-*). Reconstrucția lui Densusianu e

ingenioasă, dar nu trebuie trasă de aici concluzia că substratul românei este ilira și că poporul român s-ar fi format cu preponderență în sudul Dunării.

De notat că pentru vechimea mare a alb. *i parë* pledează și prezența art. proclitic.

Compusul *përpara* se identifică lexico-semantic cu rom. *dinainte: përpara shtëpisë* “dinaintea casei”, alb. *për* = rom. *de, din*; în ambele limbi e construcție genitivală.

De adăugat faptul că *întâi* nu apare la numeralele compuse, unde se impune unu: *al douăzeci și unulea; al o sută unulea; a o sută una*. La fel în albaneză: *i njëzetënjëti* “al douăzeci și unulea”; *i njëqindenjëti* “al o sută și unulea”. Niciodată nu se spune însă **al unulea; *a una*, după cum nici în albaneză **i njëti* (*ti* este morfemul ordinii corespunzător rom. *-le*), ci numai *întâi*, alb. *i parë* (*întâiul, întâia*; alb. *i parë, e para*). Această situație gramaticală e cunoscută și în alte limbi (fr., it., germ.).

*

128. *Întoarce* vb., alb. *kthej* (din lat. *convertere*, Meyer, EWA, p. 185) cu sensul de “a ara imediat după culesul roadei pentru a pregăti ogorul de arătura de primăvară”, un sens care descinde din cel general: *Întoarcem locul*, alb. *E kthejmë arën* id.; *Ogor nëntors* (= ogor nearat toamna), alb. *ugar i pakthyer* id.

Se zice *a întoarce* și cu referire la o haină, o rufă etc. “cusută din nou pe partea cealaltă”: *costum întors; cămașă întoarsă*, alb. *kostum i kthyer; pallto i kthyer; këmishë e kthyer* etc.; *Întorc paltonul*, alb. *Kthej pallton*.

Nu lasă piatră neîntoarsă (= caută peste tot), alb. *S’lë gur pa kthyer* id.

Întoarce vorba (= schimbă vorba, nu vrea să vorbească despre ce i se cere), alb. *E ktheu gjuhën* lit. “A întors limba” id.

A întoarce spatele (cuiva) = a părași, a ignora, a nu mai da atenție (cuiva), alb. *I ktheu shpatullat (kurrizin, shpinën)* id.

*

129. *Învăța* vb. cu sensul particular “a (se) obișnui, a se deprinde” (cu cineva, cu ceva): *M-am învățat cu el* (= m-am obișnuit cu el). Alb. *mësoj* “a învăța” (cu var. *mpsoj*), care ar proveni, după Çabej (SGJ, I, p. 348), de la *pësoj* “a păți” (din lat. *patior*), e folosit, popular, și cu înțelesul “a (se) obișnui, a (se) deprinde”: *Jam mësuar të pi kafë pa sheqer* “M-am învățat să beau cafea fără zahăr”; *Învăță-te să faci așa* (= obișnuiește-te...), cf. Xhuvani, SF, 2, 1974, p. 168.

Învășă oul pe găină (ironic), alb. *U bë veza të mësojë pulën* lit. “A ajuns oul să învețe găina (pe găină)”.

Revenind la etimologie, trebuie spus că albaneza a împrumutat din latină subst. *vitium: ves* “viciu, deprindere proastă, nărav”, cuvânt care ar fi contribuit la menținerea sensului inițial al lui *mësoj*, în cazul în care acesta ar fi la origine lat.

*invitiare. Or, *mësoj* cu înțelesul de “a deprinde un nărav, un obicei prost” nu e atestat în nici o sursă. Pe de altă parte, la contextele populare date de Çabej în sprijinul etimologiei propuse de el: *Kush pëson mëson* “Cine pățește învață”, *I pësuar i mësuari* “Pățitul învățatul”, se poate adăuga paralela românească: *Tot pățitu-i priceput*, DLR, s.v.), despre cineva cu experiența vieții, om încercat.

*

130. *Jumătate* s.f. în compusul mitologic *Jumătate-de-om* (= ființă omenească închipuită, numai cu o mână, cu un picior și cu un ochi, care poate muri și învia mereu, DA, s.v.), identic ca structură lexicală cu alb. *Gjysmë-njeri* lit. “*Jumătate-de-om*, ființă mitologică cu cap de om și cu trup de animal”. În albaneză și: *Gjysmë-kalë* “*Jumătate-de-cal*, ființă mitologică închipuită cu cap de om și cu trup de cal” (FS).

În limba vorbită, circulă expresii de felul acestora:

Un om și jumătate (= om de mare ispravă), alb. *një burrë e gjysmë id.* (comp. și fr. *à corsaire, corsaire et demi*, Pușcariu, *Limba română*, I, p. 174).

E un drac și jumătate (= neastâmpărat; inteligent, descurcăreț), alb. *një djall (një dreq) e gjysmë id.* (v. și *drac*).

Ca insultă: *Un măgar și jumătate*, alb. *një gomar e gjysmë id.*; expresia aceasta are paralele în neogreacă și bulgară (cf. P. Papahagi, op. cit., p. 135).

De observat că *jumătate*, alb. *gjysmë (gjysëm)*, ca și echivalentele din celelalte limbi balcanice, întrunesc sensurile “moitié” și “demi(e)”. În construcțiile fracționare, *doime* e redat numai prin *jumătate, gjysmë*; la exemplele de mai sus, se pot adăuga: *un an și jumătate*, alb. *një vit e gjysëm; ora shtatë e gjysëm* (cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 205).

Cu jumătate de gură (= fără convingere, nu cu toată inima), alb. *me gjysmë gojë id.*, cu structură identică (comp. fr. *à demi-voix*, alb. *me gjysmë zëri id.*). Construcția are corespondente identice în celelalte limbi balcanice (cf. P. Papahagi, op. cit., p. 135).

*

131. *La* prep. folosită cu nume de localități exprimând complementul locului; cu această valoare, *la* poate lipsi în aromână, de ex: *Mi duc Bitule* (= Mă duc la (în) Bitolia); *Agiumsiră Samarina; Ntunicai Anadolie; Prândzulu aistu du-lu Vavilona; Fudzi cu oile Hasandra* (= în Casandra); *Salona s-mi duc* (Capidan, *Arom.*, p. 531). Acest tip de construcție, cu valoare de circumstanțial de loc, ne întâmpină și în albaneza populară, mai ales în aria de sud (Corcea, Sulova, Labăria): *Vete Bilisht* lit. “Merg Bilisht”; *Shkoj Korçë* lit. “Mă duc Corcea”; *Isha Shkodër* lit. “Eram Shkodra” (Floqi, BSS, 3, 1955, p. 167; v. și Haxhihasani, BSS, 3, 1955, p. 51). Demiraj (BSS, 1, 1953, p. 73) reține exemple din folclor: *Se Manastir do t’ju shpjerë* lit. “Că o să vă duc Manastir” și chiar din limba cultă a

secolului al XVIII-lea: *Erdhëm (na) Mbuzat* lit. “Venirăm (noi) Mbuzat”. Sandfeld (*Ling. balk.*, p. 110-111) relevă exemple rare de construcții asemănătoare în texte poetice neogrecești. El se îndoiește de faptul că acest tip de structură s-ar datora influenței grecești în aromână, dar nu acceptă nici ideea că cel puțin în aromână am putea vorbi de continuarea tipului latin *Eo Romam* (v. Rosetti, ILR, p. 158).

Mai recent, pentru greacă, în chestiunea acuzativului fără prepoziție la verbele de mișcare pentru a arăta punctul de destinație, v. N. P. Andriotis și G. Kourmoulis, în “Actes du premier Congrès International des études balkaniques et sud-est européennes”, VI, Sofia, 1968, p. 25.

*

132. *Laptes.*, alb. *qumësht* (probabil lat. *colostra, colostrum*, Meyer, EWA, p. 229) în sintagma *frași de lapte* (= care au supt lapte de la aceeași doică, își dătoresc iubire și sprijin între dâșii, DA, s.v.; Scurtu, *Înrud.*, p. 111), alb. *motër (vëlla) qumështi* “soră (frate) de lapte” (= care au supt la aceeași mamă).

Lapte bătut (= lapte încheșat care se bate cu măta în putinei și căruia i se scoate untul), alb. *qumësht i rrahur* id. Aici se adaugă sinonimul *zară*, termen din substrat, comparabil cu alb. *dhallë* “zără, lapte bătut”.

Lapte stricat (= lapte prins, încheșat), alb. *qumësht i prishur* id. (v. și *a strica*).

Porumb de lapte (= încă necopt, cu boabele moi), alb. *misër qumështor* lit. “porumb lăptos”.

Spre deosebire de alb. *qumësht*, rom. *lapte* are o semantică mult mai bogată și se află în numeroase compuse mai ales din domeniul botanicii (v. DA).

Semnalăm, în sfârșit, faptul că unele contexte paralele sunt creații recente, care poartă asupra conținutului lor amprenta regimurilor politice totalitare: *O să spună și laptele de l-a supt de la mă-sa* (= atât de rău va fi torturat), alb. *Tregoi edhe qumështin e nënës* lit. “A arătat și laptele de la maică-sa” (adică a spus totul sub tortură).

În română și albaneză se recunosc și sintagme paralele care se întâlnesc și în diverse alte limbi: *lapte de pasăre*, alb. *qumësht dallëndysheje* lit. “lapte de rândunică” (în Luma, *tamël zogu* “lapte de pasăre”, Xhuvani, SF, 1, 1981, p. 145); *dinți de lapte*, alb. *dhëmbët e qumështit*; *Calea laptelui* (= Calea lactee), alb. *Udha e qumështit* id.

Lăptucă s.f. (din lat. *lactuca*, păstrat și în limbile romanice occidentale, cf. CDDE, s.v.). În albaneza din Kosova, *tamëlçak, tamëlçak* “lăptucă” provine de la *tamël, tāmël, tambël* “lapte” (de la *ëmbël* “dulce”), deci concordă întru totul cu *lăptucă* (Sejdiu, *Fitonimia*, p. 264; Vătășescu, *Vocab.*, p. 176).

*

133. *Lăbărța* vb. (= a se lărgi excesiv, a se deforma; a se întinde în lături) e înregistrat cu etimologie necunoscută în DEX, iar în DA e raportat, cu probabilitate, la *bârță* (de la plug), care însemnează, prin Soveja, și “burtă grasă” (v. și DR, III, p. 818, în recenzie făcută de Pușcariu la cartea lui N. Jokl, *Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen*, din 1923, unde învățatul clujean scrie că “s-ar putea ca verbul nostru *lăbărța* - întrebuițat mai ales ca participiu - adjectiv *lăbărțat* - să fie o formă disimilată din *răbărța, cu sensul primitiv de “a atârna ca *bârța* plugului”).

S-ar putea compara cu alb. *labërgoj* (-ohem) “a lărgi, a face mai liber, a lărgi cureaua, a lărgi strânsoarea la șaua calului”, despre care Pedersen (ap. Çabej, SGJ, I, p. 304) crede că ar fi la origine *lë bark* “lasă burtă”, dar Çabej consideră că ar deriva de la *lapë* (există și vb. *lapërkoj*) “piele care atârna la gât sau pe burtă, fleică cu piele cu tot”; semantic, această etimologie ar fi în acord cu supoziția lui Pușcariu privind descendența vb. *lăbărța*.

Am reținut aici comparația celor două verbe (*lăbărța* și alb. *labërgoj*) mai mult pentru concordanța semantică. Originea lor e încă neelucidată.

*

134. *Lăsa* vb., alb. *lë* (*lashë, lënë*) și *lëshoj*, folosite cu câteva sensuri speciale, dintre care, foarte important, este și acela de “a părăsi pe cineva, a elibera, a se depărta liberând, a lăsa liber”:

L-au lăsat frigurile, alb. *E lëshuan ethët* id.

L-a lăsat capul (nu-l mai doare), alb. *E lëshoi koka* (*barku, dhëmballa*) “L-a lăsat capul (burta, măseaua)”.

L-au lăsat puterile (*picioarele*) = nu-l mai ajută, alb. *E lëshuan fuqitë* (*këmbët*) id.

M-au lăsat ochii (*urechile, mâinile* etc.) = nu mai funcționează bine, alb. *Më kanë lanë sytë* (*veshët, kambët*) id.

A-și lăsa nevasta (*bărbatul*) = a divorța, alb. *E lëshoi gruan* (*burrin*) id.

Alte întrebuițări:

A lăsa în drum (cu treaba neterminată), alb. *E la mb'udhë* (*në rrugë*) id. (Xhuvani, SF, 3, 1972, p. 149).

A lăsa baltă (*pe cineva*) = a nu-l ajuta, alb. *E la në baltë* id. (Thomaj, *Fraz.*, p. 29).

A lăsa din mână (= a nu fi atent la ceva, a nu se îngriji), alb. *La mbas dore* (*diçka*) și *Lëshon ndorësh një gja* (Xhuvani, SF, 4, 1972, p. 158).

A-i lăsa gura apă (= a pofți la ceva), alb. *I lëshon goja lëng* lit. “îi lasă gura zeamă”.

Ceasul mi l-a lăsat bunicul (= l-am moștenit), alb. *Sahatin ma ka lanë gjyshi* id. (Xhuvani, SF, 3, 1972, p. 149).

Și sensul “a părăsi pentru totdeauna, a muri”: *Ne-a lăsat bietul tata* (= a murit), alb. *Na la* “Ne-a lăsat” (a murit).

A-și lăsa barbă (mustăți), alb. *Lëshoj mjekër* (= las barba nerasă). Construcția aceasta există și în alte limbi (Xhuvani, SF, , 1972, p. 158; P. Papahagi, WJ, XIV, p. 144).

Derivatele *delăsător* (*om delăsător*) = neglijent, fără tragere de inimă și *delăsare* au echivalente albaneze: (*njeri*) *i lënë* “(om delăsător)” și *lënësi* “delăsare”.

De adăugat faptul că forma de pers. a II-a singular de imperativ a verbului *lë* însoțește formele conjunctivului pentru exprimarea valorii de imperativ (în special pentru pers. a III-a): *Le të mos u pëlqejë!* “Lasă să nu-i placă!”; *Le të thonë ç’të duan!* “Las’ să spună ce vor!” În albaneză, această structură e cunoscută bine atât în limba veche cât și în cea actuală (cf. Çabej, SGJ, I, p. 310). În ghegă, unde nu există conjunctiv, *le* (imperativul verbului *lë*) însoțește forma de infinitiv (ca engl. *let*), ceea ce dovedește că acest tip de structură e destul de vechi (v. exemple la Demiraj, *Gram.*, p. 851-852). În română, *lasă* (imperativul lui *a lăsa*) apare cu această valoare mai frecvent în limba populară vorbită: *Las’să plece!* și numai la pers. a III-a a conjunctivului.

Și construcția *lasă că* (cu indicativul) are echivalent albanez: *Las’că nici el nu știe mai mult*, alb. *Le që as ai nuk di më shumë* id.

*

135. *Lături* s.f.pl. (= zoaie în care s-au spălat vasele, cu rămășițe de mâncare și resturi de la bucătărie, *spălături* care se dau ca hrană porcilor; mâncare pentru porci, fig. ciorbă proastă), din lat. **lavaturae*, derivat din *lavare*. Aceleași sensuri a căpătat și alb. *lëtyrë* “mocirlă; spălături de vase; mâncare pentru porci; apa în care au fost spălate rufe” (v. și SF, 3, 1971, p. 190), tot cu etimologie latină.

Din participiul verbului *laj* “a spăla” (din lat. *lavare*) s-a format subst. *të lăra -t* “lături, apa murdară în care s-au spălat rufele, vasele; menstruația”, sinonim cu *lëtyrë*; se adaugă aici *të shpëlara* (de la vb. *shpëlaj* “a spăla”), folosit cu aceleași sensuri ca rom. *spălătură* (v. și Vătășescu, *Vocab.*, p. 404).

*

136. *Lăureasă* s.f. ne întâmpină într-un descântec din Maramureș reproduș în DA, unde e glosat nesigur ca “incoronată, laureată”, iar în privința etimologiei se spune că e “probabil un derivat din lat. *laurus*, -um (> *laur* s.m. “ciumăfaie, *Datura stramonium*”, ar. *lavru*). Capidan (DR, IV, p. 1552) crede că *lăureasă* însemnează “lucrătoare” și că provine din lat. *laborare*. Iată descântecul: *Că asta nu*

e lăureasă Nice-mpărăteasă Da-i femeie mândră și frumoasă Dintre toate mai aleasă Ca grâu pe masă (T. Papahagi, *Maram.*, p. 227).

Lăureasă s-ar putea compara cu alb. *laurë* “personaj mitologic închipuit ca o femeie urâtă și rea, care trăiește printre bălți și poate să se preschimbe într-un animal mic cu glas pițigăiat” (FS, s.v.); și der. *laureshë* fem. “pasăre de munte sau de ogoare, cu un smoc în creastă, ciocârlie, Alanda cristata”. Termenul albanez se explică însă greu din latină, pentru că *au* trebuia să devină *a* (*laurum* > alb. *lar*, ceea ce s-a și întâmplat) sau *av*, *af*, ca în împrumuturile mai noi (de ex. *causa* > alb. *kafshë*).

*

137. *Lângă* prep., cu aceeași origine (lat. *longo*) ca adj. *lung* (lat. *longus*), coincide, din acest punct de vedere, cu alb. gheg *ngjat* “lângă” (azi și cu var. fără prepoziția *n-*), identic ca origine cu adj. *i gjatë* “lung”; e o concordanță relevată de Eq. Çabej (SGJ, I, p. 382). De adăugat că și rom. *lângă*, în combinație cu alte prepoziții, a dat naștere la forme regionale de felul *dingă*, *dângă* (din *de lângă*), *pângă* (din *pe lângă*) etc., cf. CDDE, nr. 1023.

Locuțiunea *în lung și-n lat* (= în toate părțile) coincide cu alb. *gjatë e gjerë* (și topica: *gjerë e gjatë*).

*

138. *Lângoare* s.f. (din lat. *languor* “slăbiciune”), cu var. *lungoare* (contaminat de timpuriu de adj. *lung*, prin etimologie populară), este, de regulă, denumirea populară a febrei tifoide (dar și “boală, infirmitate, neputere”, DA, s.v.). Se aseamănă, din toate punctele de vedere, cu alb. *lëngatë* s.f. “boală grea, de lungă durată”, derivat cu suf. *-atë* de la verbul *lëngo* “a suferi de o boală grea și îndelungată, a suferi cu fierbințeală mare” (Xhuvani, Çabej, Prapashtesat, p. 25), Verbul provine din lat. *languere* (Meyer, EWA, s.v.). Lat. *languor* s-a păstrat cu sensul de “boală” numai în română (*lângoare*, ar. *lingoare*, mgl. *langoari*) și în albaneză: *lëngjyrë* “boală grea, tifos; holeră; sifilis; suferință mare și îndelungată; frică mare, spaimă”, care coexistă cu der. *lëngatë*.

Și verbul *languere* s-a conservat numai în cele două limbi (*languesco* > rom. *lânjesc* “a fi bolnav, a zăcea”, cf. Pușcariu, EWR, s.v.; în DA lipsește; *languere* > alb. *lëngo*, cf. Mihăescu, *Romanité*, p. 53; v. și Vătășescu, *Vocab.*, p. 75). În albaneză s-a creat o familie lexicală mai bogată decât în română. Alături de *lëngjyrë*, vb. *lëngo*, *lëngatë*, au apărut și: *lëngjer*, -a “tifos” (o var. a lui *lëngjyrë*), *lëngjim* “suferință, boală îndelungată”, *lënguari* adj., *lëngueshëm* adj. “bolnav grav, care suferă mult” (Xhuvani, SF, 3, 1972, p. 151; Çabej, SF, 2, 1974, p. 25). În română, însă, s-a conservat și *languidus* > *lânged*, *lânced*, de unde și verbul *a lâncezi*.

*

139. *Leac* s.n., cuvânt popular însemnând “medicament, doctorie” (sl. *lěkŭ*, ca și corespondentul alb. *ilaç* (probabil din *tŭrcă*).

Interesant este însă sensul acestui cuvânt în construcția adverbială negativă *Nici de leac* (= deloc, foarte puțin, nimic): *Nu s-au făcut prune nici de leac*; ar. *Niŭi tră ileace*. Construcția aceasta, frecventă în limba veche și în cea populară (v. citate numeroase în DA, s.v.), ar fi punctul de plecare pentru negația *deloc*, rezultată din contaminarea cu *de tot*, după cum presupune J. Byck (*Studii și articole*, EȘ, București, 1967, p. 217 ș.u.). În albaneză există o construcție paralelă: *As për ilaç* “Nici de leac” (nimic, deloc); construcția e balcanică (cf. P. Papahagi, WJ, XIV, p. 120, cu paralele în bg., ngr.; v. și SCL, XI, 4, 1960, p. 916; Thomaj, *Fraz.*, p. 237).

*

140. *Lega* vb., alb. *lidh*, ambele de origine latină (*ligare*), apar cu următoarele sensuri specializate:

(Despre plante) “a trece din starea de înflorire la cea de rodire” : (*Porumbul (grăul) a legat*; *Via a început să lege* (= să rodească); *Fasolea leagă bob*, alb. *Lidh kallı gruri* “Grăul leagă spic”; Ka lidhur misri “Porumbul a legat” (a rodit); *Lidhën domatet* “Roșiile au legat”. Se pare că în română, spre deosebire de albaneză, e preferată topica cu subiectul înaintea predicatului pentru a se evita confuzia cu obiectul direct, posibilă din cauza omonimiei cazuale nominativ-acuzativ.

De adăugat aici proverbul: *Nu toate florile care înfloresc leagă*, alb. *Sa lule çelin, të gjitha nuk lidhen* “Din câte flori se deschid (înfloresc), nu toate leagă”.

Sensul “a vrăji, a fermeca, a paraliza prin farmece” (mai ales pe un bărbat ca să nu poată avea legături amoroase cu altă femeie), “a face impotent”: *Cela ce leagă bărbatul și muierea să nu se împreune*; *Femeia care vrea să lege pe bărbat prinde un rac viu* (citate în DA, s.v.), alb. *Kujtonte se e kishte lidhur magjistarja* “Credea că-l legase (vrăjise) vrăjitoarea”.

Pentru “a desfăce vraja” e folosit antonimul *a dezlega*, alb. *zgjedh* (refl.-pas. *zgjidhem*): alb. *Besonin se orët lidhnin e zgjidhnin* “Credeau că zânele legau și dezlegau” (= făceau și desfăceau vraja). Prin vrăji se pot *lega (dezlega)* și ploile.

Derivatul *legătură* e cunoscut și cu înțelesul specializat de “impotență (în urma unei vrăji)”, sens provenit din cel de “farmec, vrajă, lucru necurat”; antonimul *dezlegătură* “desfacere de vrajă” (Damé, s.v.).

În albaneză, adj. *i lidhur* (*i lidhun*, *i lidhën*) e folosit în sud, la Gjirokastra, cu înțelesul de “impotent prin vrajă” (cf. Xhuvani, SF, 4, 1972, p. 159), ca și rom. (om) *legat*; ar. *Gionile a tău easti ligat* “Logodnicul tău este vrăjit” (Papahagi, DDA, s.v.).

Foarte important este și sensul religios al lui *lega*, alb. *lidh*. Pentru română, ilustrarea acestui înțeles o fac cele două cuvinte compuse: *cârmeleagă* (mai ales la

plural: *cârnelégi*) din lat. *carnem - ligat* “c’est à dire l’époque pendant laquelle on s’astreint, on se lie à ne pas manger de la viande” (CDDE, nr. 270) și *cășlegi*, din lat. *caseum - ligat*. Ambele cuvinte, cunoscute și în aromână (*cârleagă, cășleagă*), se vor fi menținut prin limbajul pastoral și creștin. În DA, s. *lega*, e un singur citat din sec. al XVII-lea: *Au făcut sfat să lege văcăritul, să nu mai fie într-acest pământ*; semnificația verbului este aici de “a interzice, a desființa”. În schimb, antonimul *a dezlega* (subst. *dezlegare*) e frecvent: *dezlegare la pește*. În albaneză, vb. *lidh* e dat în citatul: *Lidhnin mishin* “Interziceau carnea” (lit. “legau”), FS, s.v.; v. și Leotti: *Lith mishin, djathë* (“A lega carnea, brânza”) “proporre di astenersi dalla carne, dal formaggio, proibire la carne, il formaggio” (v. și Cordignano, s.v.; P. Papahagi, *op. cit.*, p. 129).

Notăm aici și expr. *A lega de mâini și de picioare* (= a-i lua orice posibilitate de acțiune), alb. *E lidhi këmbë e duar dikë* lit. “L-a legat de picioare și de mâini” (cu inversarea termenilor).

A lega cap la cap (= a uni, a împreuna), alb. *Lidh krye më krye* id. S-ar părea că rom. *legătură* (de paie, de nuiete, cu care se leagă snopul de grâu sau brațul de coceni) se regăsește ca împrumut în alb. *lagëtyrë, liktyrë, lykëtyrë, lyktyrë și lëtirë* (Xhuvani, SF, 4, 1972, p. 160), *lekturë* (Floqi, BUT, 3, 1958, p. 144), *legëtyrë* (Xhaçka, BUT, 2, 1958, p. 204), dar Çabej (SGJ, p. 32) crede că în albaneză provine din latina târzie (ca și corespondentul italian *legatura*). Oricum, în albaneză termenul e împrumutat, dovadă că pentru sintagmele românești *legătură de ceapă* (*de pătrunjel* etc.) în albaneză există paralele cu *lidhje* (în Cosova: *lidhë, -a*, Zymberi, p. 81), subst. de la vb. *lidh* “a lega”: *lidhje qepësh* “legătură de cepe”.

*

141. *Legănat*, participiul verbului *legăna*, apare ca nume al unui personaj de basm, cu puteri miraculoase: *Tei legănat* (v. Ovidiu Bârlea, *Antologie de proză populară epică*, I, EPL, București, 1966, p. 240, un basm din Muscel); s-ar compara cu alb. *djepësor* (de la *djepës* “copil de leagăn”, *djep* “leagăn”, *djepoj* “a legăna”), nume al unui personaj mitologic înfățișând un pui de voinic care iese cu leagăn cu tot la luptă împotriva smeoaiței (FS, s. *djepësor*).

*

142. *Lemn* s.n., alb. *dru, -ri* (cuvânt indigen) au în comun ambele sensuri: “bois” și “arbore”. Lat. *lignum* era folosit în perioada clasică, mai ales în limbajul poetic, și cu înțelesul de “arbore” (cfr. CDDE, nr. 976), înțeles care apare, mai târziu, și în diverse alte scrieri. Derivatele de la rom. *lemn* pornesc, de regulă, de la sensul “bois” al lat. *lignum*: *lemnos, lemnișor, lemnar, lemnație, lemnus, lemnet, a înlemni*. În schimb, numele de plante compuse cu *lemn* au la bază mai cu seamă înțelesul de “arbore” (înțeles cunoscut bine și în limba veche): *lemn cânesc, lemn*

domnesc, lemn dulce, lemnul Domnului etc. (DA, s.v.). Așadar, ambele înțelesuri ale lui *lemn* sunt moștenite (lat. *lignum* “arbore; bois”). Alb. *dru* (termen de comparație pentru *druete, drui* “bois”, v. infra) are, de asemenea, ambele înțelesuri. Un calc după slavă (*drěvo*) nu poate fi justificat.

*

143. *Limbă* s.f., alb. *gjuhë* (probabil din aceeași bază etimologică cu *quaj* “a numi”, cf. Meyer, EWA, p. 142) apar în numeroase construcții paralele.

Limbă (de pământ, de pădure) = fâșie lungă și îngustă, curea, sfoară, alb. *gjuhë dheu (toke)* “lingua di terra” (Leotti); v. și Xhuvani, SF, 2, 1990, p. 205; v. și *curea*.

A fi cu limba lungă (a fi lung de limbă sau limbă-lungă, a avea limba lungă) = a vorbi mult, a nu putea păstra o taină, alb. *E ka gjuhën të gjatë* “Are limba lungă” id.

A-i sta pe vârful limbii (= a fi gata să spună ce știe, dar nu spune), alb. *E ka në majë të gjuhës* “Are (răspunsul) pe (în) vârful limbii”.

A scurta limba (cuiva) = a nu-l lăsa să mai vorbească, alb. *Shkurtoje (preje) gjuhën* “Scurtează-i (taie-i) limba”; și compusele adjectivale: *gjuhë-shkurtër, gjuhëshkurtuar* “care vorbește pușin” (lit. “cu limba scurtă”).

A trage de limbă (pe cineva) = a-l face să spună ceea ce n-ar trebui să divulge, a-l descoase, a-l ispiți să vorbească, alb. *Mos e tërhiq prej gjuhe* “Nu-l trage de limbă”.

A lega limba (cuiva) fig. = a-l opri să vorbească, alb. *Ia lidh gjuhën (dikujt)* id.

I se dezleagă limba (= începe să vorbească după o tăcere îndelungată), alb. *Iu zgjidh gjuha* id.

A-și ține limba (= a nu vorbi ce nu trebuie, a nu divulga secrete), alb. *Mbaje gjuhën!* “Ține-ți limba!”

I-a ieșit limba de-un cot (= a obosit rău, de muncă, de mers pe jos), alb. *I doli gjuha një pëllëmbë* “I-a ieșit limba de-o palmă” id.

A scote limba (la cineva) = a persifla, a batjocori, alb. *I nxori gjuhën (dikujt); Nxjerr gjuhën* “tirar fuori la lingua” (Leotti).

Are limbă rea și *Are limbă ascuțită* (= e răutăcios, malițios), alb. *E ka gjuhën të keqe* id. și compusul adjectival *gjuhëmprehtë* “limbă ascuțită”. Alt compus adjectival: *gjuhëlibërë*, rom. *gură-slobodă* (= locvace, slobod la gură).

Sensul de “popor, națiune, neam (de regulă, păgân, dușman)” cu care e folosit în textele vechi e considerat un calc după sl. *język* “limbă; neam, popor”. Sandfeld atrage atenția că înțelesul de “neam, popor” apare de timpuriu la gr. γλῶσσα și chiar la lat. *lingua* și la descendenții romanici (*op. cit.*, p. 36). Așadar, calculul după slavă trebuie privit cu rezervă (v. și *Istoria cuvintelor*, s. *lume*).

Compuse din domeniul terminologiei botanice: *limba-vacii*, alb. *gjuhëlope*; *limba-oii*, alb. *gjuhëdele*; *limba-câinelui*, alb. *gjuhëqen* etc.

În albaneză nu există o paralelă pentru *A lăsa cu limbă de moarte* (= a-și arăta ultima dorință înainte de a muri) și nici sensurile, atât de frecvente în limba veche, de “spion, iscoadă, informație”: *A da (a lua, a prinde) limbă* (după slavă), “națiune, neam, popor” (v. DA, s.v.).

E important de remarcat că rom. *limbă* apare, metaforic, pentru denumirea diferitelor părți fixe la *casă, poartă, plug, moară* etc.

*

144. *Limburuș* subst. derivat diminutival de la *limbă* (prin contaminare cu *țamburuș*? cf. Scriban, s.v.); și *linguruș* (prin contaminare cu *a linge*? cf. Pușcariu, DR, IX, p. 434, unde se dau și alte exemple analogice). *Limburuș* e o metaforă pentru “uvulă” (și acesta e o metaforă: lat. *uvula* e diminutiv al lui *uva* “strugure”) ca și corespondentele slave: bg. *eziče*, scr. *jezičak*, rus. *iazyčok* toate însemnând “limbuță” (cf. Coteanu, Sala, *Etim.*, p. 54). Trebuie adăugat aici alb. *gjuhëz*, format de la *gjuhë* “limbă” cu un sufix diminutival, însemnând tot “luetă”. O metaforă este și *omușor*, cu un corespondent identic ca structură în albaneză: *njeri th* “omușor,luetă”, derivat diminutival de la *njeri* “om”.

După cum se știe, în română există și *părătuș* “uvulă, omușor”, înv. și “palat, cerul gurii” (DLR, s.v.), un diminutiv evident de la *părat* (din lat. *palatum* sau un singular nou refăcut de la *para*, cunoscut prin Banat, care presupune un lat. pop. *palatium*, cf. CDDE, s.v.); var. *împărătuș* ar presupune o contaminare cu *împărat* (TDRG, s.v.; v. însă rezervele lui Coteanu, l.c.).

Albaneza a creat pentru denumirea cerului gurii un diminutiv de la *qiell* (< lat. *caelum*): *qiellzë*; *qiellza e butë* “palatul moale”, *qiellza e fortë* “palatul tare”. De notat că și în română, ca și în alte limbi romanice, *caelum* e folosit și cu sensul de “palatul gurii, cerul gurii”. Dar albaneza, care și-a creat un diminutiv, *qiellzë*, se poate dispensa de determinativ; rom. *cerul gurii* (totuși, la Leotti, și: *qiellza e gojës* “cerul gurii”); v. și *omușor*.

*

145. *Linge* vb., alb. *lëpij* în câteva expresii cu echivalente și în alte limbi:

A-și linge buzele (= a mânca cu poftă; a fi gata să mănânce cu poftă ceva ce-i place), alb. *Lëpin buzët* id. Cu sens asemănător: *A-și linge degetele*, alb. *Lëpin gishtat* id.

A linge cizmele (cuiva) = a linguși pe cineva, alb. *Lëpin këmbët (çizmet) dikujt* “Linge picioarele (cizmele) cuiva”. Cu sens asemănător, în aspectul popular al limbii: *A linge în cur (pe cineva)*, alb. *I lëpin bythën (në bythë)* id. (comp. fr. *Lécher le cul à qqn.* “être servile à son égard”).

*

146. *Lingură* s.f., alb. *lugë* apar în puține expresii comune: (*A fi, a umbla*) *cu lingura la brâu* (= gata de a mânca oriunde și la oricine, mai ales în sat, la pomenile morților); alb. *Me lugë në brez* id. (SF, 4, 1975, p. 135).

A mânca cu o lingură cu cineva (= a fi prieten intim cu cineva) și: *A mânca dintr-o strachină cu cineva*, mai ales în fraze negative, de reproș: *Că doar n-ai mâncat cu mine dintr-o strachină* (sau *cu o lingură*), alb. *Kam ngrënë me një lugë me dikë* id.

“Cutia în care se țin lingurile, scândura cu găuri atârnată în care se vără lingurile” se cheamă *lingurar*, iar în albaneză *lugës* sau *lugësnik* și *lugare* (cu sufixe echivalente cu rom. -ar); în Cosova: *luganicë* (Zymeri, p. 83); alte derivate la B. Demiraj, *Alb. Et.*, p. 245.

Cel care face linguri se cheamă *lingurar* (derivat cu suf. de agent -ar), în albaneză: *lugëtar*, format la fel.

De la *lingură* a derivat *lingurea* (și *lingurică*, *lingurice*) “cavitate de la partea inferioară a osului pieptului (în forma unui găvan de lingură)” (DA, s. *lingură*), care, după Rosetti (ILR, p. 293; v. și Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 86), ar fi un calc slav: bg. *lăžička* “adâncitura abdomenului, la om”, scr. *lăžičica* “cavitate toracică”, de la bg. *lăžica*, scr. *lažica* “lingură”.

De adăugat aici alb. *lugëz* “lingurică”, derivat de la *lugë* “lingură”: *E goditi në lugëz* “L-a lovit la lingurică”.

*

147. *Lua* vb., alb. *marr* apar cu semnificații speciale într-un mare număr de construcții comune.

A lua de nevastă (*de bărbat*) = a lua în căsătorie (mai ales în aria transcarpatică, v. ALR, II, h. 159 “se căsătoresc”), alb. *E mori për grua* (*për burrë*); prepozițiile *de*, *për* introduc un complement al calității.

A lua peste picior (*pe cineva*) = a batjocori, a ironiza, alb. *E marr nëpër këmbë* id. (cf. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 130).

A lua vorba din gura (*cuiva*) = a nu-l lăsa să vorbească, alb. *Ta merr fjalën nga goja* id.

A(-și) lua câmpii (= a pleca la întâmplare, fără nici un țel (de disperare), cu păstrarea nemodificată a genului substantivului *câmp*, alb. *Mori brinjët* (*fushat*) “A luat munții (câmpii)”. Și adj. *luat*, *luat din ele* (*apucat*); *om apucat* (*luat*) = înnebunit, alb. (*njeri*) *i marrë* (și derivatele: *marrak*, *marrash*, *marroq* etc., cf. FS, unde sunt înregistrate și alte derivate cu sensul “nebun, ieșit din minți”).

Și-a luat picioarele la spinare (= a luat-o la fugă, la sănătoasa), alb. *I mori këmbët mbi supe* id.

A lua viața (cuiva) = a omori, alb. *I mori jetën* id; *I mori kokën* “Î-a luat capul”.

A lua mințile (cuiva) = a fermeca, a ului, a uimii, alb. *Na mori mendsh* “Ne-a scos (lit. “luat”) din minți” (v. și *mintë*); *A scoate din minți* (= a enerva, a zăpăci).

L-a luat dracul (= a intrat în încurcătură, e greu să mai scape), alb. *E mori (e hëngri) dreqi* “L-a luat (l-a mâncat) dracul” id.

A lua cu binele (cu binisorul), alb. *E marr me të mirë* lit. “Îl iau cu binele” (il mângâi), Xhuvani, SF, 2, 1974, p. 162.

“A prinde o boală, a se contamina”: *A luat râie*, alb. *Mori zgjeben* id.

“A conține, a cuprinde”: *Sticla asta ia doi litri*, alb. *Kjo shishe merr dy litra* id.

“A primi o lovitură”: *A luat un pumn (o palmă)*, alb. *Mori një grusht (një shuplakë)* id.

“A aresta”: *L-au luat noaptea*, alb. *E morën natën* id.

“A cumpăra”: *L-a luat iefin (scump)*, alb. *E mori lirë (shtrenjtë)* id.

Reflexivul *a se lua* e folosit și cu sensul de “a se recrea, a prinde puteri”: *Mă iau*, alb. *Marr* id.: *Më parë i dha të hajë që të marrë ajo pakëzë vehten* lit. “Mai întâi îi dădu să mănânce să se mai ieie puțin” (= ca să mai prindă puteri, după Philippide, OR, II, p. 614).

Ca reflexiv reciproc e întrebuințat adesea cu înțelesul “a se apuca la ceartă”: *Se iau pe te miri ce* (= se ceartă), alb. *Mos u merr me këta* “Nu te certa cu ăștia”, (lit. *Nu te lua cu ăștia*).

A (se) lua (adesea refl.) e folosit uneori în limba populară cu valoare aspectuală, exprimând începutul acțiunii, ca în exemplele: *Și ne luăm de la școală și ne ducem cu toții* (I. Creangă); *Se ia el și se așază în vârful patului*. Chestiunea aceasta a fost amănunțit studiată de Eugenio Coseriu (“*Tomo y me voy*”. *Ein Problem vergleichendes europäischer Syntax*, în “*Vox Romanica*”, 25/1, 1966, p. 13-55), cu exemple paralele din numeroase limbi. Reținem aici numai exemple din română și albaneză: *Bătrânul ia și povestește toată pătărania* (p. 19), *S-o luat și s-o dus la frate-său*; alb. *Mori edhe iku* “A luat și s-a dus” (p. 14). Coseriu arată că sunt multe alte verbe cu această funcție: *Se puse și făcu plăcinte*, alb. *U vun e bën një të kremtë të madhë* “Se pune și face o mare serbare” (p. 15); *Zuri e bëri shtëpi* “Apucă și făcu casă”. Graur (BL, V, 1937, p. 68-69) crede că *a lua* “est employé comme expletif”: *Să iei și să pleci; Ia și mănâncă; A luat și a stricat mașina*. Lingviștii albanezi consideră că *marr* “a lua” cu valoare “incoativă” e întrebuințat rar astăzi (cf. M. Totoni, SF, 1, 1968, p. 93, de la care reținem exemplul: *Mbasi shkuan doktorët mora e i shkrova Shpendit* “După ce au plecat doctorii am luat și i-am scris lui Shpendi”). Jorgji Gjinarî urmărește problema aceasta în graiul albanezilor din Italia (din Calabria) și dă exemple de felul: *Kunata zu e i tha*

“Cumnata apucă și îi spuse”, *I biri u vu e thrrit* “Fiul se puse și strigă”, *Trimu muar e hapi* “Voinicul luă și deschise”. Verbele coordonate sunt, de regulă, la perfect simplu, timpul narațiunii (Gjinari, SF, 3, 1975, p. 121-124).

*

148. *Lup* s.m., alb. *ujk* și-au format femininul cu același sufix moțional lat. *-onea*: *lupoaië*, alb. *ujkonjë* (reg. *ulkonjë*); în română, și der. dezvoltat *lupoaică* (cu două sufixe moționale).

Proverbe și expresii proprii limbajului pastoral:

Lupul își schimbă părul, dar năravul ba, alb. *Ujku qimen ndërron, por zakonin s'e harron* id.

S-a pus (s-a făcut) lupul cioban la oi (despre un om necinstit pus într-o funcție din care o să profite din plin), alb. *Vuri (bëri) ujkun bari* “A pus (a făcut) pe lup cioban”.

Lup în piele de oaie (despre un om fals, hrăpăreț, ascuns), alb. *Ujk me lëkurë qengji* lit. “Lup cu piele de miel”.

(S-a băgat) în gura lupului (s-a înconjurat de dușmani, e încolțit), alb. *(U fut) në gojë të ujkut* id.

Vorbești de lup și lupul la ușă, alb. *Folë për ujkun e ujku pas derën* id.

Blestemul: *Mânca-te-ar lupii!* alb. *Të ngrëntë ujku! Të hangërt ujku* id. (Xhuvani, SF, 1, 1982, p. 165).

Când vorbești răgușit (din cauza unei răceli la coardele vocale) se zice, popular, că “ai văzut lupul, pe al cu gura ferecată”. Albaneza are eufemisme pentru lup care ar dovedi că și în Balcani există această “credință”: *i farkuem* “cel ferecat”, *i pagoje* “cel fără gură”, *gojëmshehun, gojëmbërthyer* “gură încopciată” (Kostallari, SF, 1, 1982, p. 112).

*

149. *Mare* s.f. cu sensul de “mulțime (nesfârșită), cantitate foarte mare”: *O mare de oameni; O mare de capete*. Și în structurile cu adv. *atât(a)*: *Atâta mară (mare) de vreme; Atâta maru de om (sau oameni); Atâta mare de ani* (DLR, s.v.). Unii învățați cred că ar fi vorba de adj. *amar* (v. bibliografia problemei la J. Byck, *Studii și articole*, E.Ș., București, 1967, p. 102 ș.u.), dar construcții similare cu corespondentul rom. *mare*, ca substantiv, există și în alte limbi, între care și albaneza: *det njerëzish* “mare de oameni”; *një det i tërë njerëzish* “o mare întreagă de oameni” și *lumë njerëzish* “fluviu (râu) de oameni; *det dritash (lotësh, gjaku)* “mare de lumini (de lacrimi, de sânge)”. În aromână, e folosit cu acest sens *flumin* (lat. *fluminum, Papahagi, DDA, p. 557): *flumin di ficiori (di fumeali, di stratioji)* “mulțime de feciori (de femei, de soldați)”. La fel, *arâu* (lat. *rivus*): *fălcarea tută s'ÿină-arâu* “fălcarea să vină ca un râu” (adică în număr foarte mare). Construcții asemănătoare și în bulgară: *morë ot hōra* “mare de oameni” și chiar în franceză:

mer de sable; mer de sang etc., cu valoare, evident, hiperbolică. Alb. *det.*, în astfel de contexte, s-ar justifica și etimologic, acceptând ipoteza lui Jokl (SAEW, 1911, p. 14-15), reluată de Çabej (SE, III, p. 209), potrivit căreia acest substantiv ar proveni dintr-o bază adjectivală *deub-eto “adânc”.

*

150. *Mare* adj., alb. *i (e) madh*.

Remarcăm mai întâi sensul “mai în vârstă, mai bătrân” (decât altul), în opoziție cu *mic, tânăr*, alb. *i vogël* în raportul comparativ: *Băiatul cel mare e la școală*, alb. *Djali i madh është në shkollë; Ion e mai mare (= mai în vârstă) decât kolegii*, alb. *Gjoni është më i madh se shokë* id.

Câteva sintagme paralele:

Au ieșit cu mic cu mare (= au ieșit toți, fără excepție), alb. *Kanë dalë i madh e i vogël* id. (v. și P. Papahagi, WJ, XIV, 1908, p. 133, unde se dau și concordanțe în bulgară și în neogreacă).

Mare lucru! (și: *lucru mare!*), admirativ, despre ceva foarte bine făcut, care te satisface, alb. *Punë e madhe!* (cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 138). Çabej (*Paralele*, p. 226) arată că există și topica inversă: *E madhe punë!* “Unerhört”. Sintagma *Mare lucru!* cu o intonație particulară a adjectivului poate avea coloratură ironică, disprețuitoare, situație cunoscută și albanezei (cf. Xhuvani, SF, 1976, p. 204). Doris Kyriazis (în ZB, 32/2, 1997, p. 175) crede că sintagma albaneză ar fi un calc după gr. *μεγάλη δουλειά* “big deal”.

Ploaie mare (= ploaie de vară, torențială), alb. *Shi e madhe* id.

Nume mare (= nume de faimă), alb. *Emër i madh* id.

Inimă mare (= generos, caritabil, bun), alb. *Zemër i madh* id.

Mare minune! admirativ, despre ceva care te uimește, alb. *Çudi e madhe* id

Somnul al mare (în blesteme: *Dormire-ai somnul al mare să dormi!* adică “somnul de veci”), alb. *Gjumi i madh* id.

*

151. *Mănușă* s.f., derivat de timpuriu de la forma veche *mănu* (lat. *manus*), cu un sufix de origine traco-dacă, se compară cu alb. *dorézë* (< *dorë* “mână” cu suf. *-zë* < *-*dta*) și var. *doréz* fem., diferite prin accent. Cuvântul albanez denumește mănusa de lână, de piele, cu un deget etc. (*doreza të leshta, lëkure, me një gishë*), mănusa la oală, la ulcior etc. (*doreza e kamës, e shtambës*), mânerul la cuțit, la baston, la umbrelă (*doreza e thikës, e bastunit, e çadrës*), coarcele plugului (*doreza e parmendës*), clanța (*doreza e derës*). După cum se vede, corespondentul albanez are o semantică mai bogată decât rom. *mănușă* (pentru unele sensuri, româna dispune de *mâner*).

Var. *doréz* are și sensul de “mănunchi de spice, de iarbă, de paie” (cât se poate cuprinde într-o mână), format diminutival ca și lat. vulg. *manuculus* (de unde rom. *mănunchi*) pentru lat. cl. *manipulus* (v. și Candrea, *Alb.*, p. 141).

Așadar, *mănușă* are sensuri necunoscute lat. *manicula* “mănuță; cornul plugului” și nici diminutivelor romanice (it. *manecchia*, *maniglia*, sp. *maniga*, prov. *manèito*, *maneto*, fr. *manette* etc.), semnalate de Coșeriu, p. 39. Dacă sensurile “toartă, clanță la ușă, mâner, mănunchi de spice, de cânepă etc.” par secundare, pe care le pot avea și corespondentele romanice, cel de “gant, Handschuh” e cunoscut numai rom. *mănușă* și alb. *dorëzë*, *dorëz* (și bg. *răčka* < *rāka* “mână”, Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 73).

Verbul *a înmâna* are o paralelă în alb. *dorëz*ojid. (de la *dorë* “mână”).

De notat pentru albaneză și der. *dorje* “oală de pământ cu mănușă, cu toartă”; deci *dorë* “mână” e folosit, prin sinecdocă, și cu sensul de “mănușă, toartă” (cf. Çabej, SE, III, p. 291).

*

152. *Măr* s.m. și n., alb. *mollë* (pom și fruct).

Compusele: 1. *măr-gutui* (fructul: *măr-gutuie*) reg.: *Vino, mândro-n deal la vii, Să mîncăm mere-gutui* (Jarnik-Bârseanu, în DLR, s.v.) cu sensul “gutui, gutuie”; alb. *mollaftua* lit. “măr-gutui”, “gutui altoit cu măr”; 2. *măr-de pământ* (= nap porcesc) paralel cu alb. *mollë dheu* “măr de pământ; nap”; cu înțelesul “cartof”, *măr de pământ* (reg.) ar putea fi o construcție neologică (comp. fr. *pomme de terre*) adaptată de ingineri agronomi sau de botaniști.

În albaneza din Sulova (centrul țării) e cunoscut cuvântul *merje* “măr roșu, dulce și mare” (Haxhihasani, BSS, 3, 1955, p. 181), probabil din aromână: *mer*, pl. *meare*.

Interesant este sensul etnografic în: *mărul mirelui* sau *mărul de la nuntă*, denumind creanga de măr împodobită cu turte, mere etc. sau colacul mare împodobit cu mere, care se face la țară, la nuntă, și se aduce în biserică pentru a fi sfințit de preot; *mărul de cununie* (= creangă de măr împodobită cu daruri, pentru sărbătorirea, la țară, a unui an de la cununie), DLR, s. *măr* (pentru detalii, v. S. Fl. Marian, *Nunta la români*, p. 745; v. și ALR, II, MN, p. 82 “mărul de la nuntă”). În albaneză, *molla e dasmës* “mărul de nuntă” e legat de următorul obicei: cuscrii iau un măr din casa miresei și-l aruncă în curtea mirelui și acela dintre flăcăi care-l va prinde va avea parte de noroc și fericire (cf. FS, s. *mollë*). Metafora *merele obrazului* (= umerii obrazilor, pomeții) e cunoscută și în albaneză: *mollët e faqeve* “merele obrazilor” și dim. *mollëzat (e faqeve)* “merișoarele (obrazilor); ar. *mearije di fajă* (Papahagi, DDA, s.v.).

E un obicei cunoscut și la albanezi ca flăcăii să ofere mere fetelor iubite. (Pentru albanezi, obiceiul e descris de Durham, p. 509).

Mărul intră și în practicile de înmormântare. La albanezi, se dau mere “verzi” la îngropăciune (cf. Durham, p. 509). În Gorj, gospodarii dau mere copiilor

care vin în pițărâi în ajunul Crăciunului. Tot acolo, se împart mere în dimineața de Sânpetru sau de Sântilie.

Printre numeroasele determinări care indică specia, câteva sunt cuvinte din substrat: *mere barze* (alb. *i bardhë* “alb”), *mere coacăză* (alb. *kokëzë* “fruct”), *mere mazăratece* (alb. *modhullë* “mazăre”), *mere urdașe* (alb. *urdhë* “urdă”), *mere burdaie* (alb. *burdhë* “burduf?”); termenii citați sunt în DLR.

Un proverb de răspândire generală: *Mărul rău (putred) strică și pe celelalte*, alb. *Pema e kalbur kalb edhe shoqet* “Fructul putred putrezește și pe celelalte” (v. și *mărul roșu*, s. *roșu*).

Traian Herseni (*Forme*, p. 197) are bănuiala că la români “a existat un cult vechi al mărului”, pom al cărui fruct se poate păstra peste iarnă devenind “simbol al nemuririi”, ca și bradul veșnic verde. În numeroase credințe populare străvechi *mărul* are valoare magică, atât pomul ca atare, cât și florile și mai ales fructele. Așa s-ar explica, după părerea noastră, mulțimea derivatelor și compuselor pe baza lui *măr* și frecvența lui în textele folclorice. În DLR, s. *măr*², sunt înregistrate 172 de nume compuse cu *măr* care indică specia, dintre care unele de felul celor citate mai sus sunt extrem de interesante. Mai notăm aici: *mere oarzăne* (*orzești, orzii*), *mere sâmzenești* (= care se coc la Sânziene), *mere verișoare* (*văratice*) etc. Cuvântul *pară*, dimpotrivă, apare în cca 45 de compuse (v. DLR, s.v.). La albanezi, corespondentul rom. *măr* pare să fie, din punctul de vedere care ne interesează aici, nu *mollë* “măr”, ci *dardhë* “păr, pară”. În dicționarul de la Prishtina (*Fj. Pr.*) sunt înregistrate, numai pentru aria Cosovei, cca 75 de compuse cu *dardhë*, ceea ce însemnează că provincia romană *Dardania* (comp. alb. *dardhë*) își justifică numele întru totul (v. și *păr*).

*

153. *Mână* s.f., alb. *dorë* (cu etimologie mult discutată, cf. Çabej, SE, III, p. 288 ș.u.), ca multe denumiri ale părților corpului, apar în numeroase frazeologii, locuțiuni, expresii comune.

Cu valoare cantitativă (o cantitate mică, atât cât poți cuprinde într-o mână, cf. ALR, II, MN, p. 25 și 27): *O mână de orez* (*de făină* etc.), alb. *Një dorë oriz* (*miell*); *Adună o mână de iarbă*, alb. *Mbledh një dorë bar*; *O mână de bani*, alb. *Një dorë pare* id.; *O mână de oase*, alb. *Një dorë eshtra* id. (Xhuvani, SF, 1971, p. 205).

Cu valoare calitativă: *Făină de mâna întâi* (= de foarte bună calitate), *Miell i dorës së parë* id. Se spune și: *De ultima mână* (= de calitate inferioară), alb. *E dorës së fundit* id.: *Duhan i keq nga gjethet e dorës së fundit* “Tutun rău din frunze de ultima mână”. La fel: *O mână de ajutor*, alb. *Ia ngjita dorën* “I-am ajutat” (Gjevori).

Locuțiunea adverbială *Cu amândouă mâinile* (= în cantitate mare; din toată inima, foarte bucuros, cu mare plăcere): *I-a dat (I-a primit) cu amândouă mâinile*,

alb. *Me të dy duart* (și: *Me të dyja duart*) id., deci cu valoare cantitativă și calitativă; *I dha me dy duert vajzën* "I-a dat fata cu amândouă mâinile" (Gjevori). În ambele limbi, substantivul e artikulat: *mâinile, duart*. De reținut și locuțiunea: *Pe sub mână* (= pe ascuns), alb. *Nën dorë* id.: *E ka blerë nën dorë* "L-a cumpărat pe sub mână".

A-i cădea în mână (= a avea ocazia să...): *Cartea asta nu mi-a căzut în mână*, alb. *Nuk më ranë në dorë ky libër* (Xhuvani, l.c., p. 205).

A-i da mâna să... (= a fi în stare de ceva, a avea posibilitatea, a-i conveni să...), alb. *Më jep dorë të* (ibid.). Verbul e folosit mai frecvent negativ. *Nu-mi dă mâna*, alb. *S'më jep dorë*. În albaneză, substantivul e nearticulat (cf. Gabinski, *Conex. balc.*, p. 83).

A-i tremura mâna (când dă ceva; a fi zgârcit) alb. *I dridhet dora kur jep një lekë* "Îi tremură mâna când dă un ban" (ibid.).

Nu-i stau mâinile o clipă (= e foarte harnic), alb. *S'i rrinë duart (rehat)* id.

I-a dat mână liberă (= i-a lăsat libertatea de a decide, de a organiza cum vrea), alb. *I dha dorë të lirë* id.

A fi la mâna cuiva = a fi la cheremul cuiva, la ordinele cuiva etc. sub amenințare, alb. *Është në dorë (të dikujt)* id.

A-și pune mâinile în cap (de dezastrul, de necazul ce s-a abătut asupra lui), alb. *Ve duert në krye (për një fatkeqësi)* (Xhuvani, id., p. 206).

A-l avea la mână (pe cineva) = a șantaja, a amenința, alb. *E ka në dorë (dikë)* id.

A-i veni la mână: Îmi vine el la mână; Îmi cade el la mână, alb. *I vjen në dorë dikush; Më vjen ndorësh*.

Locuțiunea *la îndemână* cuprinsă în construcția verbală *A-i fi (veni) la îndemână* corespunde alb. *ndoresh* în: *Më vjen ndoresh* id.; *I vjen për ndorash* id. (Xhuvani, id., p. 206); *Më vjen ndore* "Îmi vine ușor, sunt în stare să..."

A sta cu mâinile în șold (în sân, în buzunar, încrucișate) = a sta degeaba, a nu face nimic, alb. *Rri me duar (mbërthyer) në ijë (në gj, në xhepa, kryq)* id.; *Rri duarkryq* "Stă cu mâinile încrucișate" (= stă degeaba), cf.și Morcka, SF, 3, 1980, p. 177.

A scoate castanele din foc cu mâinile altuia (= a se folosi de cineva într-o întreprindere periculoasă), alb. *Nxjerr gështenjat nga zjarri me duart e botës*.

A băga mâinile în foc (pentru cineva) = a garanta, a fi sigur de cineva, alb. *Vë dorën në zjarr (për dikë)*.

A fi mână dreaptă (cuiva) = a fi ajutorul de nădejde, alb. *Ai është dora e djathtë e tij* "E mâna lui dreaptă" (Gjevori); construcția există și în alte limbi.

A-și face mână (și: A-și intra în mână): E greu până-mi intru (fac) în mână, până mă obișnuiesc cu munca asta; alb. *Bëhem dorë* id. (cf. SF, 3, 1971, p. 195).

Proverbul: *O mână spală pe alta și amândouă spală obrazul*, alb. *Njëra dorë lan tjetrën, të dyja lajnë fytyrën (faqen)*. Proverbul se află și în alte limbi.

A se spăla pe mâini de ceva (a pierde ceva; a refuza să-și ia răspunderea unei fapte reprobabile, cf. DLR, s.v.), alb. *Me i la duert prej një gjaje* id. (Xhuvani, CL, III, 1958, p. 562).

A avea mână lungă (= a fura), alb. *E ka dorë të gjatë* id.; și adj., subst. compus *dorëgjatë*, rom. *mână-lungă* (= hoț).

A da cu o mână și a lua cu două (despre un cămătar, un hrăpăreț), alb. *Jep me një dorë e merr me dy* id.

Are mână bună (= îți aduce succes), alb. *Ka dorë të mirë* id.; subst. *mână-bună*, alb. *dorëmbarë, dorëmirë*.

Compusele cu adjective, exprimând atribute omenești, sunt numeroase: *mână-strânsă* (= zgârcit), alb. *dorështrënguar; mână-spartă* (= cheltuitor), alb. *dorëlëshuar; mână-grea* (despre cineva care lovește greu cu mâna), alb. *dorërendë*.

Der. adjectival *îndemânatic* (*femeie îndemânatică*, pricepută la tot felul de treburi) are paralelă în albaneză *dorcore* (*grue dorcore* id.), Çabej, SE, III, p. 290.

Subst. *mâner* e paralel cu der. alb. *dorak* "mâner (corn) la plug" (BUT, 4, 1958, p. 96).

De adăugat alb. *gjithnduersh*, rom. *de toată mâna* (= de toate felurile): *Oameni de toată mâna*, ar. *di tută mâna*; pentru unele paralele balcanice, v. P. Papahagi, WJ, XIV, p. 136; v. și SCL, 4, 1960, p. 915; Sofika Morcka, SF, 3, 1980, p. 175-179.

*

154. *Mânca* vb., alb. *ha* (perf. *hëngra*, part. *ngrënë*) apar în numeroase construcții paralele. Însirăm mai jos semnificațiile speciale:

"A roade încet-încet": *Mal mâncat de ape*, alb. *E ka ngrënë lumi bregun; Rugina mănâncă fierul*, alb. *Uji ha edhe hekurin* "Apa mănâncă și fierul"; *Mos ta hajë rrota* lit. "Să n-o mănânce roata" (adică să n-o frece roata, să n-o roadă).

(Despre animale, insecte) "a rupe în bucăți, a mușca, a devora; a pișca, a ciupi": *Mă mănâncă (lupii, câinele, fânjarii, purecii)*, alb. *Më hanë (ujqtë, qeni, milingonat, pleshtat)* id.

"A produce senzația de mâncărime însoțită de nevoia de a se scărpină": *Mă mănâncă pielea* (ALR, II, MN, p. 51), alb. *Më ha lëkura* id.; *Te mănâncă spinarea* (= ți s-a făcut de bătaie, nu ești cuminte), ar. *Ti mîcă sk'inarea*, alb. *Të ha kurrizi (shpina)* id.; în albaneză construcția e cu pronumele în dativ cu valoare posesivă: *I ha lëkura* lit. "Îi mănâncă pielea", pe când în română, cu pron. în acuzativ. Fig. *Îi mănâncă limba* (= ar vorbi întruna, nu poate ține un secret), alb. *I ha gjuha* id. (cu pron. în dativ); *Më ha gjuha për të thënë* "Mă mănâncă limba să spun" (Xhuvani, SF, 2, 1990, p. 206; și P. Papahagi, *op. cit.*, p. 120).

(Refl.) “a se certa, a se dușmăni”: *Se mănâncă între ei* (= se dușmănesc); alb. *Pse hahesh me të?* “De ce te cerți cu el?” (lit. “de ce te mănânci cu el?”); cu extensiune balcanică, cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 7.

“A chinui” (concret și abstract): *L-a mănâcat boala*, alb. *E hëngri sëmundja; Ne-au mănâcat căldurile (zăpușeala)*, alb. *Na hëngri vapa*. La fel: *Mi-a mănâcat sufletul*, alb. *Më hëngri shpirtin; Îl mănâncă dorul*, alb. *E hëngri malli*.

Cu semnificația “a chinui cumplit toată viața” apare construcția: *A mânca de viu (pe cineva)*, alb. *E hëngri të gjallë* id.

Se pot adăuga aici blestemele: *Mânca-l-ar moartea!* (*holera, dracul, pământul* etc.), alb. *E ngrëntë mortja!* (*kolera, dreqi, dheu*); *Hangërt-u ujku!* “Mânca-v-ar lupul!” (Xhuvani, SF, 2, 1990, p. 206).

“A rosti neclar”: *Mănâncă vorbele*, alb. *I ha fjalët* id.

“A primi o lovitură” (cu pumnul, cu palma): *A mănâcat o palmă (un pumn)*, alb. *Hëngri një pëllëmbë (një shuplakë, një grusht)* id.

“A cuprinde, a fi necesar; a cheltui, a consuma”: *Plăcinta a mănâcat mult unt* (= a fost necesar mult unt pentru plăcintă), alb. *Byreku hëngri shumë gjalpë* id.; *Numai costumul ăsta a mănâcat trei metri de stofă*, alb. *Vetëm ky kostum hëngri tre metra stofë* id.

Doar n-ai mănâcat dintr-o strachină (sau: *cu o lingură*) *cu mine* (= nu poți fi de nivelul, de rangul meu), alb. *Ha në një çanak me dikë* “Mănâncă dintr-o strachină cu cineva” = îi e apropiat cuiva, are aceleași interese cu cineva; *Kam ngrënë me një lugë me dikë* “Am mănâcat cu o lingură cu cineva” (= îl cunosc bine, l-am avut tovarăș și prieten bun); v. și *lingură*.

Notăm aici și adj. *mănâcat* însemnând “ros, frecat, uzat”: *Haină mănâcată; Coate mănicate* (= roase); alb. *Bërryla të ngrënë* “coate mănicate”; *Brigje të ngrëna* “țărături mănicate” (de ape); v. mai sus primul sens al verbului *mânca*.

Derivatul *mâncătură*, legat de part. *mănâcat*, are sensul de “loc ros, groapă adâncă rezultată de frecare”; alb. *ngrënë* “mâncătură, loc mănâcat, ros” (participiul vb. *ha*).

Zicala - proverb: *Nu tot ce zboară se mănâncă* sau cu aspect afirmativ: (*A crede că*) *tot ce zboară se mănâncă* (cu referire la un om naiv, ușor la minte), cu paralela albaneză: *Ç'fluturon hahet* lit. “Ce zboară se mănâncă”, cu sens identic (aici ironic).

De notat aici și contextul familiar: *Mănâncă (bea) de crapă* (adică foarte mult), alb. *Plasa tue hanger (tue qeshë, tue folë)* lit. “A plesnit mănâcând (râzând, vorbind)” (Xhuvani, SF, 1, 1976, p. 209); *Hëngri sa plasi* “A mănâcat încât a plesnit” ibid. (Pentru alb. *krepull* “beat, ghiftuit de mâncare și băutură”, raportat cu îndoială la lat. *crepare, crapula* “mâncare și băutură multă, chef”, v. Çabej, SF, 1, 1964, p. 76; Vătășescu, *Vocab.*, p. 306).

*

155. *Mânz, mânzat* ca nume proprii sunt atestate de timpuriu, în prima jumătate a sec. al XV-lea: *pan Mândzul* (a. 1443), *Ivan Mândzul* (a. 1448), top. *Mânzații* (sat, a. 1434), DERS, p. 144; Mihăilă, DLRV, p. 123-124; v. și Brâncuș, *Cercetări*, p. 41; mai recent, Mihăilă, "Thraco-Dacica", XVII, 1-2, 1996, p. 37-38, cu aceleași atestări). Și alb. *mëz* s-a integrat devreme în onomastică. Eq. Çabej (SGJ, I, p. 360) a constatat că *Muzaki* e atestat la 1274 (*Andreas Musacius*) ca nume al unei familii boierești; *Gjon Muzaki* (a. 1510) s-ar păstra azi în top. *Myzeke* (roditoarea câmpie din partea de vest a Albaniei). *Muzaki*, o variantă a lui *mëzat* "mânzat", e cunoscut și la arbăreșii din Italia, ceea ce reprezintă un alt indiciu de vechime a acestui nume propriu.

În ambele limbi, transferul în onomastică s-a făcut pe calea poreclelor și a supranumelor.

*

156. *Mec* interj (reg.), cuvânt care imită strigătul caprei sau al iepurelui, înregistrat ca onomatopee în DLR; de acest cuvânt sunt legate verbele *a mecăcăi* (cu var. *mecăi, mehecăi*: *Capra mecăcăiește*, DLR, s.v.) și *a mechera* "(despre capre) a scoate sunete caracteristice speciei" (cu var. *mechechera* și *mecheri*). E înregistrată și onomat. *mechecheu* "cuvânt care imită sunetul căpriorului" (explicat tot de la *mec*).

Această bază onomatopeică e cunoscută și în albaneză: *mekërin* vb. unipersonal "a mecăcăi", *mekërimë* s.f. "strigătul caprei sau al șapului" (FS). Buchholz-Fiedler, *Alb. Gr.*, p. 402, notează onomatopeea *me-me* (despre capre).

*

157. *Meriză* s.f. (și var. *meréz mereaz, merează*) e un cuvânt din aria transcarpatică denumind "locul la umbră unde se odihnesc vitele la amiază" (TDRG, s.v.; DLR, s.v.; Fischer, în ILR, II, 1969, p.142); ar. megl. (a) *miridză*, cu același sens (com. N. Saramandu). La origine e lat. *meridies* (sau postverbal din *meridiare* conservat în *a meridza, a meriza, a mereza*). Corespondentul albanez este *mërxej*, vb. (și var. *mërzej, mbërzenj, mrizoj*) "a meriza (despre vite), a-și face siesta" și subst. *mëriz, mriiz* (Mann, p. 282) "locul unde își petrec vitele orele de arșiță ale zilei".

Am reținut aceste cuvinte care, deși s-au păstrat și în unele limbi romanice, în română și albaneză au semnificații exclusiv pastorale (v. și Candrea, *Alb.*, p. 97; Vătășescu, *Vocab.*, p. 358). De observat că în albaneză sunt cunoscute mai cu seamă în toscă (și în albaneza din Grecia), deci în zone populate și de aromâni.

158. *Minte* s.f., alb. *mend* (și *mendje*), cuvinte de origine latină. Numărul de construcții paralele în care apar este imens; acestea au atras atenția multor cercetători. Reținem aici numai câteva, pe care le considerăm mai importante; le redăm sub formele flexionare care ni se par mai frecvente.

Și-a ieșit din minți, cu pl. (= a înnebunit, e enervat rău, nu te mai poți înțelege cu el), alb. *Ka dalë mendsh* id. Cu verbul activ și substantivul la sing., construcția are alt sens: *Mi-a ieșit din minte* (= am uitat, am renunțat să mă mai gândesc la asta), alb. *Më doli nga mendje* (*nga mendtë*, cu pl.) id.; *Nuk më ka dalë nga mendja* “Non l’ho dimenticato” (Leotti).

Și-a pierdut mințile (= nu mai e în stare de o judecată clară, și-a pierdut capul, a înnebunit, e enervat rău), alb. *Humbi* (*I ka humbur*) *mendtë* (*e kokës*) “Și-a pierdut mințile (din cap)”.

Unde ți-s mințile? (nu ești atent, ești zăpăcit, faci totul pe dos), alb. *Ku e ke mendjen?* id.

A (nu) fi în toate mințile: -Ești în toate mințile? (= judeci cum trebuie?), alb. *-A je ndër mend?*

(N)-are toate mințile (în cap) = nu judecă bine, alb. *E ka mendje në kokë* lit. “Are minte în cap” (= judecă bine).

L-au lăsat mințile (= nu mai judecă bine, nu-l mai ajută capul), alb. *E lanë mendtë* id.

Am în minte (în gând) să...; Am de gând (= am intenția să...), alb. *Kam në mëndje të...; Kam ndër mend* id.

A lua aminte (= a asculta cu atenție, a înțelege), alb. *Marr mend* “a înțelege” (lit. “iau minte”).

A (-i) lua mințile (= a ului, a uimi, a fermeca, a vrăji): Parcă mi-a luat cineva (Dumnezeu) mințile; alb. *Ia mori mendtë* (*mendjen*) “I-a luat mințile (mintea)”.

A ține minte, alb. *Mbaj mend* id. (v. și vb. *ține*).

Adună-ți mințile! (= vino-ți în fire, ai grijă, gândește-te bine!), alb. *Mblidhi mendtë!* id.

A-și pune în minte (în gând), ca să nu uite, alb. *Vë në mend* id. (cf. Morcka, SF, 4, 1979, p. 100); de reținut pentru ambele limbi, și sensul de “a se hotărî, a fi decis să facă ceva”.

Și-a venit în minți (= și-a revenit, are judecată normală), alb. *Erdhi në mend* “Veni în minte”; *Ëi venirë mințile* (*la cap*) = a învățat din pățania asta, alb. *I erdhën mendtë* id.; *Kur të na vijnë menttë në kokë* “Când o să ne vină mințile la cap” (Xhuvani, SF, 2, 1974, p. 165).

Mă duce mintea (gândul) la ceva, alb. *Më shkon* (*më vete*) *mendja për diçka* id.

A aduce în minte, alb. *E sjell ndër (në) mend* id.

L-au scos din minți (= l-au înnebunit, l-au zăpăcit rău, nu l-au lăsat deloc în pace), alb. *Enxori mendsh (dikë)* id.

Adăugăm aici faptul că verbul *a (se) sminti* (= a înnebuni, a-și pierde mințile, a-și ieși din minți), cu pref. *s-* (< *ex-*), corespunde ca structură lexicală cu alb. *çmend(em)*, derivat de la *mend* “minte”: *U çmend nga hidhërimi* “S-a smintit de supărare”. La fel: *smintit* adj., alb. *i çmendur* și *smintealë* (= nebunie), alb. *çmenduri: njeri i çmendur* “om smintit”. Prefixul *ç-* are aceeași valoare ca rom. *s-*.

Îmi vine în minte (= *îmi amintesc*), alb. *Më vjen ndër mend* id.

Părul lung și minte scurtă, alb. *Gratë janë lesh gjata e mendje shkurtra* lit. “Femeile sunt păr lung și minte scurtă”.

Se pot adăuga aici derivatele:

Mintos adj. în limba veche cu sensul “înțelept, inteligent, cu judecată”, alb. *i (e) mençur (mënçur)*, *i mençim (mënçëm)* “inteligent, înțelept, cu judecată”: *burrë i mençur* “bărbat mintos, cu minte, înțelept”; *fjalë e mençur* “vorbă înțeleaptă”; *këshillë e mençur* “sfat înțelept” (v. și Gabinschi, *Conex. balc.*, p. 83).

Mintoșie s.f. (= înțelepciune, inteligență), derivat de la adj. *mintos*, în limba veche, alb. *mençuri, mënçuri* id. (derivat de la adj. *mençur*).

Compusele:

Minte-ascuțită adj. (= isteț, deștept), alb. *mendjemprehtë* id.; *minte-scurtă* adj. (= îngust la minte), alb. *mendjeshkurtër, mendje ngushtë* id.; *minte de copil*, alb. *mëndje foshnje* id.

*

159. *Mireasă* s.f., alb. *nuse*.

A sta ca o mireasă (= smerită, nu vorbește, nu face nimic), alb. *Rri si një nuse* id. În ambele limbi contextul situațional este ironic, batjocoritor. *A luat-o (mireasa) în pielea goală* (adică săracă, fără zestre, numai în cămașă), alb. *E mori nusen lakuri* id. (v. și *nevastă; cămașă*).

*

160. *Moarte* s.f., alb. *vdekje* apar în câteva construcții paralele:

De moarte loc. adj. și adv. (= cumplit, grozav, de neîmpăcat): *Îl urăște de moarte*, alb. *Për vdekje* id.

În ghearele morții (= într-o situație înspăimântătoare, în ultimile clipe ale vieții), alb. *Në kthetrat e vdekjes* id.

A văzut moartea cu ochii (= a trecut printr-o mare primejdie), alb. *E pa vdekjen me sy* id. și *E ka marrë vdekjen në sy* lit. “A luat moartea în ochi”.

Alte construcții sunt comune mai multor limbi:

Până la moarte (= până la sfârșitul vieții), alb. *Deri në vdekje* id.

Doarme somnul morții (= doarme îndelung, fără simțire), alb. *Fle gjumin e vdekjes* id.

Pe viață și pe moarte (= din toate puterile, punându-și în joc viața), alb. *Për jetë e për vdekje* id.

Pe patul morții (= înainte de moarte, în ultimile clipe ale vieții), alb. *Në shtratin e vdekjes* id.

În albaneza vorbită există și sinonimul *mort* (din română sau din italiană; după Çabej, SF, 2, 1974, p. 24, alb. *mort, mortja* ar descinde direct din lat. *mortem*): *Shkoi për mort* “S-a dus la mort” (să mângâie rudele mortului); *E hënghtërt mort!* (blestem) “Mânca-l-ar moartea!” *Më të harroftë mortja!* “Uita-te-ar moartea!” (Xhuvani, SF, 2, 1974, p. 176).

Din aceeași familie pare să facă parte și der. *morth* (cu un-suf. dim.) “degerătură” (v. FS): v. și *păducel*, unde am arătat că *morth* ar fi mai degrabă derivat de la *morr* “păduche”.

*

161. *Mortăciune* s.f. (și: *mortăcină*), din lat. *morticina*, cu *-iune* analogic (cf. CDDE, nr. 1177), e folosit în limba veche atât cu sensul de “cadavru, hoit, animal mort neînjunghiat”, cât și cu cel de “boală molipsitoare, holeră, ciumă” (la *Anon. Car.*, deci prin Banat; v. DLR, s.v.), prin care se poate compara cu alb. *murtajë* “holeră, ciumă” (din lat. *mortalia* “ce e omenesc, durerile omenești”): *Vdiq nga murtaja* “A murit de holeră” (lit. “de mortăciune”); *Murtaja e pulave* “holera găinilor”. Și blestemul *Mânca-te-ar moartea!* alb. *Të hënghtërtë mortja!* id. (Demiraj, BSS, II, 1953, p. 47), în care *moarte*, alb. *morte* (lat. *mortem*) pare să aibă sensul de “ciumă, holeră” (alb. *mort, morte* e sinonim cu *vdekje* “moarte”).

*

162. *Moș* s.m. e raportat etimologic, după cum se știe, la alb. *moshë* s.f. “vârstă”. E important de arătat că derivatele lui *moshë* sunt legate, toate, de sensul “vârstă, bătrânețe”: *moshohem* “a fi în vârstă, a deveni matur, a îmbătrâni”; *i moshuar* adj. “în vârstă”: *burrë i moshuar* “bărbat în vârstă, bătrân”; expr. *Eshtë në moshë* “E bătrân, e în vârstă”. Și subst. *mot “an”*, de la care provine *moshë* (cf. Meyer, EWA, p. 263), are un derivat verbal sinonim cu *moshohem*: *motohem* “a deveni om în vârstă, a îmbătrâni; a se învechi”.

Lui *moș* îi corespunde în albaneză *gjysh* (cu fem. *gjyshe*) care însemnează “bunic, moș, predecesor”; în română: *ghiuju* (ar. *ghiuş*). Expresia *din moși strămoși* (= din timpuri străvechi, îndepărtate, din generație în generație) e paralelă cu alb. *gjyshstërgjyshi*, care e constituită pe baza lui *gjysh*. La albanezi nu există, ca la români, un cult al “moșilor”, deci nici bogata terminologie de felul celei din română: *moșii de brânză (de iarnă, de vară, de Rusalii, de piftii, lui Sîmiedru*, cf. ALR, II, h. 216, “Moșii”; v. și Evseev, *Dicț.*, p. 286).

Fem. *moaşă* “femeie bătrână; femeie care taie buricul copilului la naștere” este echivalent ca sens cu alb. *bábo*, *-ja*, cu care se regăsește în proverbul *Copilul cu multe moaşe rămâne nemoşit*; alb. *Shunë babo e mbytin fëmijën* “(Prea) multe moaşe înăbuşe copilul”. Notăm, în treacăt, că *moş*, în combinație cu un nume de persoană, este întotdeauna nearticulat, pe când *moaşă*, în aceeași combinație, e articulat: *moş Gheorghe*, dar *moaşă Ioana*.

În albaneză mai există un termen pentru “*moaşă*”: *gjeshtare*, derivat, probabil, de la *gjysh*, cu suf. *-tar(e)*, propriu numelor de agent (pentru valoarea sufixului, v. Xhuvani, Çabej, *Prapashtesat*, p. 88).

Acestea sunt dovezi că rom. *moş* nu e împrumut albanez, ci moștenit din traco-dacă (v. și *Vocab.*, p. 100, cu detalii suplimentare).

Reținem și expresia *moși pe groși* (*groș* este o veche monedă pătrunsă în Țările Române de prin vestul Europei; etimologic, *groș* < germ. *Groschen*, pol. *grosz*, cf. DA, s. *groș*). După autorii DA, expresia ar fi fost, inițial, (*a afla*) *groș pe groș* “(a avea) avere multă, comori” (înregistrată astfel la Zanne), care, cu vremea, nemaifiind înțeleasă, a devenit *moși pe groși*, cu verbe de felul: *a spune*, *a înșira*, *a îndruga*. *A înșira moși pe groși* înseamnă, deci, “a sta la taifas, la petrecere, a apune verzi și uscate, gogoși”. Philippide (*Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 139) legase expresia de sărbătoarea moșilor, când se spun “povești pe groși”, adică pe bani. Formula de încheiere a poveștii: “Încălecai pe un cucoș să vă spui la moși pe groși” (Ispirescu) este interpretată de Philippide astfel: “Încălecai pe un cucoș ca să vă mai spun la moși povești pentru groși” (id., p. 139). Graur (SCL, 3-4, 1956, p. 237) găsește în *Proverbele* lui Zanne expresia *moși păroși*: *A spune despre moși păroși*, adică “lucruri care nu pot exista”; de aci s-ar fi dezvoltat, în Muntenia, *moși pe groși* (mai ales că în graiul muntenesc *pe* e rostit *pă*). După Dumistrăcel (*Expr. rom.*, p. 143) *moși păroși* (cunoscut și la Anton Pann) ar fi însemnat, la început, *moșii ai roși*, cu adj. *roș* “amplificat” în basme în: *roș*, *poroș*.

Semnalăm existența în albaneză a unei formule rimate de felul celei din română: *Shëndoshë me grosh* lit. “sănătos cu groși” (adică sănătos și cu buzunarul plin de parale; în FS, s. *grosh*, se dă altă interpretare expresiei: “la ce bun sănătatea dacă ai buzunarul gol”, aceasta pentru că *grosh* denumește o monedă fără valoare). Tot în FS: *ka fjalë e grosh* lit. “Are vorbă și groș”, adică vorbește puțin, cu zgârcenie, dar cumpătat, ca și cum vorba ar costa bani. Çabej (SGJ, I, p. 217) notează că *grosh* însemna altădată și “răsplata cuvenită celui care se însărcina cu săvârșirea unui omor” (v. și *këpucë*, în acest volum, s. *ciobotă*).

*

163. *Mula* vb., folosit, popular și familiar, adesea cu compl. “oasele”, “spinarea”, având sensul figurat “a bate tare, a bate zdravăn”: *Am să-ți moi oasele*,

ticălosule! La fel e întrebuițat alb. *zbut* (de la adj. *i butë* “moale”): *Ia zbuti kurrizin (shpinën, brinjët)* “I-a muiat spinarea (spatele, coastele)”.

De reținut și sensul “a scădea în intensitate, a deveni mai puțin aspru” (despre ger, vânt, vreme): *Se moaie gerul (vremea)* = se mai încălzește, alb. *U zbut koha* “S-a muiat timpul”. Evident, același înțeles are și adj. *moale*, alb. *i butë*: *Dacă iarna e moale, umblă oile la păscut* (DLR), alb. *dimër i butë* “iarnă moale” (blândă, caldă).

Verbul *a muiă* nu e derivat de la *moale*, cum e dat în DLR, ci moștenit: **molliare* (de aici și reflexele romanice, cf. CDDE, nr. 1146). În schimb, alb. *zbut(em)* e derivat de la adjectiv: *i butë* “moale, blând”, cuvânt cu o bogată familie lexicală (cf. FS; Çabej, SE, II (A-B), p. 397), ca și rom. *moale* (cf. CDDE, nr. 1143).

Moale, ca adjectiv substantival, ne întâmpină în sintagma *moalele capului* (= fontanela, creștetul capului; tâmpla), paralelă cu alb. *but,-i* subst. (*buti i kresë*), cu același sens și explicat de la adj. *i butë* “moale” (v. și Çabej, SE, II (A-B), 1976, p. 396, unde sunt notate, după Pușcariu, și unele paralele romanice).

*

164. *Muri* vb., alb. *vdes (vdiqa, vdekur)* în construcții care exprimă o intensitate maximă derivată din sensul substantivului: *Mor de somn* (= mi-e foarte somn), alb. *Vdes për gjumë* id.; *Mor de oboseală* (= sunt foarte obosit), alb. *Vdes nga lodhja* id. La fel: *Mor de foame (de frică etc.)*, alb. *Vdes nga uria (nga frika)*. De notat că acest tipar frazeologic există și în alte limbi, ca de exemplu fr. *Mourir de peur (de faim, de soif, d’envie, de rire etc.)*, it. *Morir di fame*, germ. *Er ist von Angst fast gestorben* “A murit de frică” etc. În astfel de construcții, în română și albaneză poate apărea în locul substantivului propriu-zis un participiu substantivat: *Am murit de râs*, alb. *Vdiqëm së qeshuri* (comp. fr. *Mourir de rire*).

*

165. *Muscă* s.f., alb. *mizë* f. au în comun și sensul “albină”; în albaneză și: *mizë mjalti* “albină” (lit. “muscă de miere”, comp. fr. *mouche à miel*) și *miza e bukur* “albină” (lit. “musca frumoasă”).

În expresii și proverbe:

Nu orice muscă face miere sau: *Nu toate muștele fac miere* (= nu toți oamenii sunt la fel de valoroși), alb. *Çdo mizë nuk bën mjaltë*.

Nu se aude nici musca (= e liniște desăvârșită), alb. *Nuk dëgjihoet (as) miza* id.

Vulturul după muște nicicum aleargă (Žane, P, în DLR, s.v.), alb. *Shqiponja nuk ha miza* lit. “Vulturul nu mănâncă muște”.

Cu musca pe căciulă (= se teme să nu fie descoperit ca vinovat), alb. *E ka mizën nën kësulë* lit. “Are musca sub căciulă”. Și cu prep. *në* “pe”: *E ka mizën në*

kësulë “Are musca pe căciulă” (Xhuvani, SF, 2, 1974, p. 173; v. și Gabinski, *Conex. balc.*, p.83).

Ca musca în lapte (= nepotrivit, nepofit): *Te bagi ca musca-n lapte*, alb. *Si miza në dhallë* “Ca musca în zară” id.; *Si miza në mjaltë* “Ca musca în miere”.

Fig. *Mureau ca muștele* (= în număr foarte mare), alb. *Vdiqen si mizat id.*

Omoară (prinde) muște (= pierde vremea), alb. *Vret miza id.*: *Gjithë ditën zën miza* lit. “Toată ziua prinde muște” (stă degeaba, nu face nimic), Gjevori, p. 192.

*

166. *Muşca* vb., alb. *kafshoj* în expresiile:

A-și mușca buzele (cu dinții, de ciudă), alb. *Kafshoi (hëngri) buzët me dhëmbë* “Și-a mușcat (mâncat) buzele cu dinții”, cu același înțeles.

A-și mușca limba: Mușcă-ți limba! (= taci! ține-ți gura! stăpânește-te! nu te manifesta!), alb. *Kafshoi gjuhën id.*

A mușca pământul (= a muri), alb. *Kafshoi dhe (botë) id.*

Sensul de “a înțepa” (despre albine, țânțari, șerpi): *L-a mușcat șarpele (albina etc.)*, alb. *E kafshoi gjarpri (bleta) id.*

De notat și proverbul: *Căinele care latră nu mușcă*, alb. *Qeni që leh nuk kafshon*, un proverb cunoscut în multe alte limbi.

Der. *mușcătură* (= îmbucătură, bucată dintr-un aliment care se rupe printr-o singură mușcare, DA, s.v.) este echivalent cu alb. *kafshatë* și *kafshore, kafshitë*.

*

167. *Na* interjecție cunoscută, cu această formă, în toate limbile balcanice (dar și în magh., pol., ceh., rus.). Semnalăm aici întrebunțările acesteia în română și albaneză:

1. Cu sens verbal “ține! ia! poftim!”: *Na, să-ți cumperi haine!* (DLR, s.v.); alb. *Na librin!* “Na cartea!”; *Na, merre!* “Na, ia-o!”

Poate apărea cu această valoare însoțit de pronume neaccentuate în dativ sau în acuzativ: *Na-ți-o! Na-le!* alb. *Naje dhe këndoje!* “Na-o și citește-o!” (Leotti).

Asimilat cu un verb la imperativ, *na* (ca și *haide*) capătă, popular, caracteristici morfematice verbale: *narefi* (= țineți), cu desinența *-fi* atașată la o formă lungită de felul infinitivului din structura imperativului negativ (*nu fugirefi! nu plecarefi!* dar și: *haiderefi!* constituit la fel). Și în albaneză ne întâmpină o formă asemănătoare: *nani!* (Gazulli), cu precizarea în paranteză: *ju* “voi”, deci se traduce prin “nați, narefi!” (*ni* este desinență de pers. a II-a plural).

2. Exprimă nemulțumire, nerăbdare, surprindere față de ceva neplăcut sau neașteptat: *Na, iar mi-a scăpat!* alb. *Na, edhe një përrua të pret udhën!* “Na, încă un pârâu îți taie calea!”

3. Însoțind un gest de dispreț, de neplăcere sau un blestem: *Na, plesni-ți-ăr ochii!* alb. *Na, tē plačin sytē!* id.

*

168. *Nas* s.n., alb. *hundë* în câteva expresii comune:

Nu vede dincolo de nas (= are orizont limitat, nu e inteligent), alb. *Nuk sheh më larg (më tutje) se hunda e vet* lit. “Nu vede mai departe (mai încolo) de nasul lui”.

I-a trântit ușa în nas (= nu l-a primit, l-a refuzat ostentativ), alb. *Ja mbylli derën përpara hundës* id.

Ține nasul pe sus (= e fudul, mândru, îngâmfat), alb. *E mban (e ka) hundën lart* (sau *përjetë*) “Ține (are) nasul sus”.

I-a ieșit pe nas (= a plătit scump, n-a câștigat nimic, îi e de învățătură de minte), alb. *I doli nga hundët* (sau *prej hundësh*) id. Expresia aceasta are corespondente și în greacă și bulgară (cf. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 148; Çabej, *Paralele*, p. 229).

Îl mănâncă nasul (= i se face de ceartă), alb. *I hanë hundët* id.

Își bagă nasul (unde nu trebuie) = se amestecă în treburile care nu-l privesc, alb. *Fus hundën* id. (Thomaj, *Fraz.*, p. 238); *Fut hundët ku s'ka punë* “Își bagă nasul unde n-are treabă” (cf. Morcka, SF, 2, 1980, p. 149).

A avea nas (să...): *Nu mai are nas să vină la noi* (= nu mai îndrăznește după cât rău ne-a făcut), alb. (Grecia) *Le tē marē hundētē tē vinjē* lit. “Las’ să ia nas să vină” (= să îndrăznească dacă-i dă mâna), Demiraj, BSS, III, 1953, p. 47.

*

169. *Nevastă* s.f. în sintagma *nevastă nouă* (înv. și azi regional, DLR, s.v.; ALR, II, h. 146 “nevastă tânără”; *nevastă nouă* e cunoscut mai ales în Crișana) cu sensul “mireasă”, ca și alb. *nuse e re* “nevastă nouă, tânără; mireasă; noră” (alb. *nuse* < lat. *nuptiae). Cu sensul “mireasă” e folosit și *nevastă* (fără determinarea *nouă*), sens păstrat din slavă (sl. *nevěsta* “mireasă”).

Important este derivatul *nevăstuică* (cu sensul lat. *mustela*), dat mereu de lingviști ca exemplu de metaforă impusă de tabu; animalul respectiv ar avea puteri tainice, de aceea poartă denumiri dezmiertătoare în diferite limbi: fr. *belette* “frumușica”, it. *donnola*, port. *doninha* “cuconița”, sp. *comadreja* “nășica, cumetrița”. De adăugat bulg. *nevestulka*, scr. *nevestica*, ngr. *вуорѣгъвоуоѣ* “mireasă”, ung. *menyét* (< *meny* “noră”), tc. *gallendit* “nouvelle mariée” etc. (Șăineanu, *Semasilogia*, p. 300).

În română, alături de *nevăstuică* apar, regional, sinonimele (aproape toate forme diminutive): *nevică* (ucr. *nevistka*), *navăscă*, *nevastia*, *nevestică*, *măriușă*, *mocăș* (din ung.), *nefiță* (din ngr.), cf. DLR, s.v.

Și albaneza dispune de termeni numeroși pentru denumirea nevăstuicii: *nuse* “mireasă, nevastă tânără”, *nusël, nusëz* dim. “nevestică”, *nusja e lalës* “nevestica neichii” (dezmiertător pentru *nevăstuică*), *bukël, bukëlzë* “frumușica” (probabil o variantă a lui *i bukur* “frumos”).

Se observă că în aria balcanică metafora e comună, întemeiată pe o capacitate imagistică identică la popoarele respective: *mireasă, noră*. Rezultă de aici că rom. *nevăstuică* presupune în derivare sensul vechi al lui *nevastă*, acela de “mireasă”.

Alb. *nuse* apare și în mitologia populară, ca denumire a unui personaj înfățișat ca o fată frumoasă, cu părul lung, stăpână a apelor, a izvoarelor, a pădurilor (FS, s.v.). În română, un personaj din diferite jocuri populare e numit *mireasă* (DLR, s.v.), ceea ce pare o amintire mitologică (v. și Șăineanu, *Basme*, p. 716).

*

170. *Noapte* s.f., alb. *natë* (cuvânt comparabil în plan indoeuropean cu lat. *nox*, v.sl. *nošŕ*, lituan. *naktis*, got. *naht*, Meyer, EWA, p. 298).

De (cu) noapte (= până în ziua, în zori), alb. *Që me natë* id.; *Të nesërmen që me natë* “Măine de (cu) noapte”. Aceeași structură temporală în: *de cu seară, de cu zori, de cu toamnă* (*Le-a pus de cu toamnă la murat*) cu echivalente albaneze. La autori albanezi din Italia (Variboba, De Rada), *menatët* are sensul “măine dimineață” (cf. Demiraj, BSS, III, 1953, p. 46).

Noapte de noapte (= în toate nopțile), alb. *Natë për natë*.

Miezul nopții; În miez de noapte, alb. *Mesi i natës; Në mes të natës*.

L-a prins noaptea (în sat) = a întârziat; alb. *E zuri nata (në fshat)* id.

Noapte bună! alb. *Natën e mirë!* cu aceeași topică: subst. + adj.; se spune și: *Ditën e mirë*, ca rom. *Ziua bună*; mai des, în română: *Bună ziua*, în alb. *Mirë dita*. De notat aici și: *Bună seara*, alb. *Mirë mbrëma; Bună dimineața*, alb. *Mirë mëngjesi*, cu articularea substantivului și cu topică adj. + subst.

Zi și noapte (= mereu, continuu), alb. *Ditë e natë* și cu topică inversă: *Natë e ditë*, cu aceeași semnificație.

În ambele limbi, ca adverb capătă articol: *Lucrează noaptea*, ab. *Punon natën; Udhëtuan natën* “Călătoriră noaptea”. Cu articol, ca semn al adverbializării, se folosesc și: *seara, ziua, dimineața* etc., alb. *mbrëma, ditën* (*Nuk fle ditën* “Nu doarme ziua”). Albaneza, prin articol, pune în lumină acuzativul.

*

171. *Nod* s.n., alb. *nyjë* apar cu întrebuințări particulare în:

Nodul gâtului (= mărul lui Adam), alb. *nyja e fytit* id. Metaforele cu *măr* și *nucă*, pentru denumirea aceleiași părți anatomice, se află și în albaneză: *molla e fytit* “mărul gâtului”, *arra e fytit* “nuca gâtului”. Același organ e numit și *fikthi*

“smochiniță” (dimin. al lui *fik* “smochină”), smochinii fiind obișnuiți în pomicultura Albaniei. (Totuși, Xhuvani, Çabej, *Prapashtesat*, p. 95, cred că suf. *-th* în *fikh* și-a pierdut valoarea diminutivală).

Remarcăm și expresiile paralele:

I s-a pus un nod în gât (de mare emoție, de supărare etc.), alb. *Iu lidh (iu bë, iu mblodh) një nyjë në grykë (në fyt)* “I s-a legat (i s-a făcut, i s-a adunat) un nod în gât” id.

A lega paraua cu zece noduri (= a fi foarte zgârcit), alb. *E lidh lekun (paranë) nyjë* lit. “leagă banul (paraua) nod” id. De remarcat sintaxa construcției, identică în ambele limbi: *a lega nod*, alb. *lidh nyjë* (cu substantivul nearticulat și fără prepoziție exprimând modul).

*

172. *Nucă* s.f. în sintagma *nuca gâtului* (= ceafă, cf. DLR, s.v.); de fapt, sensul de “prima vertebră a gâtului”. În albaneză: *arra e fytit* lit. “nuca gâtului”; mărul lui Adam (alb. *molla e Adamit*) și *arrëza e qafës* lit. “nuçoara gâtului”, “prima vertebră a gâtului” și *arrëza e fytit (e gushës)*, cf. FS, s.v.; v. și Çabej, BUT, 4, 1960, p. 27, care aduce în discuție ar. *nuca*, sic. *nuci*, cu același sens. Metafora aceasta e posibilă în multe alte limbi.

*

173. *Numărătură* s.f. (reg. prin Banat), în sintagma *numărătură mare* cu înțelesul “descântec rostit la patul unui muribund”: *Când chinuie omu și nu poacă să moară, să-i spunem numărătura mare* (DLR, s.v.; v. și CDDE, nr. 1257: “sorte de prière qu’on fait à côté d’un malade pour savoir s’il guérira”), s-ar compara cu alb. *njehatore*, *-ja* înv. “bocitoare, femeie care se vaită la capul mortului “numărând” faptele și întâmplările acestuia din timpul vieții” (FS, s.v.), derivat de la vb. *njeh* “a număra”, folosit în dialectul gheg, și explicabil prin *njoh* “a cunoaște”. Se știe că multe descântece românești se întemeiază pe lungi enumerări. Aceasta este și situația bocetelor, atât la români cât și la albanezi. (Pentru Albania, v. și *Zakone e doke*, volum în colecția “Folklorë”, constituit pe baza revistei “Leka”, Shkodër, 1940, p. 23, unde se arată că în bocetele la mort - în unele zone gheghe în zorii zilei, ca la dacoromâni - se descriu evenimente importante din viața celui dispărut).

Trebuie arătat aici că lat. *nominare*, devenit în română *a număra* cu sensul “a spune pe nume, a numi, a chema” și chiar “a citi”, adică “a numi literele” (ca în exemplul din “Codicele Voronețean”: *Numără ghiemonu carrtea* = Guvernatorul citi scrisoarea, p. 284 în ediția din 1981, Ed. Minerva, întocmită de Mariana Costinescu), pare să se fi conservat și în albaneză: *numëroj* (explicat în dicționare prin “a număra”), în unele contexte având înțelesul “a numi, a recita, a spune, a bocii”: *Vargje që numëron një grua kur vajton një të vdekur* “Versuri pe care le

spune (“recită”) o femeie când bocește un mort” (cf. Vătășescu, *Vocab.*, p. 487, care se întreabă dacă nu cumva în albaneză “s-au confundat într-un singur termen urmașii omonimi ai verbelor *numerare* și *nominare*”).

Mai există în albaneză un verb, *logoris*, care însemnează “a boci un mort” (și subst. *logori*, fem. “bocet”), pe care Çabej (SGJ, I, p. 322) îl consideră ca variantă a lui *llogaris* (subst. *llogari*) “a socoti, a număra”, din greacă; semantic, nu diferă de *numëroj* și *njeh* “a se văita în versuri la căpătâiul mortului”). Aceste șiruri versificate cuprind, ca și bocetele dacoromânilor, evenimentele importante (de regulă pozitive) din viața celui dispărut.

*

174. *Oară*¹ s.f., mai ales la pl., *ori*, e folosit în vorbirea populară în expresii de felul: *A fi în ori (bune)* = a fi bine dispus; *A scoate pe cineva din ori* (= a-l face să-și iasă din fire); *A-și veni în ori* (= a-și veni în fire, a reveni la starea obișnuită); v. citate în DLR, s.v. Cuvântul *oară* există și în aromână: *Ficiorlu și-viñe tu ori; Nu-i tu ori* (= nu e în ori, nu e în ceasuri bune), Papahagi, DDA, p. 931. Poate că aici trebuie adăugat derivatul *orneață* s.f. (reg.), numele unui duh rău (popular și: *mamornijă*) pe la Tn. Măgurele (cf. Hasdeu, XIV, p. 102, în DLR, s.v., unde se arată că nu i se cunoaște etimologia; totuși, Avram, *Contribuții*, p. 124, raportează acest cuvânt la *horn*). Pentru originea lui *oară*, se trimite, de regulă, la lat. *horae*, -*arum* “zeițe ale anotimpurilor”, gr. ὥρα “zeități (ale soarelui)” și la alb. *orë*, -a “personificarea geniului binevoitor omului”. Precizăm că alb. *orë* denumește în credințele populare un geniu înfățișat ca o femeie (ca un șarpe etc.), care trăiește în munți, pe câmpii, într-o fântână sau chiar în preajma oamenilor ca să-i ajute, să aducă noroc celor buni și să-i pedepsească pe cei răi” (Leotti; FS). Are și sensul vechi de “soartă, fatum”: *ora e bardhë* “soarta bună” (lit. “albă”), *ora e zezë* “soarta neferictă” (lit. “neagră”). Eufemistic, *ora e shtëpisë* (un fel de geniu al casei) însemnează “șarpe” (“șarpele casei”); deci “credința șarpelui de casă” există și la albanezi. După Capidan (DR, II, p. 473), alb. *orë* ar proveni din română.

E posibil să provină de la *oară* și *ororos*, un substantiv cu sens neprecizat, într-un descântec: *Ororos, Șarpe veninos, Ia-ți mușcătura. Ia-ți umflătura* (Adamești-Alexandria, în *Șez.*, VI, p. 100).

Probabil de *oară* e legat și der. *oarcă* (cu var. *hoarcă*) “strigoi, moroi”, sens neînregistrat în DA, dar care îmi e cunoscut din graiul matern. De la *hoarcă*, *oarcă* s-a format *urcoi* “strigoi, duh rău, moroi” (în DLR, s.v., ms; v. și GS, VI, p. 252, unde e raportat la lat. *orcus, orchus* “duh rău, ființă infernală”; și n. pr. *Orcus* “zeu al infernului la romani”).

*

175. *Oară*² s.f., în locuțiunea adverbială învechită *de toate orile* (sau *de toate ori*) însemnând “întotdeauna” (DLR, s.v., unde se dă un citat din Varlaam, Caz., p. 197 și altul din *Prav.*, p. 220: *O rudă nu se poate cunoaște de toate orile*). Această locuțiune e constituită la fel ca alb. *gjithëherë* (< *gjithë* “tot”, *herë* “oară”) “întotdeauna”; v. și *odată*.

*

176. *Oarzăn*, -ă adj. (prin Maram., Transilv. și Olt.) despre fructe “care se coace de timpuriu, mai devreme decât altele din același gen”: *măr oarzăn*, *pere oarzâne* (DLR, s.v., unde cuvântul e dat cu etimologie necunoscută, dar cu “cf. *orz*”; totuși, legătura directă cu *orz* la Șăineanu, DU, s.v.; TDRG, s.v., e mai prudent: “*anscheinend zu orz*”). Cu acest înțeles, *oarzăn* e sinonim cu *orzatic*, *orzesc* (*pere orzești*), *orziu* (*măr orziu*), *urzăreț* (*pere urzărețe*) cf. DLR, s.v. S-ar putea aduce două dovezi importante că *oarzăn* e derivat de la *orz*: 1. pluralul *oarze* substantival, prin care s-ar justifica diftongul și la adjectiv, e destul de răspândit, încă din sec. al XVII-lea (v. DLR, s. *orz*), cu sensul “sămănătură de orz, lan de orz”; 2. adjectivele corespunzătoare din albaneză, *elbje*, *elbore*, formate de la subst. *elb* “orz”, apar ca determinări ale lui *dardhë* “pară”: *dardhë elbore* “soi de pere mici, lunguiețe și galbene care se coc în iunie, odată cu seceratul orzului” (FS); *dardhë elbje* id. (în zona Fier, SF, 1, 1976, p. 218). De adăugat *elbishte*, -ja subst. “soi de pere care se coc în vremea orzului” (Zymberi, p. 33), cuvânt derivat de la *elb* “orz” și care circulă în albaneza din Cosova. La fel e denumit și pomul: *dardhë elbore* (sau *elbje*) “păr oarzăn”.

Pentru română, de adăugat *mere orzești* și *mere orzii* (DLR, s. *măr*); reg. *orzărești* adj. pl. (despre fructe) “care se coc odată cu orzul; văratic, timpurii” (*Gl. Munt.*, p. 324).

Așadar, rom. *oarzăn* provine de la *orz*, pl. *oarze*, cu suf. -an; prin locul accentului se explică diftongul *oa* și -an> -ăn.

Totuși, sunt greu de explicat expresiile: *A spune una oarzână* = a spune o minciună gogonată; *A i-o spune oarzână în față* = a-i spune verde, fără ochuri, precum și sensurile “tânăr; alb-rumen; oacheș” ale lui *oarzăn* înregistrate în DLR, s.v

*

177. *Ochi* s.m, alb. *sy*, *syri* apar într-un număr imens de construcții paralele (lexical și semantic). Am redat câteva dintre acestea în SCL, 4, XI, 1960, p. 914; v. și LR, 1-3, 1997, p. 43-46.

A se spăla pe ochi (= a se spăla pe față), alb. *Lau sytë* lit. “A spălat ochii”.

A-și crede ochilor, în construcții negative cu *a putea*, *a-i veni* (impers.): *Nu pot (nu-mi vine) să-mi cred ochilor* (= sunt foarte mirat, uimit de ceea ce văd), alb. *Nuk u beson syve* lit. “Nu le cred ochilor”, în ambele limbi cu substantivul în dativ plural.

A-i ieși ochii (din cap): Am citit de mi-au ieșit ochii (din cap) = am citit atât de mult, că am obosit foarte rău, alb. I dollën sytë id.

(A păzi, a păstra) ca ochii din cap (sau ca lumina ochilor), alb. (E ruaj, e dua) si sytë e ballit (si dritën e syve) lit. “Îl păstrez (îl păzesc, îl iubesc) ca ochii din frunte (ca lumina ochilor)”. Expresia se află și în alte limbi (cf. Morcka, SF, 4, 1979, p. 106).

(A avea, a lua pe cineva) în ochi de bine (sau în ochi de rău) și:

(A-l vedea) cu ochi buni, mai ales negativ: (A nu-l vedea) cu ochi buni, alb. E sheh me sy të mirë “Îl vede cu ochi buni”; E kanë me sy të mirë lit. “Îl are cu ochi buni”; E ka marrë me sy të keq lit. “L-a luat cu ochi răi”. Sensurile construcțiilor sunt aceleași ca în română. La albanezi se spune despre cineva că e cu “ochiul rău” (syri i keq sau syri i ligë) dacă are “puterea” de a face rău cuiva chiar numai privindu-l. Este aceeași credință populară, existentă și la români (precum și la multe alte popoare), a deochiatului (v. mai departe vb. deochea). Se poate adăuga aici construcția albaneză Ia hëngri sytë (dikuji) lit. “I-a mâncat ochii (cuiva)”, adică l-a făcut să sufere mult, l-a chinuit.

(A vedea) cu ochii lui (= a fi sigur, a fi de față, a fi martor la o întâmplare), alb. E pashë me sytë e mi “L-am văzut cu ochii mei” id.

A pune ochii (pe cineva) = a-l alege pentru o anumită răspundere; a alege pe cineva pentru logodnă, mariaj, alb. Ia vuri syrin (dikuji) lit. “I-a pus ochiul (cuiva)”, cu dativul sing.; și: A pune ochii (pe ceva), cu complementul lucrului (= a dori să-și însușească ceva), alb. I ka vënë synë lit. “I-a pus ochiul”, cu dativul sing.

A arunca praf în ochi (= a minți, a înșela, a induce în eroare), alb. I hodhi hi syve lit. “I-a aruncat cenușă în ochi”; I hodhi pluhur syve (Morcka, l.c., p. 107).

A nu lăsa (pe cineva) din ochi (= a nu-l slăbi din ochi, a-l supraveghea mereu să nu-l scape, a-l privi cu insistență), alb. Nuk e lëshon nga sytë “Nu-l lasă din ochi”.

A-i rămâne ochii (la cineva sau la ceva), în semn de admirație, alb. Më mbetën sytë më të “Îmi rămaseră ochii la ea”.

A(-l) mânca (pe cineva) din ochi (sau cu ochii) = a-l privi cu multă atenție, cu mult drag, a-l plăcea mult; a deochea, alb. E hëngri me sy lit. “L-a mâncat cu ochiul”.

A se uita (la cineva) cu coada ochiului (= a se uita pe ascuns), alb. E pa me bisht të syrit id.

A fi cu ochii în patru (= a fi foarte atent, a avea mare grijă), alb. I bëri sytë katër lit. “A făcut ochii patru”. Cum e de așteptat, expresia e folosită mai ales la imperativ: Fii cu ochii în patru!, alb. Bëji sytë katër! (cf. Morcka, l.c., p. 106).

Cât a închide și a deschide ochii (= cât a clipi din ochi, foarte repede), alb. *Sa hap (sa çel) e mbyll sytë* lit. “Cât deschid și închid ochii”, cu inversarea termenilor.

A visa cu ochii deschiși (= a vorbi fără legătură, în zadar), alb. *Andron me sy çelë* id.

A dormi numai cu un ochi (= a dormi ușor, a dormi iepurește), alb. *Bën një sy gjumë* lit. “Face un ochi de somn”, adică doarme foarte puțin și ușor. Comp. arom. *L'aũ un ocl'u di somnu* (probabil după albaneză, cf. Capidan, DR, II, p. 507).

A închide un ochi (și: *A închide ochii*) = a trece cu vederea greșeala cuiva, alb. *Mbyll një sy* “Închide un ochi” (comp. it. *Chiudere un occhio*). Bineînțeles că *A închide ochii* și alb. *Mbyll sytë* au și sensurile “a dormi; a muri”.

A plecat unde a văzut cu ochii (= a plecat în lumea largă, departe), alb. *Mori botën (dheun) ndër (në) sy* lit. “Și-a luat lumea (pământul) în ochi”. Construcția albaneză s-ar apropia într-un fel de rom. *Și-a luat lumea în cap* (= a plecat unde a văzut cu ochii).

După Eq. Çabej (SGJ, II, p. 119-120), *sy, syni* “ochi”, dintr-o bază *syn < *sun, ar fi în concordanță în plan indoeuropean cu cuvinte care însemnează “soare” în diferite limbi: got. *sunno, sunnin*, germ. *sunna*, lat. *sol*, v.gr. ἥλιος, lituan *sáule* etc. Raportarea semantică a lui *sy* la *diell* “soare” se face prin trăsătura “lumină”. Stăruim asupra acestei ipoteze etimologice pentru că ea pare să fie în favoarea explicării prin evoluție semantică internă a lat. *lumen* la rom. *lume* (= lumină; cosmos, mundus), ceea ce exclude ipoteza calcului după slavă.

A măsura din ochi (= cu aproximație), alb. *Mat (çmoj, përcaktoj) me sy* lit. “Măsor (prețaluiesc, fixeaz) cu ochi”. Aici și: *A vinde pe ochi* (= apreciind cu privirea), alb. *Shet me sy* id.

A-i scoate ochii (= a-i reproșa cu duritate), alb. *I nxjerr sytë* id. Expresia aceasta e cunoscută multor limbi și e posibil, după cum crede T. Papahagi, (MDF, p. 365), să reflecte obiceiul barbar din timpurile străvechi de a pedepsi pe cineva prin scoaterea ochilor; și refl. reciproc: *A-și scoate ochii (unul altuia)* = a se certa, a-și reproșa, a se bate, alb. *Ja nxorrën sytë (njeri-tjetrit)* id. De adăugat aici proverbul cu o structură identică în cele două limbi: *Corb la corb nu-și scoate ochii*, alb. *Korbi korbit s'ia nxjerr sytë* (Morcka, l.c., p. 110).

Deschide ochii (mari)! (= fii foarte atent, ai grijă, păzește-te!), alb. *Hapi (çeli) sytë!* id. *A deschide ochii (cuiva)* = a-l face atent, a-l preveni, alb. *Ai m'i hapi sytë* lit. “El mi-a deschis ochii” (Morcka, SF, 4, 1979, p. 105).

A-l lăsa ochii (= a începe să nu mai vadă bine), alb. *E kanë lënë sytë* “L-au lăsat ochii”.

De ochii lumii (= de formă, în aparență), alb. *Për sy të botës* id. (v. și Gabinschi, *Conex. balc.*, p. 83).

A lua la ochi (= a ochi, a ținti), alb. *E mora ndër sy* lit. “Îl luai între ochi”; și: *Marr më sy* “A lua la ochi”. Verbul *a ochi* este echivalent cu alb. *synoj*, cuvânt popular, derivat de la *sy*. Paralela româno-albaneză a fost relevată de Çabej, *op. cit.*, p. 120. Pentru caracterul popular al rom. *a ochi*, iată un text din graiul de nord: “Hei tu al mîneu mândrului / Ce mamă tu ți-ai avut / De pă ține te-o făcut / Cu ochi negri *de ochit*, / Sprâncene de-nebunit” (T. Papahagi, *Maram.*, Textul 45, din Săpânța).

Substantivul diminutival *ochetș*, *ochete* e paralel cu alb. *syth* (derivat cu suf. dim. *-th*): *E lidhim syth* “Îl legăm ochete”.

Și adj. *oacheș* (ar. *oac*’*iș* s-ar compara cu un derivat albanez *sysk*, -*ë* (de la *sy* “ochi”) “oacheș, cu pete negre pe bot, cu un cerc negru în jurul ochilor” (despre animale).

Blesteme: *Seca-ți-ar ochii!* alb. *Ju thafshin sytë! Sări-i-ar ochii! Ieși-i-ar ochii!* alb. *I dalshin sytë*. Aici și paralela “pozitivă”: *A-i seca ochii (de plâns)*, alb. *I shteruan sytë (së qari)* id.

De adăugat compuse de felul: *lumina ochiului* (= globul ochiului, v. ALR, II, MN, p. 4, pentru răspândirea teritorială), alb. *drita e syrit* id.; *albușul ochiului* (ibid.), alb. *të bardhët e syrit* “albul ochiului”.

Pentru alte construcții paralele, v. DLR, s. *ochi*, FS, s. *sy*, cu un material frazeologic imens; v., de asemenea, P. Papahagi, WJ, XIV, 1908, p. 121-122, cu elemente comparabile din greacă și bulgară; Mann, p. 465; v. și Al. Xhuvani, CL, III, 1958, Supliment, p. 563; Thomaj, *Fraz.*, p. 254; Id., SF, XVIII, 3, 1964, p. 60; Lloshi, Thomaj, SF, XXI (IV), 1, 1967; Morcka, SF, 4, 1979, p. 105-111.

Ochi intră și în compusul *dinții ochiului*, *dinții de la ochi* (prin Transilvania, ALR, II, MN, p. 16) și *măseaua ochiului* (ibid.) pentru denumirea dinților canini (în DLR, pentru “măseaua minții”); alb. *dhëmballa e syrit* lit. “măseaua ochiului”.

Ochilă, nume al unui personaj din basmele populare înfățișat ca un monstru cu un singur ochi: “Și mai mergând ei o bucată, numai iaca ce vede Harap-Alb altă minunăție și mai minunată: o schimonositură de om avea în frunte numai un ochi, mare cât o sită, și, când îl deschidea, nu vedea nimica, da chiar peste ce apuca. Iară când îl ținea închis, dar fie zi, dar fie noapte, spunea că vede cu dânsul și în măruntaiele pământului” (I. Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*). *Ochilă* e derivat cu suf. *-ilă*, un sufix, în general, augmentativ și peiorativ (ca în: *Setilă*, *Flământzilă*, *Gerilă*, *Lățilă*, nume de personaje din același basm). Comparația s-ar face cu bg. *ednook* “(cu) un ochi”, denumire a aceluiași personaj ciclopic. Eq. Çabej (SGJ, V, p. 156) crede că trebuie atras în comparație și alb. tosc *Siqënhenjeri*, numele unui căpcăun, care mănâncă oameni, format din *si* = *sy* “ochi”, *qën* “câine”, *he* = *ha*

“mănâncă”, *njeri* “om”; deci *ochi de câine* + *mănâncă oameni*. În poveștile albaneze există și numai compusul *Syqënëz*, cu un suf. diminutival, numele unei strigoaice cu patru ochi (doi în față, doi în ceafă), care mănâncă neveste tinere. În treacăt fie spus, și în română sunt personaje de basm feminine cu un ochi în ceafă pururea neadormit, ca de ex. *Baba din Soacra cu trei nurori*, de I. Creangă; v. și Șăineanu, *Basme rom.*, p. 473. E de prisos să mai adăugăm că reprezentarea ciclopului Polifem, în diferite variante, e cunoscută în basmele multor popoare europene. După Çabej, de la *Syqënëz* s-ar fi format, prin moșiuire, masc. *Syqën* “ochi de câine”, căruia i-ar corespunde în română *Căpcăun* (între variante, și *Căpcân*, *Cătcăun*) cu diferite reprezentări în mitologia populară (v. DA, s.v.); cuvântul românesc ar fi o traducere după gr. κινοκέφαλοι, Σκυλοκέφαλοι, prin intermediul scr. *psoglav*, aceasta pentru că se întâlnește întâi în textul *Alexandriei*, cunoscută la noi în traduceri după redacții sârbești (cf. N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească*, București, 1922, p. 16; pentru etimologie, v. mai pe larg Slușanschi, *Avatarurile unei etimologii: capcân-căpcăun-cătcăun*, LR, XXV, 1976, nr. 2, p. 146-154, care crede că termenul se explică prin idiomuri tracice și, deci, nu are legătură cu *cap* și *câne*). În treacăt fie spus, *Căpcân* e alt cuvânt decât *ceapcân* (= om rău), acesta din urmă fiind cunoscut în toate limbile balcanice: alb. *çapkën* “petit libertin, insouciant et toujours prêt à s’amuser” și explicabil din tc. *çapkin* “qui court vite; malin; juponnier” (Çabej, SE, III, p. 88).

*

178. *Odată* adv., alb. *njëherë* sunt compuse la fel: *o* și *dată*, alb. *një* “o” și *hërë* “dată”.

Pot fi luate cu înțeles temporal: *A fost odată...*, alb. *Na ish njëherë...* Construcția e proprie limbajului poveștilor și e cunoscută în multe alte limbi (it. *C’era una volta...*, fr. *Il était une fois...*)

În limba vorbită, acest adverb poate apărea cu verbe la imperativ, marcând intens ordinul, porunca (și nerăbdarea vorbitorului). Iată exemple: *Vino odată când te chem!* alb. *Pa eja njëherë këtu!* “Vino odată aici!” (nu mă lăsa să te aștept); *N-o mai lungi atâta, spune-ne odată cum a fost!* alb. *Na trego njëherë si të ngjau!* “Povestește-ne odată cum ți se întâmplat!” (nu ne face să așteptăm atâta); *Pleacă odată și tu!* (ce mai aștepți), alb. *Shko njëherë edhe ti!* id.; *Aprinde odată!* (ce mai aștepți), alb. *Ndize njëherë!* id.

Semnalăm și construcția *Odată pentru totdeauna*, alb. *Njëherë për gjithnjë* id. De asemenea, expresia *o dată și bine*, alb. *një herë e mirë* “einmal und gut” (Çabej, *Parallele*, p. 227), cu disocierea componentelor, primul având valoare de numeral.

Adv. *odată* (și mai ales var. *deodată*, cu prepoziția *de*), de obicei în construcție cu *toți*, are și înțelesul de “(toți) împreună, nu separați unii de alții, și în

aceiași timp”: *Au venit (toți) (de) odată*. În albaneză ne întâmpină o construcție cu structură identică: *Erdhën të gjithë njëherësh* lit. “Veniră toți deodată” și: *Erdhën menjëherë* id. (adverbul e analizabil exact ca rom. *deodată*: *me + një + herë*); de asemenea, *përnjëherë* “de odată”, cu prepoziția *për* “de”.

Trebuie relevat și compusul *câteodată*, constituit la fel ca alb. *nganjëherë* (și *ngandonjëherë*); v. și *oară*².

*

179. *Om* s.m., alb. *njeri*, -u au în comun următoarele valori speciale:

A fi om (= a fi om de valoare, dintr-o bucată, de vază, de nădejde): *Ëi mai om ca dumneata* (DLR, s.v.), alb. *Para së gjithash duhet të jesh njeri* “Înainte de toate trebuie să fii om”. Accentul frazei cade pe substantiv.

Folosit la sing., *om* poate apărea cu sensul “o persoană oarecare, cineva, oricine”, deci cu valoarea unui pronume nedefinit: *Bate om în poartă, iese tata să-l întâmpine* (Z. Stancu, în DLR, s.v.), alb. *Ke parë njeri këjje?* “Ai văzut pe cineva (lit. om) pe aici?”; *Kur të pyet njeriu, përgjigju!* “Când te întreabă omul (= cineva), răspunde-i!” În ambele limbi, substantivul, cu această valoare, este indiferent față de articolul definit.

În propoziții negative *om* este echivalent cu un pronume negativ: *Nu se vedea om pe acolo* (= nu se vedea nimeni); alb. *Këtë s’e di njeri* “Asta n-o știe nimeni” (lit. “om”). În albaneză această valoare pare mai clară decât în română (v. Demiraj, *Gram.*, p. 525, care arată că alb. *njeri* “om” a căpătat comportament pronominal în propoziții interogative, negative și condiționale). De observat că, la origine, lat. *nemo* (de unde rom. *nimeni*) provine din *nec homo* (comp. și alb. *mosnjeri* “nessuno” Leotti); v. și *picior*: *picior de om*, alb. *këmbë njeriu* id.

*

180. *Omușor* s.m. “uvulă, luetă”, derivat diminutival ca și alb. *njerith* (< *njeri* “om” și suf. dim. -*th*); și bg. *măžec* (< *măž* “om”). Paralelismul acesta a fost relevat de multă vreme (Hasdeu, CB, I, p. 542, ed. Mihăilă; Șăineanu, *Semasiologia*, p. 310; Hasdeu, SLF, II, p. 471; P. Papahagi, *op. cit.*, p. 146). În română (v. ALR, II, MN, p. 17) există și sinonimele *oușor*, *clempuș*, *clopoșălu gurii*, *gâșteru*, *pușa gârtului*, *șpirituș*, *gâța gâtului*, *momic*, *limburuș*, *limbuță*, *părătuș* (din *părat < lat. *palatum*) și *păraș* “cerul gurii” (< *palatium*, cf. Densusianu, HLR, II, 1938, p. 799; rezerve la Coteanu, Sala, 1987, p. 53-54); la fel, *ulmușor* și *ulmuș* (DLR, s.v., în ms.). În albaneză, sinonimele: *gjuhëz* (dim. de la *gjuhë* “limbă”, ca rom. *limburuș*, v. CDDE, nr. 984), *lilth* “zală, ineluș” (dim. de la *lilë* “inel, ineluș”), *dërçikth* (Kristoforidhi, p. 285, Leotti, s. *njerith*), care ar proveni din tc. *dilcik* “omușor, uvulă” (de la *dil* “limbă”, cu sufix diminutival -*cik*), cu suf. dim. -*th* (cuvântul turcesc nemaifiind simțit ca un diminutiv în albaneză, cf. Çabej, SF, III, p. 224). Termenul turcesc a pătruns și în alte limbi

balcanice: scr., maced., bulg. De notat că în multe limbi “omușorul” este denumit prin diminutive metaforice; v. și *limburuș*.

*

181. *Opincă* s.f. fig., la sing., are înțelesul metonimic de “țărănime, țărănime săracă”: *Ni spuneai dinioarea că de acum toți au să ieie parte la sarcini, de la vlădică până la opincă* (I. Creangă); alte citate, în DLR, s.v.

Același sens figurat apare și la alb. *opingë*: *opinga shqiptare* “la povera gente albanese” (Leotti; v. și FS). De altfel, se știe că, în general, termenii prin care se denumesc particularități de îmbrăcăminte, de hrană, termenii privind ocupația, starea socială etc. pot căpăta conotații afective speciale, potrivit cu registrul stilistic în care apar: *mămăligar, pantolonar, surtucar, opincar, țăran, cioban* etc.

În treacăt fie spus, var. *opingă* (cu g), neînregistrată în DLR, e bine cunoscută în graiul din nord-vestul Olteniei. În ambele limbi, termenul acesta e de origine slavă, probabil bulgară (Mihăilă, *Împr.*, p. 67).

*

182. *Orb* substantivat în *orbul găinilor* “numele popular al unei boli de ochi care se manifestă prin imposibilitatea, pentru bolnav, de a vedea seara, după apusul soarelui” (DLR, s.v.). Termenul acesta pare un derivat regresiv de la verbul *a orbi*. Se comp. cu alb. *verbëria e pulave* “orbul găinilor” (lit. “orbirea găinilor”), boală care atacă găinile și le orbește. Sensul termenului românesc s-a îndepărtat mult de cel originar.

*

183. *Os* s.n., alb. *kockë* (și var. *gockë*) și *asht*.

A fi (a ajunge, a se face) piele și os (= a slăbi foarte mult), alb. (*U bë*) *kockë (asht) e lëkurë* lit. “S-a făcut os și piele”, cu ordinea inversată a termenilor. Expresia există și în alte limbi, de ex. it. *E ridotto pele e ossa* (și chiar lat. *Ossa ac pellis totus est* “E numai oase și piele”, Guțu, s.v.).

E os bătrân (= om cu experiență, trecut prin multe), alb. *Është kockë e vjetër* id.

A-i ieși oasele (= a slăbi foarte mult, a i se vedea oasele), alb. *I kanë dalë kockat* “I-au ieșit oasele”.

A-i ajunge cușitul la os (= a ajunge într-o situație foarte grea), alb. *I ka vajtur (i ka shkuar) thika në kockë*.

I-a intrat frica în oase (= s-a speriat rău de tot), alb. *Na këllet frikënë ndë asht*.

A-și lăsa oasele pe-aci încolo (= a muri departe de casă), *I la kockat udhëve* “Și-a lăsat oasele pe drumuri” (a murit în locuri îndepărtate).

Arom. *os* “arșic la jocuri de copii”, alb. *kockë* id.

Reg. (Olt., Ban.) *os* cu sensul metaforic “sâmbure”: *Mănâncă cireșele cu oase cu tot* (DLR), alb. *gockë qershie* “os de cireșă” (Xhuvani, SF, 2, 1972, p. 191). În Muntenia, *oase* = sâmbure (de măslina), *Gl. Munt.*, p. 317.

*

184. *Pai* s.n., alb. *kashtë* “papură, trestie; pai” (și kasher “rogoz”, Bashkimi) în câteva construcții paralele:

Foc de paie (= entuziasm de scurtă durată), alb. *Flakë (zjarr) kashtë* id.

A pune paie pe foc (= a ațâța la ceartă), alb. *Fut zjarrin në kashtë* lit. “Bagă focul în paie”, cu inversarea termenilor; corespondente aproximative ale acestei locuțiuni există în multe limbi, ca de exemplu, fr. *Jeter de l’huile sur le feu*.

Proverbul: *Vede paiul din ochiul altuia, dar nu vede bârna din ochiul lui*, alb. *Shikon (sheh) qimen në syrin e tjetrit dhe nuk shikon (nuk sheh) trarin në syrin e vet* lit. “Vede firul de păr în ochiul altuia și nu vede bârna din ochiul lui”.

*

185. *Palmă* s.f., alb. *pëllëmbë* (< v. gr. *παλάμη*, cf. Çabej, SGJ, II, p. 23) apar în câteva construcții paralele importante.

I-a dat vreo două palme (= 1-a lovit cu palma), alb. *I dha nja dy pëllëmbë* id. (v. și sinon. *shuplakë*, de origine slavă, cf. Meyer, EWA, p. 419). *I-a tras o palmă*, alb. *Ja heq një shuplakë*; *A mâncat (a luat) o palmă*, alb. *Hëngri (mori) një shuplakë* id.

Îl știu ca-n palmă (= îl cunosc foarte bine), alb. *E njoh (e di) me pëllëmbë*.

Mă mănâncă palmele (= un semn; te bat), alb. *Më ha pëllëmba* id.

(A cultiva orice) palmă de pământ, alb. *(Mbjellim çdo) pëllëmbë tokë (shuplakë tokë)* id.

E o palmă de om (= foarte scund), alb. *Është një pëllëmbë njeri*. Ca unitate de măsură (lungime), *o palmă*, alb. *një pëllëmbë* reprezintă distanța dintre degetul mare și degetul mic (cu mâna larg deschisă); alb. *shuplakë* ar reprezenta un “lat de palmă” (cele patru degete lipite).

A-l ține ca-n palmă (= cu cinste, cu toate bunătățile), alb. *E mban në pëllëmbë të dorës* lit. “Îl ține în palma mâinii”, cu același înțeles; *E mban në shuplakë* id. (Xhuvani, SF, 1, 1981, 142).

Statu-palma-barba-cot, alb. *Shtatëpëllëmbëmjekër*, v. barbă.

*

186. *Para* (pl. *parale*), alb. *pará* (art. *paraja*), cuvânt popular astăzi, de origine orientală. Reținem construcțiile paralele în cele două limbi.

A face (pe cineva) de două (de trei) parale (= a-l rușina, a-l certa aspru, a-i arunca totul în obraz), alb. *E bëri për dy para* lit. “L-a făcut de două parale”.

A nu-i face pielea nici o para (= a nu valora nimic, a nu fi în stare de nimic), alb. *Nuk i bën lëkura një para* id.

A fi om de două parale (= a fi om de nimic), alb. *Është dy para burrë (njeri)* id.

A avea parale cu sacul (= a fi bogat), alb. *Ka para me thasë (me thes)* id.

A lega paraua cu zece noduri (= a fi foarte zgârcit), alb. *E lidh paranë (lekun) nyjë* lit. "Leagă paraua (banul) nod".

Proverbului românesc: *Bani albi pentru zile negre* îi corespunde în albaneză: *Paraja të bardhë për ditë të zezë* lit. "Paraua albă pentru zile negre".

În ambele limbi, turcescul *para* circulă, în general, ca o monedă depreciată, de unde și valoarea semantică a expresiilor de felul celor remarcate aici.

*

187. *Patru* num., alb. *katër, katrë* apar în câteva locuțiuni comune.

A(-și) deschide (sau *a face, a avea*) *ochii (urechile) (în) patru* sau *a fi cu ochii în patru* (= a fi foarte atent, a proceda cu mare băgare de seamă, DLR, s.v.), alb. *I bëj sytë katër* lit. "Fac ochii patru"; *I bëj veshët katër* lit. "Fac urechile patru" (= ascult cu mare atenție).

Cât patru: *Muncește (bea, mănâncă) cât patru* (= foarte mult), alb. *Punon (pi, ha) sa për katër* "Muncește (bea, mănâncă) cât pentru patru".

*

188. *Păducel* s.m. "1. arbust spinos din familia rozaceelor, un fel de mărarăcină (*Crataegus monogyna*; *Crataegus oxycantha*); 2. Boală de piele care se manifestă prin mâncărime puternică pe tălpi sau între degetele picioarelor" (DLR, s.v., unde se dă ca etimon lat. *peducellus, un presupus derivat de la *peduculus* > *păduche*). *Păducel*, cu pl. *păducej*, e cunoscut pe tot teritoriul dacoromân (v. ALR, II, h. 77 "bătătură"). De semnalat că de la același radical există și alte nume de arbuști: *păduchelnișă, păduchioaie, păducher, păducherișă, păduchernișă* (v. DLR). Chiar și *păduche* a intrat în terminologia botanicii populare: *păduchele-calului, păduchi-de-șigan, păduchii-popii* (DLR). E posibil ca și numele *Păduchiosul* al cunoscutului munte din Carpații sudici (zona Buzăului) să fi fost, la origine, un termen botanic.

Cu înțelesul de "aubépine", lat *peducellus s-a păstrat și în unele dialecte romanice occidentale, ceea ce justifică reconstrucția (cf. CDDE, nr. 1305). Înțelesul de "boală de piele, mâncărime între degetele picioarelor" se regăsește și în meglenoromână: *pidufel* (Capidan, Megl., III, p. 221; v. și ALR, II, h. 77 "bătătură", unde se vede că acest cuvânt e general în dacoromână cu sensul "medical").

În albaneză, de la *morr* "păduche" s-au creat două derivate cu sufixe diminutivale: *morth* și *morriz* (cu var. *murriz*) având sensurile rom. *păducel*: "păduche mic; specie de arbust; mâncărime la degetele picioarelor; umflătură, degerătură la degete, la urechi". După Çabej (SGJ, I, p. 359, 353) sensul de

“boală” al rom. *păducel* s-ar datora influenței albaneze, aceasta pentru că în România Occidentală *peducellus nu a dezvoltat și acest sens special. Bineînțeles că o atare motivație nu poate fi luată în seamă. Totuși semnalăm aici paralela semantică în cele două limbi, care nu exclude însă posibilitatea ca în română sensul de “mâncărime” al lui *păducel* să fi apărut independent de albaneză.

*

189. *Pământ* s.n., alb. *dhe*, -u și *tokë*, -a în câteva construcții vechi și populare.

E la pământ (= se află în situație foarte grea), alb. *Është për tokë* id.

S-a făcut una cu pământul (despre o casă, un sat, un oraș: s-a dărâmat de tot, e ras de pe fața pământului), alb. *E bëri një (njësh) me tokën* lit. “L-a făcut una cu pământul” (cu verb activ).

(*Parcă*) *l-a înghițit pământul* (= e de negăsit, a dispărut fără nici o urmă), alb. *E pju (e thithi, e përpiu, e rrufti) dheu* lit. “L-a băut (l-a supt, l-a înghițit, l-a sorbit) pământul” id.

A-l scoate din pământ, din iarbă verde (= a depune toate eforturile să-l găsească), alb. *E nxjerr (e qit) nga dheu* lit. “Îl scoate din pământ”.

S-a făcut pământ la față (= a înnegrit de spaimă), alb. *U bë dhe në fytyrë* id.; în ambele limbi, substantivul (*pământ, dhe*) e nearticulat și folosit predicativ, cu valoare adjectivală.

A-l băga în pământ (în groapă) de viu (= a-l chinui, a-i face viața amară), alb. *E futi në dhe (në varr) për së gjalli* “L-a băgat în pământ (în mormânt) de viu”.

Pământ apare ca semn al superlativului afectiv pentru adjectivul substantivat precedent: *Frumosul pământului, urăta (deșteptul, mincinosul, laudărosul) pământului, rușinea pământului* (“calificativ dat unui om de nimic”, DLR, s. *rușine*). În graiul din Oltenia sunt frecvente astfel de construcții cu valoare, evident, ironică, batjocoritoare. Fără această culoare semantică sunt folosite corespondentele albaneze: *Është i miri (i zgjuari, i bukuri, trimi) i dheut* “Este bunul (deșteptul, frumosul, viteazul) pământului”; *Shëmti e dheut* “urâtenia pământului”.

După cum se știe, această construcție e binecunoscută în mitologie: *Frumoasa pământului* (la care se adaugă: *Cumințenia pământului*), mai frecvent în aromână: *Mușata loclui*; alb. *E bukura e dheut* (și masc. *I bukuri i dheut* “frumosul pământului”); se spune și *Burri i dheut* “bărbatul pământului” (= bărbat puternic, capabil, inteligent, viteaz); *E bukura e jetës* “frumoasa vieții”. Sandfeld (*Ling. balk.*, p. 161) observă că în poveștile mai tuturor popoarelor balcanice există o figură feminină ca ideal al frumuseții (gr. ἡ ὀμορφῆ τοῦ τόπου și πεντάμορφῆ, macedo-bulg. *uba’ ata na sfetot*, tc. *dunja-güzeli*, etc.). La români se află *Frumoasa lumii* și *Mândra lumii* (v. Ovidiu Bârlea, *Antologie de proză populară epică*, I-III, 1966, basmul “Rudolf”, în vol. I, p. 323, 338, pe la Vatra Dornei), care se

identifică, de fapt, cu *Ileana Cosânzeana*. După unii autori (Kretschmer, Sandfeld, Çabej), folosirea genitivului *pământului*, alb. *i dheut* ca semn al superlativului unui adjectiv (substantivat) s-ar explica prin influența limbii arabe, mijlocită în Balcani prin turcă (în megl.: *ghiuzelduňa* “frumoasa pământului”, din tc. *güzel-duňa*, cf. Capidan, *Megl.*, III, p. 140).

De arătat că în română sunt și construcții în care *pământ* apare lângă verbe exprimând gradul cel mai înalt al unui adverb presupus: *Plângeau de udau pământul* (Creangă); *A uita ca pământul* (= a nu-și mai aminti deloc), cf. DLR, s. *uita*. La fel, expresia: *Nu se știe ca pământul* (= nu se știe nimic, nu se știe deloc), în care *pământ* se explică tot ca semn al intensității maxime.

Notăm și alb. *këlysh dheu* (în toscă și: *qën-dheu*, cf. Gjinari, BUT, 4, 1958, p. 102) “coropișniță” și “un fel de șoarece care distruge plantele, Reitmaus (Schermaus)” (Gazulli, p. 197), compus cu *këlysh* “cățel, pui de viețuitoare carnivoră (câine, pisică), pui de măgar, de cal, de iepure; copil de uliță, hoinar, servitor, cel născut din părinți necinstiți, bastard” (FS), care nu este diminutiv al lui *kalë* “cal” (v. *căluș*). Sensul mai larg de “cățel” ar putea fi pus în legătură cu rom. *Cățelul pământului* “animal care joacă un anumit rol în mitologia populară” (v. DA, s. *cățel*, unde se dau sinonime și alte semnificații). Reamintim celebrele versuri care introduc partea a II-a a poemului *Strigoii* de M. Eminescu: *În numele sfântului Taci, s-auzi cum latră Cățelul pământului Sub crucea de piatră*; alte citate în DA, s. *cățel*; pentru semnificațiile mitologice, v. Evseev, *Dicț.*, p. 75.

Adăugăm aici alt compus: *greul pământului* “nume de câine în basme” (DA, s. *greu*); L. Șăineanu (în *Basme*, p. 147, 427) crede că *greul pământului* e un nume dat ursului: *N-aude, Na vede, Na greul pământului, Ușurelul câmpului Că vă piere stăpânul* (numele animalelor chemate în ajutor de ciobănaș: vulpea, lupul, ursul, iepurele). Corespondentul lexical albanez: *Të rëndët e dheut* (lit. “greul pământului”) are însă înțelesul de “coșmar, vis greu; grijă mare, îngrijorare pentru soarta cuiva”. Se poate presupune în acest caz o legătură semantică între expresia românească și cea albaneză?

De adăugat, tot din basme, *iutele pământului și agerul pământului* (v. și Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 161).

A face (a ține) umbră pământului (degeaba) = a trăi degeaba, a nu fi bun de nimic: *Noi, ce din mila sfântului / Umbră facem pământului, Rugămu-ne... Ascultă a noastre plângeri* (Eminescu) și alb. *Bën hije mbi dhe* “Face umbră pe pământ” (cu sensul “trăiește degeaba, fără să facă nici o muncă utilă”).

De notat și construcția genitivală (*om*) *al pământului*, însemnând “localnic, indigen, autohton”, ca și derivatul *pământean* (*voievozi pământeni*), cu corespondentul albanez (*njeri*) *i dheut* “(om) al pământului”: *Ata ishin të dheut* “Ei erau ai pământului” (localnici), în Lura, Dibra (Haxihasani, BUT, 4, 1963, p. 149).

Tot în Dibra apare și der. *dhetar* “pământean; localnic din sfatul bătrânilor care judeca pricinile obștei” (după canunul muntenilor).

*

190. *Păr*¹ s.m. (lat. *pilus*), cu corespondentele albaneze: *thinjë*, *qime*, *flok* (pentru sensuri, v. *fîr*), *lesh*.

A scoate (cuiva) peri albi (= a-l chinui, a-l obosi, a-l zăpăci, a-i pricinui multe necazuri), alb. *Më nxori thinjat* lit. “Mi-a scos peri albi” (SF, 4, 1975, p. 135).

Mi-au ieșit peri albi (așteptându-l) = m-am plictisit rău așteptându-l; am îmbătrânit înainte de vreme din cauza necazurilor, alb. *Më dolën qime të bardha* id. și: *Më kanë dalë thinjat* id. (cf. Xhuvani, CL, III, 1958 p. 561).

Nici un păr (mai mult) sau *Nici cât un fir de păr* (= cât de puțin, de loc, nimic), alb. *As një qime (fije floku)* id.

N-am păr în cap sau *Cât păr în cap* (= în număr mare, în cantitate mare), alb. *Sa qimet e kokës* lit. “cât părul capului” cu un sens diferit: “foarte strâns, foarte scump”.

I s-a ridicat părul în cap (de frică), alb. *Iu ngritën flokët përpjetë* id. (Xhuvani, SF, 2, 1977, p. 198).

S-au apucat de păr (= se ceartă, se bat rău), alb. *U zunë për lesh; U kapën për flokësh* id. (Morcka, SF, 4, 1979, p. 102).

*

191. *Păr*² s.m., *pară* s.f. (pom și fruct) sunt foarte frecvente în toponimia românească: *Peri*, *Peret*, *Periş*, *Perişani* (poate și *Părosul*, *Păroși*, *Păroasa*), *Părul*, *Păroaia*, *Părușul*, *Părușelul* (poate și *Periești*), cf. Iordan, *Top. rom.*, p. 88, 319, unde lista e completată cu sinonime de origine slavă. În exemplele date aici termenul de bază este numele pomului. În Albania, *dardhë* “păr; pară” e la fel de răspândit ca toponim, ceea ce ar justifica legătura etimologică, stabilită de multă vreme, cu ilir. *Dardas* (n. pers.), *Dardania* (probabil “ținutul perilor”), poate și *Dars* și *Darsi* -a (cf. Çabej, SE, III, p. 444); de reținut din zona Dardaniei și substituțiile sârbo-croate: *Kruša*, *Krušenica*, *Kruševo* etc. Părul sălbatic este, de altfel, un pom răspândit în toată aria balcanică. Shefki Sejdiu, *Fitonimia shqipe e Kosovës*, Prishtina, 1979, p. 205, observă că “în Dardania nici un pom nu este atât de răspândit ca părul”. Çabej (l.c.) reia o constatare interesantă făcută, între alții, de F. Nopcsa: “le nom de l’ethnie illyrienne des *Pirustae* contient la latinisation (*pirus* “poirier, poire”) du nom des *Dardani*” (p. 444; această legătură etimologică a fost făcută mai devreme de E. Durham, p. 508). Alb. *dardhë* ar exprima, după învățatul albanez (SF, 3, 1973, p. 55 ș.u.), o concordanță etimologică cu limbile celtice. E interesant de arătat că în Albania, ca și în România, există o toponimie bogată formată de la nume de pomi și de arbori: *Brădet*, *Cornet*, *Făget*, *Nucet*, *Stejari* etc. (pentru albaneză, v. Durham, p. 506).

De adăugat unele nume de specii de pere constituite la fel în cele două limbi: *pere oarzăne* (= care se coc în vremea “orzului” sau care au culoarea lanului de orz copt), alb. *dardhë elbje* id. (v. *oarzân*); *pere pietroase*, alb. *dardhë gurje* (*gur* “piatră”); *pere înecăcioase*, alb. *dardhë mbytje* (*mbyt* “a îneca”); v. și *măr*.

*

192. *Păzi* vb., alb. *ruaj* “a păzi; a păstra; a observa” (pentru originea autohtonă a termenului, v. Barić, *Albanorum, St.*, p. 88; Çabej, *SGJ*, II, p. 82).

Frica păzește via, alb. *Frika e ruan vreshtat*, proverb cunoscut și altor limbi.

Își păzește pielea (= se apără de pericol, nu se bagă unde-i pericolos și nu-i pasă de alții), alb. *Ruan lëkurën* id.

Îl păzește ca ochii din cap (sau ca *lumina ochilor*), alb. *E ruaj si sytë e ballit* (*si dritën e syve; si syrin e vetëm*) lit. “Îl păzesc (păstrez) ca ochii din frunte (ca lumina ochilor)”.

*

193. *Pânză* s.f. în locuțiunea adverbială *până-n pânzele albe* (= fără încetare, fără oprire; la infinit, până la capăt, până la moarte): *Aș merge cu el până în pânzele albe*; *Am să-l urmăresc până în pânzele albe* (alte exemple, în DLR, s.v.). Cred că sintagma *pânzele albe* (pl.) trebuie înțeleasă aici ca denumire a pânzei de pe fața mortului (totdeauna albă). Detalii rezultate din analiza expresiei în diferite fraze extrase din literatura cultă ne oferă Dumistrăcel, *Expr. rom.*, p. 193. Alb. *pëlhurë* “pânză” nu apare într-un contex asemănător semantic cu sintagma românească. În schimb, *pëlhurë* are un sens mitologic denumind, în poveștile populare, “o fantasmă albă, de formă alungită, care taie calea oamenilor în timpul nopții” (FS).

Baki Ymeri a publicat însă de curând o poezie intitulată *Deri në pëlhurat e bardha* lit. “Până în pânzele albe”: *Mos je vallë ti / Stuhi e përhundur / Që shkapërderdh çdo gjë / Deri në pëlhurat e bardha?* în traducerea autorului: *Fi-vei oare și tu / Viscol legănat / Care spulberă totul / Până-n pânzele albe?* (vol. *Dardania*, ed. Deliana, București, 1999, p. 107). Sensul expresiei folosit de Ymeri, cu structură identică cu a expresiei românești, pare același cu cel din română.

*

194. *Pepene* s.m. în proverbul: *Nu încap doi pepeni într-o mână*, cu corespondentul albanez: *Nuk mbahen dy kunguj në një dorë* lit. “Nu se țin doi dovleci într-o mână” și: *Nuk mbahen dy kunguj në një sjetull* lit. “Nu se țin doi dovleci într-o subsuară”; *Nuk mbahen dy shalqinj nën një shqetull (në një dorë)* “Nu se țin doi pepeni într-o subsuară (într-o mână)”, FS, s.v.; v. și Morcka, SF, 3, 1980, p. 173. În albaneza din Jugoslavia, și: *Nuk mbahen dy karbuza në një dorë* “Nu se țin doi pepeni (harbuji) într-o mână” (comunicat de Baki Ymeri). O

construcție paralelă ne întâmpină și în bulgară: две дини под една мишница не се носят lit. “Doi pepeni la o subsuară nu se poartă” (cf. Graur, *Alte etimologii românești*, EA, 1975, p. 16).

*

195. *Pește* s.m., alb. *peshk*, din lat. *piscis*, se întâlnesc în proverbul, cunoscut în multe limbi: *Peștele cel mare înghite pe cel mic*, alb. *Peshku i madh e ha të voglin* “Peștele cel mare îl mănâncă pe cel mic”.

La fel: *Peștele de la cap se împute*, alb. *Peshku nga koka qelbet* “Îl pesce comincia a putir dal capo” (Leotti).

În limba populară, *pește* are și sensul metaforic de “partea musculoasă a brațului sau a gambei” (DLR); în unele graiuri: *broască* (v. ALR, II, h. 49 “biceps”); regional, “mușchiul de la șira spinării” e numit *pește* (în Neamț, cf. DLR); alb. *peshk* apare cu sensul de “șira spinării; partea cărnoasă de pe ambele părți ale șirii spinării”: *peshku i derrit (i viçit, i kaut)* “peștele porcului (al vițelului, al bouului)”, adică “mușchetele, filetul de la porc (vițel, bou)” (FS, s. *peshk*). Trebuie precizat că acest înțeles metaforic e întâlnit și la corespondentele lui *pește* din unele limbi romanice: it. *pesce* “mușchiul brațului”; la fel, scr. *ribić* “pește mic; mușchiuleț”.

În română, și *pescuț* dim. “fiecare dintre mușchii coloanei vertebrale situați deasupra rinichilor, la porc” (în Turda, DLR, s.v.).

Verbul *a pescui*, alb. *peshkoj* în expr. *A pescui în ape tulburi* (= a acționa în mod necinstit și a trage profit din dificultățile în care se află alții), alb. *Peshkon në ujë të turbullt (në ujëra të turbullta)* id. Expresia apare și în alte limbi, de ex. fr. *Pecher en eau trouble*; pentru română, v. Dumistrăcel, *Lexic rom.*, p. 198-200. Nu este exclus ca în română și albaneză această expresie, care nu e prea veche în aceste limbi și nici nu are caracter popular, să fie un calc după franceză, cum crede, referindu-se numai la expresia românească, Th. Hristea, în *Sinteze*, p. 148.

*

196. *Peșitor* s.m. (de la vb. *peși* < lat. **petire*, din lat. cl. *petere* “a căuta să ajungă undeva, a se îndrepta spre ceva, a ataca; a cere în căsătorie, a umbla după un bărbat (despre o femeie)”; așadar, *petere* are, inițial, un sens de mișcare. Reținem acest lucru pentru a explica, prin analogie, legătura alb. *shkues, shkus, shkes* “peșitor, vestitor de nuntă” (Kristoforidhi, p. 334) cu vb. *shkoj* “a merge, a se duce” (Jokl, SAEW, p. 81): *Dërgonin shkuesin* “Trimiteau peșitorul”. De altfel, un corespondent foarte apropiat de alb. *shkues* “peșitor” există și în română: *mîietor*: *Am mânat mîietori a peși*, în pct. 353, Maramureș, ALR, II, MN, p. 78 și: *O mârș ș-o-ntrebat*, pct. 365; *A vinit un om cutari în peșitor*, pct. 682 etc. (cu verbe de mișcare). În DLR, și var. *mânător* (= peșitor), de la *a mâna* (< lat. *minari*). De remarcat că verbele *a mâna* și alb. *shkoj* nu au și sensul de “a peși”.

Interesant este, pentru albaneză, sinonimul *mbles* (fem. *mbleskë*), foarte probabil derivat de la vb. *mbuloj* “a acoperi” (cf. Meyer, EWA, p. 267). Acest termen ar avea o motivație etnografică: “acoperirea” cu vâl a logodnicei.

*

197. *Pica* vb. (= a cădea) e considerat în DLR ca derivat de la subst. *pic*, o onomatopee panromanică, iar pentru subst. *pică*, din expresii ca: *A avea (a purta, a prinde) pică pe cineva* (= ură, ranchiună, ciudă, necaz), se face referire la germ. *Pike* “suliță; pică”. Alb. *pikë* “goutte (d’un liquide); apoplexie; point” și vb. *pikoj*, *pikëloj* “dégoutter, tomber goutte à goutte” ar aparține după Çabej (SF, 2, 1965, p. 10, 47) verbului *pjek* “rencontrer, toucher”, deci ar fi diferite de radicalul roman. Bineînțeles, după învățatul albanez, rom. *pic*, *pică*, *pica* ar fi împrumuturi albaneze.

Semnalăm aici doar câteva întrebuintări contextuale ale acestor cuvinte comune în cele două limbi:

Un pic (o picătură) de apă (de vin, de ulei etc.), adică o cantitate foarte mică, alb. *Një pikë (verë, vaj) id.*; *N-a rămas nici un pic*, alb. *S’mbeti asnjë pikë id.*; *N-a căzut o picătură de ploaie* (= prin exagerare, n-a plouat deloc), alb. *S’ka rënë një pikë shi id.*

Cu prepoziția *fără*, alb. *pa*: *Fără pic de rușine (de milă, de teamă)*, alb. *Pa pikë turpi (mëshirë, drojtjeje)*; *Fără pic de înțelegere*, alb. *Pa pikë kuptimi id.*; *Mâncare fără pic de untură*, alb. *Gjellë pa pikë yndyre id.*

Adesea, alb. *pikë* corespunde rom. *picătură*, *picăștea* (la pl. *picăștele*):

Fustă cu picăștele, alb. *Fustan me pika*.

Seamănă (sunt) ca două picături de apă, alb. *Ngjajnë (janë) si dy pika uji*.

Verbele albaneze *pik*, *pikoj*, *pikëloj* corespund cu rom. *a pica* (= a cădea): *Pică merele viermănoase*, alb. *Pikojnë mollët e krimbura*. Aici se adaugă expresia: *Dacă nu curge, pică* (= oricum ar fi, tot iese un câștig), alb. *Në mos rrjedhtë, pikon id.*

Rom. *a picura* (de la *picur*, acesta fiind refăcut după pl. *picuri*) s-ar compara cu alb. *pikëron* “picură”, vb. pers. a III-a.

Aceste verbe albaneze se folosesc, figurat, și cu înțelesul “a (se) supăra, a (se) necăji” (*pikem*, *pikëllohem* “mă supăr rău, mă necăjesc”) la care s-ar raporta rom. *pică* din expr. citată mai sus: *A avea pică pe cineva*.

În sfârșit, în expresia *Frumos* (sau *frumoasă*) *de pică* însemnând “foarte frumos, neînchipuit de frumos” (DLR), *pică* s-ar putea compara cu alb. *pikë* exprimând, în limba vorbită, o valoare superlativă: “partea cea mai bună, cea mai aleasă; cel mai bun dintre toți, floarea, fruntea”; de asemenea poate fi reținut și sensul regional de “fulger” (FS, s. *pikë*). În limba vorbită, încă din textele vechi, ne întâmpină construcții de felul: *E pikuar nga qiell* lit. “picată din cer”, adică “foarte

frumoasă” (Çabej, SGJ, II, p. 36), de unde și arom.: *chicat din cer*, sau: *ca kicat din steale* (= foarte frumos), Papahagi, DDA, s.v.; comp. dr. reg. *picătura* s.f. colectiv art. “fructele care, la coacere, pică de la sine din pom” (*Gl. Munt.*, p. 345).

*

198. *Picior* s.n., alb. *këmbë*, cuvinte de origine latină, se află, ca multe denumiri ale părților corpului, într-un număr relativ mare de construcții cu structuri paralele. Multe dintre ele se găsesc și în alte limbi balcanice (bulgară, neogreacă, sârbocroată); pentru unele, v. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 129-130.

Măsură (de distanță): *Cinci picioare în adâncime*, alb. *Pesë këmbë në thellësi* id.; și în alte limbi, lungimea se măsoară în “picioare” (*pași, coși, palme, degete*).

Pe picioare (= pe jos), cu verbe de mișcare, alb. *Ec më këmbë* “Merg pe picioare”; *Erdhi në këmbë* “A venit pe picioare”; și în alte limbi, de ex. ital. *Andare a piedi*, fr. *à pieds*.

A lua peste picior (pe cineva) = a persifla, a-și bate joc de cineva, alb. *Marr nëpër këmbë* lit. “Iau prin picioare” însemnând, mai exact, “a călca în picioare, a nesocoti pe cineva sau ceva”. Albaneza și-a creat și verbul *nëpërkëmb(em)*, cu același înțeles ca al locuțiunii (v. și P. Papahagi, *op. cit.*, p. 130).

A sta (a șede) picior peste picior (= liniștit, fără griji), alb. *Qëndron (tri) këmbë mbi (përmbi) këmbë* id.

A sta în picioare, alb. *Rri në këmbë* id.

A-și lua picioarele la spinare (sau pe umeri) = a pleca de îndată, a pomi în grabă, a o lua la fugă, alb. *Mori këmbët në krahë (mbi supe)* “A luat picioarele în brațe (la spinare)” id.

A fi cu un picior în groapă (și cu unul afară) = a fi foarte bătrân, foarte bolnav, pe moarte, alb. *Është me një këmbë në varr (në gropë)*; expresia există și în alte limbi.

A lega (pe cineva) de mâini și de picioare (= a-l robi cu totul, a-i lua orice libertate de acțiune), alb. *E lidhën këmbësh e duarsh* “Lo legarono mani e piedi” (Leotti).

A merge unde-l duc picioarele (= fără să știe unde), alb. *Shkonte nga (ku) e shpinin këmbët* “Mergera unde-l duceau picioarele”.

N-a rămas picior de om; N-a călcat picior de om (= nimeni, nici țipenie), alb. *Nuk mbeti këmbë njeriu; Nuk ka shkelur këmba e njeriut*.

Unde nu-i cap vai de picioare, alb. *Kush s’ka kokë ka këmbë* lit. “Cine n-are cap are picioare”.

A da din mâini și din picioare (= a se strădui, a depune eforturi pentru a trece peste dificultăți), alb. *Me këmbë e me duar* lit. “Cu picioare și cu mâini”, cu ordine inversată a termenilor.

A face picioare (despre un lucru furat, dispărut), alb. *E ka bërë këmbë* id.

A merge în vârful picioarelor (ușor, să nu facă zgomot), alb. *Ec mbi majën e këmbëvë* “camminare sulla punta dei piedi” (Leotti).

Abia mă țin picioarele (= sunt foarte obositi), alb. *Mezi mbahem më këmbë* id. *Cad din picioare* (de oboseală), alb. *Më ranë këmbët* id.

Seca-ți-ar picioarele! (blestem), alb. *Ju thafshin këmbët!* id. Verbele *a seca*, *a usca*, alb. *thahem* refl. apar frecvent în blesteme având ca subiect nume care exprimă părți ale corpului: *Seca-ți-ar mâna!* alb. *Ju thafhtë dora!* *Seca-ți-ar mâinile!* alb. *Ju thafshin duart!* *Seca-ți-ar ochii!* alb. *Ju thafshin sytë!*

*

199. *Piele* s.f., alb. *lëkurë* apar în câteva construcții comune ca multe alte cuvinte din terminologia corpului.

Mai întâi trebuie arătat că sunt folosite în limba populară și cu înțelesul de “coajă” (la plante, legume, fructe): alb. *lëkurë molle* (*dardhe, ftoj, limoni, fiku*) “pielea (= coaja) de la măr (pară, gutuie, lămâie, smochină)”; *lëkurë ahu* (*frashri, shelgu*) “pielea (= scoarța, coaja) de fag (frasin, salcie)”, la Corcea (cf. SF, 1, 1990, p. 162; v. și FS, s.v.). Cu acest sens sunt folosite însă și corespondentele lui *piele* din alte limbi, de ex. fr. *peau d'une pêche*.

Lup în piele de oaie (*de miel*), alb. *Ujk me lëkurë qengji* “lup cu piele de miel” (despre un om prefăcut, ascuns, fals).

Are pielea groasă (*sau obrazul gros*) = e lipsit de bun-simț, e neobrăzat, alb. *E ka lëkurën të trashë* id; *I është trashur lëkura* “I s-a îngroșat pielea” (fig.).

A-și vinde scump pielea (= a nu ceda decât după luptă înverșunată), alb. *E shiti lëkurën shtrenjtë* id.

A-și scăpa pielea (= viața), alb. *Të shpëtojë lëkurën e vet* id.

Știu eu câte parale îi face pielea; Știu cât îi face pielea (ironic, despre cineva care nu e bun de nimic), alb. *Sa para i bën (i vlen) lëkura* “Câte parale îi face (îi valorează) pielea”; *E di sa i ban lëkura* “Știu cât îi face pielea” (Xhuvani, SF, 3, 1972, p. 150; Id., CL, III, 1958, Supliment, p. 563).

A ajuns piele și os (*foarte slab*), v. *os*.

Îl mănâncă pielea (= i se face de bătaie, e neastâmpărat), sin. *Îl mănâncă spinarea*, alb. *I ha lëkura* id. v. și *mânca*.

*

200. *Plânge* vb., alb. *qaj*.

Proverbul (cunoscut și altor limbi): *Dacă nu plânge copilul nu-i dă mama fătă* (sau: *Copilul dacă nu plânge nu-i dă să sugă*), alb. *Po nuk qan fëmija, nuk i jep nëna (e ëma) sisë (gji, të pijë)* “Dacă nu plânge copilul, nu-i dă mama fătă (sân, să sugă)”.

Nu-l plânge (tu) pe el (= nu-i purta de grijă, nu-l compătimi, e în situație foarte bună, nu are nevoie de ajutor), alb. *Mos i qan hallin e tij* id.

Îmi plânge sufletul de el (= îmi pare rău de el, sufăr pentru el), alb. *I qan shpirti (zemra) për dikë* id. (v. și *suflet*).

*

201. *Ploua* vb., alb. *bie shi* lit. “cade ploaie” (v. *cădea*) în expresia hiperbolică *Plouă cu găleata* (= plouă torențial), alb. *Bie shi me kovë, (me gjyma, me shtamba, me legenë, me ibrikë)* lit. “Plouă cu găleți (cu chiupuri, cu ulcioare, cu lighene, cu ibrice). De remarcat articolul definit la construcția românească indicând măsura (v. *cu*); pentru legătura imaginii cu datinile populare străvechi, v. Dumistrăcel, *Expr. rom.*, p. 91.

Când o ploua roșu (v. *roșu*).

În legătură cu substantivul *ploaie*, de reținut construcția *ploaie putredă* (ploaie mărunță și de lungă durată); în alb. *Na kalbi shiu* lit. “Ne-a putrezit ploaia”. *Ies ca ciupercile după ploaie*, alb. *Dalin si këpurdhat pas shiut* (v. *ciupercă*). Construcția modernă: *ploaie de stele*, alb. *shi yjor*.

*

202. *Plug* s.n., cu sens învechit, neprecizat, probabil “unitate de măsură pentru terenuri agricole, egală cu suprafața de pământ pe care o poate ara un plug într-o zi” (DLR, s.v.): *Acestora le-a dăruiț..un pământ din satul Nagefalău, ca de 20 de pluguri* (Șincai, în DLR). Și alb. *parmendë* “plug” e folosit cu sensul “*misura di terreno, jugero, quanto terreno possono arrare in un giorno un paio di buoi*” (Leotti): *një parmendë tokë* “un plug de pământ” (FS); *Shiti arën e tÿj nja tridhjetë, dyzet parmenda* “Egli vendette il suo campo che era di circa trenta o quaranta jugeri” (Leotti).

E interesant de remarcat că și *pendë, pendore, -ja* “pereche” (de boi, de bivoli etc.) e întrebuințat și cu sensul de “suprafață de pământ pe care o poate ara o pereche de boi într-o zi”: *I mbeti edhe një pendë për të lëruar* “I-a rămas de arat încă pentru o pereche de boi”.

Alb. *parmendë* (< lat. *peraramentum, Meyer, EWA, p. 322, sau lat. *paramentum, conservat în romanitatea occidentală, dar nu cu sens agricol, cf. Çabej, SGJ, II, p. 12) nu are, ca rom. *plug (plugar, plugări, plugușor, pluguleț)* derivate sau sensuri etnografice.

*

203. *Poartă* s.f. denumea în sec. al XIV-lea, prin Transilvania, “o gospodărie pe poarta căreia intra un car cu fân sau cu bucate” (*Inst. feud.*, p. 365). Cu vremea, a căpătat semnificația de “unitatea administrativă formată din reunirea mai multor familii sau case locuite, în vederea îndeplinirii unor obligații față de stat” (DLR, s.v., cu citate de felul: *În loc să arunce impozite pe porți, familii și pe capete, au aruncat pe pământ și pe vite*, Barițiu). Semnificația aceasta s-ar apropia întrucâtva de sensurile speciale ale alb. *derë* “ușă; poartă; familie, neam, trib”: *derë*

e *huaj* “neam străin” (lit. “poartă străină”); *derë e mirë* “familie (casă, neam) bună”: *Mbeti në derë të prindërve* “A rămas la casa (lit. ușa, poarta) părinților” (despre o fată nemăritată); *derëmadh* adj. “de neam mare, vestit, cu faimă” (lit. “ușă (poartă) mare”). De remarcat că și rom. *poartă* apare cu sensul “ușă” (DLR, s.v.). Senturile “familie; casă; dinastie” ale alb. *derë* ar fi calcuri după turc. *kapi, kapu* (Çabej, SE, III, p. 199).

Facem aceste precizări cu scopul vădit de a compara cele două limbi. De fapt, sensul arătat aici al lui *poartă* pare să provină din latina medievală. Româna a moștenit din latină doi termeni care exprimă “intrarea” în casă: *porta* și *ostium*, pe care le-a specializat cu timpul, ceea ce însemnează că, la români, casa a fost întotdeauna cu curte împrejmuită și prevăzută cu o “poartă”. Aceeași observație și pentru cazul alb. *derë și portë* (din lat. *porta*).

În aromână: *poartă-bună* (= familie bună, nobilă) e un calc după alb. *derë e mirë* “poartă bună”, *derë e madhe* “poartă mare”, *derë e parë* “prima poartă”, toate aceste sintagme cu semnificația “familie bună” (Capidan, DR, II, p. 508); pentru aromână nu este exclusă nici influența turcă directă.

*

204. *Primar* adj. (din lat. *primarius*), învechit, apare, regional, în sintagma, cu conținut etnografic, *cale primară* însemnând “prima vizită pe care o fac tinerii căsătoriți (și părinții mirelui) părinților miresei la câteva zile după nuntă”; *calea albă, calea mare* (DLR, s.v.; v. și *alb*, în acest volum). Iată ce notează un folclorist din Bucovina: “Când se împlinește o săptămână, în prima duminică de la nuntă, tinerii gospodari (= însurăței) merg la părinții miresei, cu plăcinte și rachiu și-i cinstesc. Aceasta se numește *cale primară*” (Nicolae Cojocaru, *Cântece și obiceiuri populare românești*, Ed. Minerva, București, 1984, p. 86).

În albaneză, *të parë* s.n. (de la adj. *i parë*, “prim, întâi”) “primul drum al miresei făcut după nuntă la părinți”, coexistă cu *parëti, -a*, substantiv format de la același adjectiv, și *pasí, -a*, derivat de la adv. *pas* “după, apoi”; de notat și verbul *pasoj* “a merge pentru prima dată după nuntă la părinți” (despre mireasă) și substantivul *pasojë*, sinonim cu *pasí, parëti* și *të parë*. *Parëti* denumește și ospățul pe care-l face socrul mic în cinstea ginerelui în primele zile după nuntă (FS, s.v.).

La albanezi există și obiceiul ca, după șapte zile de la nuntă, rude ale miresei și persoane apropiate ei s-o viziteze la casa mirelui. Aceștia se cheamă *shtatorë*, un derivat de la *shtatë* “șapte”.

Un termen special, *pasor* (der. de la vb. *pasoj*), denumește pe cel care însoțește pe tinerii căsătoriți în calea primară.

Sintagma *văr primar* are o paralelă în albaneză: *kushëri i parë*.

Lat. *primus* (superlativ de la *prior*) “cel dintâi, primul” s-a păstrat în compusul *primăvară* și alb. *pranverë*.

*

205. *Pulpă* s.f., alb. *pulpë*, ambele din lat. *pulpa*. Sunt de reținut două sensuri comune importante:

1. “uger” (în limba populară), alb. *pulpa e lopës* “ugerul vacii” (lit. “pulpa vacii”).

2. “partea cărnosă de la ultima falangă a degetelor” (DLR, s.v.), alb. *pulpa e gishtit* “pulpa degetului”.

În română și albaneză apare, după cum se știe, și sensul neologic (din latină, franceză) de “parte cărnosă a fructelor și a zarzavaturilor”: *pulpe de fructe (de roșii etc.)*, alb. *pulpa e domateve* “pulpa de roșii”.

*

206. *Pumn* s.m., alb. *grusht*.

A ridică pumnul (= a amenința, a fi gata să sară la bătaie): *A ridicat pumnul la mine*, alb. *Ngre grushtin id.*

Cu sens cantitativ: cât cuprind ambele mâini făcute pumn: *Un pumn de făină (de sare, de zahăr etc.)*, alb. *Një grusht miell (kripë, sheqer) id.*

Un pumn de oameni (= o mână de oameni, pușini, câțiva), alb. *Një grusht njerëzish id.*

A-și da cu pumnii în cap (= a se căi, a regreta mult o faptă rea care nu se mai poate îndrepta), alb. *I bie kokës me grushta id.*

*

207. *Putred* adj., adv., alb. *i kalbur*.

Cu valoare adverbială în expresia superlativă *putred de bogat* (= foarte bogat), alb. *Ishte i kalbur në para* “Era putred de bani” (FS, s. *kalbur*); corespondentul albanez al lui *putred* e adjectiv: *i (e) kalbur*.

În expresia *ploaie putredă* (= ploaie persistentă și mărunță, cf. DLR), alb. *Na kalbi shiu* “Ne-a putrezit ploaia” (ploaie de mult timp, nu încetează ploaia).

Proverbul *Mărul putred (stricat) le strică și pe celelalte*, alb. *Pema e kalbur kalb (kalbëzon) edhe shoqet id.*

De notat și formulele de blestem cu verbul *a putrezi*: *N-ai mai putrezi în pământ! Nu fi-ar mai putrezi oasele!* sau cu optativa negativă urmată de un conjunctiv cu valoare de imperativ: *N-ai mai putrezi să nu mai putrezești!* (o structură sintactică obișnuită în blestemele populare românești), alb. *Mos u kalbtë në dhe!* “N-ai (mai) putrezi în pământ”.

*

208. *Pușin* adv., adj. (lat. **putinus*) diferit ca origine de corespondentul albanez *pak* (lat. *paucus*). Le-am înregistrat aici pentru paralela diminutivală: *Pușintel la trup; Stai pușintel!* alb. *pakëz* (cu suf. *-zë*): *Afrohu pakëz!* “Apropie-te

puțințel!” *Çlodhu pakëz!* “Odihnește-te puțințel!” Ca adj.: *i pakë nga trupi* “puțin la trup” (v. Vătășescu, *Vocab.*, p. 231).

*

209. *Rău* adj., alb. *i keq* (probabil din v. gr. κακός) apar într-un număr mare de construcții speciale (v. DLR, FS). Reținem aici numai rolul acestui cuvânt de a exprima intensitatea maximă, ideea de superlativ (“mult, foarte mult”), ca în exemplele:

L-au bătut rău (= foarte tare), alb. *E rrahën keq* id.; *L-a apucat tusea rău* (*de tot*), alb. *E ka zënë kolla keq*; *A obosit rău*, alb. *U lodh keq*; *S-a supărat rău*, alb. *U zëmërua keq*; *S-a îmbolnăvit rău*, alb. *U sëmundi keq*; *Bolnav rău*, alb. *Sëmurë keq*; *Ars rău*, alb. *i djegur keq* id.

Rău, keq pot apărea cu această valoare și pe lângă verbe cu semnificație pozitivă: *O iubesc rău* (= foarte mult), alb. *E dua keq* id. (Floqi, BUT, 3, 1958, p. 142); *E do keq të birin* “Își iubește rău fiul” (adică foarte mult); *Ai i ha keq pemët* lit. “Mănâncă rău fructele” (adică foarte mult; adverbul e situat înaintea acuzativului - obiect direct); *Ei o duc rău* (= se ceartă, nu se împacă), alb. *Ata shkrojë keq* id. În română, adv. *rău* poate însoți și adjective cu înțeles pozitiv - modalitate afectivă de exprimare a superlativului: *Frumoasă rău* (= foarte frumoasă); *Plin rău* (= prea plin) și alb. *Trim i keq* “viteaz rău” (foarte viteaz), v. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 40; pentru problema, în ansamblu, a “dezagreabilului” ca mijloc de întărire, cu exemple numeroase, dar nici unul cu *rău*, v. J. Byck, *Studii și articole*, București, 1967, p. 102-113.

Blestemul: *Lua-te-ar relele!* (cu adjectivul substantivat), alb. *Të marrsha të keqen!* (și gr. *Να σου πάρω το κακό* “Let all your bad destinies hurt me”, Doris Kyriazis, în ZB, 32, 2, 1997, p. 175).

Derivatul abstract *răutate* e folosit în limba populară cu sensul concret de “suferință fizică, boală, rău”: *Domnu doftor s-o apucat și mi-o tăiat mâna stângă...și-o lepădat jos răutatea* (M. Sadoveanu, în DLR, s.v.); în Oltenia, “puroiul de la o rană netratată”. Semnificația aceasta apare și la corespondentul albanez *keqe, -ja* (și *këqija, të këqijat*) “boală grea; epilepsie” (FS).

*

210. *Rândunică* s.f. reținut aici pentru sensul metaforic “talpa copitei, osul mort, în formă de unghi ascuțit” (DLR, s.v., unde se face trimitere la Pașca, DR, V, p. 304, care a studiat terminologia calului în română). Acest înțeles figurat apare și la corespondentul albanez *dallëndyshe, dellëndyshe* “rândunică; partea moale a copitei calului”, un cuvânt cu etimologie mult discutată (v. Çabej, SE, III, p. 157, cu bibliografie).

Adăugăm proverbul: *Cu o rândunică (cu o floare) nu se face primăvară*; alb. *Me një dallëndyshe (me një lule) s’vjen pranvera (behari) id.*

*

211. *Roată* s.f., *rrotë*, ambele din latină.

A pune (a băga) bețe în roate (= a împiedica pe cineva să facă ceva), alb. *I vē (i fut) shkopinj në rrota* id. Expresia aceasta nu pare populară (comp. și fr. *Mettre des bâtons dans les roues*), deși la origine ar aparține limbajului cărăușilor de pe drumurile de munte, cu povârnișuri.

Treaba merge ca pe roate (= foarte bine, cu spor); *A pune pe roate (o lucrare)*, alb. *I venë punët katër rrota* “Pun treburile pe patru roți”, adică organizează bine munca, expresii ivite în limbajul rural.

Roată de cașcaval, alb. *rrotë (rrotull) djathë*; *roată de moară*, alb. *rrotë mulliri*.

Roata norocului (livresc), alb. *rrota e fatit* (comp. fr. *la roue de la Fortune*, germ. *das Glücksrad* etc.).

*

212. *Roșu* adj., alb. *i (e) kuq*.

Remarcăm mai întâi însușirea de indefinit (sau negativ) a timpului și spațiului în înțelegerea concretă populară.

Când o ploua (sau o ninge) roșu (= niciodată), alb. *Kur të bjerë shi i kuq* id.

A se duce până la mărul roșu (= a se duce foarte departe), DLR, s. *roșu*; v. și Capidan, DR, II, p. 453; alb. *Vajti te molla e kuqe* id. (cf. SF, 3, 1971, p. 198, în Muzecheia, cu sensul “a se răspândi în toate părțile, a se duce vestea”). Legată de expresia *te molla e kuqe* “la mărul roșu” (peste tot sau nicăieri): *Të vesh te molla e kuqe* “Duce-te-ai la mărul roșu”, adică foarte departe, unde nu ți se mai aude de nume” (Xhuvani, SF, 4, 1975, p. 135); și: *vitin e kuq* lit. “la anul roșu” (= niciodată): *Do të vijë vitin e kuq* “O să vină la anul roșu” (adică “niciodată”), în Mirdita (“Gjuha jonë”, 1990, 1, p. 72). La fel, *Kur të qethen dhentë e kuqe* “Când s-or tunde oile roșii” (adică niciodată). Pentru română, de remarcat: *Basmul cu cocoșul roșu* (= poveste-lucru, încurcătură-fără sfârșit), DA, s. *cocoș*.

Discutăm aici și verbul *a roși*, care se distinge semantic de *a înroși*, format cu pref. intensiv *în-*. O paralelă există în albaneză: *kuq, -a, -ur* “a roși” și *skuq, -a, -ur* “a înroși”, cu pref. intensiv *s-*. Iată exemple albaneze cu *skuq* traductibile în română prin *a înroși*, mai rar prin *a roși*:

Dielli skuqi horizontin - Soarele înroși orizontul.

E skuqën tokën me gjak - Au înroșit pământul de sânge.

Skuq mishin (në tigan) - Înroșesc carnea (în tigaie).

Skuq hekurin - Înroșesc fierul.

Eshtë skuqur shumë në diell - S-a înroșit mult la soare.

Același verb *skuq*, cu *s-* intensiv, apare în contexte care îl apropie de sensul “a se rușina, a-i fi rușine”.

U skuq gjer te veshet - S-a înroșit până (în vârful urechilor) la urechi (i-a fost tare rușine).

E bëj të skuqet - Îl fac să se roșească (să-i fie rușine).

S'i skuqet faqja (fytyra) - (Mă mir că) nu-i roșește obrazul (fața) (că nu-i e rușine).

Të mos skuqemi para shokëve - Să nu roșim în fața colegilor (să nu ne fie rușine).

În română, după cum se știe, *rușine* e legat, la origine, de *roșu*: *rosionem (v. Densusianu, *Opere*, I, p. 590). De remarcat că rom. *rușine* e popular și concret (prin raportare la *roseus* “rouge, rougeâtre”), pe când alb. *turp* “rușine” provine din lat. cl. *turpis* “rușine” (cf. Mihăescu, *Romanité*, p. 49); v. și *rușine*.

*

213. Rupt participiu adjectivat al vb. *rupe* e folosit cu sensul “foarte obosit”: *E rupt (de oboseală)*, ca și corespondentul albanez *i këputur* (de la verbul *këpus, këputem* “a rupe, a fi rupt”: *Jam i lodhur i këputur* “Sunt obosit rupt”).

În română, și locuțiunile: (*Muncim*) *pe rupte(le)*; (*Am luat-o*) *cu ruptul (cu rupta)*, pentru sensul vechi de “cantitate de muncă pe un timp determinat”, DLR, s.v.

Substantivat, ne întâmpină în: *ruptul oilor (sterpelor, mieilor)* însemnând “alegerea, separarea oilor fără lapte și a mieilor de mînzări, oile cu lapte”; de notat și verbul *a rupe* folosit prin Transilvania și nordul Moldovei cu înțelesul de “a înțărca viței sau miei”. Concordanța cu albaneza este neîndoielnică: alb. *qengj i këputur* “miel rupt” (de la supt, separat de oaie), vb. *këput* “a rupe; a trage de la supt puiul de animal (și chiar copilul de un an); a înțărca” și derivatul cu un prefix intensiv *sh-*: *E ka shkëputur fëmijën* “A înțărcat copilul” (lit. “L-a rupt”); *këputje* s.f. și der. *shkëputje* lit. “rupere de la supt; înțărcare”; v. și *trage*.

*

214. Rușine s.f., alb. *turp, -i* (din lat. *turpis*) au derivate paralele: *a rușina* vb., alb. *turpëroj*; *rușinat și rușinos* adj., alb. *i turpëruar, i turpshëm*, iar contextele în care apar reflectă un comportament moral exemplar al individului în raport cu colectivitatea. Redăm aici câteva dintre construcțiile comparabile dintre cele două limbi:

S-a făcut de rușine, alb. *U bë me turp* id.

Fără pic de rușine, alb. (*Është*) *pa pikë turpi* id.

Și-a spălat rușinea (Și-a spălat obrazul de rușine), alb. *E lau turpin* id.

E rușine (să vorbești așa), alb. *Është turp (të flasësh kështu)* id.; *Nu-i rușine (să întreb)*, alb. *S'është turp (të pyesësh)* id.

Munca nu-i o rușine (o sentință populară general umană), alb. *Puna s'ka turp*.

Și-a mâncat rușinea, alb. *E ka ngrënë turpin me bukë* lit. “*Și-a mâncat rușinea cu pâine*”. (Pentru expresia românească, v. Dumistrăcel, *Expr. rom.*, p. 213).

Verbul *a rușina* are, popular, și sensul de “a necinști, a dezonora, a silui o femeie”, ca și corespondentul albanez *turpëroj*. E firesc ca unele dintre construcțiile și sensurile relevante aici să aibă corespondente paralele și în alte limbi. Pentru alte observații, v. *roșu*.

*

215. *Sare* s.f., alb. *kripë* (var. *krypë*).

A mânca pâine și sare împreună (ar. Sare ș-pâine mâcăm deadun), alb. *Bukë e kripë hëngrëm bashkë*, ngr. ψωμί και ἄλας φάγαμαι μαζί (P. Papahagi, *WJ*, XIV, p. 151).

Îl iubește ca sarea-n ochi; I-e drag ca sarea în ochi (îl urăște), alb. *E do si kripën në syid*. (v. și Gabinschi, *Conex. balc.*, p. 84).

Adj. *sărat* e folosit în limba vorbită cu înțelesul de “scump”: *prețuri sărate* (= pipărate, mari), alb. *çmime të kripura* id.; și bg. *jenite sa solenički* “prețurile sunt cam sărate”. Aspectul negativ: *nesărat* în: *glume nesărate* (= neplăcute, proaste), alb. *shaka e pakripë* id. (comp. lat. *sal* “sare; glumă, spirit”).

Subst. *sărătură* (de la *a săra, sărat*) și adj. *sărăturos* se pot referi la un teren neproductiv, ca și alb. *kripor* adj. “sărăturos”: *tokë kripore* “pământ sărăturos”), *kripth* subst. (= *tokë e kripur* “pământ sărat”), *kripërishtë* “sărătură” (despre un teren agricol) și subst. *shëllirë* “sărătură, loc sărăturos”, adj. *i shëllirtë* (*tokë e shëllirtë* “pământ sărăturos”); *shëllirë* s-ar explica dintr-un adj. *salinus* (*aqua salina*), pentru că în Albania sarea se scoate din apa sărăturoasă (a mării); câmpia agricolă a Muzăcheiei se află de-alungul litoralului Adriaticeii.

Albaneza are încă un sinonim: *njelmishtë, njelmishte* “sărătură, loc sărat” de la adj. *i njelmët* “sărat”; *vënd i njelmët* “loc sărat” (v. FS).

*

216. *Săptămână* s.f., alb. *javë* (probabil lat. *hebdomas*).

Săptămâna mare (sau *a Paștelui*), ultima săptămână din postul Paștelui; alb. *java e madhe* (Xhuvani, *CL*, III, Supliment, 1958, p. 563). Sintagma aceasta e cunoscută și altor limbi balcanice (sau limbi ale popoarelor ortodoxe) și chiar latinei târzii: *septimana maior* (cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 35).

Săptămâna albă, numită și *săptămâna brânzii* (v. ALR, II, MN, p. 105), prima săptămână de dinaintea postului Paștelui, când Biserica ortodoxă dă voie să se mănânce lapte și brânză; alb. *java e bardhë* “săptămâna albă” și *java e djathit* “săptămâna brânzii” (Xhuvani, *CL*, III, 1958, p. 563); în albaneza din Grecia: *java e ndithit* “săptămâna brânzii” (Çabej, *SE*, III, p. 259); în greacă, aceeași denumire pentru “la semaine de fromage” (cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 36). De adăugat

sintagma *brânză albă*, alb. *djathë e bardhë*, cu adj. *albă, e bardhë*, care, evident, are legătură cu denumirea săptămânii de dinaintea postului mare.

*

217. *Sărbezi* vb. unipersonal derivat de la adj. *sarbăd* (= acru, despre lapte) e paralel cu alb. *tharbet* vb. “se acrește, se strică, se sârbezește” (despre lapte), format de la adj. *i tharbët* “sarbăd”: *U tharb qumëshit* “S-a sârbezit laptele (SF, 2, 1972, p. 202); (pentru *sarbăd*, v. *Vocab.*, p. 110).

*

218. *Sărciner* s.n. (= par înfipt în pământ făcut dintr-un trunchi cu crengile retezate, de care se atârână oalele să se usuce; sin. *prepeleac*), cu variante numeroase: *sărcier, sălcier, sărcinel, sărcior* (acesta, probabil, de la *sărcier*, cu substituție de sufix după modele de felul *căprior*). Este un cuvânt specific limbajului pastoral, explicat în DLR de la *sarcină* (< lat. *sarcina*) cu suf. *-ar*. Corespondentul albanez, *shelqëror* (și: *shelqner, shalqner*), tot un termen pastoral, cu același sens ca rom. *sărciner*, a fost explicat de Çabej (SGJ, II, p. 132; Id., SGJ, V, p. 258) din lat. *sarcinarius* adj. “de povară” (< *sarcina*). Învățatul albanez are dreptate să susțină o etimologie latină directă și pentru rom. *sărciner*. Sufixul *-er* e o acomodare fonetică la palatala din silaba precedentă. O derivare pe teren românesc a acestui cuvânt este exclusă (v. și Vătășescu, *Vocab.*, p. 362, cu bibliografie).

Cele două cuvinte au în comun și sensul: “arac pentru susținut fasolea” (*sărciner*) și “furcă de sprijinit halânga de vie” (alb. *shëlqëror*).

În treacăt fie spus, rom. *sarcină* are aceleași sensuri ca alb. *barrë*: “1. povară (pe spinarea animalului sau a omului): *o sarcină de lemne*, alb. *një barrë dru* id.; 2. fătul din pânțelele mamei: *lunile sarcinii*, alb. *muajt e barrës*” (FS). Am reținut acestea pentru că *barrë* face parte din aceeași familie cu *bark* “burtă”, *mbars(ë)* “borț, borțoasă”, la care s-ar raporta rom. *burtă, borț(oasă)*, cf. DA, s.v., Çabej, în SCL, X, 1959, p. 554, Poghirc, în ILR, II, p. 355.

*

219. *Sâmbură* s.f., înv. și reg. “asociație, tovarășie; întovărășire în vederea aratului sau a alcătuirii unei stâne de vară”; în Maram.: *sâmbra oilor* “sărbătoare prilejuită de începerea mulsului oilor la munte” (DLR, s.v.); der. *sâmbraș, sâmbraș, a sâmbra* (a *sâmbrași, a sâmbrași*), *sâmbrași* (v. DLR, unde, pentru etimologie, se face comparație cu alb. *sëmbër*, scr. *srebar, srebra*, ngr. *σομβολή*); pentru semnificații mai vechi, v. *Inst. feud.*, p. 444; v. și TDRG, s.v.

Alb. *sëmbër, sëmbër* “plugar care se întovărășește cu altul la arat, fiecare punând la jug câte un bou; cioban care se întovărășește cu altul la stână” e sinonim cu *gjymatar, gjysmatar*, un nume de agent derivat, evident, de la *gjymës, gjysmë* “jumătate” (după ngr. *σέμβροος, σεμβροός*, fem. *σέμβροα*). În toasca de sud:

Punojmë me sëmbër “Muncim cu doi boi” (Totoni, BUT, 1, 1962, p. 211). Eq. Çabej (SGJ, II, p. 106) crede că *sëmbër* nu trebuie cercetat izolat de *shemër* (cu var. reg. *sëmbri*, *ksembër* etc.) “a doua nevestă a unui bărbat în raport cu prima, care trăiește și se află în casă; fiecare din nevestele aceluiși bărbat, una în raport cu cealaltă (bineînțeles, când un bărbat putea să-și ia mai multe neveste, cum era cazul albanezilor musulmani sau a celor creștini în situații speciale)”; la Leotti: *shemër* “rivale (în amore), nemico”, *sëmbër* “socio” (ortak). Çabej crede că trecerea semantică de la “două neveste unite prin același bărbat” la “doi bărbați care-și împreună boii la plug sau se întovărășesc la stână” nu este deloc dificilă. A fost firesc ca *shemër* să dezvolte și sensul opus, de “dușman, vrăjmaș”: *Shkojnë si shemrat* “Trăiesc ca nevestele aceluiși bărbat”, adică rău, se ceartă întruna (v. FS); v. mai amănunțit și B. Demiraj, Alb. Et., p. 359.

De remarcat că și rom. *sămbră* apare prin sud-vestul Transilvaniei cu înțelesul de “ceartă, conflict” (în DLR, s.v.; *Inst. feud.*, p. 444); aici și: *Nu-ți pune boii în jug cu e!* (că ajungi la ceartă); *Cu mine ți-ai găsit să-ți pui boii în jug?* Dar o legătură semantică de felul alb. *shemër - sëmbër* nu a fost posibilă în română, căci în istoria noastră socială, spre deosebire de albanezi, nu se poate vorbi de bigamie. Nici ar. *şambäre* “două neveste ale unui bărbat se numesc *şambärle* între dânsule”; *S’măcă ca şambärle* (Mihăileanu), intrat din albaneză, nu presupune cu necesitate bigamia aromânilor (v. Capidan, RF, II, 1-2, 1928, p. 14).

După C. Dominte (în SCL, 6, 1983, p. 535-539), într-un articol consacrat originii acestui cuvânt, alb. *sëmbër* ar proveni din rom. com. *sămbră*, iar acesta din lat. *in simul ac; argumente împotriva la Vătășescu, *Vocab.*, p. 427, care respinge și ideea originii slave sau maghiare a cuvântului românesc.

*

220. Sâmedru, numele popular al sărbătorii creștine Sf. Dumitru, de la 26 oct., compus din *sân* (< lat. *sanctus*) și *Medru* (n. pr. *Demetrius*). Lat. *sanctus* s-a păstrat în numele de sărbători populare creștine (în combinație cu numele de sfinți, dintre care unele sunt moștenite din latină: *Georgiu*, *Nicoară*, *Petre*): *Sângiorgiu* (*Sângiorz*), *Sânicoară*, *Sâmedru*, *Sâmpetru*, *Sântămărie*, *Sântilie*, *Sântion*, *Sânvăsiu*; *Sânziene*. Unele dintre acestea au intrat în toponimie: *Sângiorz*, *Sâmpetru*, *Sântana* (recent, pe larg, Simona Goicu, *Termeni creștini în onomastica românească*, ed. Amphora, Timișoara, 1999).

Alb. *shënjt*, *shën* (< lat. *sanctus*) nu a fost concurat de un sinonim slav ca rom. *sânt* (*sfânt* < v. sl. *svętŭ*, probabil din cauza contactului direct și permanent cu ortodoxismul grecesc (în sud) și cu catolicismul italian (în nord). *Shënjt* (și *shenjt*) e folosit curent în limbajul creștin, dar apare și în compoziții populare asemănătoare celor românești, denumind și luna din an în care e sărbătoarea: *Shëmitër* “luna octombrie”, *Shëmëhill* “noiembrie”, *Shënëndrë* “decembrie” (comp. rom.

andrea, undrea, îndrea < Andreas), *Shëngjergj, Shënpietri, Shënmaria*; adj. *shëngjinës* (fik *shëngjinës* “smochină mare, care se coace în iunie, pe la *Sânziene*”) ar avea aceeași etimologie ca rom. *Sânziene* pl. (lat. *Sanctus dies Johannis*), adică *Shëngjin* (*Sanctus Johannes*) cu suf. adj. -ës.

Cultura creștină a lăsat urme și în toponimia Albaniei: *Shmitër, Shëmrizë, Shëndëlli, Bregu i Shtodrit* (în Sulova, v. BSS, 3, 1955, p. 168).

*

221. *Sân* s.m., n. (lat. *sinus* “curbură, încovoietură) cu semnificația, transmisă din latină, “spațiu între piept și cămașă în care se pot ține lucruri ca într-o pungă” (DLR, s.v.) e atestat încă din sec. al XVI-lea în toate zonele românești. Același sens are și alb. *gji, -ri* “sân”: *Kishte shti në gji ca mollë* “Băgase în sân niște mere” (Xhuvani, SF, 1, 1990, p. 139; FS, s.v.).

Am reținut și expresia *A sta (a fi, a rămâne) cu mâinile în sân* (= a nu întreprinde nimic, a fi inactiv), alb. *Rri me duar në gji* lit. “Stă cu mâinile în sân” (fără să facă nimic); *sân*, alb. *gji* au aici înțelesul relevat mai sus. De adăugat: *A sta cu mâinile în șold (în buzunar)*, cu același sens. În albaneză ne întâmpină o construcție cu structură identică: *Rri me duar në ijë (në xhepa)* id.; v. și *mână; sta*.

În sânul familiei (= în mijlocul familiei), alb. *Në gjirin e familjes* id., expresie cunoscută și în alte limbi (it. *In seno alla famiglia*, fr. *Au sein de la famille*. La fel: (A crescut) la sânul mamei, alb. *(Është rritur) në prehër të nënës* lit. “(A crescut) în poala mamei”, ca și: *Në prehër të familjes* lit. “În poala familiei”. Bineînțeles că *sân* cu acest sens figurat poate apărea și în alte grupări: *în sânul bisericii, la sânul patriei* etc. De observat că aceste întrebuițări ale rom. *sân*, alb. *gji* nu se întâlnesc și la sinonimele *șâfă*, alb. *sisë*, utilizate numai cu semnificația anatomică.

În sfârșit, alb. *gji*, rom. *sân* sunt cunoscute și cu sensul de “golf”, care pare modern, calchiat (comp. lat. *sinus*, it. *seno*). În română ne întâmpină încă din sec. al XVI-lea: *Și sînru oarecarele socotia aibîndu ariră* (CV, 47^r, 10-12, ed. Mariana Costinescu, Minerva, București, 1981); *Când fu zuo, pământul nu-l cunoștea: dară socotia un sân având fărzure, în carele socotia de-are putea să să urnească corabia* (*Noul Testament* de la 1648, în DLR, s. urni).

*

222. *Sânge*, alb. *gjak* au puține construcții paralele în comun. Am selectat dintre acestea:

Sângele apă nu se face (proverb), alb. *Gjaku s’bëhet ujë* lit. “Sângele nu se face apă” și cu topica: *Gjaku ujë s’bëhet “Sângele apă nu se face”* (Gjevori, p. 97), un proverb cunoscut și altor limbi.

Locuțiunea adv. și adj. *cu sânge rece* (= obiectiv, înțelept, cu chibzuință, cu stăpânire de sine), alb. *me gjak të flohtë* id., o locuțiune care există și în alte limbi.

A(-i) îngheța sângele (în vine) în el (de frică) = a se speria rău de tot, a fi cuprins de groază, alb. I ngriu gjaku (nga frika) id.

Îi fierbe sângele (de mare supărare, de ură etc.), alb. Iu avullua gjaku id.

A i se urca sângele în obraz (sau la cap) = a se înroși din cauza unei emoții puternice, alb. I hipi gjaku në fytyrë (në tru) id.; și în alte limbi, de ex. it. Il sangue mi monta alla testa.

I-a intrat în sânge (= și-a însușit ceva cu toată ființa), alb. I ka hyrë në gjak id.

I se aprinde sângele (= se supără repede și rău), alb. Iu ndezi (iu nxehu) gjaku id.

În română multe derivate de la *sânge* ne întâmpină în terminologia botanică: *sânger, sângeroasă, sângerel, sângerică, sângele* (v. DLR, s.v.), metafore create pe baza însușirii “roșu”. Pentru albaneză, reținem două compuse: *bar gjaku* “iarba sângelui”, numele unei plante cu sevă roșie și *lule gjaku* “floare de sânge”.

Din alte domenii, se impun atenției două derivate interesante comune celor două limbi: *sângerare, sângerătură* (și verbul *a se sângera*) “boală la oi și la capre care se vindecă printr-o creștătură la ureche ca să curgă puțin sânge” (*Se dă sânge*); alb. *gjakëz* id. (derivat cu suf. -ëz) și *gjakësë* “boală la oi” (Zymeri, p. 48), cu suf. -së. De adăugat derivatul *sângerete* (și reg. *sângeoi*), denumire a caltaboșului făcut din sânge și carne; alb. *gjake, gjakja* id. (cu sinonimul *kurmagjak*).

Spre deosebire de rom. *sânge*, alb. *gjak* apare într-un mare număr de construcții frazeologice privind spiritul de vendetă și înrudirea prin sânge etc., firești în limba comunităților sociale închise, care, în cursul istoriei, s-au apărut cu multă tenacitate. Astfel, *gjak* însemnează nu numai “sânge”, ci și “răzbunare, vendetă”; *gjakderdhje* (sau *derdhje gjaku*) “vărsare de sânge”; *Është derdhur gjak* “S-a vărsat sânge”, au fost omorâți sau răniți grav mulți oameni, *gjakmarrje* lit. “luare de sânge”, denumirea omorului în numele vendetei, *Marr gjakun* lit. “a lua sângele” (= a ucide); *Bën gjak* lit. “face sânge” (= ucide); descrierea vendetei la Durham, p. 481 ș.u. (Pentru construcții care nu au echivalente în română, v. FS, Leotti, Mann).

*

223. *Scară* s.f. apare în oronimie cu sensul “trecătoare, defileu”; se adaugă la cuvântul de bază derivatele, devenite nume proprii, ca și *Scară: Scărișoara, Scăricica, Scăriga, Scărișul* (Petrovici, CL, XI, 1966, 1, p. 12 și în SDT, p. 271). Cu acest sens, *scară* se compară cu alb. *shkallë* “trecătoare în munți, drum îngust de trecere prin munți, defileu” (FS), cu var. *shkalle*, dim. *shkallëz* “scărișoară”. Cei doi termeni provin din lat. *scala; scalae, -arum* “scară, treaptă” (v. și Vătășescu, *Vocab.*, p. 146).

De notat și sensul de “scară, scărișă la șeaua calului”: alb. *Vë këmbën në shkallë (shkalle)* “Pune piciorul în scară”.

*

224. *Scrie* vb., înv. și pop. cu sensul “a desena, picta, a înfrumuseța”: *Le-au scris obrazele pentru sfințele icoane* (Dosoftei, în DLR); *Sprânceana-i scrisă cu pană* (folclor); *Pomi înalți, stufoși...părea că erau scriși* (= desenați, pictați); *Jilfuri scrise*; *O față scrisă de frumoasă* (DLR); *A scrie ouă* (= a încondeia); alte citate în DLR (v. și *Istoria cuvintelor*, p. 57-58). Din acest înțeles (cunoscut, de asemenea, în latină și în greacă, cf. Densusianu, GS, 2, p. 13; Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 39) derivă cel de “a înflora cu acul pe cămașă” (în Banat: *scriitură* = cusătură cu amici). Alb. *shkruaj* “a scrie” (probabil din lat. *scribere* sau un derivat timpuriu cu pref. intensiv *sh-* de la vb. *kruaj* “a scărpină, a freca, a zgârma”, cf. Çabej, SGJ, II, p. 142) e folosit și cu sensurile speciale cu care apare rom. *scrie*: *Shkruaj këmishën* lit. “Scriu cămașa” (cos cu acul înflorituri); *Shkruaj me gjilpërë* lit. “Scriu cu acul” (cos înflorituri); *Këmishë e shkruar* “cămașă scrisă” (înflorată cu amici); *Çorape të shkruara* “ciorapi scriși”; *Lugë me bisht të shkruar me thikë* “lingură cu coada scrisă (= înflorată) cu cuțit”.

Alt sens comun celor două limbi (și altora din Balcani) este și cel de “a-i fi sortit, a-i fi hărăzit (încă de la naștere)”: *Așa i-a fost scris*; *S-a dus unde i-a fost scris*; *Așa a fost scrisa mea* (ca subst. articulat însemnând “soartă”); *preascrisa lui* (= predestinată lui, într-un descântec de dragoste); alb. *Ashtu kishte qenë e shkruar* “Așa fusese scris”, adică predestinat; *E ka të shkruar në ballë* “Îl are scris în frunte” (comp. cu: *Ce ți-e scris în frunte ți-e pus*; pentru paralele în neogreacă și bulgară, v. P. Papahagi, WJ, XIV, p. 153). În albaneză chiar denumirea pentru literă, *shkronjë*, are sensul de “soartă, destin”: *shkronjëbardhë* “destin fericit” (lit. “literă albă”), *shkronjëzi* “destin nefericit” (lit. “literă neagră”). Există în română numeroase descântece de “scrisă”, adică de “destin” (v., de exemplu, descântecele din Tocilescu, Țapu, *Materialuri folcloristice*, vol. III, București, Minerva, 1981, p. 332 ș.u.).

*

225. *Scurt* adj., alb. *i shkurtër* (*shkurt* adv.) în proverbul *Minciuna are picioare scurte* (adică adevărul iese repede la iveală), alb. *Gënjeshtra i ka këmbët të shkurtra* id.

Verbul provenit de la acest adjectiv (sau direct din latină: *excurtare*, ca și alb. *shkurtoj*) ne întâmpină în construcția frazeologică *A scurta drumul* (= a micșora distanța între două puncte, a evita ocolurile, mergând direct), alb. *Shkurtoj udhën* id. De adăugat derivatul *scurtătură* cu înțelesul de “drum care taie scurt, care te scoate mai repede la destinație”, paralel cu alb. *shkurtore*, -ja id.: *A luat-o pe scurtătură*, alb. *Mori një shkurtore* id.

Reținem și construcția *A scurta capul* (*cuiva*), însemnând “a decapita” (în texte mai vechi, ca și *A-i scurta nasul, limba*), comparabilă cu alb. *Shkurtoj kryet*

“tagliare il capo” (Leotti); comp. lat. *excurtare* “a tăia coada unui animal” (Mihăescu, *Romanité*, p. 283; v. și Vătășescu, *Vocab.*, p. 312).

În sfârșit, blestemul *Scurta-ți-s-ar zilele!* (de-ai muri mai degrabă), alb. *T'u shkurtofshin ditët!* id.

Alb. *shkurt*, *-i* cu înțelesul “februarie, luna cea mai scurtă” este identic cu ar. *șcirtu* “februarie” (cu *ș-* după albaneză). În aromână, ca și în albaneză, numele lunilor se articulează: *șcirtul, marșul*, alb. *shkurti, marsi, prilli* etc. (cf. Capidan, DR, II, p. 501).

*

226. *Sfoară* s.f., alb. *litar* (din ngr.) apar în proverbul: *În casa spânzuratului să n-aduci vorba de sfoară*, alb. *Në shtëpinë e të varurit nuk e zënë në gojë litarin* id.

De notat și expresia din limbajul agricultorilor (domeniul treieratului sau al industriei casnice): *S-a adunat sfoara (pe după par)*; *S-a strâns funia de par*, cu sens figurat: “S-a sfârșit viața”, alb. *Na u mblodh litari* (Xhuvani, SF, 4, 1972, p. 161); v. și *ghem*.

Nu este exclusă o oarecare legătură între *A trage pe sfoară*, locuțiune cu sensul “a înșela, a păcăli” și alb. *Me litar të botës mos hyrë në pus* “Cu sfoara altuia să nu intri în puț” (Leotti), adică “Să nu te încrezi în oricine”, ca în basmul lui Ispirescu “Prăslea cel voinic și merele de aur”.

Sfoară se folosea în vechime ca denumire a unității de măsurat în lungime suprafețele agricole, ca și: *funie, lanț, odgon, prăjină, curea, tei* etc. Acest sens apare și la alb. *litar*: “măsură de lungime de cca 10-12 metri sau 7-8 pași” (FS).

*

227. *Spăla* vb. care coexistă cu *a la*, acesta din urmă fiind folosit rar astăzi, numai în limba populară și cu sensuri limitate; unul dintre acestea este “a se spăla pe cap” (de adăugat var. *a (se) lăia* și *a se lăua*, cf. DA, s. *la*). Și în albaneză sunt două verbe pentru acțiunea “a spăla”: *laj* și *shpëljaj* (cu var. *shpërlej*), tot din latină: *lavare* și **experlavare* (Meyer, EWA, p. 237), al doilea conservat numai în latinitatea balcanică (cf. Pușcariu, LR, I, p. 264). Çabej (SGJ, II, p. 149) crede că *shpëljaj* e format în interiorul albanezei (lat. *-are* ar fi trebuit să devină în albaneză *-oj*) cu pref. intensiv *shpër-* (compus din *sh-* și *për*) adăugat la vb. *laj*. Rom. *spăla* ar fi, după învățatul albanez, împrumut din albaneză, mai cu seamă că **experlavare* nu e cunoscut în latinitatea occidentală (totuși, urmași ai lui **experlavare* se găsesc dialectal în italiană, cf. Rosetti, ILR, p. 173). Etimologia aceasta nu trebuie ignorată, mai ales că *a (se) la*, verbul moștenit propriu-zis, are o arie semantică extrem de restrânsă, spre deosebire de alb. *laj*, cu o zonă semantică atotcuprinzătoare, ca și rom. *spăla* (v. și *spălăcit*).

De notat expresia: *A se spăla pe mâini* (de cineva sau de ceva), alb. *I lau duart* (nga dikush a nga diçka), adică “am scăpat de cineva..., am rămas fără cineva..., am pierdut pe cineva sau ceva”.

Un proverb cunoscut și altor limbi: *O mână spală pe alta, și amândouă spală obrazul*, alb. *Njëra dorë lan tjatrën, të dyja lajnë fytyrën* id.

*

228. Spălăcit adj. (despre obiecte colorate: decolorat, șters, spălat, care și-a pierdut culoarea inițială; și despre oameni: *chip spălăcit, o față spălăcită, ochi spălăciți* etc., DLR, s.v.) de la vb. *a spălăci*, derivat de la *a spăla*. Corespondentul albanez al lui *spălăcit* este *i shpëlarë* “clătit, limpezit de spuma săpunului” (despre o rufă spălată), “decolorat”: *ngjyrë e shpëlarë* “culoare spălăcită” și fig.: *njeri i shpëlarë* “om spălăcit”; *sy të shpëlarë* “ochi spălăciți”. Acest derivat ar constitui un argument semantic pentru Çabej că rom. *spăla* e împrumut albanez, ipoteză greu de acceptat.

*

229. Spetează s.f., derivat dim. de la *spată* (din lat. *spatha* “spată la războiul de țesut”), ca și alb. *shpatëz*, dim. de la *shpatë* cu suf. *-zë*. Cele două diminutive au sensuri comune, referitoare la “car”, la “plug” și la “războiul de țesut”: “1. brăcinar, chingă la plug; 2. otic, stinghe care leagă carâmbii loitrelor sau scândurile care formează fundul carului; 3. spata (prin care trec firele de urzeală) de la războiul de țesut”. *Spetează*, alb. *shpatëz* au și înțelesul de “atelă; scândurele înguste cu care se fixează osul rupt”, deci un sens de... medicină populară.

De asemenea, cele două cuvinte, formate la fel, apar ca metafore în denumirea diferitelor plante de grădină (v. DLR, FS); se adaugă aci *săbiușă* “un fel de stânjel”, *spata* având, după cum se știe, ca și alb. *shpatë*, și sensul de “sabie”.

*

230. Spinare s.f. pare, etimologic, mai nou decât alb. *shpinë* (< lat. *spina*, conservat și în limbile romanice occidentale). *Spinare* (din lat. *spinalis*) e sinonim cu *spate*, iar alb. *shpinë* e sinonim cu *kurriz* (< lat. *curvus*) și cu *shpatull* “spate, regiunea omoplaților” (comp. rom. *spată* - de animal - os lat care susține articulația membrelor de dinainte).

A trăi pe spinarea altuia (= pe socoteala altuia), alb. *Rronte në shpinë (në kurriz) të dikujt* id.; și: *A-l jine în spinare* (peiorativ, îi asigură toate cheltuielile), alb. *E ka në kurriz* id.

A întoarce spatele (cuiva) = a-l abandona, a-l ignora, a nu-i mai da nici o atenție, alb. *I ktheu shpinën (kurrizin, shpatullat)*; expresia aceasta există și în greacă și sârbocroată etc.

Îl mânăncă spinarea (= i se face de bătaie, e neastâmpărat), alb. *I ha shpina (kurrizi)* id., arom. *Ti mîcă sk'inarea* ((P. Papahagi, *op. cit.*, p. 120).

I s-a urcat în spinare (= îl exploatează, îl supune la felurite munci, obligații, că nu mai poate scăpa de el), alb. *I hipi në shpinë (në kurriz) dikujt* id.

*

231. Spune vb. cu sinonimul *zice* (v. încercarea de a le distinge contextual din *Ist. cuv.*, p. 113-115) apar în limba populară cu câteva sensuri speciale comune cu ale corespondentului albanez *them*.

Mai întâi înțelesul “a se chema, a se numi” (cu dativul în ambele limbi): *Cum îi spune acestei femei? (acestui băiat?)*, alb. *Si i thonë kësaj gruaje? (këtiç djali?)* cu verbul la plural în albaneză, cum era și în româna veche: *Cum îi spun (oamenii)?*

Cum își zice (vechi: *zic*) *pe nume?* alb. *Ç'ta thonë emnin?*

Astăzi, mai obișnuit: *Cum te cheamă?* iar în limbajul mai urban: *Cum te numești?* În alb.: *Si e ke emrin?* lit. “Cum ai numele?”

Apoi, înțelesul “a cânta” (înțeles popular în cazul lui *a zice*, cult în privința lui *a spune*, v. cartea citată mai sus): *Zi-i un cântec; Zi-i din fluier* (cu pron. *i*, neutru ca valoare), alb. *Ia them këngës; Ia thotë me fyell* (cu *ia*, un pronume compus din două forme neaccentuate, ca rom. *i-I, i-o*, cu o sudură completă).

Adăugăm aici expresia: *Ëmi spune inima (că...)* = presimt că..., sunt sigur că o să se întâmple ceva, alb. *Më thotë zemra (që...)* id.

*

232. Sta vb., alb. *rr* (*ndenja, ndenjur*).

A sta ca o găină plouată (= a sta pleoștit, abătut, fără tragere de inimă), alb. *Rri si pulë e lagur* id.

A sta ghimpe (pe capul cuiva) = insistent, plictisitor, alb. *Rri gjemb (mbi kokë dikujt)* id.

A sta cu mâinile încrucișate (cu mâinile în șold, cu mâinile în sân) = a sta de geaba, a nu face nimic, alb. *Rri duarkryq (me duar në ije, me duar në gj)* id.; v. și *sân*.

A nu sta la un loc (= a se mișca întruna, a nu avea astâmpăr), alb. *Nuk rri në një vend* lit. “Nu stă la un loc”.

Sensul “a locui”: *Unde stai? Stau în București; Stau aproape; Stau la un frate*, alb. *Ku rri? Rri në Tiranë “Stă în Tirana”; Rri afër; Rri te vëllai* (v. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 157).

Sensul “a rămâne timp îndelungat fără ceva”; *Stă fără mâncare (fără apă, fără palton)*, alb. *Rri pa bukë (pa ujë, pa pallto)* id.

Impersonal, cu dativul: *Ëi stă bine (rău, frumos)* = îi vine bine...; *Ëi stau bine* (= îi vin bine) *rochiile astea*, alb. *I rrinë mirë këta rroba* id.

De adăugat proverbul, cunoscut și altor limbi, *Să stăm strâmb și să judecăm drept*, alb. *Të rrimë shtrembër e të flasim drejt* lit. “Să stăm strâmb și să vorbim drept”.

*

233. *Sterp* adj., înregistrat în lista elementelor considerate numai cu probabilitate ca provenind din substrat (*Vocab.*, p. 148), e reținut aici pentru înțelesul “care nu produce, sărac, nearat, nelucrat, nefertil” (cu referire la terenurile de agricultură): *un loc sterp* (= nearat, neroditor). Același înțeles are și alb. *shterpë*: *tokë shterpë* “pământ sterp”; *ara shterpë* “ogoare sterpe” (FS, s.v.); comp. it. *arido, sterile*. De adăugat: *toka të shtërpëzuara* “pământuri sterpe” (lit. “stărpite”), un participiu adjectivat al unui verb *shtërpëzoj* “a stărpi”.

Dintre derivate, semnalăm numele de agent *stërpar* “păzitor la oi sterpe”; alb. *shterpar* id. și col. *sterpare, stërpërie* “totalitatea oilor sterpe” (mai frecvent pl. *stërpëri*), alb. *shtërpore* id.; v. și B. Demiraj, *Alb. Et.*, p. 373.

*

234. *Strat* s.n., alb. *shtrat*, ambele din lat. *stratum* “așternut, cuvertură de pat; pat”, au în comun înțelesul propriu limbajului agricultorilor de “răzor, brazdă de gunoi fărâmițat bine”: *strat de ceapă* (*de usturoi, de flori* etc.), alb. *shtretërit e rasateve* “straturile de răsaduri”; *Mbjell në shtretër* “Cultivă în straturi”; *shtrati i lules* “stratul de flori”.

În limba veche ne întâmpină expresia: *A fi în strat de moarte* (*în stratul morfii*) = a fi în agonie; astăzi: *pe patul morfii*, alb. *Në shtratin e vdekjes* id. Sensul “pat” al alb. *shtrat* este curent astăzi: *Shtroj shtratin* “Aștern patul”; *Fle në shtrat* “Dorm în pat”.

Strat și alb. *shtrat* sunt folosite, popular, și cu semnificația “placentă, cămașa fătului”.

De asemenea, cu accepțiunea “albie (a unui râu)”: *stratul râului* (DLR, s.v.); alb. *shtrati i lumit* id.

Albaneza are și cuvântul *pat* “etaj, cameră la primul etaj” care ar proveni din ngr. πάτος “dușumea, pat” (Meyer, EWA, s.v.; Çabej, SGJ, II, p. 15); după CDDE, nr. 1356, rom. *pat*, alb. *pat* provin din lat. *pattus < gr. πάτος.

*

235. *Strica* vb., alb. *prish* (adj. *i prishur*) cu următoarele sensuri (unele figurate) comune:

Omul rău strică și pe alții (= îl transformă în rău din punct de vedere moral, îl corupe, îl depravează), alb. *Njeriu i keq prish edhe të tjerët* id.; *Băiat stricat* (= destrăbălat, desfrânat), alb. *Djalë i prishur* id. (v. SCL, 4, 1960, p. 915).

Sensul “a călca o înțelegere, a rupe legătura de prietenie cu cineva, a curma bunele relații, a se certa”: *Au stricat înțelegerea*, alb. *Prishën marrëveshjen* id.; *Au stricat logodna*, alb. *E prishën fejesën; I-au stricat somnul*, alb. *Ia prishën gjumin* id.

“A risipi, a cheltui peste măsură, a consuma inutil”: *Cela ce va strica niscare bani a besearcei...să fie gonit* (Prav., 148, în DLR, s.v.), alb. *E prishi tërë rrogën* “a cheltuit (lit. a stricat) toată leafa.”

“A se degrada fizic, a pierde anumite însușiri ale trupului”: *Și-a stricat fața*, alb. *Prishi fytyrën* id. (= s-a strămbat la față).

“A descoase, a destrăma (o cusătură, o împletitură)”: *Și-a stricat flanelul (ciorapii)*, alb. *Prishi fanellën (çorapet)* id.

“A intra în putrefacție, a căpăta miros urât; a se acri, a râncezi” (despre hrană sau diferite substanțe organice): *S-a stricat carnea*, alb. *U prish mishi* id.; *S-a stricat laptele* (= a devenit sarbăd, s-a închegat), alb. *U prish qumështi* id. (sensul acesta există și la corespondentele din bulgară și neogreacă, cf. Rosetti, ILR, p. 257); *Ouă stricate*, alb. *Veze e prishur* id. Înțelesul care trebuie reținut aici în mod special este cel referitor la lapte, un înțeles “pastoral”, ...pozitiv. Se folosește însă și cu sensul...negativ.: *lapte stricat* = lapte care s-a stricat în timpul fiertului, alb. *qumësht i prishur* id.; *U prish qumështi* “S-a tăiat (lit. stricat) laptele la fier” (v. și *tăia*).

“A se schimba în rău” (despre vreme): *S-a stricat timpul*, alb. *U prish moti (koha)* id. (Xhuvani, SF, 2, 1976, p. 222).

A strica cumetria cu cineva (= pop., a se certa cu cineva), alb. *E prishën krushqinë* id.; *A se strica cu cineva* “a se certa, a rupe prietenia”, alb. *Me u prish me ndonji* id. (Xhuvani, CL, III, 1958, p. 563).

Nu strică nimic (inv. rar, impers.) = nu face nimic, lasă că nu-i nimic (DLR, s.v.), alb. *S'prish punë* id.

Stricată f. (despre o față dezverginată, DLR, s.v.): *Toate bucatele lui să se dea fecioarei aceei stricate* (Prav., 183, în DLR), alb., în FS, s. *prish*: (în limba vorbită) “a dăuna unei fete, a o necinști, a o dezvergina”; *Prish një vajzë* lit. “Strică o fată” = o dezonzorează (Xhuvani, *ibid.*).

*

236. *Strânge* vb., alb. *shtrëngo*.

Expresia: *Strânge din dinți* (și *Scrășnește din dinți*) = își adună toate puterile ca să treacă un obstacol, alb. *Shtrëngon (kërcet) dhëmbët* id.

Mi se strânge inima de... = îmi pare rău de ..., alb. *Më shtrëngohet zemra* id. (și: *Mă doare inima de...*, alb. *Më dhëmb zemra* id).

Strânge cureaua (= se obligă la privațiuni, la un trai sărac, sub nivelul decenței), alb. *Shtrëngon rripin* id.; e o expresie frecventă în limba vorbită din perioadele de mare sărăcie. La arbăreși: *Shtrëngon brezin* lit. “Strânge brâul” id. (SF, 4, 1979, p. 165).

Adj. *strâns* intră într-o sintagmă cu înțelesul “zgârcit”: *E mână-strânsă* sau *E strâns la mână* “e zgârcit”. La fel alb. *i shtrënguar: njeri i shtrënguar* “om zgârcit”

(lit. “strâns”); sinonime cu structuri identice: *njeri i shtrenjtë* “om scump”; *dorështrënguar* “mână-strânsă” (= zgârcit).

*

237. *Strigă* s.f. (din lat. vulg. *striga* “strigoi”; lat. cl. *strix*, *-gis* “pasăre de noapte, buhă; strigoi; vampir”), cu der. *strigoi*, *strigoaie*, *strigoaică*, are un corespondent identic în albaneză: *shtrigë* “figură mitologică închipuită ca o bătrână rea și urâtă, care mănâncă oameni de vii, strigoaică; vrăjitoare” (FS, s.v., unde e înregistrat și masc. *shtrig*, cu sens corespunzător femininului). Cuvântul există și în alte limbi balcanice: sloven *štriga*, ngr. στρίγα (cf. Meyer, EWA, p. 418, care crede că alb. *shtrigë*, din motive fonetice, nu ar fi împrumut direct din latină). Ceea ce e important este circulația termenului cu aceeași semnificație mitologică în mai toate idiomurile balcanice și slave (v. și Eseev, *Dicț.*, p. 444).

În română și albaneză, acest cuvânt apare și cu înțelesul “fluture de noapte, ochiul-păunului, cap-de-mort” (DLR, s.v., în Banat).

*

238. *Suflet* s.n., explicat din **sufflitus* (< *sufflare*), e folosit în limba veche și în cea populară cu sensul concret de “suflare, respirație”. Trecerea semantică de la “suflare” la “anima” (înțelesul acesta s-a păstrat în celelalte limbi romanice) s-a petrecut de timpuriu, dovadă că *suflet* “suflare” e cunoscut și în dialectele din sudul Dunării. Această evoluție, de la concret la abstract, e normală, ea se produce în multe limbi (v. detalii la Densusianu, *Opere*, I, p. 587-589). Chiar lat. *anima* și *spiritus* au, inițial, sensuri concrete: “suflare, aer, vânt”.

Cu albaneza, româna se află laolaltă printr-un număr mare de construcții având structuri și sensuri identice. Mai întâi trebuie arătat că alb. *frymë* “suflare; suflet, spiri” pare un postverbal de la *fryj* “a sufla”, verb probabil de origine onomatopeică (cf. Çabej, SGJ, I, p. 196). Deși avea un cuvânt indigen, pe *frymë*, albaneza a împrumutat, probabil destul de devreme, pe *shpirt* (din lat. *spiritus*), folosit adesea cu semnificația modernă, neologică pe care o are și rom. *spirit*. *Frymë* pare să se mențină îndeosebi în contexte concrete, care au paralele exacte în română. Iată câteva dintre acestea (pornind de la atestările în FS), la care asociem și corespondentele lui *sufflare* s.f. și *a sufla* vb.

Într-un suflet (= foarte repede, cu grabă), alb. *Me një frymë*, în ambele limbi cu verbe de mișcare.

Suflet = suflare grea: *Am alergat de m-am umplut de suflet* (Alecsandri, în CADE); *Caii se umpleau de suflet* (DLR, s. *umplea*): *Sufletul iernii* (= vânt rece, suflare rece), Eliade Rădulescu, în DLR, s. *undă*, ms. În contextele albaneze corespunzătoare se află *frymë*: *Mbushem frymë* “Mă umplu de suflet”.

Sensul de “persoană, locuitor”: *Sat cu o mie de suflete*, alb. *Fshat me një mijë frymë*; *Casă cu șapte suflete* (= persoane), alb. *Shtëpi me shtatë frymë*.

Și-a dat sufletul (= a murit) (v. ALR, II, MN, p. 84), alb. *Dha frymën id. Iși dă (Iși trage) sufletul* (= dă să moară, e gata să moară), alb. *Po jep (po heq) shpirtin id.*

I-a ieșit sufletul (= a murit), *I doli fryma id.*

Până la ultima suflare (= până la moarte), alb. *Deri në frymën e fundit id.*

Der. *răsuflare* în locuț. *a-i tăia răsuflarea*: *Rachiul era așa de tare că mi-a tăiat răsuflarea*, alb. *Ma preu frymën (ajo rakia e fortë që piva)*, Xhuvani, SF, 1, 1972, p. 171.

Abia își țin sufletul (= sunt foarte săraci), alb. *Mezi e mbajnë frymën id.*

Cât să-și țină sufletul (= au atât ca să nu moară de foame), alb. *Sa për të mbajtur frymë id.*

Suflet de om nu se vede; Nu era suflet de om prin acele pustietăți (= țipenie de om, nimeni), alb. *Frymë njeriu nuk erdhi* "Suflet de om nu veni", *S'pa frymë njeriu* "Nu s-a văzut suflet de om" (Xhuvani, SF, 1, 1972, p. 171).

În locul lui *frymë* poate apărea, în construcțiile paralele cu româna, sinonimul său *shpirt* și chiar *zemër* "inimă".

Copil de suflet (= adoptat), alb. *Bir për shpirt id.*; și în alte limbi, de ex. dial. în italiană (cf. Rosetti, ILR, p. 79) sau în ngr. (cf. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 150; pentru răspândirea termenului în română, v. ALR, II, h. 137 "Au luat un copil de suflet").

Mă doare în suflet (la inimă) de cineva, alb. *Më dhëmb shpirti (zemra) për dikë id.*

I s-a băgat (i-a intrat) în suflet (= l-a îndrăgit), alb. *I është futur (i ka hyrë) në shpirt id.*

N-are suflet (= e nemilos), alb. *Nuk ka shpirt id.*

Din adâncul sufletului (inimii) = cu sentimentele cele mai calde, alb. *Që nga thellësia e shpirtit (e zemrës) id.*

I-a venit sufletul (inima) la loc (= și-a revenit dintr-o sperietură, dintr-o emoție), alb. *I erdhi shpirti (zemra) në vend id.*

Cu sufletul la gură (= trage să moară), alb. *Me shpirt në gojë*. Expresia există și în alte limbi balcanice.

Mi-a mâncat sufletul (= m-a obosit rău, m-a chinuit), alb. *Më hëngri shpirtin id.*

Exemplele de contexte paralele conținând pe *suflet* și alb. *frymë, shpirt* pot continua (v. DLR și FS).

Pentru verbul *a sufla* reținem construcțiile:

A sufla în foc (să se aprindă), alb. *I fryj zjarrit id.* (Xhuvani, SF, 1, 1972, p. 171); și sensul figurat în ambele limbi "a ațâța pe alții la ceartă, la neînțelegere".

A sufla mucusii (nasul), alb. *Fryj qyrrat (hundët) id.* (ibid).

*

239. *Surată* s.f. (și dim. *surățică*) “prietenă” (*a se prinde surate* = (despre femei) a se lega printr-o prietenie trainică), format după modelul lui *fărtat*, are o paralelă în alb. *motërmë* (de la *motër* “soră”, dar, ca și în română, după modelul formei de masculin: *vëllam* < *vëlla* “frate”). Termenul albanez are încă semantica originară, căci e folosit cu referire la “două femei care s-au legat prin jurământ să devină surori, după ce și-au băut una alteia câte o picătură de sânge din deget” (FS); se mai spune și *motër gishti* lit. “soră de deget”. De adăugat dim. *motërz* “surioară, surățică,” și vb. refl. *motërzohem* “a se face (a deveni) surate”. Termenul există (ca și în cazul lui *fărtat*) și în limbile slave: bg. *posestrima* (comp. cu *pobratim*), de unde și megl. *posestrimă* “fată de măritat; surată” (Capidan, *Megl.*, III, p. 299); despre răspândirea lui *surată*, v. Scurtu, *Înrud.*, p. 129. De adăugat *soră de cruce*, constituit după modelul lui *frate de cruce* (v. și ALR, II, MN, p. 67, unde se arată că *soră de cruce* e cunoscut în aproape toată țara; pentru *surată*, v. p. 83).

*

240. *Sută* un substantiv numeral folosit mereu cu adjectivul cantitativ proclitic *o*: *o sută*, ca și alb. *qint: një qint libra* “o sută de cărți”. La fel e folosit *mie*: *o mie*, alb. *një mijë libra* “o mie de cărți” (cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 130). Această particularitate sintactică nu apare în limbile romanice occidentale și nici în cele germanice: comp. fr. *cent, mille*, it. *cento, mille*, germ. *Hundert, Tausend*.

Cele două substantive numerale sunt precedate de adjectivul cantitativ și în construcția compusă a numeralului ordinal: *al (a) o sutălea, al (a) o mielea*, alb. *i (e) një qindëtë, i (e) një mijëtë*, ca și în construcția cu un demonstrativ: *cele o sută de cărți*, alb. *I dha të një qind libra* lit. “I-a dat cele o sută de cărți” (cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 132). În albaneză e întrebuițat la fel și *zet* “viginti”, unitatea de bază a sistemului vigesimal: *njëzet* lit. “une vintaine” (*dyzet* “patruzeci”, compus cu *dy* “doi”). Urmașii lat. *viginti* (ar. g’ig’inț, fr. *vingt*, it. *venti*) nu comportă determinarea cu adjectiv cantitativ; pentru alte detalii, v. Bardhyl Demiraj, *Sistemi i numërimt të gjuhës shqipe*, Tirana, 1997, p. 111 ș.u.

*

241. *Șapte* num., alb. *shtatë* apar în limba vorbită și mai ales în limba poveștilor în construcții hiperbolice.

Cu șapte inimi (= foarte viteaz); *Cal cu șapte inimi*, alb. *Me shtatë zemra* id. *L-a încuiat cu șapte lacăte* (să nu poată fi deschis), alb. *E mbylli me shtatë kyçe* (*me shtatë palë çelësa*) “L-a încuiat cu șapte chei (cu șapte perechi de chei)”.

Plângea cu șapte rânduri de lacrimi (= cu foarte mare durere), alb. *Qante me shtatë palë lot* id.

*

242. *Şezut* s.n. cu sensul popular de “cur” e atestat încă din sec. al XVI-lea: *Cela ce va curvi ca sodomleanii pre şezut* (a. 1581); *Bătură svântului prin şezut un lemn ascuțit...și așa l-au omorât* (Dosoftei, în DLR, s.v.). *Şezut* (ar. şidzut) e format, ca și corespondentul albanez, dintr-un participiu; alb. *të ndenjura*, -t (și: *të ndenjur*, part. vb. *rrî, ndenja, ndenjur* “a șede, a sta jos”); *E goditi në të ndenjurat* “L-a lovit la șezut”. În Cosova, forma *ndejë* fem., tot de la participiu și cu același înțeles (Zymberi, p. 94); pentru rom. *şezut*, v. și Densusianu, în GS, II, 1926, p. 315; Philippide, OR, II, p. 613.

Ca adjectiv, *şezută* fem. “(despre apă) care nu mai este proaspătă (și mai obișnuit: *stătută*): *apă şezută* (DLR, s.v.), alb. *ujë i ndenjur* id.

*

243. *Şi* (< lat. *sic*) ca adverb prezintă analogii importante cu albaneza, unde există trei corespondente: *e* (< lat. *et*, etimologie discutabilă, cf. Çabej, BUT, 2, 1962, p.111), folosit astăzi numai cu valoare de conjuncție, ca și v. rom. *e; dhe* și *edhe*, ambele cu origine incertă; *dhe* nu există în albaneza veche și nici în dialectele din Grecia și din Italia, de unde concluzia lui Çabej (SGJ, I, p. 151, 158) că ar rezulta dintr-o disociere a mai vechiului *edhe* (dar Meyer, EWA, p. 83, crede că procesul a fost invers, *edhe* e compus din *e* și *dhe*). Ceea ce ne interesează aici în mod special este faptul că *dhe* și *edhe* sunt folosite frecvent cu valoare adverbială. Iată, mai întâi, pornind de la citatele albaneze din FS, contextele paralele româno-albaneze care conțin pe *și* și alb. (*e*)*dhe* ca adverbe sau cu valoare apropiată de aceea a adverbului:

În repetiții: *Şi fudul, și cu hube în cap*, alb. *Dhe qeros, dhe fodull* (cu inversarea termenilor): *Şi face și nu face*, alb. *Dhe bën dhe s'bën*.

Exprimând un grad mai înalt în comparația adverbială: *Şi mai mult*, alb. *Edhe më shumë; Şi mai bine*, alb. *Edhe më mirë*.

Încheind o enumerare sau disociind, prin pauză și accent, componentele unei fraze: *Au plecat toți. Şi copiii*, alb. *Shkuan të gjithë. Dhe (sau edhe) fëmijët; Au ieșit cu toți la câmp, femei și bărbați. Şi (sau și și) bătrânii*, alb. *Dolën të gjithë në fushë, gra e burra. Edhe pleqtë*.

Însoțind un adjectiv (eventual adverb) pentru exprimarea intensității însușirii: *Şi obosit vorbește mai bine decât mine*, alb. *Edhe (dhe) i lodhur flet më mirë se unë*.

Cele mai multe dintre contextele cu *dhe* adverbial pot accepta și pe *edhe*, cu un grad ceva mai înalt de intensitate, ceea ce s-ar putea traduce în română prin succesiunea *și și*. De exemplu fraza: *Punojnë edhe mësojnë* s-ar traduce prin *Muncesc și învață*, dar și prin: *Muncesc și și învață; Lexoj edhe dëgjoj*, rom. *Citesc și ascult* sau: *Citesc și și ascult*. În FS, *edhe* e tratat întâi ca adverb, cu exemple de

felul: *S'ka ardhur edhe*, rom. *N-a venit încă*; *Punon edhe*, rom. *Lucrează încă*, deci *edhe* are aici valoare adverbială sigură. (Pentru *edhe* în textul lui Buzuku folosit ca adverb, de 138 de ori, v. Lafe, SF, 4, 1971, p. 112). În treacăt fie spus și *e* poate apărea cu valoare adverbială, ca în exemplele date de Lafe în notă (pag. 110), după Çabej: *A më merr e mua?* "Mă iei și pe mine?"; *Se erdh'e për neve dit shentëruar* "Că a venit și pentru noi zi sfințită" (*e* este adverb aici, nu conjuncție).

În română, succesiunea *și și*, constituită din conjuncție și adverb, e bine cunoscută în limba veche și în cea vorbită (v. Florica Dimitrescu, *Observații asupra construcției paratactice românești și și*, în SCL, 4, XI, 1960, p. 883-886, de unde reproducem două exemple de limbă veche: *Că cu pierderea amu avușiei și și alte năpăști, cătră el trage pre noi*, Coresi; *Au fost: Nacu! Pârcălabul și Eremia Murguleș și Ștefan Murguleș, și Epatie Murguleș și și alți feciori de boieri*, I. Bianu, Documente sec. XVI); v. alte exemple în DLR, s. *și*.

Și și e interpretat bine ca o construcție din conjuncție și adverb. Cel de-al doilea *și* e rostit cu un accent mai puternic, ceea ce dovedește că e adverb. *Și* adverbial e sinonim cu *chiar*, *încă*, *în plus*; *și* se poate disocia de conjuncție în construcțiile verbale compuse: *A cântat și a și jucat*.

Cred că alb. *edhe* e constituit la fel, din conjuncția copulativă *e* și adv. *dhe* (cf. Meyer, l.c.); al doilea component e și accentuat: *edhé*, ca rom. *și și*.

De adăugat observația importantă făcută de Sandfeld (*Ling. balk.*, p. 196) cu privire la folosirea lui *și* înaintea unei propoziții afirmative care urmează uneia negativă, ca în exemplul din Creangă: *N-apuc bine a scăpa din una și dau peste alta*. Cu această întrebuintare specială apar și echivalentele lui *și* din albaneză, bulgară și neogreacă. (Despre *edhe* în concesve condiționale, v. Buchholz-Fiedler, *Alb. Gramm.*, p. 529: *Edhe i semurë në shtrat, Agimi s'e lëshonte librin nga duart* lit. "Și bolnav în pat, Aghim nu lăsa cartea din mâini"; *Edhe në qoftë se do ta kisha ndihmuar...*"Și de l-aș fi ajutat...").

*

244. *Șopârlăiță* s.f. (*și șopârlăriță*) e folosit prin Maramureș și Bucovina cu înțelesul "anghină difterică" (la om); în alte zone ale țării: *anghină*, *grumăzare*, *gâlci* etc. (v. DLR, s.v.; ALR, II, h. 119 "anghină difterică"). Corespondentul albanez: *hardhje*, *hardhucë* "șopârlă" apare și cu sensul "anghină difterică" (FS), "scarlatină" (Leotti, FS).

În schimb, *zhapí*, numele unei specii de șopârle cu trup mai mare, verde și cu picățele albe sau negre, nu e cunoscut cu acest sens "medical". Cât despre *shap*, -i "Aphta epizootică, friguri afoase, brâncă infecțioasă, inflamație la picioare (la vite)" și dim. *shapth* (se adaugă aici și ar. *șap* id.) s-ar crede că e un cuvânt târziu, venit din turcă (Çabej, SGJ, II, p. 127), așadar n-ar avea legătură cu *zhapi* și rom. *șopârlă*.

Șopârlarișă este un derivat evident cu suf. *-arișă* de la *șopârlă*; sufixul e cunoscut la nume de boli și de plante medicinale: *brâncarișă*, *broscarișă*, *gălbenerișă*, *gușterarișă*, *șerparișă*, *veninarișă* etc.

Pentru *șopârlă*, la echivalentele albaneze notate în *Vocab.*, p. 119-120, unde acest cuvânt e discutat pe larg din punct de vedere etimologic, se poate adăuga *shâpull*, *shapell* "Lacerta viridis" din Cosova (Zymeri, p. 138), mai apropiat, ca formă, de rom. *șopârlă*.

*

245. *Ști* vb., în construcția pronominală *cine știe* (cu verbul la pers. a III-a sing.) "adesea cu valoare exclamativă, în legătură cu *ce*, *unde*, *când* etc. sau cu propoziții introduse prin acestea dând comunicării o nuanță de exagerare", cf. DLR, s. *ști*, de unde reținem câteva contexte: *Cine știe ce i-a năzărit, că n-a voit să mănânce* (Delavrancea); *Cum se ia omul ista la drum cu vorba și, când se trezește, cine știe unde a ajuns* (Creangă); *N-am văzut-o cine știe de când* (Sadoveanu); *Grec o fi, român o fi, cine știe* (Stancu). Construcția albaneză corespunzătoare diferă de cea din română prin intercalarea unui pronume neaccentuat cu valoare neutră *e*: *Kushedi se ç'mendon ai* "Cine știe ce gândește el": (lit. "Cine o știe că ce gândește"); *Kushedi se sa e ka pritur* "Cine știe cât l-a așteptat". Ca și în română, această construcție poate exprima ceva nedefinit, necunoscut îndeaproape: *Kushedi me kë ëshhtë takuar*, rom. *Cine știe cu cine s-a întâlnit*; *Kushedi kur ka ndodhur*, rom. *Cine știe când s-a întâmplat*; *Kushedi pse s'erdhi*, rom. *Cine știe de ce n-a venit*. Cu adverbul *când*, alb. *kur*, această construcție capătă valoarea unei locuțiuni adverbiale nedefinite: *cine știe când* (= odinioară, cândva); alb. *kushedi kur* id.

O interogativă de tip retoric: *Ce știu eu?!* (implică un răspuns negativ: *Nu știu nimic*, nu mă întreba, nu am legătură cu asta) este identică în albaneză: *Ç'di unë?!* (v. *ce*).

E interesantă și construcția cu *a ști*, sub aspect negativ, urmat de o completivă introdusă prin *ce* predicativ. Neegația este absolută: *Nu știe ce e frica* (= nu-i e frică deloc), alb. *Nuk di ç'ëshhtë frika* id.; *Nu știe ce-i minciuna* (= nu minte niciodată), alb. *Nuk di ç'ëshhtë gënjeshtra* id.; *Nu știe ce-i odihna* (= nu se odihnește deloc, muncește foarte mult), alb. *Nuk di ç'ëshhtë pushimi* id. Se vede că neegația capătă, în astfel de construcții, o mare intensitate.

Asemănătoare din punct de vedere semantic sunt și frazele în care *a ști* e precedat de *a vrea*, tot cu aspect negativ: *Nu vrea să știe de frig (de ploaie, de zăpadă* etc.), alb. *Nuk do t'ja dijë nga të flohtët (nga shiu, nga dëbora* etj.) id.

Construcția *Să știu bine* (sau *de bine*) *că*...are valoare concesivă (este echivalentă cu *chiar dacă*) și are structură identică cu alb. *Ta di mirë që*... "Să știu bine că..."; *să*, alb. *të*, ca morfeme ale conjunctivului, păstrează aici valoarea inițială, aceea de condițional.

De reținut și locuțiunile:

A ști ca pe apă (= a ști bine, fără greșeală), alb. *E di ujë* lit. “Îl (o) știu apă”.

A ști cu ochii închiși (= a ști așa de bine încât ar putea reproduce întocmai, din memorie), alb. *E di me sy mbyllur* id.

Participiul *știut* (inv. și reg.), folosit adjectival cu înțelesul “știutor, învățat”: *Dascăli știuși foarte den limba elinească* (Biblia 1688, în DLR), sau substantivat: *Cât am întreat și de știuși și de bătrâni domiriși* (Stolnicul Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*, ms. p. 2); alb. *i ditur*, participiul adjectivat al verbului *di* “a ști”: *Njeri i ditur* “om învățat, știutor” (lit. “știut”).

În româna veche se întâlnește și subst. *știutură*, cu înțelesul de “cunoaștere, știință”, care are în albaneză un corespondent cu structură identică: *dituri*, -a, derivat de la part. *ditur* “știut”.

*

246. *Știră* adj. f. (pl. știre), prezentat amănunțit în *Vocab.*, p. 120-121, e reluat aici pentru atestările noi din ALRR, II, Muntenia, Dobrogea, h. 145, MN și h. 257 “(vacă) stearpă”. *Știră*, însemnând “stearpă” cu referire nu numai la animale, ci și la femei, apare frecvent în Muscel, Prahova, Buzău, Dobrogea, coexistând cu *stearpă* din alte puncte cartografice. S-ar părea că acest termen, cunoscut mai ales în graiurile transcarpatice, a migrat în sudul țării prin oierii ardeleni.

Profităm de ocazie să aducem o completare la art. din *Vocab.*, p. 120: La Dosoftei, VS, vol. I, *știră* și *știră* apar pe aceeași pagină: *Îngrecarea ceia ce nu făcea cuconi, hiind știră și stearpă* (f. 204 v.); *Ș-au pornit zgăul aceii știre, de o feace maică făcătoare* (f. 204 v.) (com. de Liviu Onu). *Știră* pare o greșeală provocată și de vecinătatea imediată a sinonimului *stearpă* (v. totuși Drăganu, DR, II, p. 615-616; Philippide, OR, II, p. 736).

La corespondentele albaneze notate de noi, adăugăm aici pe cele înregistrate în albaneza din Cosova: *știrë* s.f. “: oaie care a fătat înainte de vreme” (adică “s-a stărpit”), der. *shtirajkë* “fată cu sănătatea șubredă”, *shtiran* m. “om slab, cu sănătatea șubredă”, *știrë* adj. “(despre fructe) necopt îndeajuns” (Zymberi, p. 149; Xhuvani, SF, 4, 1980, p. 183). De remarcat aici extinderea lui *știrë* în afara terminologiei strict pastorale. Remarcăm și faptul că *știrë* a fost transferat de timpuriu în onomastică: *Shtira*, sat în Albania la 1417 (cf. SF, 2, 1976, p. 153); v. și *Cercetări*, p. 45, pentru *știră* în onomastica românească.

*

247. *Tăia* vb., alb. *pres* (*preva*, *prerë*) apar cu unele semnificații care se referă la vechi îndeletniciri populare.

(Refl., despre lapte) “a se brânzi”: *Se taie laptele; lapte tăiat* (brânzit), alb. *qumësht i prerë* “lapte tăiat, acrit, stricat” (Çabej, *Parallele*, p. 229); *U pre qumështi kur po zinte* “S-a tăiat laptele când fierbea” (v. și *strica*). Se poate referi

și la *vin*: *A tăia mustul* (a-l opri din fiert, din fermentație), *vin tăiat* (= vin dulceag, oprit din fermentație), alb. *verë i prerë* “vin tăiat; vin cu apă”. De adăugat *A (se) tăia laptele la vacă* (= a se împuțina la mulsoare), alb. *Ai bar na pret qumështin bagëtime* “Iarba aceea ne-a tăiat laptele la vite”.

A tăia stupii (= a lua mierea din stupi), alb. *E prenë bletën për të marrë mjaltin* “Au tăiat stupul ca să ia mierea” (v. și *tunde*). *Bletë e paprerë* lit. “stupi netăiați” (se spune despre un om bogat, avut).

Nu-l taie capul (= nu pricepe); *Atât îl taie capul*, alb. *S'ia pret koka* id.

Proverb din limbajul croitorilor: *Măsoară de trei ori și taie o dată*, alb. *Mat tri herë e pre një herë* id.

(Impersonal, cu un pron. în acuzativ): *Mă taie la burtă* (= am dureri mari la burtă), alb. *Më pret barku* id.; *Mă taie picioarele* (= nu mai am puteri), alb. *M'u prenë kambët* (Xhuvani, SF, 2, 1976, p. 220); și cu vb. *ther* impersonal: *Më theron në shpatull* “Mă taie în spate”.

A tăia piroane “a tremura de frig”, alb. *Preu gozhda* id. (Graur, BL, VI, 1938, p. 143: *a face cuie* și *a face piroane*, citându-l pe Iordan, “Bul. Philippide”, IV, p. 164).

A tăia calea (drumul) “a apărea în calea cuiva, a traversa prin fața cuiva”, alb. *Na preu rrugën një gjarpër* “Ne-a tăiat drumul un șarpe”.

A tăia cu sensul “a apuca pe drumul cel mai scurt, a scurta drumul”, alb. *Prenë djathtas* “Tăiară în dreapta”; *Prenë në një rrugë anësore* “Tăiară pe un drum lateralnic”.

A tăia vorba (= a întrerupe vorba cuiva), alb. *Pres fjalën* id.

A tăia via (toamna sau primăvara), alb. *Pres vreshtat* id.

*

248. *Tărăște* s. pl., alb. *krunde* pl. (cuvânt autohton, cu termeni comparabili în greacă, latină, germană, lituaniană etc., cf. Çabej, SGJ, I, p. 293; v. și B. Demiraj, *Alb. Et.*, p. 225-226) în două proverbe:

Nu te amesteca în tărăște că te mănâncă porcii, alb. *Mos u përziej me krundet se do të të hanë pulat* lit. “Nu te amesteca cu tărăștele că o să te mănânce găinile”. Probabil că *pulat* “găinile” (în loc de *derrat* “porcii”) din proverbul albanez se explică prin religia musulmană, care interzice consumul cărnii de porc.

Scump la tărăște și ieftin la făină, alb. *I lirë në miell, i shtrenjtë në krunde* “ieftin la făină, scump la tărăște” (ordinea termenilor opozabili este inversă). Acest proverb e cunoscut și altor limbi (de ex., bulg.).

*

249. *Tot* adj., pron., adv., cu aceleași valori morfologice ca alb. *gjithë, i gjithë*.

Ca adjectiv, *tot* determină un substantiv articulat, indiferent de topică: *tot satul, toți sătenii, toată casa; satul tot, casa toată*. În albaneză, adj. *i gjithë* se

construiește la fel: *i gjithë fshati, të gjithë fshatarët, e gjithë shtëpia; fshatarët të gjithë* (cf. Demiraj, *Gram.*, p. 515; v. și *Cercetări*, p. 107). Cu sensul “fiecare”: *tot omul*, alb. *gjithë njeriu* “jedermann” (Çabej, *Parallele*, p. 227).

Construcțiile cu prepoziție: *în toată, de toate, întru toate* etc. apar, uneori, în textele rotacizante din secolul al XVI-lea, cu substantive nearticulate (dacă acestea nu sunt urmate de determinări): *în toată noapte, în toată dzi, în toate dzile, în toate vremi, în toate veacure* etc. (cf. Rosetti, ILR, p. 496). Construcții paralele, cu același regim sintactic, există și în albaneză: *me gjithë zemër (shpirt, dëshirë)* lit. “cu toată inimă (suflet, dor)”; *me gjithë qejf* lit. “cu toată plăcere”; *për gjithë ditë* “în orice zi”, lit. “în toată zi”; *në gjithë vend* “în orice loc”, lit. “în tot loc” etc. (FS).

Ca adverb, *tot* e folosit cu sensul “chiar, tocmai, încă”: *tot ăla; tot în anii aceia*, alb. *gjithë ai; gjithë në ato vite; gjithë aty* “tot acolo”. Construcția cu demonstrativ este echivalentă cu un pronume de identitate: *tot acela = același*, ca și alb. *gjithë ai id.*

Adjectival, la sing. cu sensul “identic, la fel, asemănător întru totul”: *Era tot (toată) taică-su* (= Nu se deosebea unul (una) de altul), alb. *Ishte gjithë i ati id*; alb. *Ishte gjithë e ema* “Era tot (toată) maică-sa”. Sau: *E taică-su întreg* (adică seamănă perfect), alb. *Është tërë babai (tërë* “tot, înteg”).

Locuțiunea (*cu...*) *cu tot* (= împreună), cu valoare sociativă, are structură identică cu alb. *me gjithë*: *A plecat cu cal cu tot*, alb. *U humb karroca me gjithë kuaj* “S-a pierdut căruța cu cai cu tot” (Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 120, care arată că această locuțiune albaneză a fost calchiată și în bulgară). La fel, această locuțiune lărgită printr-o repetiție: *cu totului tot* sau *cu totul tot* corespunde cu alb. *gjithë e gjithë* (lit. “tot și tot”) și *gjithë-gjithë* (lit. “tot-tot) însemnând “numai atât, cu totul, nu mai mult”: *Gjithë-gjithë ishin dhjetë veta* “Cu totului tot erau zece persoane”.

Tot intră în compunerea locuțiunii *tot așa* (= în același fel, de asemenea), ca și alb. *gjithë în: gjithashtu* (lit. “tot așa”). Aceasta poate fi lărgită cu adv. *și* (alb. *edhe*): *și tot așa* sau *tot așa și*, alb. *edhe gjithashtu* sau *gjithashtu edhe: Gjithashtu edhe ata po punonin në fushë* “Tot așa și ei munceau la câmp”.

Compusul adverbial *totdeauna* se aseamănă, parțial, cu alb. *gjithnjë* (= *gjithë* “tot” și *një* “una”), identice însă semantic. De adăugat construcția albaneză cu prepoziția *për* “de, pentru”: *përgjithnjë* “totdeauna”, cu structură identică cu rom. *totdeauna*. Lat. *semper* nu s-a conservat în română.

Cu toate acestea se identifică cu alb. *me gjithë këtë* și *me gjithë atë*, cu deosebirea că pronumele (și adjectivul) sunt la singular (pe când în română, la plural dar și *me gjithë ata*, cu pron. la plural, cf. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 210, care relevă acest model structural și în alte limbi balcanice) și, în plus, *këtë* este de apropiere, iar *atë* este de depărtare; în română nu se face această distincție, apărând numai demonstrativul de apropiere.

De adăugat locuțiunea conjuncțională *cu toate că* (în raporturi concesive), echivalentă cu alb. *meghithëqë* și *megjithëse*, cu aceleași valori.

Tot de atât de, ca alb. *gjithaq* (= *gjithë* + *aq* “atât”): *gjithaq e rëndësishme* “tot atât de importantă”.

Unele dintre construcțiile relevate se află și în bulgară și neogreacă (v. P. Papahagi, WJ, XIV, p. 130), precum și în alte limbi balcanice (v. Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 40, 128).

*

250. *Trage* vb., alb. *heq* au câteva sensuri speciale în comun:

1. “A lovi (pe cineva)”: *I-a tras o palmă*, alb. *I hoqi një pëllëmbë* id.

2. “A suferi”: *A tras mult cu boala*: *A tras rău*, alb. *Ka hequr shumë* “A tras mult” (a suferit), alb. *Heq keq* “A suferi rău” lit. “A trage rău” (SF, 4, 1970, p. 114).

3. “A înlătura (mielul) de la supt”: *L-a tras de la supt* (l-a înțarcat), alb. *Heqja e qingjave nga gjiri* lit. “tragerea mieilor de la fâță” (înțarcare), ibid.

4. “A bea; a fuma”: *Trage din sticlă* (= bea); *Trage tutun* (= fumează); *Trage (din) țigară*, alb. *Heq nga shisha; heq duhan* (v. și *bea*).

5. “A face ceva repede (de obicei cu un anumit instrument)”: *Am tras o arătură*; *Am tras o coasă (o sapă)* = am arat, am cosit, am săpat, alb. *I hoqi një parmendë arës* lit. “A tras un plug (= a arătură) pe ogor”; *I hoqi një kosë* “A tras o coasă”.

6. Locuțiunea *a-l trage inima (la ceva)*: *Nu mă trage inima la treabă*, alb. *Nuk më heq zemra për punë* id.

*

251. *Traistă* s.f., alb. *strajcë* în expresia *A umbla cu capul în traistă* (= a nu lua seama la cele din jur, a fi neatent, distrat, neglijent, DLR, s.v.), alb. *Me kokë (me krye) në strajcë (në torbë, në trastë, në thes)* id. De notat că în albaneză expresia are un sens mai dur decât în română, “cu capul în traistă” conținând ideea de “risc” pentru viață. Cătălina Vătășescu (com. orală) crede că expresia albaneză trebuie pusă în legătură cu faptul că turcii tăiau capetele răzvrătiților și le duceau “în traistă” la Stanbol.

Expr. *Cu traista în băț* (= sărac, cerșetor), alb. *Me strajcë në krah* “Cu traista pe mână” id.

Unde nu-i nimic în traistă, nici Dumnezeu nu pune (nu bagă), alb. *S’ka gjë në strajcë dikush* “N-are nimic în traistă” (fig.).

Variantele românești ale lui *traistă* (straiță, traste) se găsesc și în albaneză: *strajcë, traste, trajstë*.

*

252. *Tunde* vb. e cunoscut în limba populară cu sensul “a reteza stupii, a tăia fagurii dintr-un stup pentru a recolta mierea” (DLR, s.v.). Cu acest înțeles e folosit și corespondentul albanez *qeth* “a tunde” în dialectul tosc: *qeth bletën* (Floqi, BUT, 3, 1958, p. 147) dar și în albaneza din Cosova (Thomaj, SF, 2, 1981, p. 150); v. și *tăia*.

*

253. *Țâțână* s.f. (= balama la ușă, la fereastră, v. ALR, II, MN, p. 135) s-ar explica, după cum deja e cunoscut (TDRG și, acum în urmă, DEX), din *titina, raportat la *titia* “carne” (în limbajul copiilor), devenit *țâțâ* (totuși, în DLR, *țâțână* figurează cu etimologie necunoscută). Legătura etimologică dintre *țâțâ* și *țâțână* e sprijinită de analogia cu alb. *thith* s.m. (și var. *thithë*, *cicë*, *sisë*) “sfârc la țâță, țâță; țâțână”, un postverbal al vb. *thith* “a suge” (v. Pușcariu, EW, nr. 1742; Çabej, SGJ, II, p. 227).

*

254. *Țépur* adj., reg. (despre coarne, urechi, țâțe) “îndreptat în sus și ascuțit”; *coarne țâpure*; *cu urechile țâpuri*; *țâțe țâpure*: *Țâțe bourii, care stau tari și țepure de se văd sub ie ca niște cornițe* (DLR, s.v., unde cuvântul e pus în legătură cu *țepă*); v. și ALR, II, MN, p. 8: “Calul face urechile țâpuri” (= își îndreaptă urechile înainte), prin Oltenia; în alte părți: *se îmbourează, se îmborează* vb. de la *bour* (< lat. *bubalus*); *țâțe boreșe* (com. de E. Petrovici), de la *bour*. Ar trebui ținut seama și de o eventuală legătură etimologică cu alb. *çjapór* s.m., *çjapóre* s.f., (cu var. *capór*, -e) “țap sau bou (respectiv capră sau vacă) cu coarne mari, drepte și ridicate” (FS), un derivat de la *çjap*, *cap* “țap”. Deplasarea accentului pe radical (*țépur*), urmată de închiderea normală a lui *o* neaccentuat, se conformează normei accentuale a cuvintelor vechi în *-ur(e)* (*ábure, brústure, násture, sâmbure etc.*).

*

255. *Ține* vb., cu o frazeologie extraordinar de bogată (înregistrată în DLR), prezintă concordanțe interesante cu alb. *mbaj* “a ține”; cum e de așteptat, unele se întâlnesc și la corespondentele din alte limbi.

“A păstra fructul până se coace; a nu se stârpi (despre pomi și vite)”: *Mărul ăsta nu ține poamele* (= cad înainte de a se coace), alb. *Kjo mollë nuk i mban kokrrat* id.; *Vaca mea nu a ținut vișelul, l-a lepădat*, alb. *Lopa ime nuk e mbajti viçin, e dështoi* id.

“A păstra, a menține”: *Soba asta ține căldura mult timp*, alb. *Kjo sobë e mban nxehtësinë shumë kohë*; *Sora mea ține curată casa*, alb. *Motra ime e mban pastër shtëpinë*.

“A crește (animale, păsări); a cultiva (pomi)”: *Ține găini*, alb. *Mban pula*; *Ține iepuri* (= crește iepuri); alb. *Mban lepuj*; *Ține meri*, alb. *Mban mollë*.

“A rezista, a avea forță” (folosit la pers. a III-a): *Nu-l țineau picioarele*, alb. *Nuk e mbanin këmbët*; *Abia mă țin picioarele* (și personal cu schimbarea regimului sintactic: *Abia mă țin pe picioare*, alb. *Mezi mbahem më këmbë*); *Sfoara asta nu ține* (= nu rezistă, se rupe); *Ține dacă o străngi bine*, alb. *Ky litar nuk mban*.

Locuțiunea *A ține urechea* (= a fi atent la ce spune cineva, a asculta): *Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost De-mi țin la el urechea și răd de câte-ascult...* (Eminescu), alb. *Mbaj vesh* “Țin urechea, ascult”.

Expr. *A-și ține cuvântul* (= a-și ține promisiunea făcută), alb. *E mbaj fjalën*; și: *A se ține de cuvânt*.

Expr. *A ține (pe cineva) ca-n palmă* (= a-l îngriji bine, cu toate bunătățile), alb. *E mban në pëllëmbë të dorës (me të gjitha të mirat)* “Îl ține în palmă (cu toate bunătățile)”.

Expr. *A-i ține partea (cuiva)* = a apăra, a susține pe cineva, alb. *I mban anën* “Îi ține partea”. La fel: *Țin cu el* (= sunt de partea lui), alb. *Mbaj me të id*.

“A respecta anumite reguli și norme tradiționale de viață”: *Ținea sărbătorile*, alb. *Mbante të kremte*; *S’mbajnë më as kreshmë, as ramazan* “Nu mai țin nici post, nici ramazan”.

“A cuprinde, a conține”: *Sticla asta ține un litru*, alb. *Kjo shishe mban një litër*.

Cele două verbe în expresii și locuțiuni paralele de felul:

Ține-ți gura! (= nu vorbi prostii, nu spune vorbe urâte!), alb. *Mbaj gojën!*

A ține mânie (supărare, dușmănie), alb. *Mban inat* “Ține mânie”.

A ține minte (= a nu uita), alb. *Mbaj mend*.

A se ține bine (= e bine îmbrăcat, bine hrănit, nu îmbătrânește etc.), alb. *E mban veten* “Se ține”.

A nu-l ține punga (= a nu avea bani, a nu face față la cheltuieli), alb. *Nuk ia mbante xhepi* “Nu-l ținea buzunarul”, cu același înțeles.

A ține nasul pe sus (= a fi îngâmfat, înfumurat, fudul), alb. *E mban hundën lart id*.

A ține ușa (poarta) deschisă (= a fi primitiv, ospitalier), alb. *E mban derën hapur (çelur) id*.

Cât să-și țină sufletul (= au atât cât să nu moară de foame), alb. *Sa për të mbajtur shpirtin (frymën)*. La fel: *Abia își țin sufletul* (= sunt foarte săraci, trăiesc foarte rău), alb. *Mezi mbajnë frymën id*. (v. și *suflet*).

Notăm aici și subst. *ținut*, cu sensul vechi de “teritoriu (cu pământ arabil, pășuni, păduri etc.) al unei comune; țarină”; de aici, numeroase extensiuni

semantice (de ex., avere, moșie, județ etc., pentru care v. DLR, s.v. și *Inst. feud.*, p. 481).

În graiul din Myzeqeja, câmpia din vestul Albaniei, există cuvântul *e mbajtur* (participiul substantivat al vb. *mbaj* “a ține”) cu înțelesul “unitate de măsură pentru ogorul cultivat cu porumb” (Gjinari, în BUT, 4, 1958, p. 99; autorul nu dă explicații clare, dar, probabil, e vorba de o suprafață de teren care se poate ara *ținând* boii în plug într-o zi. Există vreo legătură între cele două cuvinte privitor la semnificația inițială?

De notat și fraza: *Sa mban fshati këtej* “Cât ține satul încoace”, în care verbul se referă la cuprinsul (= ținutul) satului.

După L. Șăineanu (*Semasiologia*, p. 83) *a ține* cu sensul “a stăpâni” din limba veche ar fi un calc după sl. *država* “imperium; potestas”. La fel: *jiitor(iu)* “stăpânitor” (“tată a tot *jiitor*”) subst. *ținut* “stăpânire; țară stăpânită; district”.

*

256. *Unghie* s.f., alb. *thua* (pl. *thonj*) se folosesc (ca și lat. *unguis* și *ungula*) și cu referire la animale, reptile, păsări (sin. *ghiară, copită*, alb. *kthetër, çapua*): *unghiile leului* (*calului, vișelului, corbului*), alb. *I ranë thonjtë kalit* “Calului i-au căzut unghiile”; *thonjtë e pulës* “unghiile găinii”. De aici compusul din nomenclatura botanică *unghia găinii* sau *unghia găii* (sin. *laba găștii, unghia cățelii*) “plantă erbacee cu flori galbene-verzui în ciorchini, cu fructe în formă de păstăi; e folosită în medicina populară; *Astragalus glycyphyllos*” (cf. DLR, s. *unghie*, în ms., unde sunt înregistrate multe nume de plante constituite prin compunere cu *unghie*: *unghia ciutei* (*ursului, cățelei, calului, vulturului, păsării*)). Corespondentul albanez e compus la fel ca *unghia găinii*: *thupulë*, cu aceeași semnificație.

Și derivatul diminutival *unghișoară* se referă prin sens la animale, denumind o boală la vite sau la cai caracterizată printr-o umflătură deasupra copitei (sin. *scoică*), precum și o boală care se face la coada ochilor la vite sau la cai (DLR, s.v.). Același înțeles eufemistic are și diminutivul alb. *thuath* (cf. FS, s.v.).

Unghie și cuvântul albanez paralel apar în câteva expresii și frazeologii comune:

(*Nici*) *cât negru sub unghie* (= foarte puțin), alb. *Sa e zeza e thoit* lit. “Cât negru sub unghie” (v. și Gabinschi, *Conex. balc.*, p. 85).

A fi (prieten) carne și unghie (cu cineva) = a fi prieten intim cu cineva, a fi unit cu cineva, alb. *Janë si mishi me thuan* lit. “Sunt ca carnea cu unghia” id. și: *Janë mish e thua* lit. “Sunt carne și unghie” (Morcka, SF, 1980, p. 182).

A-i tăia (cuiva) unghiile (= a-l pedepsi aspru învățându-l minte să nu mai fure), alb. *Ia preu thonjtë* “I-au tăiat unghiile” id.; *I ka thonjtë të prerë* “Are unghiile tăiate” (nu mai poate să facă rău, să mai fure).

*

257. *Unt* s. (ar. și dr. pop. *umtu*), la origine un substantiv participial (lat. *unctum*, participiul lui *ungere*) ca și alb. *tëlyen, tëlynë*, tosc. *tëlyer* (participiul substantivat al vb. *lyej* “a unge”, cuvânt indigen, cf. Çabej, SGJ, I, p. 327, unde se remarcă paralela cu rom. *unt*).

De reținut și expresiile:

A scoate untul (din cineva) = a-l munci zdravăn, a-l stoarce de puteri, a vlăgui, a-l obosi, alb. *I nxori vaj (dikujt)* “A scos uleiul (din el)”, cu același înțeles (*vaj* < lat. *oleum*); semantic, *vaj* se distinge de *tëlyen* ca rom. *ulei* față de *unt*.

Iese ca uleiul deasupra apei, alb. *Doli si vaji mbi ujë; E drejta rri si mbi ujë* “Adevărul stă ca uleiul deasupra apei” (Leotti, s. *vaj*).

Numele plantei (plantelor) *untişor* are un corespondent cu structură asemănătoare în albaneză: *gjalpëtore* (derivat de la *gjalpë* “unt”, sinonim cu *tëlyen*); v. și *grăuşor*, cu care *untişor* e sinonim (cf. DA, s. *grâu*); pentru numeroase nume botanice compuse cu *unt*, v. DLR, s. *unt*, în ms.

*

258. *Urcior* (la ochi) s.m. din lat. *hordeolus* “urcior la ochi” (< *hordeum*), o metaforă cunoscută în mai toate limbile romanice (v. Mihăescu, *Romanité*, p. 218; Vătăşescu, *Vocab.*, p. 74); de notat și dim. *urcioraş* (DLR, s.v., ms), precum și sinonimul *meişor* (de la *mei* < lat. *milium*). Corespondentul albanez e constituit la fel, cu un sufix diminutival: *elbth* (< *elb* “orz”). Se adaugă aici, cu același sens, dim. *kath* (Çabej, SGJ, I, p. 271, crede că ar putea fi derivat de la *ka* “bou”, deci “bouşor, boişor”). De notat că valoarea diminutivală a suf. *-th* în *elbth* a dispărut (cf. Xhuvani, Çabej, *Prapashtesat*, p. 95) și că nici rom. *urcior* nu mai e simțit ca diminutiv (comp. fr. *orgelet*, dim. de la *orge* < lat. *hordeum*).

*

259. *Ureche* s.f., alb. *vesh*, ambele cu înțelesul “mănușă” (la oală, la urcior); pentru alb., v. BSS, I, 1958, p. 101.

A fi (tot, numai) ochi și urechi (= foarte atent), alb. *Gjithë (tërë) sy e veshë id.*

A ține urechea (= a asculta): *De-mi fîn la el urechea și rîd de câte-ascult* (Eminescu), alb. *Mbaj vesh* lit. “A ține urechea” (a asculta, a se strădui să asculte atent).

Îi intră pe o ureche și-i iese pe alta (= nu reține ce-i spui, nu-l interesează), alb. *I hyn në një vesh e i del nga tjetri id.*; expresia e cunoscută și în alte limbi (fr., it.).

A-i mânca (a-i roade) urechile (cuiva) = a-i mânca tot, cu lăcomie; a plictisi pe cineva prin stăruință, alb. *Më hëngri veshët* “Mi-a mâncat urechile”, cu același sens ca expr. românească (aceeași structură în greacă și bulgară, cf. P. Papahagi, *op. cit.*, p. 127; v. și Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 7; Dumistrăcel, *Lex. rom.*, p. 251).

A trage de urechi (= a pedepsi), alb. *I heq veshin (dikujt)*, construcție cunoscută și altor limbi.

A i se lungi urechile (așteptând); *Mi s-au lungit urechile de foame*, alb. *Më zgjate veshët* lit. “Mi se lungiră urechile” id.

În exclamația: *Ce ne auziră urechile!* (= minunății, lucruri neașteptate, vorbe triviale etc.); alb. *Ç’po na dëgjojnë veshët!* id.

Pentru metafora *urechile acului*, v. ac.

Insecta numită *urechelniță* și *urechiușă* (*Forficula auricularia*) are în albaneză un nume format asemănător: *veshëz* (probabil cu un sufix diminutival cu valoare eufemistică); și *gërshërëza* lit. “forfecuța” id.

Derivatul *urechiță* (prin Transilvania) “parte dintr-un ciorchine de strugure” e paralel cu alb. *veshák, veshul, veshrrushi* id.

Rom. *ureche (urechiușă)* și alb. *vesh* au și sensul învechit de “auricul; oreilette” care pare, în ambele limbi, o traducere a lat. *auricula*, fr. *auricule*.

*

260. *Urmă* s.f. cu sensul “măsură de lungime egală cu a șasea parte dintr-un stâncen; picior, talpă”: *Cel puțin de 8 urne de afund* (a. 1790); *Corabia are lungime de 152 de urne* (a. 1829); *Un păhar de o jumătate de urmă de înalt* (exemplele în DLR, s. *urmă*, ms). Cu același sens, învechit, e cunoscut și alb. *gjurmë* “urmă”; măsură de lungime cât urma piciorului”: *E hedh tetëdhjëtë gjurmë* “Îl aruncă la optzeci de urne” (FS, s.v.).

*

261. *Ursitoare* s.f. “fiecare din cele trei zâne care vin noaptea la leagănul noului noscut și-i hătărăsc soarta”. Corespondentul albanez, *vitore, -ja*, are, pe lângă înțelesul de “ursitoare”, și pe acela de “ființă închipuită ca un șarpe scurt și gros, neotrăvitor, frumos, care trăiește prin crăpăturile zidului casei, păzește casa și-i aduce noroc și fericire; gospodină harnică și foarte îndemnatică; femeie care a născut mulți copii” (FS, s.v.). Reținem din această definiție de dicționar sensul de “șarpe de casă” legat de o credință generală și la români (v. R. Vulcănescu, *Mitol. rom.*, p. 524). După Çabej (SGJ, II, p. 295), *vitore* s-ar raporta, etimologic, la *vegjë* “război de țesut” și la vb. *vej* “a țese” (cu un suf. *-tore*, propriu numelor de agent): “Ursitoarele - zice Çabej - torc firul sau țes pânza vieții omului”. Așadar, înțelesul străvechi al subst. *vitore* este cel de “ursitoare”.

La fel s-ar explica, după învățatul albanez, și rom. *ursite* pl., *ursitoare*, vb. *ursi* (de fapt, *a urzi*, din lat. *ordiri*); dar *z > s*? Deci, de la un verb din terminologia industriei casnice. Trebuie arătat că această ingenioasă explicație (*a ursi* din lat. *ordiri > a urzi*) fusese propusă de mai multă vreme de Laurian și Massim (mai recent, Evseev, *Dicț.*, p. 475). În ALR, II, MN, p. 74 “Ursitorile ursesc” sunt înregistrate în unele puncte forme cu *z* : *urzitori* pct. 235, *urzăscu, urzitoare* pct.

284, forme bine cunoscute în limba populară (v. și DLR, s. *urzitor*, cu citate din Coșbuc, Piscupescu, etc.). Această etimologie s-ar întări acum prin raportare la albaneză. După cum se știe, torcătoarele, urzitoarele, țesătoarele, personaje implicate în destinul omului, se întâlnesc în mitologia multor popoare (*moira*, *parcae* din mitologia greco-romană); în credințele populare românești, *torcătoarele* sunt ființe imaginare care “torc” firul vieții (DLR, s.v.). Se crede că cele trei zâne își au rosturile bine așezate: cea mare, ursitoarea, toarce firul vieții, cea mijlocie, soarta, rostește păniile în viață ale noului născut, iar cea de-a treia, *moartea*, rupe firul vieții (cf. Șăineanu, DU, s.v.); “Din albul nor, din caier de azur Ursita ar putea fir nou să toarcă” (L. Blaga, în DLR, s. *ursit*).

Cuvântul există și în bulgară: *orisvam* “a ursi”, *orisita* “ursită”, *orisnița* “ursitoare”, ceea ce însemnează că e greu de abandonat etimologia greacă (ὄριζω), susținută de cei mai mulți lingviști.

*

262. *Varză* s.f. e folosit în limba veche cu sensul general de “verdețuri”: *Și rodi pământul iarbă și veardze și pomi roditori* (PO, p. 13). Același sens apare și la corespondentul albanez *lakër* “varză; zarzavaturi sălbatice sau cultivate în grădină ca :spanac, urzici, ștevie” etc. (FS, s. *lakër*). Se poate adăuga aici *verdeafă*, însemnând “zarzavaturi verzi, proaspete”, care e paralel cu alb. *gjelbërimë* (da la *gjelbër* “verde” din lat. *galbinus*) “verdețuri”: *Rron me gjelbërimë* “Trăiește cu verdețuri”.

De notat și *o căpăfână de varză*, paralel cu alb. *një kokë lakër*.

De la *varză* a derivat *vărzare*, care denumește plăcinta umplută cu varză murată, ceapă, mărar etc. (DEX), cuvânt care își află o paralelă identică în alb. *lakror* “plăcintă făcută din varză murată, spanac, praz, urzici, ceapă, dovleac etc.” (FS); comp. și gr. λάκρον (de aci alb. *lakër* și var. *lakrur*, *lakror*, cf. Floqi, BUT, 3, 1958, p. 144; Thomaj, SF, 2, 1981, p. 148, pentru Cosova) și bg. *zelnik* “vărzare”. Această plăcintă se mai cheamă în albaneză și *brushtull* (s-a pornit de la sensul de “frunză mare de varză” pe care îl are și rom. *brusture*).

*

263. *Văr* s.m. e folosit în graiurile populare ca termen de adresare între cei care aparțin aceleiași comunități sociale (de regulă unei comunități rurale), care se simt sau nu înrudiți printr-un strămoș comun sau chiar între doi străini de același nivel social: *Vere, vericule, verișcane* (de obicei la vocativ, cf. Scurtu, *Înrud.*, p. 147-149). Și corespondentul albanez, *kushëri* (din lat. *consobrinus*), se poate referi la întreaga comunitate de neam (FS, s.v.).

De precizat că termenul care exprimă acest raport de rudenie e întâlnit cu această valoare generală (în formulele de adresare) în numeroase alte limbi (bulgară, franceză etc.).

*

264. *Vârf* s.n., *majë* apar într-o mulțime de expresii și frazeologii populare cu structuri identice în ambele limbi:

S-a umplut cu vârf (plin ochi, despre un pahar, o sticlă, o oală, orice vas), alb. *Është mbushur me majë* id.; prepoziția este aceeași: *cu*, alb. *me*.

În construcții care exprimă însușirea de “foarte mic” sau o cantitate mică: *E cât un vârf de ac*, *Është sa një majë gjilpërë* id.; *un vârf de lingură* (*de zahăr, de făină* etc.); *un vârf de cuțit, nu mai mult*, alb. *një majë lugë*.

Umblă în vârful degetelor (= umblă ușor, să nu fie simțit), alb. *Eci në majë të gishtave* id.; v. și *deget*.

Mi s-a urcat în vârful capului (= nu-l mai suport), alb. *Më ka hipur në majë të kokës* id.

A pune vârf (*la toate*): *Întâmplarea asta le-a pus vârf la toate* (= a întrecut), cf. Florica Dimitrescu, *Loc. verb.*, p. 31), alb. *I vuri majën* lit. “I-a pus vârful”, adică a terminat, a dus până la capăt; locuțiunea albaneză este mai concretă decât cea din română.

*

265. *Vedea* vb., alb. *shoh* (*pushë; parë, pamë*) în expresii numeroase, din care redăm o parte.

Văzând și făcând (= să așteptăm mersul lucrurilor, să nu ne hotărâm în grabă), alb. *Duke parë e duke bërë* id. (construcții gerunziale în ambele limbi).

Să nu-l mai văd în ochi (= nu-l mai tolerez, mi-e antipatic, m-am plictisit de el), alb. *Nuk e shoh dot me sy* (și: *S’dua t’ia shoh sytë* “Nu vreau să-i (mai) văd ochii”).

Când mi-oi vedea ceafa (= niciodată), alb. *Kur të shoh shpatullat* (*kurrizin, veshët, zverkun, qafen*) “Când mi-oi vedea spatele (spinarea, urechile, ceafa, gâtul)”.

A văzut moartea cu ochii (= era gata să moară, s-a aflat în mare pericol), alb. *Pa vdekjen me sy* id.

Vedea-te-aș pe drumul mare! (blestem: să ajungi cerșetor), alb. *E pafsha në rrugë të madhe!* id.

Vede paiul din ochiul altuia și nu vede bârna din ochiul lui, alb. *Sheh qimen në syrin e tjetrit e nuk sheh trarin në syrin e vet* “Vede firul de păr în ochiul altuia și nu vede bârna din ochiul lui”.

Unele expresii paralele se construiesc în albaneză cu *shikoj* “a privi, a vedea” (lat. *sedicare?* comp. sp. *sosegar*, Meyer, EWA, p. 405).

Vezi de cai! Vezi de casă! (= ai grijă de cai; ai grijă de casă), alb. *Shiko kuajt! Shiko shtëpinë!* (cu acuzativul articulat); *Vezi să nu se stingă focul!* alb. *Shih zjarrin mos shuhet!* lit. “Vezi focul să nu se stingă!”

Vezi-ți de treabă! Vezi de treaba ta! (= nu te amesteca în treburile altora), alb. *Shiko punën tënde id.*

Albaneza folosește și verbul *vështoj, vështrōj* “a privi, a fi atent la ceva, a avea grijă, a vedea de...” (din lat. *visitare* “a vizita, a vedea pe cineva”), legat etimologic de *videre*, pe care l-au conservat toate limbile romanice.

*

266. *Veni* vb. e folosit în vorbirea populară și familiară “cu valoarea unei construcții pasive”, după cum crede Iorgu Iordan (SCL, I, 1950, 2, p. 227), care aduce în discuție exemple de felul acestora (auzite în aria Buzăului): *Cratița în care se coace cozonacul vine unsă cu unt...ca să nu se lipească de ea cozonacul; Partea asta a feței de masă vine festonată; Firul vine bătut la margine; Grinda aceea vine așezată aici.* Verbul *vine* e urmat de un participiu (adjectiv participial) sau de un adverb (în exprimări concentrate: *Becul vine aici în mijloc = Becul vine pus aici*), construcția părând echivalentă cu un reflexiv pasiv: *se unge, se festonează* etc. E posibilă și echivalența cu o construcție care exprimă necesitatea, trebuința: *trebuie unsă...*

În limba scrisă, observă Iorgu Iordan, nu se folosește *a veni* cu această valoare. Adăugăm că în graiul din Oltenia, construcția aceasta e obișnuită; verbul poate fi urmat și de un substantiv cu prepoziție: *Fusta vine cu pliuri la poale; Puii* (= răurile, florile, cusăturile cu amici la iile jărănești) *vin pe mânecă și pe piepși* sau de un adjectiv calificativ: *Casa asta, când o fi gata, o să vină mai înaltă decât a vecinului.* Și în aceste situații, însă, se subînțelege un adjectiv participial: *Vine făcută cu pliuri; Vin cusuși pe mânecă* etc. Iordan crede că nașterea acestei construcții s-ar explica pornindu-se de la “valoarea de verb semiauxiliar, eventual copulativ a lui *a veni*”; *Apa vine mare = Apa se face mare.*

Albaneza ne oferă exemple paralele chiar în limba scrisă: (*Këta*) *nuk vinë të rrumballakta, por të gjata, të gjera nga një anë, të ngushta nga tjetra* lit. “(Acestea) nu vin rotunde, ci lungi, largi într-o parte, înguste în cealaltă” (S. Floqi, BUT, 3, 1958, p. 140); *Lloj tenxhereje të thellë që vjen e gjerë në krye* “Un fel de cratiță adâncă ce vine largă la capăt” (id., p. 148); *Kjo vjen futun për brenda* “Asta vine băgată înăuntru” (Q. Haxhihasani, BSS, 5, 1955, p. 184); *Që vjen si në të bardhemë* “Care vine în alb” (FS, s. *zberdhulet*); *Vjen me sipërfaqe më të sheshtë* “Vine cu o suprafață mai plană” (FS, s. *zbutem*); *Tavani vjen qoshnik* “Tavanul vine în colțuri” (SF, 3, 1982, p. 212); *Që vinë pak të harkuara në mes* “Care vin puțin arcuite la mijloc” (id.; p. 210). Exemplele se pot înmulți.

Albaneza folosește și o construcție cu gerunziul exprimând continuarea (gradată) a acțiunii: *Vjen duke u rritur (duke u pakësuar, duke u përmirësuar, duke u keqësuar)* lit. “Vine crescând (împuținându-se, îmbunătățindu-se, înrăutățindu-se)”. Construcția gerunzială pare să aibă rol de predicativ suplimentar. Adesea alb.

vjen apare cu sensul “seamănă, aduce a...” în construcții comparative cu *si* “ca”: *Që vjen si i zi* lit. “Care vine ca negru” (seamănă, aduce a culoare neagră). Și în română: *Ne-a dat niște covasă, îi zicea ei, ca vinu venea, roșu* (Gl. Munt., p. 103).

Unipersonal:

Face cum îi vine (= cum îi place, cum vrea, cum îi convine), alb. *Ashtu si më vjen ndër mend* lit. “Așa cum îmi vine în minte”.

A-i veni la îndemână, alb. *Bën ç'të të vijë për ndoresh*.

A (nu-i) veni (a nu (fi) pe măsură: Îmi vin bine pantofii, alb. *Më vijnë mirë këpucët*; construcția aceasta se află și în alte limbi balcanice (P. Papahagi, *op. cit.*, p. 142); v. și *a aveni*.

Locuțiunea *A-și veni în sine*, cu refl. *sine*, are sensul “a se desmetici, a se liniști” și e constituită la fel ca alb. *Vij në vete* (*Erdhi në vete*) id.

*

267. *Vierme* s.m., alb. *krimb* apar în două compuse interesante:

Vierme de ploaie (= rămă, DLR, ms), alb. *krimb shiu* id.; și în alte limbi, de ex. germ. *Regenwurm*.

Vierme de pământ este unul din numele coropișniței (DLR, ms) format ca alb. *krimb dheu* id.

Regional, *vierme* are și înțelesul “turbeculoză osoasă (cu abces fistulizat)”; alb. *krimb* e întâlnit cu înțeles medical asemănător: “boală; bolnav” (FS).

Construcția populară: *Are viermi; Are viermi în cur* (= nu stă locului, s-ar mișca întruna, e neastâmpărat) se compară cu alb. *Ka krimba* “Are viermi” (cu același sens ca echivalentul românesc).

Prin Transilvania și Maramureș, *vierme* e cunoscut și cu înțelesul de “șarpe”: *Te-am ținut de drăguș drag. Tu ai fost vierme și-ai mușcat. Cu gura m-ai sărutat. Din limbă venin mi-ai dat* (Ovidiu Bârlea, APPE, II, p. 60); *Eu aici nu poci șede. De șuierul zermilor. De chiotul broaștelor* (T. Papahagi, *Mar.*, p. 118); alte citate, în DLR, ms. De adăugat pentru acest sens derivatele: *viermoaie* “șerpoaică”, în Maramureș, și, în aceeași zonă, dim. *viermurel* “șerpișor” (într-un descântec), cf. DLR, ms. Ne-am oprit asupra acestei semnificații a lui *vierme* pentru că s-ar putea face o analogie cu *strepede* (= vierme de brânză), rom. com. *strep*, comparabil cu alb. *shtrep* id., descins dintr-un *srep, pe care îl raportăm în plan indoeuropean la lat. *serpens* etc.

*

268. *Vorbă* s.f., alb. *fjalë* (din lat. *fabella*) apar în puține construcții paralele:

A trimite vorbă (= veste), alb. *Dërgoj (çoj) fjalë* id.

A lăsa vorbă (că...); alb. *Lashë fjalë (në shtëpi që...)* lit. “Lăsa vorbă (acasă că...)”; *I la fjalë mbretit* “Îi lăsa vorbă împăratului” (Pedersen, AT, p. 64).

A veni vorbă (că...) = a veni veste, alb. *Erdhi fjalë* “Veni vorbă” (veste).

Îl ține cu vorba sau Îl duce cu vorba (= îi făgăduiește, îl amână mereu dar nu-i rezolvă problema), alb. *Embajti me fjalë (me llafe)* “Îl ține cu vorba” id.

Așa a fost vorba (= înțelegerea), alb. *Ashtu ka qenë fjala* id.

A veni la vorba (cuiva) “a se lămuri până la urmă, a se edifica, a-și da seama că a greșit”, alb. *Do vish në fjalët teme* “O să vii la vorba mea” (Xhuvani, SF, 1, 1972, p. 167).

A avea o vorbă (cu cineva) “a avea o înțelegere”, alb. *Kam një fjalë (me ndonjë)* id.

A ieși vorbe (despre cineva) “minciuni, bârfe”, alb. *Duelën fjalët* “Au ieșit vorbe” (Xhuvani, l.c., p. 167). Și: *A-i ieși vorbe*, alb. *I kanë dalë fjalë* (ibid.).

A ieși din vorba (cuvântul) cuiva (= a nu-l asculta, a încălca înțelegerea): *Să nu ieșiți din vorba mea!* alb. *Doli nga fjala* “A ieșit din vorba lui” id.

A arunca o vorbă (a face o aluzie), alb. *Ja hodha fjalën* (ibid.).

Reținem și compusele: *vorbă-lungă* (= care vorbește mult, care trăncănește), alb. *fjalëgjatë* id.; *vorbă-dulce*, alb. *fjalëmbël* id. (și: *gojëmbël* “gură-dulce”).

Albaneza nu prezintă o sinonimie de felul celei din română: *vorbă-cuvânt* (v. *Ist. cuv.*, p. 32); lat. *conventum* s-a păstrat și în albaneză: *kuvend* “adunare, sfat”.

Vorbi vb. în expr. *Vorbește verzi și uscate* (vorbește vrute și nevrute, pălăvrăgește) se comp. cu alb. *flas* “a vorbi” în *Flet bar e kashtë* lit. “Vorbește iarbă și paie” (SF, 1, 1990, p. 160), cu același înțeles ca expr. românească.

Vorbește cum îi vine la gură (fără nici un control), alb. *Flet si t'i vijë për gojë* id.

De adăugat paralela: *a vorbi* (= a logodi); *a fi în vorbă* (= a fi logodiți), alb. *E ka folë djalin* “Și-a logodit băiatul” lit. “L-a vorbit pe băiat” (Xhuvani, SF, 1, 1972, p. 169); *i folun* “logodit” (lit. “vorbit”), Fj. Pr., p. 100.

*

269. *Zăpadă* s.f., alb. *borë, dëborë* în sintagmele populare: *Zăpada berzelor* și *zăpada mieilor* (= fulguală primăvara, prin aprilie-mai), alb. *bora kanjushave* și *bora e kingjave* (în albaneza din Cosova, Fj. Pr., p. 46).

Pentru originea lui *zăpadă*, v. vb. *cădea: cade zăpadă*, alb. *bie borë* “ninge”, lit. “cade zăpadă”.

*

270. *Zi* s.f., alb. *ditë* (cu etimologie necunoscută; pentru numeroase ipoteze, v. Çabej, SE, III, C-D, p. 251) în proverbul, cunoscut și în alte limbi: *Ziua bună se cunoaște de dimineață*, alb. *Dita e mirë njihet (duket, shihet) që në mëngjes*.

De notat și expresiile:

Nu intră zilele în sac (= nu e nici o grabă), alb. *Nuk hyjnë ditët në thes* (la Pogradec, cf. Xhuvani, SF, 2, 1990, p. 213), cu structuri identice.

Are zilele numărate (= nu mai are mult de trăit), alb. *I ka ditët të numëruara* id. Aici se poate adăuga expresia: *A murit cu zile*, alb. *Shkoi me ditë* "S-a dus (a murit) cu zile" (Xhuvani, SF, 2, 1974, p. 166).

Din zi în zi (= de la o zi la alta): *Din zi în zi e tot mai bine*, alb. *Nga dita në ditë* id.; prep. *nga* se construiește cu nominativul.

Zi și noapte (= în continuu), alb. *Ditë e natë*; și cu topica inversă: *Natë e ditë* (SF, 2, 1972, p. 201).

În formula de salut *bună ziua* substantivul e articulat. La fel în: *bună seara*, *bună dimineața*. Sau în topica inversă: *ziua bună*. Structura cu articol definit e identică la corespondentele albaneze: *mirëdita* "bună ziua", *mirëmbërëma* "bună seara", *mirëmëngjesi* "bună dimineața"; să se compare cu corespondentele din alte limbi europene, la care substantivul sunt nearticulate.

În româna populară, pl. *zile* apare în sintagme cu nume care exprimă fracțiuni de timp: *o săptămână* (*o lună, un an*) *de zile*; *doi ani de zile* etc. (ar. *doi meș de dzâli*), ca în albaneza de nord: *një javë ditë*. Construcția aceasta se află și în bulgară și sârbă (Sandfeld, *Ling. balk.*, p. 208, care consideră că "c'est un hébraïsme, et il faut supposer que ce tour a passé de la langue biblique dans les langues balkaniques"; v. și Banfi, p. 110).

*

271. *Zice* vb. cu înțelesul "a cânta" (din gură sau la un instrument): *Zi-i un cântec*; *Zi-le pe alea de-ale noastre*; *Îi zice din fluier*; ar. *Dzi-l' un cântic*. După cum se vede, verbul e însoțit, de regulă, de un pronume neaccentuat în dativ sau chiar în acuzativ: *Zi-i din cobză*; *Zi-o pe-a lui Dobrică*.

Alb. *them* "a zice, a spune" folosit cu sensul "a cânta" e însoțit de pron. neaccentuat: *la thotë me fyell* lit. "Îi zice din fluier"; *Thuaj një këngë* "Zi-i un cântec". Acest sens îl are și verbul corespunzător din greacă: *πτεῖς ἕνα τραγοῦδι* (P. Papahagi, *op. cit.*, p. 151); v. și *spune*.

Locuțiunea *vasăzică*, formată din *va* (< lat. *volet*) și conjunctivul *să zică*, coincide cu alb. *domethënë* (*do* "volet" și inf. *me thënë*). Trebuie precizat că în structura locuțiunii românești (în cazul că o considerăm veche) conjunctivul va fi fost precedat de infinitiv.

*

272. *Zidi* vb., alb. *muros* (< *mur* "zid") apar în baladele populare cu sensul de "a jertfi o ființă umană la temelia unei construcții", asigurându-se, potrivit credinței populare, rezistența construcției zidite (o casă, o cetate, un pod); la români, această credință e legată de Mănăstirea Argeșului. Iată contexte albaneze:

I kishin murosur burrin (gruan, djalin) “Îi zidiseră bărbatul (femeia, băiatul)”; *E murosën në themele* “L-au zidit la temelie” (FS, s.v.).

Iată și două exemple din legenda *Cetății Rozafa*, pe care le reproducem pentru o eventuală comparație cu legenda *Meșterului Manole*:

Nesër nadjë, t'bardhmen drita,

Cilla vashë t'u bjerë ju bukën

At muronje n'mur t'kalasë.

“Măine dimineață, la luminat de ziuă,

Care fată v-o aduce de mâncare

Pe aceea s-o zidiți în zidul cetății”.

Și: *Kur në mur-o t'më muron*

Syn e djathhtë t'ma leni jashtë

Dorn e djathhtë t'ma leni jashtë

Kambn e djathhtë t'ma leni jashtë

Gjen'e djathhtë t'ma leni jashtë

Se kam lanë djalin të vogël

“Când în zid m-oți zidi

Ochiul drept să mi-l lăsați afară

Mâna dreapta să mi-o lăsați afară

Piciorul drept să mi-l lăsați afară

Sânul drept să mi-l lăsați afară

Că mi-am lăsat (în leagăn) copilașul”.

Am tradus din *Këngë popullore legjëndare*, editat de Q. Haxhihasani, Tirana, 1955, p. 6, 8.

După cum se știe, motivul zidirii de vii a unor ființe iubite provine din credințele străvechi, comune multor popoare.

Bibliografie

- ALR - Atlasul Lingvistic Român: partea I, de Sever Pop (vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942); partea II, de Emil Petrovici (vol. I, Sibiu-Leipzig, 1940).
- ALR, s.n. - Atlasul Lingvistic Român, serie nouă, sub redacția acad. Emil Petrovici, I-VII, București, 1956 ș.u.
- ALRM - Micul Atlas Lingvistic Român, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj: partea I, vol. I, de Sever Pop, Cluj, 1938; partea II, vol. I, de Emil Petrovici, Sibiu, 1940.
- ALRR, II, Muntenia, Dobrogea - Academia Română, Institutul de Fonetice și Dialectologie "Al. Rosetti", Atlasul Lingvistic pe Regiuni. Muntenia și Dobrogea, II, EA, București, 1996.
- A. Avram, Contribuții etimologice, Univers enciclopedic, București, 1977.
- M. Avram, Evol. - Mioara Avram, Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română, EA, București, 1960.
- Bashkimi - Fjaluer i rii i shqipës, Bashkimi, Shkodër, 1908.
- Banfi Emanuele, Linguistica balcanica, Zanichelli, Bologna, 1985.
- Bârlea APPE - Ovidiu Bârlea, Antologie de proză populară epică, I-III, EPL, București, 1966.
- Biblia - Biblia sau Sfânta Scriptură, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1968.
- BL - Bulletin linguistique, p. p. A. Rosetti, București-Paris, 1933 ș.u.
- Bogrea, Pagini - Vasile Bogrea, Pagini istorico-filologice, ediție de Mircea Borcilă și Ion Mării, Ed. Dacia, Cluj, 1971.
- Brâncuș, Cercetări - Grigore Brâncuș, Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române, Institutul Român de Tracologie, Biblioteca Thracologica, VII, București, 1995.
- Brâncuș, Ist. cuv. - Grigore Brâncuș, Istoria cuvintelor, Ed. Coresi, București, 1991.
- Brâncuș, Vocab. - Grigore Brâncuș, Vocabularul autohton al limbii române, EȘE, București, 1983.
- BSF - Buletinul Societății de Filologie, București, 1905-1907.
- BSS-Buletin për shkencat shoqërore, Instituti i Shkencave, Tiranë, 1953-1956.
- Bul. Shk. - Buletin shkencor i Institutit Pedagogjik dyvjeçar të Shkodrës (continuare la Rev. Shkodra), Shkodër, 1965 ș.u.
- BUT - Buletin i Universitetit shtetëror të Tiranës, seria shkencat shoqërore (continuare la BSS), Tiranë, 1957-1963.
- Buzuku - Il Messale di Giovanni Buzuku, ed. Namik Ressuli, Vatican, 1958.

- Byck Jacques, Studii și articole, pagini alese, îngrijirea ediției și studiul introductiv de Florica Dimitrescu, Editura Științifică, București, 1967.
- Çabej, Parallele - Eqrem Çabej, Parallele Ausdrücke und Redensarten in den Balkansprachen, RIEB, II, 1936.
- Çabej, SE - Eqrem Çabej, Studime etimologjike në fushë të shqipes, II (A-B), Tiranë, 1976, III (C-D), Tiranë, 1987.
- Çabej, SGJ - Dr. Eqrem Çabej, Studime gjuhësore, I-VI, Rilindja, Prishtinë, 1976.
- Çabej E., Sitten und Gebräuche der Albaner, RIEB I, 1935, p. 218-234.
- Çabej E., Westöstliche Miscellen, în Scritti in onore di Giuliano Bonfante, I, Brescia, 1976.
- CADE - I.-A. Candrea și Gh. Adamescu, Dicționarul enciclopedic ilustrat, Cartea Românească, București, 1931.
- Camarda, Gram. - Demetrio Camarda, Saggio di grammatologia comparata sulla lingua albanese, Livorno, 1864.
- Candrea, Alb. - I. -A. Candrea, Limba albaneză în raporturile ei cu limba română, curs ținut la Facultatea de Litere și Filosofie din București în 1930-31, litografiat, București, 1931.
- Candrea I. - A., Din epoca de formațiune a limbii române, BSF, I, 1905.
- Candrea I. - A, Grai, datini, credințe, București, f.a.
- Cantemir D., Descrierea Moldovei, trad. de Petre Pandrea, Minerva, București, 1973.
- Capidan, Arom. - T. Capidan, Aromânii. Dialectul aromân, Academia Română, Studii și Cercetări, XX, București, 1932.
- Capidan Th., Limbă și cultură, Fundația Regală pentru literatură și artă, București, 1943.
- Capidan Megl. - Th. Capidan, Meglenoromânii, I-III, Academia Română, Studii și cercetări, București, 1925, 1928, 1936.
- Capidan Th., Raporturile albano-române, DR, II, 1922.
- Caragiu, DIARO - Matilda Caragiu Marioțeanu, Dicționarul aromân (macedo-vlah), I, A-D, București, 1997.
- Cartoian N., Alexandria în literatura românească, București, 1922.
- CDDE - I. -A. Candrea - Ov. Densusianu, Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (a-putea), Socec, București, 1907-1914.
- Çeliku Mehmet, Togfjalësha të qëndrueshëm foljore në shqipen e sotme, BUT, 2, 1962.
- Çina Uan, Disa veçori të njësive frazeologjike që kanë si gjymtyrë emra kafshesh, SF, 3, 1980, p. 132-149.
- Cipo K., Gramatika shqipe, Tiranë, 1949.
- CL - Cercetări de lingvistică, Cluj, 1956 ș.u.

- Ciorănescu, DER - Al. Ciorănescu, Diccionario etimológico rumano, Universidad de La Laguna, 1958-1966.
- Coja Ion, Preliminarii la gramatica rațională a limbii române, I, București, 1983.
- Cojocaru Nicolae, Cântece și obiceiuri populare românești, București, 1984.
- Conv. lit. - Convorbiri literare, Iași-București, 1867 ș.u.
- Cordignano - P. Fulvio Cordignano, Dizionario albanese-italiano e italiano-albanese (il nuovo "Jungg"), Parte albanese-italiana, Ulrico Hoepli, Milano, 1934.
- Coseriu - Eugenio Coseriu, Balkanismen oder Romanismen? Methodisches zum sog. "Balkansprachbund", în "Fakten und Theorien. Beiträge zur romanischen und allgemeinen Sprachwissenschaft", Festschrift für Helmut Stimm zum 65. Geburtstag, hrsg. von Sieglinde Heinz u. Ulrich Wandrushka, Tübingen, Narr, 1982.
- Coseriu E., "Tomo y me voy". Ein Problem vergleichender europäischer Syntax, "Vox Romanica", 25, 1966, p. 13-55.
- Coteanu Ion, Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj, EA, București, 1973.
- Coteanu, Sala, Etim. - Ion Coteanu, Marius Sala, Etimologia și limba română, EA, București, 1987.
- CV- Codicele Voronețean, ed. critică de Mariana Costinescu, Ed. Minerva, București, 1981.
- DA - Academia Română, Dicționarul limbii române, A-C, F-L (lojniță), Socec și Sfetea, București, 1913 ș.u.
- Damé - Frédéric Damé, Nouveau dictionnaire roumain-français, Imprimerie de l'état, Bucarest, 1898.
- Damé, Termin. - Frédéric Damé, Încercare de terminologie poporană română, Socec, București, 1898.
- Demiraj Bardhyl, Alb. Et. - Bardhyl Demiraj, Albanische Etymologien (Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz), Amsterdam - Atlanta, 1997.
- Demiraj Bardhyl, Sistemi i numërimit të gjuhës shqipe, Tiranë, 1997.
- Demiraj, Gram. -Shaban Demiraj, Gramatikë historike e gjuhës shqipe, Tiranë, 1985.
- Demiraj Shaban, Gjuhësi balkanike, Shkup, 1994.
- Densusianu Hațeg - Ovid Densusianu, Graiul din Țara Hațegului, Socec, București, 1915.
- Densusianu, HLR - Ovid Densusianu, Histoire de la langue roumaine, I-II, Paris, 1901-1938 (versiune românească, Istoria limbii române, I-II, București, 1961).
- Densusianu Ovid, Opere, I, Lingvistică, București, 1968.
- DERS- Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române, 1374-1600 (redactor responsabil Gh. Bolocan), EA, București, 1981.

- DEX - Academia Română, Institutul de lingvistică "Iorgu Iordan", Dicționarul explicativ al limbii române, ed. a II-a, EA, București, 1996.
- Diaconescu, Morf. subst. - Paula Diaconescu, Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc, EA, București, 1970.
- Dimitrescu, Loc. verb. - Florica Dimitrescu, Locuțiunile verbale în limba română, EA, București, 1958.
- Dimitrescu Florica, Observații asupra construcției paratactice românești și și, SCL, XI, 1960, 4, p. 883-886.
- DLR - Academia Română, Dicționarul limbii române, serie nouă (literele M-V), EA, 1965 ș.u.
- Domi, Concord. - Mahir Domi, De quelques concordances et parallélismes syntaxiques albanais-roumaines, Editions du Comité National Albanais des Etudes Balkaniques, Tirana, 1966; republicat în SA, XX, 1983, p. 85-97.
- DR - Dacoromania, buletinul "Muzeului Limbei Române" condus de Sextil Pușcariu, Cluj, 1920, ș.u.
- DTRO - Dicționarul toponimic al României, Oltenia, I, A-B, Craiova, 1993, II, C-D, Craiova, 1995.
- Dumistrăcel, Expr. rom. - Stelian Dumistrăcel, Expresii românești, Institutul European, Iași, 1997.
- Dumistrăcel, Lex. rom. - Stelian Dumistrăcel, Lexic românesc. Cuvinte. Metafore. Expresii, ESE, București, 1980.
- Durham - Edith Durham, Brenga e Ballkanit dhe vepra të tjera për Shqipërinë dhe shqiptarët, trad. din engleză de Vjollca Shtylla, Tiranë 1990 / The Burden of the Balkans, 1905/
- Evseev, Dicț. - Ivan Evseev, Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească, Timișoara, 1997.
- Fj. Pr. - Fjalor fjalësh e shprehjesh popullore, de Sulejman Drini, Ibrahim Goçi, Mehmet Halimi, Skënder Gashi, Instituti Albanologjik i Prishtinës, 1982.
- Fj. shq. - Fjalor i gjuhës shqipe, Instituti i Shkencave, Tiranë, 1954.
- Floqi, Constr. taut. - Spiro Floqi, Constructions tautologiques en albanais contemporain (et concordances albanais-roumaines), Edition du Comité National Albanais des Etudes Balkaniques, Tiranë, 1966.
- Folklorë. Zakone e doke, Shkodër, 1940.
- Fon. gram. - Fonetika dhe gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe, II, elaborată de Academia de Științe a Albaniei sub redacția lui Mahir Domi, Tirana, 1976.
- FS - Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Tiranë, 1980.
- Gabinschi, Conex. balc. - Marc Gabinschi, Conexiunile balcanice ale unor frazeologisme românești, "Revista de lingvistică și știință literară", Chișinău, 4, 1992.

- Gazulli - D. Nikollë Gazulli, Visaret e kombit, XI, Fjalorth i ri. Fjalë të rralla të përdoruna në Veri të Shqipnis, Tiranë, 1941.
- Georgiev, Trakite - Vladimir Georgiev, Trakite i tehniat ezik, Bălgarska Akademia na naukite, Institut za bălgarski ezik, Sofia, 1977.
- Gheție, Dialectologia - Ion Gheție, Introducere în dialectologia istorică românească, EA, București, 1994.
- Gheție, Mareș, Graiurile - Ion Gheție și Al. Mareș, Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea, EA, București, 1974.
- Ghinoiu Ion, Vârstele timpului, Ed. Meridiane, București, 1988.
- Ghinoiu, Obiceiuri - Ion Ghinoiu, Obiceiuri populare de peste an. Dicționar, București, 1997.
- Giordano - Emanuele Giordano, Dizionario degli albanesi d'Italia, edizioni Paoline, Bari, 1963.
- Gjevori - Mehmet Gjevori, Frazelogjizma të gjuhës shqipe, Tiranë, 1980.
- Gl. Munt. - Maria Marin, Iulia Mărgărit, Glosar dialectal Muntenia, Institutul de Fonetica și Dialectologie "Al Rosetti", Ed. Academiei Române, București, 1999.
- GLR - Academia Republicii Populare Române, Gramatica limbii române, I-II, ed. a II-a, EA, București, 1963.
- Graur Al., Alte etimologii românești, București, 1975.
- Graur, ER, -Al. Graur, Etimologii românești, EA, 1963.
- GS - Grai și suflet, revista Institutului de Filologie și Folclor, publicată de Ov. Densusianu, I-VII, București, 1923-1937.
- Guțu - G. Guțu, Dicționar latin-român, EȘE, București, 1983.
- Hasdeu, CB - B. P. Hasdeu, Cuvente den bătrâni, I-II, București, 1878-1879; ed. de Gh. Mihăilă, EDP, București, 1983.
- Hasdeu, EMR - B. P. Hasdeu, Etymologicum Magnum Romaniae, I-III, ed. de Gr. Brâncuș, Minerva, București, 1972-1976.
- Hasdeu, SLF - B. P. Hasdeu, Studii de lingvistică și filologie, I-II, ed. de Gr. Brâncuș, Minerva, București, 1988.
- Herseni, Forme - Traian Herseni, Forme străvechi de cultură poporană românească, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
- Hristea, Sinteze - Th. Hristea (coord.), Sinteze de limba română, ed. a III-a, Albatros, București, 1984.
- ILR - Academia Română, Istoria limbii române, I-II, EA, București, 1965, 1969.
- Inst. feud. - Institutul de Istorie "N. Iorga", Instituții feudale din Țările Române, Dicționar, coord. Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, EA, București, 1988.
- Ionescu, MEO - Christian Ionescu, Mică enciclopedie onomastică, Ed. Enciclopedică Română, București, 1975.
- Ioniță Vasile, Metafore ale graiurilor din Banat, Ed. Facla, Timișoara, 1985.

- Iordan, DNFR - Iorgu Iordan, Dicționar al numelor de familie românești, EȘE, București, 1983.
- Iordan Iorgu, Note sintactice, SCL, I, 2, 1950.
- Iordan, Top. rom. - Iorgu Iordan, Toponimia românească, EA, București, 1963.
- Ismajli - Rexhep Ismajli, Poezia e Mihai Eminescu-t, în vol. Mihai Eminescu, Ylli i dritës <Lucefărul>, traducere în albaneză de Rexhep Ismajli, Prishtinë, 1976.
- Ivănescu, ILR - G. Ivănescu, Istoria limbii române, Junimea, Iași, 1980.
- Jokl, LKU - Norbert Jokl, Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen, Berlin-Leipzig, 1923.
- Jokl, SAEW - Dr. Norbert Jokl, Studien zur albanischen Etymologie und Wortbildung, Wien, 1911.
- Kristoforidhi - Konstantin Kristoforidhi, Fjalor shqip-greqisht, ed. Al. Xhuvani, Universiteti shtetëror i Tiranës, 1961.
- Kristophson Jürgen, Zu den Monatsnamen in Rumänischen und Albanischen, ZB, IX, 1973, p. 35-39.
- Lafe Emil, Përsëritja si mjet gramatikor i shprehjes së aspektit dhe shkallës sipërore në gjuhën shqip e parë edhe në krahasim me rumanishten, SF, 4, 1966.
- LB - Linguistique balkanique (Balkansko ezikoznanie), Bălgarska Akademia na naukite, Sofia, 1959 ș.u.
- Leotti - Angelo Leotti, Dizionario albanese-italiano, Istituto per l'Europa Orientale, Roma, 1937.
- LL - Langue et littérature, Bulletin de la section littéraire réd. p. Th. Capidan et D. Caracostea, Académie Roumaine, București, 1940 ș.u.
- Lloshi Xhevat, v. Thomaj Jani.
- LM - A. T. Laurian și I. C. Massim, Dicționarul limbei române, I-II, Societatea Academică Română, București, 1871-1876; III: Glosariu care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine îndoioasă, București, 1871.
- LR - Limba română, Academia Română, Institutul de Lingvistică, București, 1952 ș.u.
- Mann - Mann Stuart E., An Historical Albanian-English Dictionary, London - New York - Toronto, 1948.
- Meyer, EWA - Gustav Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strassbourg, 1981.
- Meyer- Lübke, REW - W. Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch, ed. a III-a, Heidelberg, 1935.
- Mihăescu, Romanité - Haralamb Mihăescu, La romanité dans le sud-est de l'Europe, EA, București, 1993.

- Mihăilă, DLRV - G. Mihăilă, Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X-începutul sec. XVI), EER, București, 1974.
- Mihăilă, Impr. - G. Mihăilă, Împrumuturi vechi sud-slave în limba română, EA, București, 1960.
- Morcka Sofika, Frazeologjia shqipe me gjymtyrë që emërtojnë pjesë të trupit të njeriut, SF, 4, 1979; SF, 2, 1980; SF, 3, 1980.
- MRIW - Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, hgg. v. W. Meyer-Lübke, I, Heidelberg, 1914.
- Omagiu Iordan - Academia RSR, Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani, EA, 1958.
- Omagiu Rosetti - Academia RSR, Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani, EA, 1965.
- Orza Rodica, Nume vechi ale lunilor în limba română pe baza Atlsului Lingvistic Român, CL, IX, 2, 1964, p. 282-300.
- Osiac Bălan Elena, Sentimentul dorului în poezia română, spaniolă și portugheză, București, 1972.
- Papahagi, DDA, - Tache Papahagi, Dicționarul dialectului aromân (general și etimologic), ed. a II-a, București, 1974.
- Papahagi, Maram. - Tache Papahagi, Graiul și folclorul Maramureșului, București, 1925.
- Papahagi Pericle, Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanischen, Neugriechischen und Bulgarischen, WJ, XIV, 1908, p. 113 ș.u.
- Papahagi MDF - Tache Papahagi, Mic dicționar folkloric, spicuri folklorice și etnografice comparate, ed. de Valeriu Rusu, Minerva, București, 1979.
- Pascu, Suf. rom. - G. Pascu, Sufixe românești, București, 1906.
- Pedersen, Alb. Texte - Holger Pedersen, Albanesische Texte mit Glossar, Leipzig, 1895.
- Pekmezi, Gramm. - Dr. Pekmezi, Grammatik der albanesischen Sprache (Laut- und Formenlehre), Viena, 1908.
- Petrovici, SDT - Emil Petrovici, Studii de dialectologie și toponimie, EA, București, 1970.
- Philippide Al., Principii de istoria limbii, Iași, 1894.
- Philippide Al., Un specialist român la Lipsca, Viața Românească, 1909, p. 101 ș.u.
- Philippide, OR - Al. Philippide, Originea românilor, I, Ce spun izvoarele istorice; II. Ce spun limbile română și albaneză, Viața Românească, Iași, 1923, 1927.
- Plasari Aurel, Malli në poezinë shqiptare, rumune etj. în vol. Don Kishoti zbret në Shqipëri, Tiranë, 1991.
- PO - Palia de la Orăștie (1582), ed. de Viorica Pamfil, EA, București, 1968.
- Pușcariu, ELR - Sextil Pușcariu, Études de linguistique roumaine, Imprimeria Națională, Cluj-București, 1937.

- Pușcariu, EWR - Sextil Pușcariu, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache, I. Lateinisches Element, C. Winter, Heidelberg, 1905.
- Pușcariu, Limba română - Sextil Pușcariu, Limba română, I. Privire generală, Fundația pentru literatură și Artă, București, 1940; II. Rostirea, EA, 1959.
- Pușcariu Sextil, Studii și notițe filologice, "Convorbiri literare", XXXVIII, 1904, p. 401, XXXIX, 1905, p. 50.
- RF - Revista filologică, organ al cercului de studii filologice de pe lângă Facultatea de Filosofie și Litere din Cernăuți, dir. Al. Procopovici, Cernăuți, I, II, 1927-1929.
- RIAF - Revista pentru istorie, arheologie și filologie, ed. de Gr. Tocilescu, 1882 ș.u.
- RIEB - Revue internationale des études balkaniques, directeurs: P. Skok - M. Budimir, Beograd, 1934 ș.u.
- Rohlf G., Influence des éléments autochtones sur les langues romanes, "Actes du colloque international des civilisations, littératures et langues romanes", Bucarest, 1959.
- Romania -Romania. Recueil trimestriel consacré à l'étude des langues et des littératures romanes, publié p. Paul Meyer et Gaston Paris, Paris, 1871 ș.u.
- Romanoslavica - Romanislavica. Asociația slaviștilor din România, București, 1958 ș.u.
- Rosetti, ILR - Al. Rosetti, Istoria limbii române, I, de la origini până la începutul secolului al XVII-lea, ediție definitivă, EȘE, București, 1986.
- Rosetti, Ling. balk. - A. Rosetti, La linguistique balkanique, suivie par le nouveau en linguistique dans l'oeuvre de l'auteur, Ed. Univers, București, 1985.
- Rosetti, ML - A. Rosetti, Mélanges de linguistique et de philologie, Conpenhague-București, 1947.
- RRL - Revue roumaine de linguistique (până în 1964: Revue de linguistique), Academia RSR, București, 1956 ș.u.
- Russu, Etn. rom. - I. I. Russu, Etnogeneza românilor, EȘE, București, 1981.
- Sala, Contrib. - Marius Sala, Contribuții la fonetica istorică a limbii române, EA, București, 1970.
- Sala Marius, De la latină la română, Univers enciclopedic, București, 1998.
- Sala Marius, Introducere în etimologia limbii române, Univers enciclopedic, București, 1999.
- Sala Marius, Limbi în contact, Editura Enciclopedică, București, 1997.
- Sandfeld, Ling. balk. - Kr. Sandfeld, Linguistique balkanique, Problèmes et résultats, Paris, 1930.
- Sandfeld Kr., Notes de syntaxe comparée des langues balkaniques, RIEB, I, 1935, 1-2, p. 100 ș.u.
- SCL - Studii și cercetări lingvistice, București, 1950 ș.u.

- Scriban - Aug. Scriban, Dicționarul limbii românești, Iași, 1939.
- Scurtu, Înrud. - Vasile Scurtu, Termenii de înrudire în limba română, EA, București, 1966.
- Sejdiu, Fitonimia - Shefqî Sejdiu, Fitonimia shqipe e Kosovës, Prishtinë, 1979.
- SF - Studime filologjike, Universiteti shtetëror i Tiranës <continuare la BUT>, Tiranë, 1964 ș.u.
- Slușanschi Dan, Avatarurile unui cuvânt: capcân - căpcăun - cătcăun, LR, XXV, 2, 1976, p. 149-154.
- Șăineanu, Basme - Lazăr Șăineanu, Basmele române în comparațiune cu legendele clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice, ed. îngrijită de Ruxandra Niculescu, Minerva, București, 1978.
- Șăineanu, DU - Lazăr Șăineanu, Dicționar universal al limbei române, ed. a II-a, Craiova, 1908.
- Șăineanu, Semisologia - Lazăr Șăineanu, Încercare asupra semasiologiei limbei române, București, 1887.
- Shqipëri'e re (Albania nouă), organ i shqiptarëvet të Rumanisë, București, I, 1919 ș.u.
- TDRG - Dr. H. Tiktin, Dicționar român-german, Imprimeria statului, București, 1903-1925.
- Teodorescu G. Dem., Poezii populare române, București, 1885.
- Thomaj, Fraz. - Jani Thomaj, Çeshtje të frazeologjisë së gjuhës shqipe, Tiranë, 1981.
- Thomaj J., Aspekti shoqëror-kulturor në formimin e frazeologjisë së shqipes, SF, 3, 1971.
- Thomaj J., Frazeologjizma emërore dhe mbiemërore në gjuhën shqipe, SF, 4, 1975.
- Thomaj J., Një klasifikim i frazeologjismave me vlerë ndajfoljore në gjuhën shqipe, SF, 1, 1969, p. 3, ș.u.
- Thomaj J., Probleme të frazeologjisë së gjuhës shqipe, SF, XVIII (I), 2-3, 1964.
- Thomaj J., Probleme të strukturës formale dhe të klasifikimit të frazeologjizmave të gjuhës shqipe, SF, 1, 1966.
- Thomaj Jani, Lloshi Xhevat, Paralele frazeologjike të shqipes me gjuhë të tjera të Ballkanit, SF, XXI (IV), 1, 1967.
- Tocilescu Grigore G. și Cristea Țapu N., Materialuri folcloristice, I-III, ed. critică de Iordan Datcu, Minerva, București, 1980-1981.
- Tohăneanu, Cuv. rom. - Gh. Tohăneanu, Cuvinte românești, Facla, Timișoara, 1986.
- Tohăneanu, Bulza, Cuv. rom. - G. I. Tohăneanu, Teodor Bulza, O seamă de cuvinte românești, Facla, Timișoara, 1976.

- Topciu, Aspecte - Renata Topciu, Aspecte social-psihologice ale frazeologiei române și albaneze, "Anuarul Albanezul, 400", Uniunea culturală a albanezilor din România, București, 1995.
- Vătășescu, Vocab. - Cătălina Vătășescu, Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparație cu româna, Institutul Român de Tracologie, Biblioteca Thracologica, București, 1997.
- Vulcănescu, Mitol. rom. - R. Vulcănescu, Mitologia românească, EA, București, 1985.
- Vulcănescu R., Toponimie mitică românească, "Lucrările Simpozionului de toponimie", Institutul de Geografie, București, 1972.
- WJ - Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (rumänische Seminar), hgg. von Gustav Weigand, Leipzig, 1894 ș.u.
- Xhuvani, Çabej, Prapashtesat - Aleksandër Xhuvani dhe Eqrem Çabej, Prapashtesat e gjuhës shqipe, Tiranë, 1962.
- Xhuvani, Stud. - Aleksandër Xhuvani, Studime gjuhësore, Tiranë, 1956.
- Ymeri Baki, Dardania, București, 1999.
- Zaharieva Stefania Kaldieva, Dicționar frazeologic român-bulgar, Sofia, 1997.
- ZB - Zeitschrift für Balkanologie, Wiesbaden, 1964 ș.u.
- Zymberi - Abdulah Zymberi, Fjalorht i fjalëve të rralla, Rilindja, Prishtinë, 1979.

Résumé

Par la nature de sa matière, ce livre est intimement lié aux deux volumes publiés déjà quelques années auparavant: *Vocabularul autohton al limbii române* (Le vocabulaire autochtone de la langue roumaine) (1983) et *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române* (Recherches sur le fonds thraco-dace de la langue roumaine) (1995). Sa parution est en accord avec certaines préférences de la linguistique actuelle pour les zones en dehors du cercle élémentaire du système de la langue, pour les aires périphériques, où les faits linguistiques sont manifestement motivés par la psychologie des locuteurs.

Nous avons suivi, en confrontant les dictionnaires et les grammaires, les concordances entre le roumain et l'albanais concernant surtout la phraséologie, c'est-à-dire toutes sortes de locutions et d'expressions, ainsi que le domaine très riche des constructions syntaxiques semblables ou identiques des deux langues. Nous avons pris en considérations, avec intérêt, les sens particuliers, spécialement les sens figurés d'un grand nombre des mots du vocabulaire fondamental. Nous nous sommes orientés, également, vers les faits de langue qui expriment des particularités de la civilisation et de la culture populaires anciennes, des éléments de mythologie, des croyances, des pratiques, des usages populaires témoignant d'une origine très éloignée dans le temps. De même, nous avons inclus ici certains faits de phonétique et de grammaire historique, d'étymologie et de sémantique, ce qui justifie le titre, très large, du livre. Le nombre des concordances en question est immense; ici, on en retrouve, pourtant, une partie seulement. Le matériel albanais (syntagmes, propositions, phrases) provient le plus souvent des dictionnaires (FS, Fj.shq., etc.), mais aussi d'autres sources (grammaires, revues et autres sortes de travaux). Nous n'avons qu'incidemment élargi la comparaison aux autres langues balkaniques.

Certainement, un assez grand nombre des faits présentés par nous existent aussi dans les langues de l'aire balkanique et/ou dans des langues hors de la zone, ce qui n'exclue pas, pourtant, l'idée de "concordance roumaine-albanaise". Notre intention a été de mettre en évidence – d'une manière plus approfondie que celle de la recherche étymologique sur les presque cent mots communs du fonds antérieur à la conquête romaine – le "miracle" de la parenté originare des langues et, implicitement, l'affinité spirituelle très ancienne entre les peuples roumain et albanais.

La comparaison du romain avec l'albanais dans cette perspective, où sont pris en considération tous les domaines de la langue, a été soutenue, dès le siècle passé, par des savants tels Miklosich, Ascoli, Schuchardt, Hasdeu et autres. Par exemple, dans une conférence, *Cine sunt albanezii?* (Qui sont les Albanais?),

donnée à l'Académie Roumaine au mois de mai, 1901, B. P. Hasdeu, la plus haute autorité dans le domaine de la recherche sur le substrat du roumain, s'exprimait avec conviction: "L'identité lexicale albano-roumaine est secondaire, selon moi, par comparaison à l'identité grammaticale. Caractéristiques surtout sont les recroisements entre les Roumains et les Albanais concernant non pas le vocabulaire, mais les particularités phonétiques, morphologiques et syntaxiques, qui dans aucune hypothèse ne peuvent être empruntées aux étrangers, ne peuvent être greffées au cours du temps, mais remontent à l'origine même de la langue" (Hasdeu, SLF, II, p. 470). Plus proche de nos jours, Eqrem Çabej donne une mesure pareille aux relations linguistiques albano-roumaines, pensant, tout comme Hasdeu, à la manière de B. Kopitar et Fr. Miklosich: "Toute recherche sur une époque reculée de la langue albanaise conduit nécessairement à la comparaison avec les autres langues balkaniques. Parmi elles, le roumain occupe la première place. L'albanais et le roumain ont des liens étroits dans le domaine de la phonétique, de la morphologie, du vocabulaire, de la formation de mots, de la syntaxe et de la phraséologie, des dits et des locutions proverbiales, de sorte que - sans laisser de côté les différences - on a souvent l'impression qu'il s'agit d'un seul et même esprit de la langue se manifestant sous deux formes /.../. Je crois que ces rapports peuvent être appréciés à leur juste valeur seulement dans le cadre plus large des relations culturelles entre les deux peuples" (Eqrem Çabej, en SCL, 4, X, 1959, p. 531).

A part le lexique proprement dit, une quantité de traits communs au roumain et à l'albanais, spécialement phonétiques, grammaticaux, sémantiques, ou concernant la formation de mots, a été relevée et expliquée par de nombreux linguistes. Dès le commencement du dernier siècle, Ovid Densusianu (HLR, I, p. 295-300) éclaircit un nombre appréciable de tels traits par le contact établi de bonne heure entre le roumain et l'albanais (plus exactement entre le latin danubien et l'illyrien). Il a montré, par exemple, que le numéral *întâi* provient de **antaneus*, créé en latin balkanique de la préposition *ante* selon le modèle de l'alb. *i parë* "premier" (de la préposition *para* "avant"); le sens "mâchoire" de *falcă* (de *falx*) représente à l'origine la même métaphore que le sens de son équivalent albanais *fëlqinjë* (du dérivé **falcinea*); lat. *linea* (< *linum*) a gagné dans les deux langues (roum. *ie*, alb. *linjë*) le sens spécial de "chemise de femme". Roum. *cuvânt*, alb. *kuvënd* (du lat. *conventum*) ont créé les verbes *a cuvînta*, alb. *kuvëndoj* "discuter, parler". Les verbes *a merge* "aller" et alb. *mërgoj* "s'éloigner" (du lat. *mergere* "plonger, immerger") ont eu une évolution semblable.

Densusianu relève les dérivés avec *in-*: *înalt*, alb. *i naltë* (lat. **in-altus*), les composés pronominaux et adverbiaux du type *oarecine*, *cineva*, *ceva*; *oarecum*, *oarecând*, *cândva* etc., alb. *kushdo* "quelqu'un", *kurdo* "naguère" etc. (avec un pronom relatif-interrogatif et une particule verbale, probablement *volet*, alb. *do*

“(il veut)”, la locution adverbiale *cu toate acestea* ayant une structure identique à l’alb. *me gjithë këtë*. Partant des faits de ce genre, grâce auxquels le roumain se rapproche de l’albanais, Densusianu tirait la conclusion que le roumain “dans l’ensemble ne pouvait se former qu’au sud du Danube”, quoiqu’un “certain élément romain en Dacie” (*oeuvre citée*, p. 293) se fût conservé après la retraite d’Aurélien. Il faut remarquer aussi que Densusianu (p. 33-40) rassemble, d’une manière critique, le matériel linguistique autochtone compris dans les études de Fr. Miklosich, H. Schuchardt, G. Meyer, Meyer-Lübke et Hasdeu.

Des concordances linguistiques pareilles ont attiré, très tôt, l’attention de S. Pușcariu aussi (*Studii și notițe filologice*, en “Convorbiri literare”, XXXVIII, 1904, p. 461 et XXXIX, 1905, p. 50); à part le matériel riche et de haute valeur, nous retenons spécialement son observation qu’il y a des coïncidences syntaxiques et phraséologiques que l’albanais a en commun seulement avec le dacoroumain et non pas avec l’aroumain aussi. Ce fait s’expliquerait, à l’avis de Pușcariu, par ce que le dacoroumain et l’albanais représentent des aires latérales par rapport à l’aroumain, situé dans une aire centrale. “Les ressemblances entre le roumain de Dacie et l’albanais ne découlent pas d’un contact direct et ne sont pas d’emprunts directs, mais peuvent s’expliquer comme des formes archaïques conservées en aires latérales dans des époques reculées” (*Limba română*, II, *Rostirea*, 1959, p. 325). Pușcariu n’a jamais, donc, accepté l’hypothèse de la formation au sud du Danube de la langue roumaine (voir aussi les études: *Asupra reconstrucției românei primitive* (1910) et *Locul limbii române între limbile romanice* (1920), publiées de nouveau, assez récemment en Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*, București, 1974).

Sur la liste des érudits qui se sont occupés des concordances roumaines-albanaïses (à l’exclusion de celles phonétiques et lexicales proprement-dites), figure aussi I. A. Candrea (BSF, I, 1, 1905, p. 21-25 et, surtout, le cours universitaire *Limba albaneză în raporturile ei cu limba română*, București, 1930-1931, ainsi que *Cercetări privitoare la lingvistica balcanică*, București, 1935-1936).

Néanmoins, c’est à Pericle Papahagi qu’appartient un travail classique du domaine, *Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanischen, Neugriechischen und Bulgarischen* en WJ, XIV, 1908, p. 113 et suiv. Ceci contient 451 constructions, locutions, sens figurés etc. ayant comme noyau 233 mots-notions; p. ex. sous *Weg* “chemin, voie” sont enregistrées, chacune portant son numéro, les locutions *cu cale, fără (de) cale, (Îmi) fac cale, Dau drumul*, avec les correspondances des autres idiomes balkaniques; sous le mot *Weiss* “blanc” on trouve: *ziua albă*, ar. *Albă s’hi, cu față albă* et, évidemment, les constructions correspondantes de l’albanais et du néo-grec. L’étude fondamentale de P. Papahagi est critiquée assez âprement par Al. Philippide (*Un specialist român la Lipsca*, en “Viața Românească”, 1909, p. 101 et suiv.), qui montre que 85 sur celles 451

parallèles donnée par Papahagi se trouvent aussi dans d'autres langues que les idiomes balkaniques. La note de Philippide est malicieuse, dans l'esprit véhément de la critique qu'il fait à G. Weiganđ; voir aussi OR, II, p. 691-694, où Philippide retient une liste de parallèles roumains-albanaises comme: *vinicer* = le mois de septembre, alb. *vjeshtë* "automne" (de *vjel* "récolter (le raisin), vendanger; récolter, cueillir"); *A se duce în treaba lui*, alb. *Të vejë në punë të tij* "qu'il s'occupe de ses propres affaires, sans se mêler de celles d'autrui"; adv. *mai întâi*, alb. *më parë* "tout d'abord", etc.

De l'année 1922 date la monographie de Th. Capidan, *Raporturile albanoromâne*, DR, II, 1922, dans laquelle sont relevée aussi quelques constructions spéciales, expressions, phraséologies communes aux deux langues (voir de même les excellentes études de linguistique balkanique que renferme le volume *Limbă și cultură*, București, 1943).

Kristian Sandfeld, dans l'ouvrage fondamental *Linguistique balkanique, Problèmes et résultats*, Paris, 1930, a réévalué le matériel linguistique publié jusqu'à lui, y ajoutant un nombre immense de nouvelles concordances, pour motiver la théorie de l'existence de "l'union linguistique balkanique". Le grand mérite de Sandfeld est d'avoir examiné ensemble tous les idiomes balkaniques, établissant des degrés de rapprochement entre eux et des directions de l'influence. Quant aux relations spéciales entre le roumain et l'albanais, il croit qu'"il est certain que tous ces rapports entre l'albanais et le roumain ne peuvent être l'effet du hasard" (p. 141). Il n'exclue pas, donc, la possibilité que beaucoup de concordances roumaines-albanaises s'expliquent par un substrat commun, par une éventuelle parenté entre la langue thraco-dace et la langue des ancêtres des Albanais. Plus proche de la vérité serait, pourtant, à l'avis de Sandfeld, l'hypothèse que le roumain se soit formé au sud du Danube et qu'il ait existé une longue symbiose roumain-albanaise, dont le résultat est la multitude de traits (syntaxiques, phraséologiques etc.) que les deux langues ont en commun. Le savant danois accepte la théorie de Jokl sur l'antique province de Dardanie comme berceau de la formation de la langue et du peuple albanais, l'ainsi-nommée région de contact illyro-thrace, où se serait produite la "synthèse" albanaise. La conclusion de Sandfeld, comme celle des autres linguistes, tels G. Meyer, H. Pedersen et autres, est que "dans la majorité des cas il s'agit des particularités qui se sont développées en grec et qui se sont propagées de là dans les autres langues" (p. 213). Leur diffusion dans l'aire linguistique balkanique toute entière s'explique par le prestige culturel de la langue grecque, par le rôle très important joué par la civilisation byzantine et, surtout, par l'influence unificatrice de l'église orthodoxe. Cette diffusion a été sûrement facilitée par le bilinguisme de la population de cette zone. À la constitution de la communauté linguistique balkanique ont contribué aussi, cependant, les autres idiomes, spécialement l'albanais et le roumain, véhicules des

formes de culture populaire d'une grande ancienneté. La "mentalité" commune du monde balkanique, ayant des reflets importants dans la langue, est le résultat historique d'une vie menée longtemps ensemble dans des formes similaires de civilisation et de culture. Les peuples de cette région furent prédestinés à vivre dans des conditions historique analogues (la domination romaine, l'influence de la culture et de la civilisation grecques, la hégémonie turque). Leur cohabitation sur un territoire relativement étroit, les mouvements pastoraux, les mêmes occupations et un genre quasi unitaire de vie ont déterminé en plan linguistique le phénomène de bilinguisme.

Du livre de Sandfeld, nous retenons ici quelques particularités qui devraient être reprises et approfondies, en tenant compte notamment de la perspective offerte par le roumain et l'albanais. Il s'agit, premièrement, de l'emploi avec une valeur neutre des formes féminines des pronoms, comme dans les exemples suivants: *A încurcat-o* "Il est entré en difficulté"; *A băgat-o pe mânecă* "Être dans ses petits souliers (être en mauvaise posture)"; *Una e să vrei, alta să faci* "C'est une chose de vouloir, c'est une autre chose (c'en est une autre) de faire" (= il y a une grande différence); *De asta (de aia) nu are ursul coadă* "c'est pourquoi (voilà pourquoi) l'ours est resté sans queue" = "cela vous fait une belle jambe"; *Nu pot crede una ca asta* "Je ne peut pas croire une chose pareille". En albanais toutes les formes féminines des pronoms s'emploient ayant cette valeur: *Nga ajo qan djali*: rom. *De aceea plânge copilul* "C'est pour ça que l'enfant pleure"; *Kjo ç' do me thënë?*: rom. *Asta ce va să însemne?* "Ça que veut signifier?" (Que ce-que ça veut signifier?). Sandfeld (*oeuvre citée*, p. 133) observe à juste titre qu'on rencontre ce phénomène dans d'autres langues aussi (français, grec etc.), mais il ajoute qu'en roumain et en albanais on lui a donné une grande extension; par exemple, la valeur de *una* fém. est neutre dans des constructions telles: *cu una, cu două* (dans des propositions négatives) "il ne fait ni une ni deux" (difficilement); *a fi tot una* (c'est la même chose); *într-una* (= ensemble); *la una* (a fi una cu) (= être, agir identiquement); *una cu* "identique à"; *în una* (= toujours); *nici de unele* (= rien); *una-alta* "quelque chose"; *până una alta* "pour le moment, en attendant", etc. (voir des exemples dans leurs contextes en DLR, s. *unul*, ms.).

Un autre trait important regarde le rôle de la conjonction albanaise *se* "que" d'introduire des interrogatives indirectes: *Nuk di se kush është ky* "Je ne sais pas qui est ceci"; *E ka pyetur se kur ka ardhur* "Il l'a demandé quand il est arrivé". En roumain, ce genre de constructions redondantes est connu surtout dans les parlers transcarpatiques: *Nu știe că cine o venit* "Il ne sait pas qui est venu"; *Să vadă că unde mă duc* "Qu'il voie où je m'en vais"; *O întrebă că ce i s-o întâmplat* "Il la demande qu'est ce qu'il lui arriva" etc. Sandfeld croit qu'il soit possible que la conjonction *căci* "car" soit le résultat de la préférence pour la construction avec *că* de l'interrogative indirecte: *că* "que" *ce* "quoi" (qu'on compare l'alb. *sepse* "car",

formé de *se* “que” + *për se* “pour que, pourquoi). L'alb. *se* entre dans la structure de quelques pronoms et adverbes composés: *sekush* “qui”, *secili* “chacun”, *sedó* “quoi que ce soit, n'importe quoi”, *sesi* “comment”, *sesa* “que” (introduisant l'élément de comparaison) (voir Demiraj, *Gram.*, p. 521), détachés des phrases avec interrogatives indirectes introduites par *se*.

Nous retenons encore une particularité du style narratif populaire: la reprise du sujet ou de l'objet par un nom articulé (accompagné, éventuellement, par un démonstratif): *Ish një mbret. Ai mbreti kish një pelë* “Il était un roi. Ce roi-là avait une jument” (Sandfeld, *oeuvre cité*, p. 122); *Era odată un împărat. Şi împăratul acela avea o fată* “Il était une fois un roi. Et ce roi-là avait une fille”; *Ai pa një shtëpi. Ajo shtëpia ish e kapllanit* “Il vit une maison. Cette maison-là était à un homme très méchant” (litt. “du tigre”). Il faut remarquer que ce type populaire de répétition est connu à d'autres langues aussi, le bulgare, par exemple.

Dans la langue parlée, une interrogative peut apparaître avec la valeur d'une affirmative: alb. *Nuk më shet mua këtë gomar?* “est-ce que tu me vends cet âne?” (“Est-ce que tu vendrais à mois cet âne?”); ar. *Nu-ñi dai cartea s'u ved?* “Est-ce que tu me donnes le livre le voir?” (“Est-ce que tu me donnerais le livre le voir?”) (cf. P. Papahagi, *oeuvre cité*, p. 300, Sandfeld, *oeuvre cité*, p. 112). Ce modèle syntaxique, ayant une forte marque affective, existe aussi en grec, ainsi que les deux balkanologues ont observé, mais aussi en daco-roumain: *Nu mă iei şi pe mine în căruşă?* “Est-ce que tu veux me prendre dans la voiture?” (“est-ce que tu voudrais me prendre dans la voiture?”) (à l'aide de la négation on évite la brutalité d'un éventuel refus).

Une sélection rigoureuse des expressions que le roumain, l'albanais, le néo-grec et le bulgare ont en commun a opéré Al. Rosetti (ILR, 256-258); ces expressions sont rangées sous des mots-notions, à la manière de P. Papahagi. Le matériel, puisé dans les travaux des divers chercheurs (Puşcariu, P. Papahagi, Eq. Çabej etc.) est vérifié à l'aide des locuteurs natifs de l'albanais, du néo-grec et du bulgare (voir p. 32). En voici quelques exemples: (des hommes) choisis (remarquables): *unul şi unul*, alb. *një e një*; épouvanter: *Te bag în pământ*, alb. *Të fut në dhe*; mensonges: *cai verzi (pe pereşi)*, alb. *kalë jeshil*; agité, turbulent: *Te mânăncă spinarea*, alb. *Të ha kurrizi* etc. On ajoute, en certains cas, les correspondances de néo-grec et de bulgare. Rosetti a mis en évidence les difficultés d'établir le caractère balkanique du matériel comparé: “Si le chercheur, à première vue, dispose d'un vaste matériel d'étude, consistant en éléments communs au roumain et à une ou à plusieurs langues balkaniques, il est obligé d'en éliminer une grande partie, parce que la possibilité d'expliquer certains faits du roumain en se référant au critère balkanique ne résiste pas à un examen critique” (p. 14-15). Cette idée réapparaît chez Coseriu. Dans notre livre, nous avons tenu compte de cet avertissement et nous avons laissé de côté un grand nombre de faits moins sûrs,

ayant des chances minimales “de pouvoir être expliqués vraiment par des facteurs balkaniques” (v. aussi Rosetti, *Ling. balk.*, 1985).

Aleksandër Xhuvani, excellent connaisseur des parlers populaires albanais, a rassemblé tout le long de sa vie un immense matériel lexical (chaque mot placé dans des contextes significatifs). Ce trésor de langue populaire a été publié, après la mort de l’auteur (1981), en 50 numéros environ de la revue “Studime filologjike” par Mahir Domi (avec la collaboration, jusqu’à un certain moment, de Qemal Haxhihasani). À ce qu’il paraît (SF, 1-4, 1993, p. 177), ce matériel sera publié de nouveau dans le IIIe volume des oeuvres d’Al. Xhuvani. Dans notre travail, nous avons beaucoup utilisé le recueil de Xhuvani, d’autant plus qu’il a remarqué lui-même de nombreuses constructions parallèles en albanais et roumain. Au cours de l’année que nous avons passée à Tirana (1958-1959) nous avons été le sujet à l’aide duquel Xhuvani vérifiait ces coïncidences, nous travaillant dans le même bureau avec lui et E. Çabej. En CL, III, *Suplément*, 1958, p. 561-563, Xhuvani s’arrête sur 30 mots roumains (*alb, cale, gând, mare, mână, ochi, piele, somn, a strica, unghie, a veni, vorbă* etc.), qui apparaissent dans des constructions ayant les mêmes structures et significations avec les constructions correspondantes albanaises. Le matériel roumain lui a été fourni par le dictionnaire de H. Tiktin.

Dans ses études d’étymologie albanaise et, en général, dans ses études sur l’histoire de la langue, de la civilisation et de la culture populaire albanaises, Eqrem Çabej a fait constamment des comparaisons avec le roumain (ainsi que, d’ailleurs, avec tout les idiomes de l’aire balkanique). Les observations de ce grand érudit, fondées sur un très riche matériel (archaïque, dialectal, contemporain) sont d’une rare finesse, remarquablement intéressantes. Çabej avait une extraordinaire information scientifique, de solides connaissances dans les domaines connexes à la linguistique. Selon lui, les Albanais sont autochtones au bord de l’Adriatique, tandis que le berceau primitif des Roumains - quoiqu’il ne l’ait jamais affirmé directement - aurait été au sud du Danube. Cela explique le fait que dans sa conception toutes ou presque toutes les concordances roumaines-albanaises ne seraient pas dues à l’action d’un substrat commun, mais à l’influence de l’albanais sur le roumain. En général, Çabej ignorait la possibilité des évolutions internes en roumain indépendantes de l’albanais. Dans notre travail, nous recourons en permanence à l’oeuvre monumentale de Çabej.

Dans une communication faite au premier congrès des études sud-est européennes (1966), Mahir Domi définit la diversité des aspects sous lesquels se présentent les concordances linguistiques roumaines-albanaises: “entre l’albanais et le roumain existent beaucoup d’éléments communs, de traits et tendances identiques ou similaires, de concordances et analogies. Et cela dans tous les domaines: lexique, phraséologie, formation de mots, phonétique et grammaire” (*Concord.*, p. 1). La recherche de Domi concerne les particularités syntaxiques, les valeurs des éléments

de relation au niveau de la phrase. Une partie des faits examinés existe aussi dans d'autres langues balkaniques, mais un très grand nombre en est caractéristique pour le roumain et l'albanais (voir aussi SA, XII, 1975, p. 84 et suiv.).

Au même congrès, une communication particulièrement intéressante a donné Spiro Floqi, au sujet de constructions tautologiques en albanais et roumain. En voici quelques-unes: *Și bătrânii că-s bătrâni...*, *Edhe pleqtë që janë pleq...* "même s'il sont vieux...", rapport concessif; *De frumoasă ești frumoasă* "Tu es belle" (Il est vrai que tu es belle), *Për e mirë e mirë është* "Elle est bonne" (Il est vrai qu'elle est bonne), complément de relation; *Că trebuia o ploaie, trebuia, dar mi se pare că o să fie o vijelie*, alb. *Që lipsej një shi, lipsej, po më duket se do ta na vijë një shtrëngatë* "Il est vrai qu'il fallait une pluie, mais il me semble qu'il va venir une tempête", proposition subordonnée de relation. Il faut remarquer que les structures syntactiques étudiées par Floqi ne sont pas simples et, pourtant, supposent des modèles identiques dans les deux langues. A son avis, des propositions de relation introduites par *că* (correspondant à l'alb. *që*) ne sont pas possibles en roumain; toutefois, des exemples comme: *că muncește mult, muncește dar...* "il est vrai qu'il travaille beaucoup, mais..." (avec la répétition du verbe) contredisent son observation. En général, les exemples données par Floqi peuvent être traduits ad-litteram en roumain avec les mêmes caractéristiques dans l'intonation, l'ordre des mots, la présence ou l'absence de la préposition, la manière d'intégration dans des phrases contenant des adversatives, etc.

Emil Lafe (SF, 4, 1966, p. 127-130) trouve des éléments communs entre l'albanais et le roumain dans la façon d'exprimer l'aspect (d'habitude inchoatif) et le superlatif absolu (affectif) par la répétition du verbe, respectivement de l'adjectif et de l'adverbe. *Eci sa eci, Merse cât merse și...* "il alla un certain temps et..."; *ngadalë, ngadalë..., încet, încet* (= très lentement).

Cătălina Vătășescu a publié des articles sur une série des combinaisons exprimant l'aspect du verbe dans les deux langues, sur des expressions communes au roumain et à l'albanais contenant des mots autochtones et sur des syntagmes avec des prépositions ayant des valeurs temporelles. Maintes constructions syntaxiques spéciales, expressions et locutions, structurées d'une manière identique ou semblable en roumain et albanais, se trouvent dans son travail *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparație cu româna* (1997).

Un groupe de parallélismes roumain-albanais (expressions, phraséologies, locutions) concernant des aspects sociaux-psychologiques a publié Renata Topciu en "Anuar-Albanezul. 400", périodique édité par l'Union Culturelle des Albanais de Roumanie, Bucarest, 1955, p. 152-155. De même, nous attirons l'attention sur l'étude de grandes dimensions de Morka Sofika sur la phraséologie albanaise relative aux parties du corps humain (FS, 4, 1979; 2, 1980; 3, 1980), étude renfermant aussi des correspondances en aroumain.

Une étude importante, signée par le réputé albanologue Marc Gabinski, examinant presque 70 unités phraséologiques roumaines (beaucoup en ayant des parallèles semblables en albanais) est parue en “Revista de lingvistică și știință literară”, 4, 1992, de Chișinău. L’auteur assume la tâche difficile de préciser de quelle langue pourraient provenir en roumain les unités phraséologiques qu’il discute. La comparaison est élargie avec les faits du judéo-espagnol parlé dans la zone balkanique, à côté du turc, grec etc. La locution *pe semne* “probablement, à ce qu’il paraît” est correctement considérée par Gabinski comme parallèle à l’alb. *sipas shenjave*.

Ces dernières années, de bonnes études sur la phraséologie de la langue albanaise a réalisé Jani Thomaj (*Fraz*, 1981 et ses études spéciales publiées en SF, 1964, 1966, 1967, quelques unes en collaboration avec Xhevat Lloshi). Le volume de 1981 est une véritable monographie du domaine phraséologique: définition (faisant la distinction entre les constructions libres et celles phraséologiques), classifications, selon divers critères, des phraséologies. Thomaj remarque souvent des constructions phraséologiques avec des structures identiques ou similaires dans plusieurs langues balkaniques et même dans des langues en dehors de la zone balkanique. Il met en évidence que les verbes faisant partie des unités phraséologiques sont usuels, très fréquemment utilisés, ont une sphère sémantique extrêmement riche (p. ex.: *a face* “faire”, *a lua* “prendre”, *a pune* “mettre” etc) et que les noms ayant ce rôle sont surtout ceux qui désignent les parties du corps. Parfois, dans les phraséologies comparées peuvent apparaître des termes synonymes, p. ex. “poussière, poudre” (roum. *praf*) et “cendre” (alb. *hi*): *A arunca praf în ochi*, alb. *I hodhi hi në sy* “jeter de la poudre aux yeux de quelqu’un” (= chercher à faire illusion) (cette fois-ci, le roumain va de pair avec le bulgare et le serbocroate). De même, roum. *ca o curcă plouată*, mais alb. *si një pulë e lagur* “être (rester) comme une poule mouillée” (= personne qui manque de courage) (roum. *curcă* “dinde”, alb. *pulë* “poule”). Il faut souligner aussi que le roumain et l’albanais diffèrent souvent par l’ordre des termes formant une paire, fait que nous avons chaque fois relevé dans notre livre, p. ex.: *A fi unghie și carne (cu cineva)*, alb. *Jam mish e thua (me dikë)* (être extrêmement lié à quelqu’un) (roum. *unghie și carne* “ongle et chair”, alb. *mish e thua* “chair et ongle”). Du matériel très riche de la monographie de Thomaj nous signalons ici quelques constructions roumaines: *a o scoate la capăt* “mener à bien, se tirer d’affaire”, *a lua peste picior* “traiter quelqu’un par-dessus la jambe” (= le traiter avec mépris), *a-i da drumul* “relâcher quelqu’un d’une captivité; permettre à quelqu’un d’entrer (de sortir); lâcher quelqu’un”; *a lăsa baltă* “laisse en plan, laisser tomber”, *a-l face de două parale* “dire son fait à quelqu’un, agonir d’injures”, *a închide gura (cuiva)* = argumenter d’une manière convaincante, avoir de forte arguments, *Macină (vorbește) ca moara fără boabe* “C’est un vrai moulin à parole” (= parler avec

volubilité pour ne rien dire), *noapte de noapte* (toute nuit), *de ochii lumii* “pour la façade, pour la prime (= en apparence seulement)”, *A ajuns în drumul mare* “rester sans abri (sans feu, ni lieu)” (= malheureux), *a-l primi cu brațele deschise* “recevoir quelqu’un à bras ouverts (de bon cœur)” etc.

Il faut reprendre la question parfaitement justifiées que se pose E. Coseriu dans une étude de 1982 si les constructions, qui se trouvent dans l’aire balkanique et dans quelques idiomes romanes aussi, doivent être appelés *Balkanismen* ou *Romanismen*. Par exemple, roum. *mănușă* et alb. *dorëzë*, ayant la même structure lexicale (les deux suffixes lexicaux *-ușă* et *-zë* forment des diminutifs) et sens identique, ont des correspondances en lat. *manicula* “les mancherons de la charrue”, en ital. *manucchia*, *maniglia*, esp. *maniga*, prov. *maneto*, *mançito*, fr. *manette* etc.; roum. *săva* (*săvai*) “soit que” (formé de *să* et *va*, tous les deux provenant du latin, *si* et *volet*) et alb. *ndo* (de *në* “si” et *do*, IIIe personne sing. du verbe *dua* “je veux”) ont une structure qu’on retrouve en v.esp. *siquer*. À ces quelques exemples empruntés à I. A. Candrea (BSF, I, 1905, p. 21-25), qui provoquent cette doute, nous pouvons en ajouter un grand nombre ayant des parallèles non seulement dans les langues romanes, mais dans d’autres familles de langues aussi. Cependant, le roumain et l’albanais sont si étroitement apparentés que ces traits-là (surtout du domaine des expressions, des locutions, des phraséologies, des significations figurées etc.) - qui incidemment peuvent exister dans d’autres langues - s’assimilent à leur fonds commun. Par exemple, le phénomène de la postposition de l’article est connu en bulgare et dans quelques idiomes scandinaves, mais ce sont le roumain et l’albanais seulement qui s’accordent dans les moindres détails en ce qui concerne l’enclise de l’article défini. Le modèle de la structure analytique du numéral cardinal de 11 à 19 (*unus super decem*) est connu dans les langues slaves aussi, mais il y a assez de preuves qu’en roumain et albanais ce modèle ne peut être attribué à l’influence slave bien tardive.

Beaucoup de faits réunis dans ce livre et rangés comme dans un dictionnaire seront peut-être considérés avec réserves, certaines justifiées, les autres non. Pourtant, un nombre immense en reste, pour donner les preuves convaincantes de l’affinité profonde des deux langues.

INDICE DE CUVINTE

(de Cătălina Vătășescu)

Cifrele trimit la cuvintele titlu

Română

a prep. 1, 107

-a 3

abate 20

abia 198, 238, 255

abia că 78

abure 254

ac 2, 50, 264

-ac 23

acela 3, 249

același 249

acesta 3

aci 3, 183

ar. aclo 3

acolo 3

acuma 3

adânc 46, 238

adâncime 198

adevărat 99

aduce 158

aduna 158, 226

afară 42, 124

afla 42

ager 189

agust 51

aha 17

ai pron. pl. 45

aicea 3

aici 3

aiurea 3

ajunge 4, 93, 183

ajuns adj. 4

ajutor 100, 153

alb 5, 99, 186,

190, 193, 204, 216

alba subst. 5

albe pl. 5

albi refl. 5

albină 166

albinuță 108

albuș 5, 177

alerga 236

alt, altă 89, 109, 230

alte-alea 29

altul 53, 184

ar. alunariu 51

amar 149

amândurora 3

amândoi 153, 227

amesteca 248

aminte 158

ar. (a)miridzu 157

an 6, 16, 38,

84, 86, 105, 150

-an 176

andrea 51, 220

Andrei 43, 51

anghină 244

ar. aoațe 3

Apa-Neagră top. 77

apă 7, 20, 77,

121, 134,

154, 195, 197,

222, 242, 245, 257

Apă-botează 31

april 51

aprinde 222

- aproape 232
 apuca 93, 107, 190, 209
 apucat 147
 apune 10
 ar. apuneară 10
 apunire 10
 apus 10
 -ar 44, 54, 146, 218
 ara 41
 arăta 74, 99
 arătura 250
 ar. arău 88
 ar. arânios 44
 ar. arâu 149
 arde 8, 43, 93
 argea 9
 -arișă 244
 armăsar 20
 ar. arniu 123
 ars 209
 Arșiște top. 8
 Arsură top. 8
 arsură 8, 109
 Arsura top. 8
 Arșura top. 8
 Arșura top. 8
 arșură 109
 arunca 2, 177, 268
 arzime 109
 asânțește 10
 ar. ascăpitare 10
 ascunde 87
 ascuțit 143
 asfinți 10
 asfințit 10
 așa 11, 80, 268
 așeza 76
 așezământ 76
 așisderea 3
 aștepta 41, 190
 așterne 12
 așternut 12
 -at 102
 atârna 107
 atât(a) 149, 247
 atunci 3
 atunci 3, 53
 ar. așia 3
 au adv. 13
 ar. aud 115
 aur 108
 auzi 79, 165, 259
 avea 14, 99, 119,
 125, 153, 158,
 168, 177, 190,
 197, 225, 238,
 267, 268, 270
 aveni 15
 avere 14
 avuție 14
 azi 16, 115
 ă interj. 17
 ăhă interj. 17
 ăla 249
 -ărit 114
 Baba top. 18
 babă 18
 Babe f. pl. 18
 baltă 134
 ban 153, 186, 235
 barbă 19, 134
 bardz(u) 5
 barz 5, 152
 barză 269
 basm 212
 bate 7, 20, 43, 125, 209
 batjocori 20
 bădăi 20

- băga 21, 26, 109, 112,
 117, 121, 153, 168,
 189, 211, 238
 băiat 69, 98, 235
 bălaie 56
 bărbat 81, 98, 134, 147
 bătaie 41
 bătător 20
 bătătorit 20
 bătătură 20, 42
 băteală 20
 bătrân 18, 22, 41, 183
 Bătrâna top. 18
 bătucit 20
 bătut 20, 33, 132
 bătuta s. 20
 băț 21, 211, 251
 băut 25
 băutură 25
 bâr 23
 bârâiac 23
 Bârâiac top. 23
 bârligat 70
 bârlog 24
 bârnă 177
 bârță 133
 ir. bârvu 34
 bârzoc 24
 bea 25, 154, 187
 belea 21, 26, 116
 berbeac 23
 berbece 20
 bine 27, 46, 53, 116,
 147, 177, 178,
 232, 243, 245,
 255, 266
 binefăcător 98
 binișor 147
 biserică 221
 Boaca top. 28
 boacă 28
 boacăna 28
 Boace top. 28
 boală 29, 154, 250
 bob 30, 140
 bobotează 31
 bogat 207
 bolnav 29, 209
 boreș 254
 borș 39, 218
 borșoasă 39, 218
 boteza 31
 bou 21, 41, 219
 bour 2, 50, 254
 bouriu 254
 brad 40
 braș 32
 Brădet top. 191
 brâncariță 242
 brânză 33, 52, 162, 216
 brâu 34, 60, 83, 146
 breaz 41
 broască 35, 108, 195
 broatec 35
 broscariță 244
 brumarul 51
 brumarul mare 51
 brumarul mic 51
 brumă 46
 brumărel 51
 brusture 254, 262
 buăr 50
 bubă 36, 97, 243
 buburuză 37
 buc 24
 buiestru 41
 bun 22, 33, 38,
 45, 52, 116,
 153, 170, 174,
 177, 270

- ar. bun 203
 bună dimineața 270
 bună seara 270
 bună ziua 270
 Bunele f. pl. 38
 burdaie adj. pl. 52
 burdihan 39
 burduf 33, 39, 93,
 121, 134
 burtă 39, 217, 245
 buruiană 25
 buștean 40
 buză 145, 166
 buzunar 21, 153, 221
 ca 16
 ca când 53
 cal 41, 92, 241,
 256, 265
 cale 20, 42, 204, 247
 Calea laptelui 132
 cap 43, 46, 47,
 70, 93, 134,
 140, 150, 153,
 158, 163, 177,
 190, 192, 195,
 198, 206, 222,
 225, 232, 243,
 247, 251, 264
 capăt 100
 capră 44, 156
 caravană 52
 care 63
 careva 63
 carne 69, 114, 212,
 235, 256
 casă 32, 45, 79,
 143, 226, 238,
 249, 255, 265
 castană 69, 109, 153
 cașcaval 211
 cazan 82, 113
 că 78, 85
 căciulă 165
 cădea 46, 68, 153,
 197, 198, 256, 269
 cădere 46
 căiță 49
 călător 42
 călători vb. 42
 călătorie 42
 călca 47, 198
 călcâi 48
 căldare 82
 căldură 154, 255
 căluș 189
 cămașă 49, 108, 128
 cămil 2
 cămilă 2, 50
 căpățână 262
 căpcăun 177
 căpcân 177
 căprar 44
 căprior 218
 cărare 42
 cărindar 51
 *cărindă 51
 căscat 121
 ar. cătândorașu 55
 cătcăun 177
 cățel 189
 căuta 2
 câine 33, 52, 154
 câmp 20, 147
 când 53, 94, 106,
 212, 245, 265
 cândva 63
 cânepar 54
 cânepă 20, 54

- cânepioară 54
 cânta 55, 79
 cântat 55
 cântător 55
 ar. cântătorișu 55
 cântec 231, 271
 ar. cântic 269
 ar. cârleagă 140
 câr-mâr 56
 cârneleagă 140
 câșleagă 140
 câșlegi 140
 cât 57, 61, 78,
 79, 87, 94,
 187, 238, 255,
 256, 264
 cât ce 78
 cât timp 106
 câtă vreme 106
 câteodată 178
 câțva 57
 ce 58, 61, 94,
 95, 106, 116, 245
 ceafă 265
 ceapă 59, 140, 234
 ceapcân 177
 ceară 108
 ceas 38
 cefui 59
 celălalt 207
 cer s. 34, 60, 197
 cere 61
 cerul gurii 144
 cestie 65
 cestiune 65
 ceva 63, 177
 chema 231
 chestie 65
 chestiune 65
 chiar 243
 ar. chicat 197
 chip 227
 cică interj. 62
 cigă - migă 66
 cine 63, 243
 cineva 63, 177
 cinste 100
 cioban 148, 181
 ciobotă 64
 cioboti vb. 64
 ciorap 235
 cireașă 183
 cireșar 51
 cireșel 51
 cireșer 51
 cismă 145
 ciucă 75
 ciupercă 66, 201
 clempuș 180
 cloci vb. 68
 clopot 67
 clopoțalu gurii 180
 clopoțel 67
 cloșcă 46, 68
 ar. cluceaști 68
 coacăză 71, 152
 coace 69
 coada-calului 70
 coada-șoricelului 70
 coada-vulpiei 70
 coadă 43, 47, 70,
 100, 177
 coadă-roșie 70
 ar. coarbă 73
 coasă 20, 250
 cobză 271
 cocă 71
 cochijă 71
 cocoș 47, 55, 72, 212
 cocoșel 72

- cocoșul roșu 212
 codalb 70
 codobatură 70
 codroș 70
 codru 20, 41
 colindă 51
 colo 3, 91
 copil 49, 104, 158,
 162, 200, 238
 copită 256
 copt 69
 corb 73, 177, 256
 ar. corbă 73
 ar. corbu 73
 corindă 51
 corn 21, 94, 254
 Cornet top. 191
 costum 154
 cot 19, 21, 42, 74,
 143, 154, 198
 crăpa 154
 creastă 75
 crede 41, 177
 credința vb. 76
 credințare 76
 credință 76, 100
 creier 43
 crește 221
 creștet 48
 Criș top. 77
 Crișul Alb top. 77
 Crișul Negru top. 77
 cruce 102, 239
 cu 42, 43, 49, 78, 92, 98,
 107, 255, 264, 268
 cu ajutorul 78
 cuc 79, 108
 cuculete 79
 cu...cu tot 78, 249
 ar. cudubatură 70
 cui 125, 247
 cuiva 52
 culca 115
 culme 75
 cultiva 185
 cum 11, 16, 80,
 94, 106, 231
 cumetrie 235
 Cumințenie 189
 cumpăt 100
 cumva 63
 cunoaște 53, 270
 cunoscut 41
 cununa vb. 81
 cunună 81, 100
 cununie 152
 cuprinde 93
 cuptor 51, 69
 cur 82, 145, 267
 curar 82
 curat 99, 255
 curcă 115
 curcubeu 34
 curea 83, 226, 236
 curge 7, 197
 cu rupta 213
 cu ruptul 213
 cu toate acestea 78, 249
 cu toate că 78, 249
 cu tot 78
 cu tot cu 78
 cu totul tot 249
 cu totului tot 249
 cutreiera 20
 cuțit 183, 224, 264
 cuvânt 46, 255, 268
 da 30, 42, 43, 74, 84,
 87, 89, 99, 153, 185,
 198, 200, 206, 222, 238
 dacă 85

- dalba s. 5
 dare 43, 84
 dată 27, 247
 datorie 21
 dângă 137
 ar. de 86
 de 45, 61, 85,
 86, 89, 93,
 97, 98, 99,
 106, 107, 139,
 147, 160, 164,
 170, 186, 189,
 227, 245, 249
 ar. deadun 215
 deal 20
 de-ar fi că 85, 105
 deasupra 89
 de bine că 245
 de când 53
 decât 86
 decembrie 51
 de cu 78, 170
 dedulci vb. 97
 de este că 85
 de frică că 106
 degeaba 189
 deget 87, 145, 198
 205, 264
 de la 43, 250
 delăsare 134
 delăsător 134
 de lângă 137
 deloc 139
 deochea 88, 177
 deocheat 177
 deochi 88
 deodată 53, 178
 deoparte 89
 departe 94
 depăra 107
 des- 90
 deschide 177, 187
 deschis 177, 255
 desface 98
 desfăcanie 98
 desfăcătură 98
 desfăcut 98
 desfăta 90
 desfeciori 90
 desfeti 90
 desfrâna 111
 desfrânat 111
 desmierda 90
 despica 107
 despre 55
 destrăbăla 90
 deștept 189
 de teamă că 106
 de toată mâna 153
 de tot 139
 dezbara 90
 dezlega 140, 143
 dezlegare 140
 dezlegătură 140
 dezmetici 90
 deveni 15
 dimie 20
 dimineață 170, 270
 din 42, 82, 91,
 107, 127, 231,
 270, 271
 dinainte 45, 89, 127
 din cauză că 106
 dincolo 91, 168
 dingă 137
 din pricină că 106
 dinte 92, 132, 166,
 177, 236
 ar. diocl'u 88
 dispărea 99

- ar. di tută mână 153
 ar. diucl'edzu 88
 doamnă 108
 doar 57
 doar ce 78
 doarme 119
 Dochia 18
 doctorie 25
 doi, două 7, 99, 185,
 186, 194, 197
 doime 130
 Domnu 34
 dor 8, 93, 154
 Dor Mărunt 93
 dori 93
 dorință 93
 doritor 93
 dormi 12, 160, 177
 dormic 93
 dospî 15
 drac 41, 94, 130,
 147, 154
 drag 215
 drept 95, 153, 232
 dreptate 95
 dru 96
 druete 96, 142
 drui 142
 drum 20, 41, 42,
 43, 126, 134,
 225, 247, 265
 ducă 93
 duce 29, 93, 94,
 158, 198, 209,
 212, 268
 duios 93
 duioșie 93
 dulce 97
 Dumitru 209
 Dumnezeu 34, 251
 durea 43, 93, 125,
 236, 238
 durere 93
 duroare 93
 dușmănie 255
 ar. dzî 270, 271
 e 243
 -eață 119
 el 255
 ar. escu 14
 -ete 96
 eu 243
 Evdochia 18
 face 27, 28, 42, 43, 60,
 79, 94, 98, 99, 109,
 148, 153, 165, 183,
 186, 187, 189, 198,
 199, 210, 214, 222,
 243, 247, 265
 familie 221
 fapt 98
 ar. faptu 98
 fasole 20, 140
 fașă 104
 fată 69, 90, 113
 ar. fatăză 38
 față 99, 176, 189,
 212, 235
 faur 51
 făcut 98
 făgădui 41
 Făget top. 191
 fâină 153, 206, 248, 264
 ar. fâlcare 149
 fără 42, 43, 100,
 111, 197, 214, 232
 fără de 100
 fărâma 101

făta 90, 98	frătăt 102
fățui 99	frăție 102
făurar 51	frâu 100, 111, 122
făuri 51	frică 21, 100, 112,
fărtat 102, 110, 239	164, 183, 192, 222
fărtăciune 102	friguri 108, 134
fărtăție 102	fructă 205
fecior 103, 113	frumos 189, 197, 209, 232
feciorie 90	fruntar 113
fel 87	fruntare 113
femeie 98, 104, 119	frunte 113, 224
fetică 62	frunzar 51
fetie 90	fudul 243
fi 6, 7, 28, 42, 80, 88,	fugi 94
93, 95, 105, 112,	fulger 46
153, 158, 177, 183,	fulgera 46
186, 189, 197, 214,	fum 114
221, 224, 245,	fuma 114
249, 251, 256,	fumărit 114
259, 264, 268	ar. fumeal'e 104
ar. ficior 103, 149	ar. fumeal'ie 149
fiicine 63	funie 50, 83, 226
fie...fie 105	fura 68
fier 154, 212	fustă 46, 197
fierbe 222	gaură 60
fiindcă 106	găină 46, 47, 72,
fir 107, 190	82, 115, 129,
fire 107	232, 255, 256
flanel 235	gălbănariță 244
Flămânzilă 177	gălbenuș 5
floare 20, 108, 140, 210, 234	găleată 201
florar 51	ar. gâl'ină 115
Florii 108	găsi 26, 42, 93, 116
fluier 231, 271	gâlci 242
ar. flumin 149	gând 20, 46, 158
foame 164, 259	gără-mără 56
foc 21, 109, 53,	gășteru 180
184, 238	gât 171, 172
frate 102, 110, 132,	gâța gâtului 180
232, 239	Georgiu 220

- ger 46, 163
 Gerilă 177
 germănar 51
 gheară 160, 256
 gheață 108
 ghimpe 232
 ghiuj 162
 ar. ghiuș 162
 megl. ghiuzel-duña 189
 ginere 21, 117
 gineri vb. 117
 glumă 215
 gog 118
 gogă 36, 118
 gogoriță 118
 gol 82, 125, 159
 gras 115
 grâu 20, 69, 98, 110, 140
 grăușor 257
 greată 119
 greu 119, 189
 grindină 46
 groapă 91, 120, 189, 198
 gropiță 120
 gros 28, 162, 199
 grumăzare 244
 gura-leului 121
 gura-lupului 121
 gurar 121
 gurare 121
 gurariță 121
 gură 7, 39, 60, 87,
 92, 111, 121,
 130, 134, 147,
 148, 238, 255, 268
 gură-dulce 121
 gură-slobodă 143
 gură-spartă 121
 gură-spurcată 121
 gust 51
 gusta 51
 gustar 51
 gustător 51
 gusteaa 51
 gușterariță 244
 ar. yiğinț 240
 haide 167
 haină 154
 Hârșova top. 122
 ar. hoară 113
 hoarcă 174
 holeră 154
 horă 20
 horn 174
 hrăni 121
 iarbă 25, 32, 153, 189
 iarnă 43, 162, 163, 238
 iată 58
 ici 3
 ie 108
 -ie 108
 ieftin 147, 248
 iele 40
 iepure 255
 ierna 123
 iernat 123
 iernatic 123
 ieși 66, 99, 124, 125,
 143, 150, 158, 168,
 177, 183, 190, 201,
 238, 257, 259, 268
 ieșire 124
 ieșit 124
 -ilă 177
 ar. ileace 139
 Ileana Cosânzeana 189
 inimă 93, 100, 125, 150,
 231, 236, 238, 241, 250

inimă bună 125	încredința refl. 76
inimă-deschisă 125	încredințată 76
inimă-largă 125	încruciașat 153, 232
inimă rea 125	încuia 241
inimos 125	încurca 107
intra 43, 50, 112, 121, 125, 153, 183, 222, 238, 259, 270	îndemânatic 153
-iță 71	îndemână 153, 266
iubi 209, 215	îndrea 51, 220
iunie 51	îndruga 162
iute 189	îndruma 126
izmene pl. 82	înduioșă 93
Izvorul Dorului top. 93	încăcios 191
ihî 17	înfățîșă 99
îmbăta 7	înfiera 107
îmbolnăvi 209	înfira 107
îmbora refl. 254	înfiripa 107
îmboura refl. 254	înflori 140
împărat 144	înfoia 70
împărătuș 144	înfrăți refl. 110
împlîni 6	înfrâna 111
împreună cu 78	înfrunta 113
ar. împrăostă 44	îngheța 222
împuți 195	înghiți 189, 195
în 43, 49, 55, 82, 85, 99, 174, 187, 249, 266, 268, 271	îngropa 120
în- 126, 212	înlemni 142
înainte 89	înmâna 151
înarmat 92	în plus 243
înavuți 14	înroși 212
încă 243	înșira 162
încerca 61	întâi 127, 153
închide 121, 177	întâia 127
închis 245	întâiul 127
înciripa 107	întoarce 70, 128, 230
încoace 53	întors 128
încolo 183	întreba 196
	întreg 249
	întrucât 57
	întru toate 249
	înțelegere 46, 76, 197, 235
	învăța 41, 115, 129

- învoială 46
 jale 93
 jidov 118
 joc 20
 judeca 95, 232
 judecată 95
 jug 219
 jumătate 121, 130
 jumătate-de-om 130
 ar. k'ikat 197
 la 42, 43, 46,
 55, 73, 74,
 85, 131, 153,
 177, 189, 250, 268
 la vb. 227
 lacăt 241
 laba găștii 256
 laie 56
 lampă 114
 lanț 226
 lapte 15, 20, 92,
 110, 132, 165,
 235, 247
 lasă 134
 lasă că 134
 lat 20, 137
 ar. l'au 177
 laur 136
 ar. lavru 136
 lăbărța 133
 lăbărțat 133
 lăia 227
 mgl. langoari 138
 lăptucă 132
 lăsa 7, 42, 46,
 89, 121, 128,
 134, 143, 158,
 177, 183, 268
 lătra 52, 166
 lături pl. 135
 Lățilă 177
 lăua 227
 lăudăros 189
 lăureasă 136
 lănceđ 138
 lăncezi 138
 lăngă 137
 lănged 138
 lăngoare 138
 lănjesc vb. 138
 -le 127
 leac 25, 27, 139
 ar. l'eau 88
 lega 43, 140, 143,
 171, 186, 198
 legat adj. 140
 legământ 76
 legănat 141
 legăna 141
 legătură 140
 lemn 32, 82, 142, 218
 lemnar 142
 lemnărie 142
 lemn cânesc 142
 lemn domnesc 142
 lemnul Domnului 142
 lemn dulce 142
 lemnet 142
 lemnișor 142
 lemnos 142
 lemnuș 142
 lepăda 255
 leu 256
 liber 153
 ar. ligat 140
 limba-cânelui 143
 limba-oii 143
 limba-vacii 143

- limbă 143, 144, 154,
 166, 225
 limbă-lungă 143
 limburuș 144, 180
 limbuță 180
 linge 144, 145
 ar. lingoare 138
 lingurar 146
 lingură 146, 154, 264
 lingurea 146
 lingurică 146
 lingurice 146
 linguruș 144
 lipi 39
 litru 255
 loc 20, 43, 125,
 128, 232, 233, 238
 ar. loc 189
 logodită s. 76
 logodnă 235
 lovi 36, 93
 lua 41, 49, 70,
 87, 93, 94,
 112, 113, 121,
 147, 153, 158,
 159, 177, 185,
 198, 209, 225
 luat 147
 lucra 243
 lucru 150
 lume 91, 121, 177, 189
 lumină 10, 177, 192
 lună (astr.) 10, 21, 52
 lună 16, 218, 270
 lung 20, 137, 138,
 143, 153, 158
 lungi vb. 259
 lungoare 138
 lup 148, 154, 199
 lupoaică 148
 lupoaie 148
 luptă 95
 mai 51
 mai adv. 243
 Maica Domnului 34
 mal 154
 mamă 200, 221
 mamorniță 174
 mar, maru 149
 ar. mar 93
 mară 149
 mare s. f. 149
 mare adj. 43, 45, 150,
 173, 177, 195,
 204, 216, 265
 margine 100
 marț 51
 ar. marțu 51
 ar. marțul 225
 masă 12
 ar. măcă refl. 219
 măgar 41, 130
 măi 84
 mămăligar 181
 v. rom. mănu 151
 mănunchi 151
 mănușă 151
 măr 69, 98, 152,
 171, 176, 197,
 207, 212, 255
 măr-de-pământ 152
 măr-gutui 152
 măr-gutuie 152
 mărita 37
 măriuță 169
 mărțișor 51
 măruț roșu 212
 măsură 51

- măsea 134, 177
 măsura 43, 177, 247
 măsură 266
 măzărâtece adj. pl. 152
 ar. mără 154
 mâine 16, 115
 mâna 196
 mână 21, 35, 39,
 61, 87, 109,
 119, 134, 140,
 153, 194, 198,
 221, 227, 232
 mână-bună 153
 mână-grea 153
 mână-lungă 153
 mână-spartă 153
 mână-strânsă 153, 236
 mânător 196
 mânca 36, 52, 82,
 97, 146, 148,
 154, 161, 168,
 177, 185, 187,
 199, 214, 215, 230,
 238, 248, 259
 mîncare 119, 197
 mîncat 154
 mîncătură 154
 mîndră s. 189
 mîndru s. 189
 mîner 151, 153
 mînie 255
 mînz 155
 mînzat 155
 ar. mearile di față 152
 mec interj. 156
 mecăcăi 156
 mecăi 156
 mehecăi 156
 mechechera 156
 mechecheu 156
 mechera 156
 mecheri 156
 Medru n. pr. 220
 mei 258
 meșor 258
 ar. mer 152
 mereaz 157
 merează 157
 merete obrazului 152
 meréz 157
 mereza 157
 merge 87, 196, 198, 211
 meridzá 157
 meriza 157
 meriză 157
 mes 270
 mic 150, 195
 mie num. 238, 240
 miel 199, 213, 269
 miez 170
 milă 197
 mincinos 189
 minciună 225
 minte 25, 147, 158,
 255, 266
 minte-ascuțită 158
 minte scurtă 158
 mintos 158
 mintoșie 158
 minune 150
 ar. miră 38
 mire 152
 mireasă 108, 159
 ar. mică 230
 mișetor 196
 moale 163
 moale s. 163
 moară 7, 115, 143, 211

- moarte 143, 154, 160,
161, 234, 261, 265
moașă 18, 162
ar. moașile pl. art. 18
mocăș 169
momic 180
mormânt 91
mortăcină 161
mortăciune 161
moș 18, 41, 162
moși pl. 18, 162
moșie 83
Moșu și baba top. 18
Moșul top. 18
motan 6
muc 238
mucenici s. pl. 18
muia 125, 163
muiere 104
mult 6, 7, 243, 250
munci 52, 187, 213
Muntele Moșu top. 18
muri 41, 52, 93,
164, 165, 270
muscă 165
must 247
mustață 134
ar. mușat 189
mușca 52, 166
mușcătură 166
na interj. 167
nareți 167
nas 21, 124, 168,
225, 238, 255
nasture 254
naște 98
navâscă 169
năbădăi pl. 29
nărav 148
născut 49
năvârlui pl. 29
ne- 29, 100, 102
nea 51
neajuns s. 4
neajutorat 100
neășteptat 100
necaz 43
necioplit 100
nefăcut 98
nefărtat 102
nefiță 169
negândit 100
negru 94, 186
negru s. 256
neios 51
neînfrânt 100
neînfrânat 111
neînfricat 100
neîntors 128
nemoșit 162
neputere 29
neputincios 29
neputincioșie 29
neputință 29
nesărat 100, 215
neștiutor 100
nevastă 61, 81, 134,
147, 169
nevăstuică 169
nevestea 169
nevestică 169
nevică 169
nevinovat 100
nevoie 29
nici 56, 139, 186, 191, 197
Nicoară 220
nimenea 3
nimeni 179

- nimic 58, 121, 235
 ningău 51
 ninge 51, 212
 ar. niputeare 29
 ar. niputut 29
 ar. niți 139
 noapte 46, 170, 270
 nobilime 113
 nod 171, 186
 noiembrie 51
 nor 21
 noroc 100, 211
 nou 169
 nuc 20
 ar. nuca 172
 nucă 171, 172
 Nucet top. 191
 numai 57, 177, 259
 numai iaca 53
 numără 87
 numărărat 270
 numărătură 173
 nu-mă-uita 108
 nume 150, 231
 numi refl. 231
 nuntă 152
 o num. 89, 186, 240, 268
 oacheș 177
 ar. oacl'îșu 177
 oaie 108, 148, 199, 213, 219
 oară¹ 174, 247
 ar. oară 174
 oară² 175
 oarcă 174
 oare 13
 oarză 152, 176, 191
 oarze s. pl. 176
 oboseală 164, 213
 obosi 209
 obosit 213, 243
 obraz 99, 100, 153,
 199, 212, 222, 227
 reg. ochea 88
 reg. ochená 88
 ochete 177
 ochet 177
 ochi 10, 70, 73,
 92, 134, 160,
 177, 184, 187,
 192, 198, 215,
 226, 243, 263
 ochi vb. 177
 Ochilă 177
 ar. ocl'u 88, 177
 octombrie 51
 odaie 45, 114
 odată 178
 odgon 226
 oicică 62
 om 22, 43, 95,
 130, 149, 179,
 185, 186, 189,
 198, 206, 235,
 238, 249
 omori 165
 omușor 144, 180
 opincar 181
 opincă 181
 dial. opingă 181
 oraș 20
 orb 182
 orbi vb. 182
 orbul găinilor 182
 orez 153
 ori 80
 orice 58, 185
 oricine 63
 oricum 80

- reg. orneață 174
 ororos 174
 orz 176
 orzatic 176
 orzărăști pl. 176
 orzesc 176
 orzești pl. 152
 orzii pl. 152
 orziu 176
 os 112, 153, 163,
 183, 199, 207
 ar. os 183
 ospăț 45
 oțet 49
 ou 68, 115, 129,
 224, 235
 oușor 180
 pahar 7
 pai 109, 184
 palmă 19, 147, 154,
 185, 198, 250, 255
 palton 128
 pantalonar 181
 paparoaie 37
 paparudă 37
 par 226
 para 171, 185, 186
 pară 152, 191
 parte 89, 255
 pas 198
 pasăre 108, 132
 Paște 46, 216
 Paști 108
 pat 12, 160, 234
 patrie 100, 220
 patru 107, 177, 187
 păcat 100
 păducel 160, 188
 păduche 188
 păduchele-calului 188
 păduchelniță 188
 păducher 188
 păducheriță 188
 păduchelniță 188
 păduchi-de-țigan 188
 păduchii-popii 188
 păduchioaie 188
 Păduchiosul top. 188
 pădure 20, 83, 143
 pământ 20, 21, 83,
 99, 119, 143,
 154, 166, 185,
 189, 202, 207, 267
 pământean 189
 păpușoi 20
 păr¹ 107, 148, 158, 190
 păr² 176, 191
 părat 144
 dial. păraț 144
 părătuiș 144, 180
 Păroaia top. 191
 Păroaia top. 191
 Păros top. 191
 păroși adj. pl. 162
 Păroși top. 191
 Părul top. 191
 Părușelul top. 191
 Părușul 191
 păstaie 70
 păstra 177
 pătrunjel 140
 pățit 129
 priceput 129
 păzi 112, 177, 192
 pâine 15, 48, 215
 până 34, 55, 92, 193
 până la 160, 238
 pângă 137

- pânză 121, 193
 pe 43, 46, 87,
 100, 160, 165
 pe la 55
 pe lângă 137
 pentru 92
 pepene 194
 Peret top. 191
 perete 39, 41, 43
 Peri top. 191
 Perieți top. 191
 Periș top. 191
 Perișani top. 191
 pe ruptele(le) 213
 pescui 195
 pescuț 195
 peste 198
 pe sub 153
 pește 35, 41, 114,
 140, 195
 petec 116
 Petre 220
 peți 196
 pețitor 196
 piatră 7, 29, 128
 pic 197, 214
 pica 197
 pică 197
 reg. picătura f.col. 197
 picătură 7, 197
 picățele pl. 197
 picior 43, 70, 93, 134,
 140, 147, 179, 198,
 223, 225, 247, 255
 picur 197
 picura 197
 megl. piduțel 188
 piele 52, 148, 154, 159,
 183, 186, 192, 199
 pierde 43, 107, 158
 pietros 191
 piftii pl. 162
 piroane pl. 247
 piuă 7, 20
 piuliță 20
 plăcintă 154
 plăți 43
 plânge 53, 189, 200, 241
 plâns 177
 pleca 70, 177
 plin 121, 209
 ploaie 46, 66, 84,
 150, 197, 201,
 207 267
 ploua 37, 46, 201, 212
 plouat 115, 232
 plug 143, 202
 plugar 202
 plugări 202
 pluguleț 202
 plugușor 202
 poamă 255
 poartă 143, 203, 255
 ar. poartă 203
 poate 63
 popă 34
 porc 108, 248
 poroș 162
 porumb 98, 132, 140
 megl. posestrimă 239
 post 97
 potcoavă 41
 praf 177
 prag 47
 prăjină 83, 226
 prătar 51
 preascrisa 224
 preer 51

- prepeleac 218
 preț 215
 prier 51
 prieten 256
 primar adj. 5, 204
 primăvară 204, 210
 prin 55
 prinde 93, 125, 165,
 170, 197, 239
 printre 92
 pulică 62
 pulicică 62
 pulpă 205
 pumn 147, 154, 206
 pune 42, 81, 87,
 89, 109, 111,
 121, 147, 148,
 153, 158, 171,
 177, 184, 211,
 223, 224, 251, 264
 pungă 255
 purcică 62
 purece 154
 purta 197
 pustiu 29
 putea 29, 177
 putere 100, 134
 putinei 20
 putred 152, 201, 207
 putrezi 207
 puța gârtului 180
 puță 62
 pușin 208
 pușintel 208
 rană 87
 rămâne 42, 49, 70,
 87, 121, 177,
 197, 198, 221
 răpciune 51
 răpi 51
 rărunchi 35
 răsări 66
 răspunde 43
 rău 29, 53, 88,
 121, 125, 143,
 152, 177, 209,
 232, 235, 250
 răufăcător 98
 răutate 209
 răz- 20
 răzbate 20
 râde 53, 121
 râie 147
 râios 44
 rână 35
 rând 241
 rândunică 210
 râu 77, 232
 Râul Negru top. 77
 rece 222
 relele s. f. pl. 209
 rezolvare 116
 ridica 43, 60, 70,
 190, 206
 roade 259
 roată 21, 211
 roș adj. 162
 roși vb. 212
 roșie s. f. 205
 roșu 212, 266
 rouă 46
 rugină 154
 rupe 121, 125, 213
 rupt 213
 Rusalii 162
 rușina 214
 rușinat 214
 rușine 100, 189, 197, 212, 214

- rușinos 214
 s- 158
 sac 116, 186, 270
 mgl. sam 14
 sapă 250
 sarbăd 217
 sarcină 218
 sare 100, 206, 215
 sat 20, 22, 43,
 46, 236, 247
 să 85, 245
 săbiuță 228
 sălcier 218
 săpa 120
 săptămână 16, 86, 216, 270
 sărac-mărac 56
 sărat 215
 sărătură 215
 sărăturos 215
 sărbătoare 255
 sărbezi 217
 sărcier 218
 sărcinel 218
 sărciner 218
 sări 125, 177
 sătean 249
 sămbră vb. 219
 sămbrar 219
 sămbrăș 219
 sămbră 219
 sămbrăli vb. 219
 sămbrălui vb. 219
 sămbrășie 219
 sămbure 254
 sămedru 220
 Sămiedru 162
 Sămpetru 220
 sămzenești adj. pl. 152
 sân 153, 221, 232
 sân rel. 219
 sânge 7, 212, 222
 sângeoi 222
 sânger 222
 sângera 222
 sângerare 222
 sângerătură 222
 sângerească 222
 sângerel 222
 sângerete 222
 sângerică 222
 sânghinel 222
 Sângiorgiu 220
 Sângiorz 220
 Sânicoară 220
 sănt s. (rel.) 10
 Sântana 220
 Sântămărie 220
 Sântilie 220
 Sântion 220
 Sântvăsiu 220
 Sânzienne 220
 scară 223
 Scară top. 223
 scăpa 199
 scăpare 116
 scăpăta 10
 ar. scăpitate 10
 mgl. scăpitate 10
 Scăricica top. 223
 Scăriga top. 223
 Scărișoara top. 223
 Scărișul top. 223
 schimba 148
 scoate 7, 43, 73,
 109, 143, 147,
 153, 158, 174,
 177, 189, 190, 257
 scoică 256

- scrășni 236
 scrie 224
 scriitură 224
 scris adj. 224
 scris supin 224
 scrisa s. f. art. 224 .
 scump 147, 248
 scurt 158, 225
 scurta 143, 225
 scurtătură 225
 seară 170, 270
 ar. s'eastă că 85, 105
 sec 7
 seca 121, 177, 198
 secerar 51
 ar. se fure că 105
 semăna 7, 197
 semn 74
 septembrie 51
 Setilă 177
 Sf. Andrei 43
 sfânt 10, 29, 220
 sfârșit 46, 100
 sfoară 83, 226, 255
 ar. s'furi că 85
 sine 266
 singur 79
 ar. sk'inare 154, 230
 sminteală 158
 sminti 158
 smintit 158
 soare 8, 10, 21,
 92, 108, 212
 soartă 261
 sobă 114, 255
 socoteală 84
 somn 46, 119, 150,
 160, 164, 177, 235
 soră 239
 soriște 8
 soție 60
 spată 229, 230
 spate 39, 128, 230
 spăla 153, 177, 214, 227
 spălăcit 227, 228
 spălături s. pl. 135
 spânzurat s. 226
 spetează 229
 spinare 47, 147, 154,
 198, 199, 230
 spirit 238
 sprijin 116
 spumă 121
 spune 41, 99, 162,
 176, 231
 sta 35, 43, 82, 89,
 95, 115, 153, 159,
 198, 221, 232
 stat anat. 19
 stărpar 233
 stărpări pl. 233
 stărpărie 233
 stătit 7
 stătută 242
 stânjen 83
 stea 10, 41, 108, 113, 201
 ar. steale pl. 197
 stearpă 246
 Stejari top. 191
 sterp 213, 231
 sticlă 82, 147, 250, 255
 stiră 246
 sterpare 233
 stofă 154
 strachină 146, 154
 straiță 251
 strat 234
 ar. stratiot 149

- stră- 20
 strămoș 162
 strămb 95, 232
 strânge 226, 236
 strâns 236
 rom. com. strep 267
 strepede 267
 strica 152, 207, 235
 stricat 132, 207, 235
 stricată s. f. 235
 strigă s. f. 237
 strigoaică 237
 strigoaie 237
 strigoi 237
 struguri 47, 98
 stup 247
 sub 153
 sudoare 113
 sufla 238
 suflare 238
 suflet 154, 200, 238, 255
 supăra 209
 supărare 255
 supt supin 250
 surată 239
 surățică 239
 ar. surin 8
 surtucar 181
 sus 44, 45, 70, 168, 255
 sută 240
 ar. șap. 244
 șapte 19, 125, 241
 șarpe 108, 166
 ar. șămbăre 219
 ar. scurtu 51
 ar. șcurtu 225
 ar. șcurtul 225
 ședea 70, 82, 198
 șerpariță 244
 șerpesc 66
 șezut 82, 242
 șezută adj. f. 242
 și 58, 78, 243, 249, 270
 și și 243
 ar. șidzut 242
 șold 153, 221, 232
 șopârlaiță 244
 șopârlariță 244
 șopârlă 244
 șpirituș 180
 ști 7, 28, 63,
 92, 107, 185,
 189, 245
 știință 100
 știră adj. 246
 înv. și reg. știut adj., s. 245
 v. rom. știutură 245
 talmeș-balmeș 56
 tare 28, 43
 tată 249
 tavan 46
 taxă 43
 tăia 43, 238, 247, 256
 tăiat 247
 tămâie 94
 tărățe 247
 tânăr 150
 teamă 197
 tei 83, 141, 226
 tică 62
 timp 98, 235, 253
 loamnă 170
 topor 70
 torcătoare f. pl. (mitol.) 261
 tot 58, 87, 153, 158, 175,
 178, 209, 249, 259, 264
 tot așa 249
 tot atât de 249

- totdeauna 178, 249
 trage 41, 43, 89, 93, 143,
 185, 226, 238, 250, 259
 traistă 43, 250
 traste 250
 ar. tră 139
 trăi 115, 230
 trânti 168
 treabă 250, 265
 treapăd s. 64
 trebui 105
 trece 50, 52
 trei 186
 tremura 153
 trepăda 64
 trimite 41, 268
 trup 20
 ar. tu prep. 174
 tulbure 195
 tunde 252
 tuse 69, 209
 ar. tut, tută 153
 tutun 25, 250
 tuturor 3
 țară 20
 țăpur 254
 țăran 181
 țâmburuș 144
 țânțar 154
 țâță 200, 221, 253, 254
 țățână 253
 țepur 253
 țică 62
 țigară 250
 țiiitor(iu) 255
 ține 45, 70, 92, 93, 111,
 121, 143, 158, 168,
 185, 189, 198, 230,
 238, 255, 259, 268
 ținut s. 255
 uda 37, 189
 uita (a se) 70, 177
 uita 189
 ulcior 39
 ulei 197, 257
 ultim, ultima 153, 238
 umăr 198
 umbla 41, 115, 250, 264
 umbră 112, 189
 umeri s. pl. 43
 umple 6, 43, 125,
 238, 264
 ar. dr. pop. umtu 257
 un, una pron. 3, 53, 177,
 189, 238
 unde 94, 106, 232, 245
 undeva 63
 undrea 51, 220
 unghia calului 256
 unghia cățelii 256
 unghia ciutei 256
 unghia găii 256
 unghia găinii 256
 unghia păsării 256
 unghia ursului 256
 unghia vulturului 256
 unghie 256
 unghișoară 256
 unt 154, 257
 unțior 257
 untură 197
 unu num. 127
 urât 189
 urca 221, 230, 264
 urcior 258
 urcioraș 258
 urcoi 174
 urdașe adj.pl. 152

- ur(e) 254
 ureche 2, 50, 121,
 134, 187,
 212, 254,
 255, 259
 urechelniță 259
 urechiță bot. 259
 urechiușă zool. 259
 înv. urechiuță anat. 259
 urî 160
 urmă 47, 260
 urs 52, 189
 usca 198
 ursi 261
 ursit 261
 ursite s. pl. 261
 ursitoare 261
 urzăreț 176
 dial. urzăscu 261
 urzi 261
 urzitor 261
 dial. urzitoare 261
 dial. urzitori 261
 uscat, uscate 268
 usturoi 232
 ușă 148, 168, 255
 ușura 125
 va (pers. III vb. vrea) 57, 63, 271
 vacă 98, 205, 245, 253
 vai 43
 vară 43, 162
 varză 262
 vasăzică 271
 văr 204, 263
 vărat 123
 văratic s. 123
 văratic adj. pl. 152
 vârzare 262
 vână 222
 vârf 2, 87, 143, 198,
 212, 264
 Vârful cu Dor 93
 vechile s. f. pl. art. 18
 vedea 41, 43, 98, 160, 168,
 177, 184, 238, 265
 veni 15, 27, 93, 107,
 119, 121, 125, 153,
 158, 174, 177, 238,
 243, 266, 268
 venin 115
 veninariță 244
 verde 41, 189, 268
 veric 263
 verișcan 263
 verișoare adj. pl. 152
 viață 100, 147, 160
 vie s. 112, 140, 192, 247
 viermănos 197
 vierme 267
 vierme de pământ 267
 vierme de ploaie 267
 reg. viermoaie 267
 reg. viermurel 267
 vin 49, 197, 247
 vină 100
 vinde 177, 199
 vinicer 51
 ar. vinit 15
 visa 41, 177
 vișel 98, 256
 viu 21, 154, 189
 vorbă 20, 22, 95,
 121, 124, 128,
 147, 154, 226,
 247, 268
 vorbă-dulce 268
 vorbă -lungă 268
 vorbi 92, 121, 148, 268

vrea 245
 vreme 100, 149, 163
 vreun 185
 vultur 165
 vuvă 36
 zahăr 206, 264 .
 zară 132
 -ză 71
 zăpadă 12, 46, 84,
 108, 269
 zăpușeală 154
 zână 40
 zbura 154, 186
 zi 10, 86, 170, 186, 225, 270
 zice 27, 98, 231, 271
 zidi 272
 zori s. pl. 170

ALBANEZĂ

a 13
 -a 3
 afër 232
 ah bot. 199
 ahere 53
 ahere kur 53
 ai 249
 aj 255
 -ajë 70
 -ak 23
 akull 108
 andej 53
 androjt 177
 anë 89, 255
 aq 249
 -ar 44
 me ardhë 107
 ardhur (i) 15

arë 28, 37, 128,
 233, 250
 argali 9
 armatosur (i) 92
 arrë 72, 171, 172
 arrëzë 172
 arrij 4
 arrirë (i) 4
 as 56, 139, 190
 asgjë 58
 asnjë 197
 asht 112, 183
 është 65
 ashtu 11, 268
 -atë 138
 atëhera 3
 atëherë 3, 53
 ati (i) 249
 atje 3
 ato pr. pl. 249
 aty 3, 249
 *ath 109
 avulloj 222
 baba 249
 bábo 162
 bagëti 123, 247
 balash 41
 ballë 113, 134, 177, 192, 224
 ballicë 113
 dial. bame (e) s. f. 98
 bakeq 98
 bamirës 98
 bar 25, 27, 32,
 153, 221, 268
 bardha (e) s. 5
 bardhat (të) 5
 bardhët (të) 177
 bardhë (i) 5, 24, 99, 152,
 174, 186, 190, 193, 216

- bar gjaku 222
 barí 148
 bark 39, 121, 125,
 133, 134, 218, 247
 barsë 39
 barrë 39, 218
 bastun 151
 bash 113
 bashkë 215
 bashkë me 78
 bathë 30
 behar 210
 bela 21, 26, 41, 116
 ber 34, 74
 berr 23
 bëj 27, 42, 43, 60,
 79, 94, 98,
 99, 109, 110,
 120, 121, 148,
 153, 165, 171,
 177, 183, 186,
 187, 189, 198,
 199, 214, 222, 243, 265
 bërcel 24
 bërcuk 24
 bërë (i) 98
 bërës 98
 bëmj- 23
 bëmjak 23
 bërrlok 24
 bërryl 21, 42, 74
 bërrylë 154
 bie 43, 46, 68, 115,
 153, 197, 198, 201,
 206, 256, 269
 bie shi 201, 212
 bir 238
 bisht 43, 44, 47,
 70, 177
 bishtajë 70
 bishtakuq 70
 bishtatundës 70
 bishtbardhë adj. 70
 bishtbardhë s.f. 70
 bishtdhëpër 70
 bishtkali 70
 bishtkuq 70
 bishtmi 70
 bletë 108, 166, 247, 252
 boethec 82
 bokë 28
 bokël 28
 bokërimë 28
 bokërishtë 28
 borë 12, 46, 84, 269
 borxh 20, 21, 41, 91, 109,
 115, 121, 166, 177, 226
 breg 154
 Bregu i Shtodrit 220
 brekë 82
 breshër 46, 84
 breshkë 35, 108
 breshkëzë 35
 bretëk 35
 bretk 35
 brez 34, 60, 83, 146, 237
 bri 21, 94
 brinjë 23, 147, 163
 britmë 51
 brumë 15
 brushtull 262
 brymë 46, 51
 brymës 51
 brymor 51
 buall 2, 50
 bubë 36
 buburreze 37
 buell 50

bukë 15, 48, 215	çapkën 177
bukël 169	çapua 256
buklëzë 169	çështje 65
bukur (i) 165, 169, 189	çdo 185
bukure 37	çdo gjë 58
bukurrezë 37	çel 140, 177
bullungë 56	çelë (i) 177
burdhë 152	çelës 241
burrë 81, 98, 113,	çelur 255
130, 134, 147,	çë 58
158, 162, 186,	çështje 65
189, 272	çiban 69
bush 40	çikë 62
bushe 40	çikla-mikla 62
bushk 40	çish 58
bushqan 40	çizme 145
bushtë (i) 40	çmend(em) 158
but s. 163	çmendur (i) 158
butë (i) 163	çmenduri 158
buzë 39, 145, 166	çmim 215
byk 24	çmoj 177
byrek 154	çoj 268
bythec 82	çorap 235
bythë 145	çudi 150
bythëjashhtë 82	dafin 108
bythëpulë 82	dal 42, 43, 66,
bythëzbuluar 82	99, 124, 125,
cap 254	143, 150, 158,
capór 254	168, 177, 183,
cicë 253	190, 238, 257,
cing-ming 56	259, 268
cjap 20, 254	dalët (të) 124
cjapór 254	dallëndyshe 132, 210
cjapore 254	dardhë 152, 176, 191, 199
ç 58, 61, 94, 95	dasmë 152
ç- 158	dash 20
çadër 151	dehet 7
çaj 74, 107	dele 98, 108
çanak 154	dellëndyshe 210

- dem 20
 derdh 222
 derdhje gjaku 222
 derë 47, 79, 148,
 151, 168, 203, 255
 derëmadh 203
 deri 34, 160, 238
 derr 108, 195
 det 149
 dë- 90
 dëborë 269
 dëfrej 90
 dëgjoj 79, 165, 259
 dërçikth 180
 dërgoj 196, 268
 dërstilë 20
 dështoj 255
 di 7, 43, 63,
 92, 107, 185
 diela (e) 108
 diell 8, 10, 21,
 92, 177, 212
 diellishtë 8
 digjet 43
 dikush 177, 230
 dimër 43, 123
 dimërim 123
 dimëroj 123
 dimëruarit (të) 123
 dimërishtë 123
 ditë 16, 86, 170,
 186, 225, 249, 270
 ditur part. 245
 ditur (i) 245
 dituri 245
 djalë 69, 98, 113,
 235, 268, 272
 djall 94, 130
 djathë 33, 52, 140, 211, 216
 djathtas 247
 djathtë (i) 153
 djeg 8
 djegur part. 8
 djegur (i) 209
 djegurishtë 8
 djell 108
 djep 141
 djepës 141
 djepësor 141
 djepoj 141
 djersë 113
 do 41, 57, 63, 80, 215, 270
 domatë 140, 205
 domethënë 270
 dorak 153
 dorcore 153
 dorezë 151
 dorë 21, 39, 61,
 87, 109, 119,
 134, 140, 151,
 153, 185, 194,
 198, 221, 227, 255
 dorëgjatë 153
 dorëlëshuar 153
 dorëmbarë 153
 dorëmirë 153
 dorërendë 153
 dorështrënguar 153, 237
 dórëz 151
 dorëztoj 151
 dorje 151
 dredh 70, 125, 153
 drejt 232
 drejta (e) 95
 drejtë (i) 95
 dreq 94, 130, 147, 154
 dritë 177, 192
 drithë 149

drojtje 197	dhënë (e) 84
dru 32, 96, 142, 218	dhi 44, 51
drushk 96	dhiar 51
dua 63, 177, 209, 245	dhjamë 52
duarkryq 153, 232	e 58, 78, 243
duhan 25, 250	ec 87, 198, 264
duhet 105	edhe 243, 249
duke qenë qe 106	elb 176, 258
duke qenë se 106	elbishte 176
dushk 96	elbje 176, 191
dushkajë 96	elbore 176
dushkishtë 96	elbth 258
dushkon 96	ema (e) 249
dy 7, 99, 107,	emër 150, 231
153, 185,	erë 84
186, 194, 197,	errësirë 46
227, 240	-es 55
dyllë 108	ëh 17
dynja 20	esht 153
dytë (i) 51	ethe 108, 109
dyzet 240	ethë pl. 134
dhallë 132, 165	ë 17
dhe s. 20, 21, 189	ëhë 17
dhe conj., adv. 78, 99, 119,	ëma (e) 200
143, 154, 166,	ëmbël 97, 132
177, 207, 243, 267	-ës 20, 219
dhen 43, 108, 212	është 6, 7, 42,
dhetar 189	65, 105, 107
dhëmb s. 92, 236	-ëz 54, 221
dhëmb vb. 43, 93, 125, 238	familë (reg.) 104
dhëmballë 134, 177	familje 221
dhëmbem 93	fanellë 235
dhëmbë 132, 166	faqe 99, 120, 153, 212
dhëmbëkalë 92	faqohem 99
dhëmbje 93	faqoj 99
dhëmbshur (i) 93	faqos 99
dhëndër 21, 117	farktuem (i) 148
dhëndëroj 117	fasule 20
me dhënë 84	fat 38, 211

- fatëzë 38
 fe 76
 feçorrkëz 103
 fejesë 76, 235
 fejoj 76
 fejuar (e) 76
 femër 104
 ferratë 101
 feonj (v. alb.) 76
 fëmijë 104, 162, 200
 fëmilë (reg.) 104
 fëmiljë 104
 fërroj 101
 fiçor 103
 fije 107, 190
 fije-fije 107
 fik 82, 171, 199
 fikth 171
 fill 107
 filloj 107
 fjalë 20, 22, 46,
 95, 121, 124,
 147, 154, 158,
 162, 247, 255, 268
 fjalëgjatë 268
 fjalëmbël 268
 flakë 184
 flas 92, 95, 121,
 148, 154, 232, 268
 fle 115, 119, 160, 234
 flok 107, 190
 flori 108
 fluturoj 154
 fodull 243
 folun (i) 268
 fortë (i) 43
 foshnje 49
 foshnjë 104
 fqinjë 115
 fre 111, 121
 frenoj 111
 frikë 21, 112, 192, 222
 fror 51
 fruar 51
 fruer 51
 fryj 238
 frymë 238, 255
 fri 101
 frrroj 101
 fshat 20, 22, 43,
 46, 238, 249, 255
 fshatar 249
 fseh 87
 fshehta 3
 ftua 199
 ftohtë (i) 222
 fumô (reg.) 104
 fund 43, 46, 153, 236
 fuqi 134
 furrë 69
 furroj 101
 fus 21, 26, 109,
 112, 117, 121,
 168, 184, 189,
 211, 238
 fustan 46, 197
 fushë 147
 fyell 271
 fyt 171, 172
 fyturë 99, 153, 189,
 212, 222, 227, 235
 gëk-mëk 56
 gënjeshtër 225
 gërshtëzë (zool.) 259
 gështenjë 69, 109, 153
 gisht 87, 102, 145,
 151, 205, 239, 264
 gockë 183

- godis 146
 gogë 118
 gogël 36
 gogni 118
 gojambël 121
 gojë 7, 39, 87, 92,
 111, 121, 130,
 134, 147, 148,
 238, 255, 268
 gojëfëlliqr 121
 gojëlidhur 121
 gojëluan 121
 gojëmbël 268
 gojëmbërthyer 121, 148
 gojëmyllur 121
 gojëmshelun 148
 gojëndyrë 121
 gojëpalarë 121
 gojëprishur 121
 gojëshpuar 121
 gojëshqyer 121
 gojëz 121
 gojuk 121
 gomar 41, 130
 gotë 7
 gozhdë 125, 247
 gropë 120, 198
 gropëz 120
 gropoj 120
 gropos 120
 grosh 162
 grua 61, 81, 104,
 134, 147, 158, 272
 grurë 15, 20, 41,
 69, 71, 98,
 110, 113, 115, 140
 grusht 147, 154, 206
 grykë 171
 gur 7, 128, 191
 gurje 191
 gushë 172
 gusht 51
 gjak 7, 149, 212, 222
 gjakderdhje 222
 gjake 222
 gjakëz 222
 gjakmarrje 222
 gjaksë 222
 gjalpë 52, 154, 257
 gjalpëtore 257
 gjallë (i) 21, 154
 gkalli (së) 189
 gjarpër 66, 108, 166
 gjatë (i) 137, 143, 153, 158
 gjej 42, 116
 gjel 47, 55, 72
 gjelbër 262
 gjelbërimë 262
 gjellë 197
 gjemb 2, 232
 gjer 92
 gjerë 137
 gjersa 106
 gjeshtare 162
 gjë 121
 gjii 153, 200, 221,
 232, 250
 gjilpërë 2, 50, 224, 264
 gjindem 116
 gjisht 87
 gjithaq 249
 gjithashtu 249
 gjithçka 58
 gjithë 78, 175, 249, 259
 gjithë (i) 87, 249
 gjithë e gjithë 249
 gjithë-gjithë 249
 gjithëherë 175

- gjithnduersh 153
 gjithnjë 178, 249
 gjuhë 121, 128, 142,
 144, 154, 166, 180
 gjuhëdelë 143
 gjuhëilirë 143
 gjuhëlope 143
 gjuhëmprehtë 143
 gjuhëqen 143
 gjuhëshkurtër 143
 gjuhëshkurtuar 143
 gjuhëz 144, 180
 gjym 201
 gjymë 46, 119, 150,
 160, 164, 177, 235
 gjymës 219
 gjyrmë 47, 260
 gjykim 95
 gjymsatar 219
 gjyq 22
 gjysëm 130
 gjysmatar 219
 gjysmë 121, 219
 gjysmëkalë 130
 gjysmënjeri 130
 gjysh 162
 gjyshe 162
 gjyshstërgjyshi 162
 ha 41, 52, 82,
 146, 147, 148,
 154, 160, 161,
 166, 168, 177,
 185, 187, 195,
 199, 209, 214, 215
 230, 238, 248, 259
 hall 43, 200
 hap 177
 hapët 121
 hapur 121, 255
 hardhje 244
 hardhucë 244
 harroj 148, 160
 havan 7, 20
 hedh 2, 42, 177, 268
 hëhë 17
 hekur 154, 212
 heq 89, 93, 185,
 238, 250, 259
 heqje 250
 herë 27, 175, 178, 247
 hënë 21, 29, 52
 hi 177
 hie 112
 hije 189
 hip 221, 230, 264
 huaj (i) 41, 203
 humb 43, 107, 158
 hundë 21, 124, 168,
 238, 255
 hyj 43, 50, 112,
 121, 125, 222,
 226, 238, 259, 270
 ibrikë 201
 ijë 153, 221, 232
 ik 70, 94, 125
 ilaç 25, 139
 inat 255
 ith 82
 ja 58
 jam 95, 153, 178,
 179, 186, 189,
 197, 214, 224,
 245, 249, 256,
 264, 268
 jap 42, 84, 87,
 99, 153, 185,
 200, 238
 jashtë 124

javë 16, 86, 216, 270	kaptë 10
jelim 118	kaptim 10
jeshil 41	kaptoj 10
jetë 147, 160, 189	kapucar 64
ka s. 195, 258	karbuz 194
kafshatë 166	karsh 122
kafshë 136	karvan 52
kafshitë 166	kësulë 165
kafshoj 52, 166	kasher 184
kafshore 166	kashtë 2, 109, 184, 268
kalb 152, 195, 201, 207	katër(sh) 107, 177, 187, 211
kalbëzgj 207	katrë 187
kalbur (i) 152, 207	kath 258
kalë 41, 189, 256, 265	kazan 82, 113
kalogre 34	keq 53, 98, 250
kaloj 7	keq (i) 88, 121, 143, 177, 209, 235
kallënduer 51	keqbesim 98
kalli 140	keqbërës 98
kallindor 51	keqdashës 98
kallnor 51	keqdashje 98
kallo 47	keqe (e) 209
kam 14, 21, 41,	-kë 103
93, 99, 112,	këdo 63
119, 125, 153,	këlysh 189
158, 168, 186,	këllana 51
225, 230, 231,	këllas 112, 183
238, 251, 267,	këmbanë 67
268, 270	këmbë 134, 140, 145,
kambanë 67	147, 179, 198,
kambanëz 67	223, 225, 247, 255
kambë 134	këmishë 49, 128, 225
kamë 151	këndes 55
kamës 14	këndoj 55, 72, 79
kamje 14	këndonjës 55
kamur 14	këndues 55, 72
kanjushë 269	kënduos 55
kap 190	këngë 231, 271
kapak 116	këpucë 64
kaposh 55, 72	këpurdhë 66, 201

- këpus 125, 213
 këputem 213
 këputje 213
 këputur (i) 213
 kërcas 236
 këqi 209
 këqijat (të) 209
 kërkoj 2, 61
 kërp 54
 kërpëz 54
 kërpudhë 66
 kërsh 122
 kërrsh 122
 këshill(ë) 22, 158
 këshu 11, 80
 këtej 53
 këtu 3
 këtua 3
 kingj (dial.) 268
 klloçit 68
 klloçkë 46, 68
 kockë 183
 kohë 98, 233, 163, 255
 kok 71
 kokë 43, 46, 48,
 70, 71, 134,
 147, 158, 190,
 195, 198, 206,
 232, 247, 250,
 262, 264
 kokërr 255
 kokëtrashë 43
 kokëzë 152
 kokosh 55, 72
 kolerë 154
 kollë 69, 97, 209
 konxh 72
 kopil 104
 kopile (v. alb.; dial.) 104
 koqe 71
 korb 73
 korbë 73
 korr 51
 korrik 51
 kosë 250
 kostum 154
 kovë 201
 kpucë 64
 krah 32, 198, 251
 kërmhtë 255
 kërpull 154
 këshëmë 255
 Këshhta (top.) 75
 këshhtë 75
 kërvat 12
 kërimb 267
 kërimb dhen 267
 kërimb shiu 267
 kërimbur (i) 197
 këripë 206, 215
 këripërishtë 215
 këripor 215
 këripth 215
 këripur (i) 215
 këruaj 224
 kërunde pl. 248--
 kërushqi 235
 kërye 43, 140, 153,
 163, 225, 250
 këryeplak 22
 këryq 153
 kësembër 219
 këthej 127, 230
 këthetër 256
 këthetërë 160
 këthyer (i) 128
 këu 94, 232
 këjtdo 63

kujtuar 100	lara (të) 135
kullana 51	larë 51
kungull 194	larës 51
Kunora e Dardhës (top.) 81	larg 168
Kunora e Lurës (top.) 81	larknesh 94
Kunora e Lojës (top.) 81	lart 168, 255
kunorë 81	laureshë 136
kuptim 197	le 134
kuq (i) 79, 212	legenë 201
kuq vb. 212	legëtyrë 140
kur 53, 94, 106,	leh 52, 166
212, 245, 265	lehtësoj 125
kurbet 93	lek 171
kur e kur 53	lekë 186
kurmagjak 222	lekturë 140
kurorë 81	lepur 255
kurorëzgj 81	le që 134
kurriz 59, 128, 154,	lesh 20, 158, 190
163, 230, 265	leshtë (i) 151
kusi 82	lë 42, 89, 128,
kush 63	133, 134, 158,
kushdo 63	177, 183, 268
kushedi 63, 245	lëbardhet 51
kushëri 204, 263	lëkurë 33, 52, 148,
kut 74	151, 154, 183,
kuvend 46, 268	186, 192, 199
kyç 241	lënë (i) 134
kyq 79	lënësi 134
labërroj 133	lëng 7, 121, 134
lagëtyrë 140	lëngatë 138
lagur (i) 115, 232	lëngoj 138
laj 135, 153, 214, 227	lënguari 138
lakër 262	lëgueshëm 138
lakror 262	lëngjer 138
lakrur 262	lëngjim 138
lakuriq 159	lëngjyrë 138
lapë 133	lënk 121
lapërkoj 133	lëpij 145
lar 108, 136	lëshoj 7, 121, 134, 177

- lëtirë 140
 lëtyrë 135
 lidh 43, 121, 140, 143,
 171, 177, 186, 198
 lidhë (dial.) 140
 lidhën (i) 140
 lidhje 140
 lidhun (i) 140
 lidhur (i) 140
 ligë (i) 29, 177
 liktyrë 140
 lilë 180
 lilit 180
 limon 199
 lind 49, 98
 lirë 147
 lirë (i) 153, 248
 lis 82
 litar 226, 255
 litër 255
 lodh 209
 lodhje 164
 lodhur (i) 213, 243
 logori 173
 logoris 173
 kopë 98, 205, 255
 lot 149, 241
 luftë 95
 luganicë 146
 lugare 146
 lugë 146, 154, 264
 lugës 146
 lugësnik 146
 lugëtar 146
 lugëz 146
 lule 108, 140, 210,
 222, 234
 luleborë 108
 lule gjaku 222
 lule kambane 67
 luleqyqe 108
 luleqyqeje 108
 lum s. 154
 lumë 149, 234
 lyej 257
 lykëtyrë 140
 lyktyrë 140
 lyth 47
 llafe 268
 llogari 84, 173
 llogaris 173
 -m 102
 madh (i) 43, 150, 195,
 203, 216, 265
 maj 51
 majë 2, 87, 143,
 198, 264
 majmë (i) 115
 mal 38, 75, 99
 mall 8, 93, 154
 mallëngjej 93
 mallëngjim 93
 mallëngjyer (i) 93
 mallëngjyes 93
 mallëzim 93
 mallëzohem 93
 mallëzuar (i) 93
 mallohem 93
 mars 51
 marse 51
 marsi 224
 marr 41, 49, 70,
 87, 88, 93,
 94, 112, 121,
 147, 153, 158,
 159, 160, 168,
 177, 185, 198,
 209, 222, 225

marrak 147	me 42, 43, 49,
marrash 147	78, 87, 92,
marrë (i) 147	98, 231, 255,
marrëveshje 46, 235	264, 268, 271
marroq 147	me anë 78
mas 43, 177, 247	me gjithë 249
mashkull 104	megjithëatë 78, 249
mbaj 45, 70, 92, 111, 121,	megjithëkëtë 78, 249
143, 158, 168, 198,	megjithqë 78, 249
238, 255, 259, 268	megjithëse 78, 249
mbajtur (e) s. 255	mekërimë 156
mbarë 4	mekërin 156
mbarsë 39, 218	me-me (onom.) 156
mbase 63	menatët 170
mbes 42, 70, 87,	mençur (i) 158
177, 197, 198	mençuri 158
mbë 126, 198	mend 158, 255, 266
mbërij 4	mende 147
mbërthyer 153	mendim 46
mbërzenj 157	mendje 20, 25, 158
mbështetje 116	mendjemprehtë 158
mbi 43, 198	mendjengushtë 158
mbij 66	mendjeshkurtër 158
mbjell 185, 232	menjëherë 178
mbledh 158, 171, 226	merje 152
mbles 196	mes 170
mbleskë 196	mezi 198, 238, 255
mbloj 76	më 74, 88, 89,
mbrëmë 170	177, 243
mbrëmje 46	mënçëm 158
mbrij 4	mënçim (i) 158
mbudh 126	mënçur (i) 158
mbuloj 12, 76, 196	mënçuri 158
mbush 6, 43, 125,	mëndje 43
238, 264	mëndjefoshnje 158
mbyll 121, 168, 177, 241	mëngjes 170, 270
mbyllur 245	mënjanem 89
mbys 162, 191	mënjanë 89
mbytje 191	mënjanoj 89

- mëparshëm (i) 89
 mërgim 93
 mëriz 157
 mërzej 157
 mërxej 157
 mërrajë 123
 mërrij 4
 mësipërm (i) 89
 mësoj 41, 115, 129
 mësuari (i) 129
 mësysh 88
 mëshirë 197
 mëz 155
 mëzat 155
 miell 153, 206, 248
 mijë 238, 240
 mik 102
 milingonë 154
 mirat (të) 38, 255
 mirë 27, 46, 53,
 98, 116, 178,
 232, 243, 245, 266
 mirë (i) 33, 45, 104,
 153, 170, 177,
 189, 203, 270
 mirë (të) 147
 mirëbërës 98
 mirëdashës 98
 mirëdita 270
 mirëmbrama 270
 mirëmëngjesi 270
 misër 71, 98, 110,
 132, 140
 mish 69, 114, 140,
 212, 235, 256
 mizë 165
 mjaltë 7, 97, 165, 247
 mjegull 46
 mjekër 19, 134
 modhullë 152
 molla e kuqe 212
 mollaftua 152
 mollë 15, 72, 152,
 171, 172, 197,
 199, 212, 255
 mollë dheu 152
 mollët e faqëve 152
 mollëza pl. 152
 more 84
 mort 160
 morte 154, 161
 morth 160, 188
 morr 160, 188
 morriz 188
 mosmëharro 108
 mosnjeri 179
 moshë 162
 moshohem 162
 moshuar (i) 162
 mot 6, 115, 162, 235
 motak 6
 motër 132, 239
 motërmë 239
 motërz 239
 motërzohem 239
 motohem 162
 mpsoj 129
 mritz 157
 mritz 157
 muaj 16, 51, 218
 muaj i zi 51
 mullar 2
 mulli 7, 115, 211
 mund 29
 mundje 29
 mur 39, 43, 272
 murosh 272
 murtajë 161

- murriz 188
 Musacius n. pr. 155
 Muzaki n. pr. 155
 Myzeqe top. 155
 n- 137
 na 167
 natë 16, 46, 170, 270
 ndaj 107
 ndejë 242
 ndenjur (i) 7, 242
 ndenjur (të) 242
 ndenjurat (të) 82, 242
 ndez 222
 ndë që 85
 ndër 57, 177
 ndërsa 57
 ndërroj 99, 148
 ndësa 57
 ndiej 119
 ndith 216
 ndore 153
 ndorësh 153, 266
 nesër 16
 në 43, 46, 49,
 85, 99, 107,
 153, 165, 266, 270
 në- 77
 në është se 85
 në gjithë 249
 nën 153, 165
 nënë 200, 221
 nëpër 92, 198
 nëpërkëmb 198
 në qoftë që 105
 në qoftë se 85, 105
 nëse 85
 nga 43, 45, 86, 164,
 168, 227, 245, 250, 270
 nga frika që 106
 nga frika se 106
 ngandonjëherë 178
 nganjëherë 178
 nga shkaku që 106
 nga shkaku se 106
 ngatërroj 107
 ngordh 41
 ngre 43, 190, 206
 ngrënë 154
 ngridhet 15
 ngridhur (i) 15
 ngrij 222
 ngrit 60
 ngrys 77
 ngjaj 197
 ngjat adv. 137
 ngjat vb. 153
 ngjit 39
 ngjyrë 227
 numëroj 87, 173
 numëruar (i) 270
 nuse 37, 108, 159, 169
 nusël 169
 nusëz 169
 nxeh 222
 nxehësi 255
 nxjerr 7, 73, 109,
 113, 143, 153,
 158, 177, 189,
 190, 257
 nyjë 171, 186
 nja 185
 njeh 173, 270
 njehatore 173
 njeri 43, 53, 95, 144,
 149, 177, 179, 180,
 185, 189, 198, 206,
 227, 235, 237, 238,
 245, 249

- njerith 144, 180
 një 89, 177, 186,
 189, 238, 240,
 249, 268
 njëherë 178
 njëherësh 178
 njëra 89
 njësoj 87
 njëzet 240
 njihet 41
 njoh 53, 173, 185
 odë 45
 opingë 181
 orë 174
 oriz 20, 71, 153
 pa 42, 43, 100,
 197, 214, 232
 paanë (i) 100
 pa ardhur 100
 paarrirë (i) 4
 paatdhe (i) 100
 pabesë (i) 100
 pabërë (i) 98
 pabisht (i) 100
 paburrë (i) 100
 paburrëri 100
 padije 100
 pafaj (i) 100
 pafat (i) 100
 pafre (i) 100, 111
 pafrikë (i) 100
 pafund (i) 100
 pafuqi (i) 100
 pafytyrë (i) 100
 pagdhendur (i) 100
 pagoj 43
 pagojë (i) 148
 pajetë (i) 100
 pak 208
 pakë (i) 208
 pakëz 208
 pakohë (i) 100
 pakripë (i) 100, 215
 pakrye (i) 100
 pakthyer (i) 128
 pakurorë (i) 100
 palcë 112
 palë 241
 palton 128
 pambuk 20
 pamëkatë (i) 100
 pander (i) 100
 pandihmë (i) 100
 papjekur (i) 100
 paprerë (i) 247
 pa pritur 53
 papunë (i) 100
 para s. 153, 171, 186, 207
 para prep. 127
 parë 89, 127
 parë (i) 51, 127, 153,
 203, 204
 parë (të) 204
 parëti 204
 parmendë 151, 202, 250
 pas 204
 pasanik 14
 pasi 204
 pasoj 204
 pasojë 204
 pasor 204
 pastër 255
 pasur part. 14
 pasur (i) 14
 pasuri 14
 pasuroj 14
 Pashkë 46, 108
 pa shkuar 100

pat 234
 patë 115
 paturp (i) 100
 pazemër (i) 100
 pe 107
 pemë 207
 pendë 202
 pendore 202
 perëndeshë 10
 perëndi 10
 Perëndi 34
 perëndim 10
 perëndon 10
 peronë 125
 peshk 114, 195
 peshkoj 195
 pëlhurë 20, 121, 193
 pëllëmbë 19, 143, 154,
 185, 250, 255
 për 42, 61, 91,
 92, 98, 107,
 102, 127, 139,
 147, 160, 164,
 170, 186, 187,
 189, 249, 250, 268
 për- 126, 227
 përballë 113
 përballoj 113
 përcaktoj 177
 përçel 24
 përdhe 99
 përgojoj 121
 përgjigjet 43
 për gjithë 249
 përgjithnjë 249
 përmbi 198
 për ndorësh 266
 përnjëherë 178
 përpara 127

përpi 189
 përphetë 44, 70, 168, 190
 përplas 43
 përsysh 88
 përtej 91
 përtejme (i) 91
 përtejvarr 91
 përudh 126
 përziej 248
 pësoj 43, 129
 pësuar (i) 129
 pi 25, 187, 189, 200
 pije 25
 pik 197
 pikem 197
 pikë 7, 197, 214
 pikëloj 107
 pikëllohem 197
 pikëron 197
 pikoj 197
 pikuar (i) 197
 piperonë 37
 pirë (i) 25
 pishtajë 70
 pjek 69, 100, 197
 pjekur (i) 69
 pjell 98
 pkucë 64
 plaçkë 41
 plagë 87
 plak 22
 plaka(t) f. pl. 18
 plakë 18
 plakëza 18
 plas 154
 pleqëri 41
 pleqësi 22
 pleqësoj 22
 pleqni 22

- pleqnoj 22
 plesht 154
 plot 76, 121
 pluhur 177
 portë 203
 posa 78
 potkua 41
 prag 47
 pranverë 204, 210
 prehër 221
 prej 107, 168
 prerë (i) 247, 256
 pres 41, 43, 143,
 238, 247, 256
 prill 51
 prilli 225
 prind 203
 prish 235
 prishet 235
 prishur (i) 132, 235
 pritur 100
 probateshë 102
 probatim 102
 pulë 46, 47, 72,
 82, 115, 129,
 161, 232, 248,
 255, 256
 pulpë 205
 punë 41, 150, 235,
 250, 265
 punoj 41, 52, 187, 219, 243
 pus 226
 pyjor 83
 qafë 59, 172, 265
 qafos 59
 qaj 53, 200, 240
 qari (së) 177
 qe 53
 qejf 249
 qen 33, 52, 154
 qengj 98, 148, 199, 213
 qepë 140
 qeros 243
 qershi 51, 183
 qershor 51
 qesh 53, 154
 qeshuri (së) 164
 qeth 212, 252
 që 58, 78, 85, 106
 që kur 53
 që me 78, 170
 qën 177, 189
 qëndisun (i) 108
 qëndroj 107, 198
 qiell 34, 60, 144, 197
 qiellza e butë 144
 qiellza e gojës 144
 qiellza e fortë 144
 qiellzë 60, 144
 qime 107, 148, 184, 190
 qingj 250
 qint 240
 qit 189
 qoftë 85
 qoftëlargu 94
 qoftë...qoftë 105
 quaj 143
 qumësht 15, 92, 110,
 132, 217, 235, 247
 qumështor 132
 qyq 79
 qyqan 79
 qyqar 79
 qyqe 79
 qyrra 238
 qysh 58
 qytet 20
 raki 113

ramazan 255	rryp 83
rasát 234	s- 212
revan 41	sa 57, 61, 78,
rëndë (i) 119	87, 94, 187,
rëndësi 119	238, 255, 264
rëndësirë 119	sado 57
rëndë (të) 119	sa kohë që 106
rëndët (të) 189	sapo 78
ri (i) 169	se 78, 85, 86
rjep 83	sembër 219
ruaj 112, 117, 192	së- 29
rrâ 35	-së 222
rrah vb. 7, 20, 43,	sëmbër 219
125, 209	sëmbri 219
rrah s. 20	sëmund 209
rrahës 20	sëmundje 29, 154
rrahinë 20	sëmure 29, 209
rrahishtë 20	sëpatë 70
rrahje 20	si 11, 16, 53,
rrahur (i) 20, 33, 132	80, 94, 106,
rralla 3	231, 266
rrallë 3	siç 80
rri 43, 82, 89,	sido 53, 80
95, 113, 115,	sikur 53
153, 159, 198,	sikush 53
221, 232, 242	Siqëhenjeri 177
rrip 83, 237	sisë 200, 220, 253
rriponjë 83	sjell 158
rrit 221	skamës 14
rrjedh 7, 197	skamje 14
rrogë 235	skamur (i) 14
rrroj 229	skuq vb. 212
rrotë 21, 154, 211	skuqet refl. 212
rrotull 211	*so- 16
rrufit 189	sobë 255
rrugë 20, 42, 43,	sonte 16
126, 134, 247, 265	sorrë 73
rrugoj 126	sot 16, 115
rrush 41, 47, 98	sqetull 194

- stof 154
 strajcë 250
 sup 147, 198
 sy 10, 70, 73,
 88, 92, 134,
 160, 177, 187,
 192, 198, 215, 227,
 245, 259, 265
 synoj 177
 Syqenëz 177
 Syqën 177
 sysk 177
 syth 177
 sh- 213, 224, 227
 shaka 215
 shakull 33, 52
 shalë 70
 shalqi 194
 shalqner 218
 shap 244
 shapell 244
 shapth 244
 shapull 244
 shejtan 94
 shelg 199
 shelqëror 218
 shelqner 218
 shemër 219
 shenj 220
 sheqer 206
 shes 177, 199
 shëfrej 90
 shëllirë 215
 Shëmehill 51, 220
 Shëmitër 51, 220
 Shëmrizë 220
 shëmti 189
 shën 220
 Shëndëlli 220
 shëndosh 162
 Shënëndre 51, 220
 Shëngjergj 220
 Shengjin 220
 shëngjinës 220
 Shënmaria 220
 Shënpietri 220
 shënjt 220
 Shër Mëri 34
 shenre 51
 shi 37, 46, 66,
 84, 150, 197,
 201, 207, 212, 267
 shikoj 70, 184, 265
 shishe 82, 147, 255
 shishë 250
 -shk 96
 shkallë 223
 shkallëz 223
 shkel 47, 70, 198
 shkes 196
 shkëput 213
 shkëputje 213
 shkoj 52, 94, 121,
 158, 160, 183,
 196, 198, 209,
 219, 270
 shkop 21, 211
 shkronjë 224
 shkronjëbardë 224
 shkruaj 224
 shkruar (i) 224
 shkues 196
 shkumë 121
 shkurt s. 51, 225
 shkurt adv. 225
 shkurt (i) 51
 shkurtër (i) 158, 225
 shkurti 225

shkurtoj 143, 225	shtiran 246
shkurtore 225	shtire 246
shkus 196	shtirë 246
Shmitër 220	Shtodri 220
shoh 70, 160, 168, 177, 184, 270	shtrat 12, 160, 234
shok 207	shtrembër 95, 232
shpatë 229	shtrenjtë 147, 199
shpatëz 229	shtrenjtë (i) 237, 248
shpatull 247	shtrep 267
shpatullë 59, 128, 230, 265	shtrëngo 237
shpelë 38	shtrënguar (i) 237
shpëlaj 135, 227	shtrig 236
shpëlara (të) 135	shtrigë 41, 236
shpëlarë (i) 228	shtroj 12, 234
shpër- 227	shtruara (e) 12
shpërlaj 227	shtyp 7
shpëtim 116	shufrej 90
shpëtoj 97, 199	shullâ 8
shpinë 39, 128, 154, 163, 230	shullë 8
shpirt 125, 154, 200, 238, 249, 255	shumë 6, 7, 243, 250
shpje 198	shuplakë 147, 154, 185
shqiponje 165	taksë 43
shtambë 39, 151, 201	tambël 97, 132
shtat 19	tamël 132
shtatë 19, 125, 204, 240	tamëlçak 132
shtatorë 204	-tar(e) 162
shterpar 233	tavan 46, 114
shterpë 233	te 212
shterpëz 233	tej 91
shterpëzuar 233	tek 106
shterpore 233	temian 94
shtëpi 32, 45, 174, 226, 238, 249, 255, 265	tenxhere 116
shtie 30	të pr. pers. 45
Shtira (top.) 246	të conj. 85, 243
shtirajkë 246	të- 97
	tëlyen 257
	tëlyer 257
	tëlynë 257

- tëmbël 97
 tërë (i) 149
 tërë 249, 259
 tërheq 143
 -ti 127
 tjetër 53, 89, 109, 184
 tokë 29, 83, 143,
 185, 189, 202, 215, 233
 torbë 43, 250
 -tore 260
 tra 184
 trajstë 250
 traste 250
 trastë 43, 250
 trashë (i) 199
 trashoj 199
 tregoj 74, 99
 tretë (i) 51
 trim 113, 189, 209
 tru 43, 222
 tryezë 12
 turbullt (i) 195
 turp 46, 197, 212, 214
 turpëroj 214
 turpëruar (i) 214
 turpshëm (i) 214
 tutje 168
 tym 114
 tymjake 114
 tymoj 114
 tymos 114
 -th 171, 177, 180, 258
 thaj 121, 177, 198
 tharbem 217
 tharbët (i) 217
 thasë 186
 thekër 71
 thella 3
 thellë (i) 46
 thellësi 198, 238
 them 27, 43, 98,
 99, 231, 271
 thembër 48
 themel 272
 ther 101, 247
 thes 43, 186, 251, 270
 thërmoj 101
 thërrimë 101
 thikë 151, 183, 224
 thinjë 190
 thith vb. 253
 thith s. 189, 253
 thithë 253
 thua s. 92, 256
 thua vb. imp. 27
 thuapulë 256
 thuath 256
 udha e qumëshitit 132
 udhë 20, 41, 42,
 126, 134, 183, 225
 udhëtar 42
 udhëtim 42
 udhëtoj 42
 udhëzoi 126
 ugar 128
 ujë 7, 20, 60,
 195, 197, 222,
 242, 245, 257
 ujët e bekuarë 31
 ujk 148, 154, 199
 ujkonjë 148
 ulkonjë (dial.) 148
 unë 245
 urdhë 152
 uri 164
 ushqej 121
 ushqim 119
 uthullë 34, 49

- vaj 7, 34, 197, 257
 vajzë 69, 113, 235
 vapë 154
 varet 107
 varur (të) 226
 varr 21, 189, 198
 vdekje 160, 234, 265
 vdes 52, 93, 164, 165
 vegjë 260
 vej 260
 velenxë 20
 vend 20, 43, 99,
 122, 232, 238, 249
 verbëria e pulave 182
 verdha (e) 5
 verë (calend.) 43, 51
 verë 113, 197, 247
 verroj 123
 verore 51
 verri 123
 ves 129
 vesë 46
 vesh 2, 50, 59, 121,
 134, 187, 212,
 255, 259
 veshak (bot.) 259
 veshëz (zool.) 259
 vesh rrushi 259
 veshul (bot.) 259
 vet (i) 184
 vete 158, 255
 vete vb. 94, 183, 212, 266
 vetëm 79
 vetëm (i) 192
 vezë 68, 115, 129, 235
 vë 42, 81, 87, 89,
 109, 111, 121,
 147, 148, 153,
 158, 177, 211, 223, 264
 vëlla 102, 110, 132, 232, 239
 vellam 102, 239
 vëllamëri 102
 vëllezëon 110
 vënd 43, 125
 vërteta (e) 95
 vërtetë (i) 99
 vërri 123
 vështoj 265
 vështroj 70, 265
 viç 98, 195, 255
 vij 15, 27, 93,
 119, 121, 125,
 153, 158, 198,
 210, 238, 243,
 266, 268
 vit 6, 16, 86
 viti i kuq 212
 vitore 261
 vjedh 68
 vjel 51
 vjeshhtë 51
 vjet 6, 38, 84, 212
 vjetër (i) 183
 vlej 199
 vogël (i) 150, 195
 vovë 36
 vras 43, 165
 vreshtë 112, 192, 247
 vrimë 50, 60
 xhep 21, 153, 221, 255
 xhudi 118
 yjor 201
 ylber 34
 yll 34, 108, 113
 yndyrë 197
 zakon 148
 zbardh 5
 zbardhëllon 5

zbut 125, 163
 zemër 125, 150, 200,
 231, 236, 238,
 241, 249, 250
 zemërçelur 125
 zemërgjerë 125
 zemërhapur 125
 zemërmirë 125
 zemëroj 125
 zemrak 125
 zet 240
 zeza 240
 zeza (e) 256
 zë vb. 107, 125, 130,
 147, 165, 170, 190
 zë s. 97, 125, 209
 -zë 103, 121, 151, 228
 zëmër 125
 zëmëroj 209
 zë në gojë 226
 zgjas 87, 259
 zgjebe 147
 zgjebosur 44
 zgjebur (i) 44
 zgjedh 140, 143
 zgjidhje 116
 zgjuar 189
 zi (i) 51, 94, 174,
 186, 266
 zjarr 21, 109, 153,
 184, 238
 zjarrm 109
 zjarrth 109
 zog 108, 132
 zonjë 108
 zot 34
 zverk 59, 265
 zhapi 244
 zhduk 99

ENGLEZĂ

let 134

GERMANĂ

als 80
 Angst 164
 einmal 178
 Glockenblume 67
 Glücksrad 211
 Groschen 162
 gut 178
 Hundert 240
 Pike 197
 Regenwurm 267
 sterben 164
 sunna 177
 Tausend 240

GREACĂ

ἄλογο 41
 ἀργαλειός 9
 βασιλεύω 10
 βρότακος 35
 γαμβρός 117
 γερουσία 22
 γλώσσα 143
 δουλειά 150
 δρῦς 96
 ἥλιος 10
 κακό 88
 κακός 209
 κάμηλα 50
 κάμιλος 50
 κάμνω 98
 κόρακας 73

κοριτσάκι 98
 κυνοκέφαλοι 177
 λάχανον 262
 ματιά 88
 μάτια 10
 μέ 78
 μεγάλος 150
 μοῖρα 38
 μπελά 26
 μπουμπα 36
 ὁδς 42
 ὄμοριρη 189
 ὀρίζω 261
 οὐρανίσκος 60
 παλάμη 185
 πάτος 234
 πεντάμορφη 189
 πίνω 25
 πρίσινα 41
 σέμβρα 219
 σέμβρος 219
 σεμβρός 219
 Σκυλοκέφαλοι 177
 σομβολή 219
 σπίτι 45
 στεφανόνω 81
 στρίγα 237
 στρώνω 12
 τόπος 189
 ὦραι 174

INDO-EUROPEANĂ, ILIRĂ, TRACĂ

tr. amalusta 97
 tr. Crisia 77
 il. Dardani 191
 il. Dardania 191
 il. Dardas 191

il. Dars 191
 il. Darsi 191
 i.e. *deub -eto 149
 i.e. - *dia 151
 tr. Crisia 77
 i.e. *kers- 77
 il. Pirustae 190
 i.e. *por 127
 i.e. *sun 177
 pers. x(r)āndān 55

LATINĂ ȘI LIMBI ROMÂNICE

lat. abbatt(u)ere 20
 it. acqua 7
 lat. acūcula 2
 lat. adponere 10
 lat. adsternere 12
 lat. ad-venire 15
 lat. agustus 51
 lat. alba 5
 lat. amor 8
 it. andare 198
 lat. Andreas 220
 lat. anima 238
 it. anno 6
 lat. anno 6
 lat. *antaneus 127
 lat. ante 89, 127
 lat. aprilis 51
 lat. aqua baptizat 31
 lat. arcus bibit 34
 lat. ardere 8
 it. arido 233
 it. armato 92
 it. arrivare 4
 lat. cl. Augustus 51
 lat. auricula 259
 lat. aut 13

- lat. barba 19
 fr. bâton 211
 it. battere 20
 lat. batt(u)ere 20
 fr. belette 169
 it. benefattore 98
 it. bocca 60
 fr. boire 25
 fr. bouche bée 121
 fr. brassée 32
 lat. *broasca 35
 lat. brotachus 35
 lat. bruma 51
 lat. brumarius 51
 lat. bubalus 2, 50, 254
 it. busso 40
 lat. buxus 40
 lat. caelum 144
 lat. calandae 51
 lat. med. calciarium 64
 lat. calendae 51
 lat. calendarius 51
 lat. callis 42
 lat. med. calzatum 64
 lat. camisia 49
 it. campagna 20
 it. campanella 67
 lat. cantus 55
 lat. caprarius 44
 lat. carnem-ligat 140
 lat. carraria 42
 lat. Carsium top. 122
 lat. casa 45
 lat. caseum-ligat 140
 lat. causa 136
 fr. cent 240
 it. cento 240
 pg. chegar 4
 fr. cheveu 107
 it. chiudere 177
 it. cica 62
 it. cielo 60
 lat. circare 61
 lat. circus 34
 lat. circus bibit 34
 fr. clochette 67
 it. coda 70
 fr. coeur 125
 sp. comadreja 169
 lat. consobrinus 263
 lat. conventum 268
 lat. convertere 127
 lat. coquere 51, 69
 fr. corbeau 73
 lat. corona montium 81
 lat. coronare 81
 lat. corrigia 83
 lat. corvus 73
 fr. coucher 115
 fr. couper 107
 fr. couver 68
 lat. crapula 154
 lat. crepare 154
 sp. cresta 75
 fr. crête 75
 lat. crista 75
 lat. cubitus 74
 fr. cul 145
 lat. cum 80
 lat. curvus 230
 lat. cyma 107
 lat. defrenatus 111
 fr. dent 92
 fr. demi 130
 it. dente 92
 lat. *depanare 107
 lat. *diseffeto 90
 lat. dolere 93

lat. doliosus 93	lat. filum 107
lat. dolor 8, 93	it. fiori pl. 108
sp. dolor 93	fr. fleur-de-coucou 108
it. dolore 93	fr. fleurs pl. 108
lat. dolus 93	lat. floralia 108
lat. domus 45	sp. flores pl. 108
pg. doninha 169	lat. *florilia 108
it. donnola 169	lat. flos cuculi 108
fr. douleur 93	lat. *fluminium 149
fr. eau 195	lat. fluores 108
lat. effeto 90	lat. foetor 90
lat. effetus 90	fr. fois 178
fr. envie 164	fr. Fortune 211
lat. eo Romam 131	fr. frein 111
fr. épaule 43	lat. frontale 113
lat. et 241	sard. fune 83
lat. ex- 90, 158	it. funghi 66
lat. *excipitare 10	lat. funiculus 83
lat. excurtare 225	lat. funis 83
lat. *experlavare 227	lat. futuere 21
lat. fabella 268	lat. galbinus 262
lat. faber 51	lat. galli cantus 55
lat. facia 99	lat. gallicinium cantu 55
lat. facies 99	lat. *grevitia 119
lat. factum 98	lat. hebdomas 215
lat. factura 99	lat. hibernale 123
fr. faim 164	lat. hibernivum 123
it. fame 164	lat. hibernum 123
it. famiglia 221	lat. homo 179
lat. familia 104	lat. horae pl. 175
fr. famille 221	lat. hordeolus 258
lat. fascia 104	lat. hordeum 258
lat. februius 51	lat. hospitium 45
lat. femina 104	fr. huile 184
lat. femur 48	lat. imperantem 10
lat. fetare 90	lat. infans 104
fr. fendre 107	lat. *in simul ac 218
lat. fetus 90	it. inverno 123
fr. feu 184	lat. invernium 123

lat. *invitiare 129
 fr. jeter 184
 lat. laborare 136
 lat. lactuca 132
 lat. lait 92
 lat. languere 138
 lat. languidus 138
 lat. languor 138
 lat. laurus 136
 lat. lavare 135, 227
 lat. lavaturae 135
 fr. le 63
 fr. lécher 145
 it. legatura 140
 lat. ligare 140
 lat. lignum 142
 lat. lilium 108
 fr. lin 54
 it. lingua 143
 lat. lingua 143
 fr. linot(te) 54
 lat. longo 137
 lat. longus 137
 lat. lumen 177
 lat. majus 51
 it. malfattore 98
 lat. malum 93
 it. manecchia 151
 prov. manèito 151
 prov. maneto 151
 fr. manette 151
 lat. manicula 151
 sp. maniga 151
 it. maniglia 151
 lat. manipulus 151
 lat. manuculus 151
 lat. manus 151
 lat. Martius 51
 lat. masculus 104

lat. mensis 51
 fr. mer 149
 lat. meridiare 157
 lat. meridies 157
 lat. messis 51
 lat. metare 51
 fr. mettre 111, 211
 fr. miel 165
 lat. milium 258
 fr. mille 240
 it. mille 240
 lat. minari 196
 lat. *molliare 163
 lat. mons 75
 it. montare 222
 it. morire 164
 lat. mortalia 161
 lat. morticina 161
 fr. mouche 165
 fr. mourir 164
 lat. mulier 104
 lat. nemo 179
 lat. nominare 173
 sic. nuci 172
 lat. numerare 173
 lat. *nuptiae 169
 it. occhio 70, 92, 177
 sp. ojeat 88
 lat. oleum 255
 pg. olhar 88
 lat. -onea 148
 lat. orchus 174
 lat. orcus 174
 lat. Orcus n. pr. 174
 lat. ordiri 261
 fr. orge 258
 fr. orgelet 258
 lat. ossa 183
 it. osso 183

lat. ostium 203	lat. *putea 62
lat. palatium 144, 180	lat. *putinus 208
lat. palatum 144, 180	lat. putus 62
lat. panus 107	lat. quaerere 61
lat. paramentum 202	fr. quatre 107
lat. parcae 261	lat. questio, -onis 65
it. parlare 92	fr. question 65
lat. *pattus 234	it. questione 65
lat. paucus 208	fr. qui 63
lat. pavementum 20	lat. quomodo 80
fr. peau 199	lat. rana 35
fr. pêche 199	lat. ranuculus 35
fr. pecher 195	lat. raptio, -onem 51
lat. *peducellus 188	lat. ren 35
lat. peduculus 188	lat. renunculus 35
it. pele 183	fr. rire 164
lat. pellis 183	lat. rivus 149
lat. *peraramentum 202	lat. roseus 212
it. pesce 195	lat. *rosionem 212
lat. petere 196	fr. roue 203
lat. *petire 196	v. it. ruga 42
fr. peur 164	lat. ruga 42
fr. pied 198	lat. Rusticus 51
it. piede 198	fr. sable 149
it. pioggia 66	lat. salinus 215
lat. pirus 191	lat. sanctus 220
lat. piscis 195	lat. Sanctus Andreas 51
lat. *pistalia 70	lat. Sanctus dies Johannis 220
lat. pistare 70	lat. Sanctus Johannes 220
fr. pomme de terre 152	fr. sang 149
sp. ponere 10	it. sangue 222
lat. porta 203	fr. sans-coeur 100
fr. poule 115	fr. sans-emploi 100
lat. pratum 51	fr. sans-souci 100
lat. primarius 204	lat. sarcina 218
lat. primus 204	lat. sarcinarius 218
lat. prior 204	pg. saudade 93
lat. de pullorum cantu 55	fr. savoir 63
lat. pulpa 205	lat. scala 223

lat. scribere 224
 lat. sedicare 265
 fr. sein 221
 lat. semper 249
 lat. senatus 22
 it. seno 221
 lat. septimana maior 216
 lat. serpens 267
 lat. sic 243
 lat. Silvanus 51
 lat. sinus 221
 it. soffrire 90
 fr. soif 164
 sp. sol 10
 lat. sol 177
 lat. solanum 8
 sp. soledad 93
 lat. *solinum 8
 lat. solitas 93
 lat. spatha 229
 lat. spina 230
 lat. spinalis 230
 lat. spiritus 238
 it. sterile 233
 lat. sternere 12
 lat. stratum 234
 lat. striga 236
 lat. strix, -gis 236
 lat. suffero 90
 lat. sufflare 238
 lat. *sufflitus 238
 fr. talon 48
 it. terra 143
 it. testa 222
 fr. tête 43
 lat. titia 253
 lat. *titina 253
 lat. -torius 55
 fr. trouble 195

lat. turpis 212, 214
 lat. unctum 257
 lat. ungere 257
 lat. unguis 256
 lat. ungula 256
 lat. uva 144
 lat. uvula 144
 sp. venir 15
 lat. venire 15
 it. venti 240
 lat. videre 265
 lat. viginti 240
 lat. vinaceum 51
 fr. vingt 240
 lat. visitare 265
 lat. vitium 129
 fr. voix 130
 lat. volet 271
 it. volta 178

MAGHIARĂ

Feketekörös 77
 meny 169
 menyet 169
 Vízkereszt 31

LIMBI SLAVE

bg. babini dni 18
 sl. bez 100
 scr. bezobrazan 100
 sl. bez vremia 100
 bg. bob 30
 sl. bog 31
 scr. bok 28
 v. sl. bokū 28
 bg. brada 19
 bg. brat 110

bg. bratim 102	bg. mlečni 110
scr. bratim 102	bg. morè 149
scr. brlog 24	bg. nebce 60
v. sl. brülogŭ 24	bg. nedostaták 4
scr. bus 40	scr. nedostatak 4
bg. scr. čepurka 66	sl. nevěsta 169
sl. čerep 107	scr. nevestica 169
bg. dini 194	bg. nevestulka 169
sl. dospěti 15	ucr. nevestka 169
sl. drěvo 142	bg. oči 88
sl. družati 255	bg. orisiša 261
sl. družava 255	bg. orisnica 261
sl. dvor 93	bg. orisvam 261
bg. ednook 177	bg. otŭ 86
bg. eziče 144	sl. padati 46
bg. garvan 73	bg. păt 126
bg. gledam 30	bg., scr. pečurka 66
v. sl. grobŭ 120	v. sl. pevec 55
pol. grosz 162	scr. pievac 55
bg. hòra 149	sl. piti 25
sl. hruš(k)a 122	bg. pobratim 102, 239
rus. jazyčok 144	rus. pobratimŭ 102
sl. -im 102	scr. pobratim 102
scr. jezičak 144	bg. posestrima 237
sl. jezikŭ 143	bg. postelka 12
scr. Kruša top. 191	bg. postilamŭ 12
scr. Krušenica top. 191	bg. postilka 12
scr. Kkruševo top. 191	scr. psoglav 177
bg. kukam 79	bg. račka 151
scr. kukavac 79	bg. rāka 151
bg. kukavam 79	scr. ribić 195
bg. lāžica 146	bg. s 78
scr. lažica 146	mac., bg. sfet 189
scr. lažičica 146	bg. sladák 97
sl. lěkŭ 139	sl. spolaiti 6
bg. loši 88	scr. srebar 218
bg. māj 180	v. sl. svētŭ 219
bg. mājec 180	sloven. štriga 236
bg. mitnica 194	bg. strupeï 97

mac., bg. uba'ata 189
bg. upătvam 126
bg. usta 121
bg. venceavam 81
scr. vjenčati 81
bg. Vodakrăște 31
sl. vodokârstie 31
bg. za 81
sl. zapadati 46
bg. zelnik 262
bg. žid 118

TURCĂ

baš 113
čağyrmaq 55
čapkin 177
-čik 180
delčik 180
dunja 189
gallendit 169
güzeli 189
itchmek 25
kapi 203
para 186

Seria BIBLIOTHECA THRACOLOGICA:

- I: Adrian C. FLORESCU, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România, Călărași*, 1991.
- II: Ioan ANDRIȚOIU, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, București, 1992.
- III: Eugen COMȘA, *Bibliografia referitoare la a doua epocă a fierului de pe teritoriul României*, București, 1993.
- IV: Marian GUMĂ, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, 1993.
- V: Mihai SÂMPETRU, *Orașe și cetăți romane târzii la Dunărea de Jos*, București, 1994.
- VI: Attila LÁSZLÓ, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați. Culturile Gáva-Holíhrady și Corlăteni Chișinău pe teritoriul Moldovei*, București, 1994.
- VII: Oleg LEVIȚKI, *Cultura Hallstattului canelat la răsărit de Carpați*, București, 1994.
- VIII: Grigore BRÂNCUȘ, *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, București, 1995.
- IX: Adrian PORUCIUC, *Archaeolinguistica. Trei studii interdisciplinare*, București, 1995.
- X: Vasile URSACHI, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, București, 1995.
- XI: Vjačeslav KOTIGOROŠKO, *Ținuturile Tisei Superioare în veacurile III î.e.n. - IV e.n.*, București, 1995.
- XII: Valentin VASILIEV, *Fortifications de refuge et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transilvanie*, Bucarest, 1995.
- XIII: Horia CIUGUDEAN, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, București, 1996.
- XIV: Serghei AGULNIKOV, *Necropola culturii Belozerka de la Cazaclia*, București, 1996.
- XV: Aurel RUSTOIU, *Metalurgia bronzului la daci*, București, 1996.
- XVI: Andrei OPAIȚ, *Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia Minor (secolele IV-VI p. Ch.). Producția ceramicii locale și de import*, București, 1996.
- XVII: Oleg LEVIȚCHI, Igor MANZURA, Tatiana DEMCENKO, *Necropola tumulară de la Sărățeni*, București, 1996.
- XVIII: Nelu ZUGRAVU, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.
- XIX: Cătălina VĂTĂȘESCU, *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparație cu româna*, București, 1997.

- XX: Cristian F. SCHUSTER, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeşului și Ialomiței Superioare*, București, 1997.
- XXI: Zsolt SZÉKELY, *Perioada timpurie și începutul celei mijlocii a epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, București, 1997.
- XXII: Aurel Rustoiu, *Fibulele din Dacia preromană (sec. II î.e.n. - I e.n.)*, București, 1997.
- XXIII: Ioan ANDRIȚOIU, Aurel RUSTOIU, *Sighișoara-Wietenberg - Descoperirile preistorice și așezarea dacică*, București, 1998.
- XXIV: Gheorghe POPILIAN, Marin NICA, *Gropșani - monografie arheologică*, București, 1998.
- XXV: Aurel ZANOCI, *Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic, în secolele VI-III a. Chr.*, București, 1998.
- XXVI: Ion STÂNGĂ, *Viața economică la Drobeta în secolele II-VI p. Chr.*, București, 1998.
- XXVII: Silvia TEODOR, *Regiunile est-carpatice ale României în secolele V-II î. d. Hr. Considerații generale și repertoriu arheologic*, București, 1999.
- XXVIII: János NÉMETI, *Repertoriul arheologic al zonei Careiului*, București, 1999.
- XXIX: Victor M. BOBI, *Civilizația geto-dacilor de la curbura Carpaților (sec. VI î. Chr. - sec. II. d. Chr.)*, București, 1999.

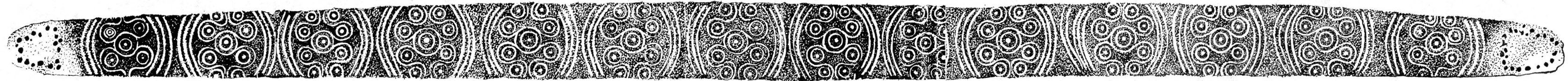

Fig. 8. Hinova. Diademă.